Corneliu Leu

ROMANE ISTORICE

ROMANUL NOPȚII DE FEBRUARIE

SAU PLÂNGEREA DOMNULUI ALEXANDRU

Realitatea
- 2009 -

DEFINITIVE

Corneliu Leu

OPERE DEFINITIVE

ROMANE ISTORICE

ROMANUL NOPTII DE FEBRUARIE

I

Februarie trist, cu întunecarea albastra în care zăpada ce îmbracă turlele acoperișurilor, feroneria gardurilor și crengușul parcurilor boierești prelungește ziua și presează asupra intențiilor nopții, parcă diluându-i și tot diluându-i culoarea.

Poruncind feciorului, mai mult prin gest, să așeze lampa pe masa de lucru, Bolliac părăsește fereastra desprinzând de pe fondul de palidă înseare conturul umbrei sale, cu fruntea aplecată asupra paginii de corectură. Și, ținând cu degetul semn pe coloana unde rămăsese, vine pe scaunul de la birou.

În pauza trecerii printre mobile, se adresează tânărului care așteaptă în modestia unui colț al camerei, spunându-i ritos, ca în continuarea unei discuții pe care o considera începută dintotdeauna și cu oricine:

- Să se facă comersanți, meșteșugari, sau altceva; să se facă ce vor ei, dar să nu spurce meseria asta ! Fără stil bine cultivat, gazetăria n-are rost; stilul e inima și arma ziarului. Să le spui asta: Gazetăria nu-i pălăvrăgeală, ci operă de artă care dă cu picioru-n fundul celor nechemați !... Tiparul ăsta e al naibii, băiete; spre deosebire de scrisul de mână cu care-ți faci reclamația agramată la poliție, el îți trădează

incultura ca și cum te-ar pune sub lupă ! Te arată dacă ești pamfletar de vocație sau simplu turnător; îți trădează și notele proaste pe care le-ai luat la școală, îți deschide ca pe o piedică acele cărți pe care nu le-ai citit și, mai ales, îți demască poltroneria care-ți stă în locul meseriei ca și mârlănia mahalalei din care provii și vrei să te afirmi doar prin obrăznicia de a scrie, fără să te fi cizelat prin talent sau învățătură !... Tiparul ăsta e al naibii - să le spui !... E ca o vitrină care atrage fufele să se așeze-n ea ca să le admire berbanții, dar le-arată chiloții de sub jupă, murdari de period !

Fără a aștepta vreun răspuns și perfect mulțumit de monologul din care toți trebuie să înțeleagă totul, aranjându-și elipsele mici ale ochelarilor, el continuă rapid corectura, cu dexteritate profesională, precizând înțelesuri, adăugând epitete, rescriind fraze pe marginea hârtiei ude, realizând cu precizie, agerime și meticulozitate acea operă unică, de creație febrilă, a făcătorului de ziare care-și pune, asupra fiecărui număr, pecetea personalității sale. Asupra fiecărui număr, oricât de trecător ar fi ziarul, cu aceeași patimă și conștiinciozitate de artizan al unei poetici veșnice, cu convingerea că efemerele virtuți ale paginii tipărite devin perene prin obstinația cu care el, creatorul lor, le impune zi de zi.

Din încăperile de dincolo se aude foiala celor care pregătesc de dus la tipar ziarul, iar din stradă, ropotul fleșcăit al trăsurilor rare și fierăria ușilor de la prăvăliile care se închid.

Când, după ultimele retușuri, fruntea patronului se ridică făcând să-i sticlească lentilele în lumina lămpii, tânărul iese din colțul său umbrit, apucă foaia de corectură care s-a uscat devenind grunțuroasă și, înainte de a porni spre executarea modificărilor și corecturilor făcute de mâna și imaginația impulsivă a patronului, spune:

- Noi, stilul îl învățăm de la dumneavoastră, că ne sunteți maestru și stăpân; dar, să știți: chiar dacă nu scriem cu tot

atât patetism cât dumneavoastră, dragoste de reforme avem; și simțire pentru politică. Eu, altfel de tineri nu vă aduc în preajmă.

- Politica se schimbă – simte Bolliac nevoia să spună cu o oarecare umbră de cinism, ridicându-se de la masa lui sculptată – dar stilul rămâne și, chiar, te impune !... Apoi, fiindcă-și dă seama că vorbele sale nu răspund entuziasmului manifestat de tânăr, îl întreabă: Cam care politică-ți place ?

- Politica pe care-o face Domnul nostru și, pe care, ziarul dumneavoastră o susține – răspunde acela prompt, ca un lucru fie bine meditat, fie bine calculat.

Învățat încă din propriii săi ani de început cu entuziasmul tineresc, Cezar Bolliac îi zâmbește distins ciracului ascunzîndu-și, poate, unele gânduri îndoielnice în legătură cu oportunitatea, în meseria pe care o practică, a unei credințe ferme. Și-i spune o vorbă mai blândă, încurajatoare:

- Să știi că Domnul nostru, suveranul nostru, așa cum chiar noi, prin ziare și publicații am impus a i se spune, prețuiește mult cuvântul tipărit !... Și, amintindu-și sumele frumoase cu care fusese subvenționat, conchide: De asta, cuvântul nostru trebuie să fie cât mai frumos, cât mai ales, inspirat, încântând spiritele altora, dar impunând acelora spiritul nostru; pricepi ?

- Pricep și sunt foarte bucuros să-nvăț de la dumneavoastră; să fiu lângă dumneavoastră care sunteți marele condei românesc și, alături de dumneavoastră, să-l slujesc pe Domnul Unirii noastre.

Apreciindu-i și fraza și patetismul, Bolliac se simte îndatorat să-i facă un dar, așa cum fac bătrânii meșteri ucenicilor: printr-un sfat sau o informație care le va prinde bine în viitor.

- Știi ce zice Domnul Cuza câteodată ?... Că reputația oamenilor mari spânzură de talentul scriitorilor care au transmis memoria lor la posteritate... Vezi, de asta îi place uneori să ne îndatoreze. Fă-ți un stil bun și vei ajunge să...

Rămâne, însă, cu vorba la jumătate și, tot la jumătate cu plăcerea de a citi entuziasmul din ochii ciracului său. Pentru că, aproape concomitent cu feciorul care vine să-l anunțe, intră in birou, aducând în haine și mustăți umezeala penibilă de afară, un bărbat înalt, în civil, care salută însă foarte militărește. Și numai gestul său ulterior, gest de taină, sau de disperare, îl face sa nu pară locotenentul Gorjanu cu care era obișnuită redactia Trompetei Carpaților.

Pricepându-1, Bolliac cere să fie lăsați singuri.

Tânărul sau colaborator pornește spre incăperea lungă din fundul curții, unde se află arhivele, manuscrisele și ceilați lucrători ai ziarului. Dar nu trec decât câteva minute, că se aude strigat de feciorul ce stă lipit de ușa patronului:

- Dom' Dogărescu, a spus monsieu să-i aduceti articolu' despre Strungaria !

Casa mare, a lui Costache Cantacuzino, mai mult lată, întinsă, are un hol întunecos care desparte locuința lui Cezar Bolliac de redacția și administrația Trompetei Carpaților. Parcurgându-1, Dogărescu remarcă foiala feciorului trimis cu alte porunci. Când deschide ușa înaltă a biroului, în lumina lămpii cocoțate pe piciorul ei tot înalt, îl întâmpină un tablou ciudat: dezbrăcat de șuba de precupeț, noul venit dă la iveală pantalonii cu lampasuri ai uniformei, cu toate că în locul vestonului are doar o jiletcă oarecare. Precipitat, el îi spune lui Bolliac

- Poate, totuși, e mai bine de trimis feciorul.

Galben la față, mai galben decât lumina lampii, văzând pesemne cu o secundă mai inainte apăsarea clanței, patronul ii strânge brațul cu mână tremurândă, facindu-i semn să tacă. Și-a scos ochelarii, ca să-i șteargă sau ca să-și odihnească urechile de strângerea sârmelor, iar privirea lui mioapă arată de-a dreptul alarmată; neagră de grijă și alarmată.

- Poate e mai bine... repetă locotenentul, dar își înghite vorba brusc, facându-se a-și șterge bruma mustăților cu palma sa mare.

- Poftiți articolul despre Austria și Peninsula Balcanică, spune Dogărescu pricepând că intrase prea devreme și, spre a trece peste momentul de încurcatură, adaugă repede, arătându-se foarte interesat de meseria lui: începutul pe pagina întâi, numai că n-am pus literele mari din titlu; apoi, toată pagina a treia, până la grupul de știri, e plină cu el...

Arată demonstrativ cele două foi de corectură uscate și scortoase, făcându-și de lucru cu ele ca să nu deranjeze. E un tânăr subtirel, cu trăsăturile încă pure și cam necizelate ale clasei de unde vine. Inteligența pare la el ceva nativ, amestecându-se cu explozia de bună credință a ochilor mari nu din naivitate, ci din dorința de a pătrunde miezul lucrurilor. Față de fizionomia lui, în expresia feții bătrânului său maestru vezi rasarea unui subtil cinism, așezată de experiența vietii pe care a învățat s-o domine. Și, încă dinainte de a-și așeza ochelarii micuți, prin care alura îi devine intelectual persuasivă, întreabă

- Ai și manuscrisul ?

- Manuscrisul, nu; dar îl aduc, răspunde săritor tânărul.

- Adu-1. Și toate celelalte telegrame care privesc amestecul austriac.

Prompt, baiatul dispare pe ușă, iar Bolliac se întoarce către interlocutorul său

- L-am concediat o clipă, ca să decidem. Ai prefera feciorul ?

- E mai putin legat de politicale.

Zdravăn, cu piepți mari, locotenentul de vânători nu dovedește certitudini pe măsura prestanței sale.

- Dar cum patrunde până la Vodă ?

- Și asta-i adevărat.

Ca-ntotdeauna în momentele de cumpănă, când cineva trebuie să ia o decizie, Bolliac hotărăște invocând, mai mult pentru sine, argumentele:

- El e mai bun; și-apoi, de unde pot pune mâna-n foc pentru fecior, că nu e plătit de poliție sau de conspiratori ? N-ai citit atâtea romanțuri cu valeți aflați în slujba

masonilor ?... Și, ca să-l convingă pe celălalt: vezi, dragul meu, noi nu suntem la curtea sultanului, să ne permitem s-avem ușieri cu limba scurtată ca să nu poată vorbi !... Iți spun: tânărul ăsta e din popor, așa că ține la Cuza; și e destul de isteț ca să poată pătrunde până la el. Auzi-l !

Intr-adevăr, pasii lui Dogărescu - fiul unui anume Dogaru, dintr-o mahala bucureșteană, al cărui nume indica și meseria - se aud în dreptul ușii. Și, cu expresia sa serviabilă, săritoare, băiatul intră aducând câteva șpalturi, un cârlig în care atârnă telegramele murdărite de mâiniie tipografilor și manuscrisul cu caligrafia plină de imaginație a maestrului său.

- Foarte bine - spune Bolliac luând din mâna lui manuscrisul și ducându-i colțul deasupra sticlei de la lampă, în bătaia flăcării - acum ascultă la mine cu atenție. Glasul îi tremură, mâna cu care ține hârtiile aprinse de asemenea și, deodată, dându-si seama, îi spune locotenentului Gorjanu: citește corectura mai repede, că imediat îi dau foc si ei ! Apoi, lăsând hirtiile să ardă liniștit pe-o tavă de alamă, precizează către ciracul său: Adică, stai o clipă ! Și, încă nedecis, se așează la masa de lucru muind tocul în călimară.

De la distanța respectuoasă pe care o păstrează, Dogărescu vede condeiul lui așternând pe hârtie cuvintele „Prea Înălțate Doamne» și, imediat, răzbunând încordarea într-o subliniere nervoasă. În acest timp, locotenentul mascat în civil, trădându-și nervozitatea prin modul vehement în care-și tot trage mustățile, se împarte între a citi articolul din pagina de corectură, a-l cerceta îndeamănunt pe tânăr și a scăpa ochii spre rândurile pe care le așterne Bolliac pe hârtia de sub lampă.

- De mine, vă rog să nu pomeniți nimic ! - îi spune el fără să se mai poată abține... Că altfel, dacă se-ntâmplă ca hârtia să cadă în mâna unui...

Bolliac îi face semn că n-a pomenit și, împăturind scrisoarea, se ridică deasupra conului de lumină care-i

luminează galben figura încordată.

- Ai o misiune importantă, îi spune lui Dogărescu apropiindu-se. Trebuie să faci orice ca să pătrunzi în palat și să așezi scrisoarea asta chiar în mâna lui Vodă. Un complot mare se pregătește pentru la noapte. Știu că ești inimos, că ții la Unire, c-ai să știi, ca un gazetar bun, să pătrunzi oriunde, chiar și până la Domnitor... Și, venind lângă el, precizează cu suflarea întretăiată de o emoție sinceră cum rar își permite să manifeste:

- Viața lui Cuza, poate chiar soarta noastră, spânzură de îndemânarea ta. Dacă ți se ia scrisoarea, sau cine știe ce altceva se întâmplă, spune-i lui Voda că se pregătesc patru mii de oameni care, când se vor trage clopotele, să vină să-l silească să abdice. Hai !

Emoționat, dar pregătit ca-ntr-o presimțire ce avusese, tânărul dă sa plece, dar se trezește oprit de mâna mare a locotenentului.

- Stai - ii spune acela cu glas tunător - la nevoie, chemi pe căpitanul Silion sau locotenentul Orășanu și transmiți prin ei; nu spui, însă, nimic de mine; nu m-ai văzut, înțelegi !

Gâtuit, Dogărescu nu răspunde nimic. Dă numai din cap și iese de-a-ndăratelea ținând plicul la piept. Ultimele cuvinte pe care le mai aude, sunt ale lui Bolliac, care-l grăbește pe locotenent:

- Citește mai repede, să ardem și corectura. De va fi cazul, am eu articolul în cap; de nu, mai bine să dispară. Poate că trupele împăratului sunt la graniță. Eu asta am scris: complotarea de acolo, de la Viena se trage, oricare-ar fi mâna de aici !...

Băiatul gonește. Inima lui tânără cuprinde în bătăile ei și emoție, și indignare, și dorință de luptă. Părăsește strada cu pravălii și ateliere apucând pe o uliță cotită care trece printre grădinile Brezoienilor scoțându-l in spatele Teatrului Național. Dar și aici trece numai o clipă pe sub lămpile de petrol care luminează teribila înălțime a podului de decoruri de deasupra culiselor și se strecoară în noapte pe străduțele

fofilate spre ulița lui Știrbei. Frământarea ce l-a cuprins ii trezește în minte explicații din articolul pe care-1 văzuse arzând în mâna maestrului și patronului său. "*Viena și Balcanii, sau cum ne-ar vrea impăratul și pe noi*» era titlul încă necules pentru că trebuiau să ia literele de la alt articol. In el, Bolliac dădea pe față zvonurile în legatură cu comploturile despre care se tot vorbea, arătând că, orice formă ar căpăta ele, sursa, "zădărala" tot din interesele împărăției vine, fiindcă nu-i convine în coastă o Românie unită la care e firesc să se alipească și Transilvania. Puterea care a împărățit divizând vrea, de data aceasta, să unească toate cele trei principate române, spunea el, dar nu lâsând Transilvania la locul ei de drept alături României lui Cuza, ci ocupând-o și pe aceasta printr-un complot îndreptat impotriva Principelui Domnitor, ceea ce este echivalent cu un complot împotriva Unirii românești. Că va reuși, că nu va reuși, nu se știe, dar Imperiul încearcă. Doar de asta e imperiu mare: ca să terorizeze națiunile mici și să comploteze împotriva libertății lor, rostul acesta de jandarm, teroare și provocare în Europa fiindu-i bine cunoscut. Articolul îndemna la ură față de o țară mare care atentează la viața celor mici, și cerea ajutorul Europei, adică al acelor puteri mai indepărtate, care nu aveau cum, în numele eliberării noastre, să ne ocupe mai rău... Alergând pe acele străduțe dosnice, cu zăpada doar putin maculată, George I. Dogărescu începea să înțeleagă tot ce se petrecea in ultimele luni cu acest domnitor care, pentru el, prima generație de om instruit venit din clasele de rând, ca și pentru părinții lui, care munceau în mahalalele acestui oraș, ca și pentru milioanele de oameni simpli din toată țara, devenise icoana aspirațiilor lor. Înțelegea acum mai clar și, în special, mai lucid, iar pornirea lui romantică nu mai reacționa dureros în fața accentelor prea raționale ale maestrului său. Atât de raționale, încât presupuneau o oarecare detașare și cinism. Înțelegea acum, cu toate ca pe el îl durea ideea asta, de ce Bolliac spunea uneori ca Alexandru Ioan Cuza nu e e1, cel

cu obraz frumos, ochi profunzi, păr blonziu și uniformă de gală, ci Cuza înseamnă aspirațiile tuturor și, mai ales, voința tuturor. Cuza, ca om, poate că nici n-are voință atât de multă, cum apare ea în fața țării; dar ei, ceilalti, toti, care au făcut din Cuza simbolul lor, îi consolidează această voința. Era chiar mai cinic acest om atât de atent și de meticulos la frumusețea împerecherii fiecarui cuvânt, încât afirma cu seninătate că Voievodul Unirii nici nu exista ca atare, așa cum îl iubește mulțimea. Ci, în mod deliberat, pentru a face din el fermentul Unirii impotriva tuturor loviturilor pe care țărișoara asta atât de fragedă le primește din partea puternicilor dinafară, ei, inteligențele din jurul lui, i-au ridicat monumentul cu chipul căruia el strălucește azi către țară. Ei i-au strigat epitetele până ce acestea au devenit firești în gândurile tuturor românilor, ei i-au glorificat actele până ce au făcut din el eroul popular, ei i-au înălțat tronul mai sus decât și-ar fi dorit muritorul de rând din Cuza, tocmai pentru a face din el pavăză în fața puterilor mari care ne înconjurau cu neprietenie.

Inima tânărului nu mai suferă rememorând ideile acestea scoase la iveală de bisturiul rece al lucidității maestrului său**.** Și aleargă. Nu se mai întreabă dacă aleargă ca să salveze persona suavă și blajină a Domnitorului, sau dorințele altora mulți, care o împodobiseră, făcând-o să exprime pentru popor mai mult, mult mai mult decât era în fapt. Aleargă doar, convins că are de salvat ceva grav.

Din Știrbei Vodă, intră sub bolta de stică a Pasajului Român. Luminile vitrinelor, ca și ale felinarelor ce se arcuiesc elegant din loc în loc joacă pe silueta lui grăbită, pe obrazul lui crispat. Cotește pe Pod, unde e mai întuneric și, trecând de biserica Crețulescu, ajunge față în față cu palatul în care trebuie cu orice chip să pătrundă. O clipă rămâne pe loc înfruntându-se cu somptuoasa clădire. Are marile ferestre luminate și impunătorul fronton triunghiular urcând solemn spre negurile nopții... Trage aer în piept și pornește către ea.

DIMITRIE BOLINTINEANU:

„Domnul Cuza era de stat mijlociu. Avea părul blond închis. Ras la față. Fruntea largă. Peptul larg. Privirea inteligentă. Scutit de pleșuvie. Talia dreaptă. Fuma neîncetat, bea cafea multă. N-avea patimă nici pentru tablouri de pictură, obiecte de artă; nici pentru mâncări luxoase, ci numai pentru port-țigări de ambru."

NICOLAE IORGA:

„ ...Frumos trebuia să fie cel dintâi Domn al Principatelor-Unite. Toată lumea a prețuit această frumusețe... Ceia ce plăcea la Cuza-Vodă nu era însă numai frumusețea, chiar și frumusețea energică ce șede bine unui bărbat; plăcea cavalerismul său: un cavalerism care se vădește în figura sa ca și în toate gesturile și cuvintele sale. Amintiți-vă fața lui deschisă, luminată de doi ochi care nu cuprind nici trufie, nici fățărnicie, nici șiretenie. Amintiți-vă de cuvântările lui !"

JACQUES POUMAY - consulul Belgiei in Principate (februarie 1859):

„Prințul, în vârstă doar de 38 ani, este nalt, zvelt, blond cu ochi luminoși și privire hotărâtă, cu maniere alese și cu un fel de a fi spiritual, original, agreabil, deși mai tot timpul serios. Este un soldat minunat, care poartă cu grație uniforma și vorbește cu multa acuratețe italiana și franceza. Face asupra tuturor o impresie excelentă; este sincer în conversație și nu ascunde de fel dificultățile poziției sale [...] Este un om al ordinei și plin de energie, așa cum o dovedesc cu prisosință funcțiile sale anterioare [...] El declară în mod deliberat ca nu dorește decât independența țării sale. Acest lucru mi 1-a spus cu acea sinceritatea care

îl caracterizează : «Domnule consul, nu poate fi stăvilit elanul unei națiuni, când această natiune este modernă, când ea reclamă un drept și când este bine intenționată; până acum țara a suferit destul [...], aceasta trebuie să ia sfârșit - Marile Puteri în adânca lor înțelepciune vor sfârși prin a înțelege și aprecia nefericita noastră situație [...]»»

DOAMNA ELENA CUZA:

„Era in seara de 10 februarie 1866 pe la orele 7, când treceam la masă, împreună cu Cuza, vedem un băiet de prăvălie, care nu știu prin ce minune pătrunsese în palat, că se apropie de noi și ne spune că la noapte mii de oameni au să năvălească cu armele la palat.

Cuza reținu băetul și trimise după Colonelul Haralamb, la care bărbatul meu ținea foarte mult și care avea comanda trupelor din garnizoana capitalei. Stăteam în sala de mâncare a palatului când a venit Haralamb.

Auzi mă Haralamb, ce se vorbește, îi spuse Vodă, cu un aer de plictiseală. Se pregătește pentru la noapte revoluție mare și tu nu știi nimic ?

Nu știu, Măria Ta, răspunse flegmatic Haralamb.

Ba încă au să năvălească în palat în timpul nopții, adăugii eu sculându-mă de la masă.

Nu crede Mărită Doamnă, îmi zise el, poporul capitalei are admirație pentru Măria Voastră și Domnitorul poate compta pe armata sa, legată prin jurământ. Și apoi ca să ajungă cineva la Măriile Voastre doar va trebui să treacă mai intâi peste corpul meu !"

AL. PAPIU-ILARIAN :

;,Astăzi, toate popoarele Europei se luptă pentru libertate și unitate națională. Toate vor staturi, formate după naționalități, iar nu întemeiate pe conchistă, ca cele mai multe din staturile de astăzi ale Europei...

Idealul român este unirea tuturor românilor într-un singur corp politic, adică Daco-România.

Literații români și streini de mult popularizează acest ideal. Mihai Viteazu îl pune în lucrare.

...Statul ideal al românilor ar fi unul din cele mai omogene din Europa. Locuitorii sunt toți români, tot în mase compacte; vorbesc toți o limbă fără dialecte; românul din extremitatea Maramureșului se înțelege cu românul din Galați sau din Brăila, când venețianul nu se înțelege nici cu turlanul (torinezul), nici cu milanesul.

Daco-România, ca unitate geografică, formeaza un tot într-adevăr sistematic.

Râurile o incing din toate părțile ca un brâu de argint și o apără de năvăliri streine... Carpatii cei de aur ai Transilvaniei ar fi protectori a toată România. Transilvania cea înaltă este în centrul Daciei, ca o adevărată cetate firească, cea mai tare, cea mai importantă. În centru fiind, domină firește șesurile adânci ale Banatului și Bihariei, domină dealurile și văile Moldovei, ca și șesul cel adânc al Țării Românești...

Principatele Unite fără Transilvania nu au viitor în Europa.

Aceleași, fără de Transilvania, duc o existență precară și dubie, care va ține cât va ține și rivalitatea și interesele cele schimbătoare ale statelor Europei.

Unirea Transilvaniei cu Principatele ar scăpa Principatele de moarte, ar completa sistema statului român și ar pune fundamentul vieții perpetue a României.

Românii din Transilvania, în împrejurările de față, numai la Principate privesc, numai de aici așteaptă semnalul, numai de aici își văd scăparea. Când s-a ales Cuza Domn, entuziasmul la românii din Transilvania era poate mai mare decât în Principate. [...] Românii de peste Carpați, bărbați și femei, bâtrâni și tineri, toți ar fi gata a muri pentru Domnul Cuza...»

ALEXANDRU BELDIMAN, prefectul poliției Capitalei la 11 februarie 1866:

„...Eu, preocupat fiind cu ideea unui asasinat, conjuram în zadar pe Cuza Vodă a nu ieși seara pe jos din palat.

Scrisori anonime, avertismente verbale curgeau droaie, atât la palatul domnesc cât și la prefectura poliției. In ziua de 10 februarie, pe la orele 7 seara, un individ s-a prezentat la palat, cerând a vorbi cu Vodă, care tocmai în acel moment se cobora la masă. Domnitorul îl intrebă ce are a-i spune: „Măria Ta, răspunse el, o revoluție e gata a izbucni la noapte». Și fără a-1 lăsa să termine, Cuza Vodă, deprins cu asemenea denunțuri, puse mâna în buzunar, și scoțând o liră, o oferi băiatului, mulțumindu-i. Lira fu refuzată și denunțătorul adăugă: „Nu am venit să cer pomană. Voiesc a spune că la miezul nopții patru mii de oameni sunt gata a suna clopotele la toate bisericile, a se arunca asupra cazarmei Malmaison, a lua pușe și a veni la palat pentru a sili pe Măria Ta să abdici».

Domnitorul, impresionat, nu atât de denunțare, cât de refuzul băiatului de a primi bani, îl invită a sta în odaia aghiotantului și dădu ordin a se chema prefectul poliției și pe comandantul garnizoanei.

La 8 ore colonelul Alex. Zefkari, comandant al garnizoanei, si eu eram introduși in cabinetul lui Vodă. Eu vorbisem cu baiatul denunțător care îmi repetase ceea ce spusese cu un ceas mai înainte.

Cum se mișcă în București, ma întreabă Domnitorul, 4 mii de oameni gata de a se întruni la noapte pentru a se arunca asupra cazarmei Malmaison, fără ca poliția să simtă ceva ? Și întorcându-se către colonelul Zefkari, adăugă: Cum e păzită cazarma din care este a se lua așa ușor pușe ?

Eu mărturisii lui Vodă Cuza că nu știu nimic, dar că acest început de revolutie ni se părea straniu. Aveam pozitive informații că conspiratorii părăsiseră cu totul planul unei revoluțiuni.

Plecai cu comandantul garnizoanei, vestind pe Domnitor că voi veni înainte de miezul nopții să-i raportez. Las pe colonelul Zefkari, astăzi general, să spuie, dacă o va crede necesar, ce a făcut în acea nefastă noapte și dacă a inspectat

toate cazărmile din capitală. D-sa avea poliția garnizoanei, eu aveam pe cea a uliței. Mă voi mărgini a povesti lectorilor mei ce am făcut eu până în momentul arestării mele.

După ieșirea mea din palat, m-am dus drept la Prefectură unde am dat ordin ca la 10 ore tot personalul superior pus sub ordinele mele să se afle la Poliție. Până atunci am colindat mahalalele cele mai populate, unde am găsit liniștea cea mai mare.

La 10 ore m-am întors la Poliție, unde mă așteptau toți comisarii și șefii sergenți. Le-am comunicat tot ce aflasem de la tânărul denunțător și le-am recomandat a se mai întâlni cu mine la acea noapte pe la 11, căci aveam a vedea pe Vodă înainte de a mă întoarce acasă. Întâlnirile erau hotărâte la *Hugues,* pe piața Teatrului, pe piața Palatului sau pe piața Episcopiei. Toate rapoartele ce îmi soseau mă asigurau că Capitala era liniștită».

GEORGE I. DOGĂRESCU:

,.Mult onorate Domnule Mina Savel,

La timp am primit frumosul apel către Români și lista de abonament la cartea "Domnia Marelui Domnitor Român Alexandru Ioan I. Cuza" în care m-am subscris și eu și fiii mei.

Cu această ocazie țin a vă comunica că în noaptea fatală de 11 Februar 1866, eu am avut cinstea a fi trimis de către Cezar Bolliac, în al cărui serviciu eram, a preda scrisoarea Marelui Domn prin care îl vestea despre complotul detronării. Introdus cu mari greutăți, am predat scrisoarea și am refuzat să primesc lira ce mi-a oferit Domnitorul, spunându-i că eu n-am venit să cer milă ci să-l previn că în acea noapte vor suna clopotele 1a toate bisericile și patru mii de oameni vor veni la palat pentru a-1 sili să abdice.

O ! cât eram de entuziasmat, căci mi-am putut îndeplini acea sfântă datorie ! Sosind acasă am găsit pe bătrânul Cezar Bolliac foarte abătut și îngrijat; era însoțit de locotenentul Gorjan, care venise îmbrăcat civil încă înainte

de a mă trimite cu scrisoarea. După ce mi-am dat raportul cum am procedat, Gorjan a plecat prin grădina care răspundea în Cișmegiu, dar foarte îngrijat și el, iar bătrânul cu două geamantane pline și cu feciorul (servitorul) au plecat cu trăsura tot prin Cișmegiu, unde nu pot ști.

Din porunca bătrânului am spus servitorilor a încuia porțile și casele și să nu ne luminăm de loc; eu am încuiat biroul și am plecat cu rândașul, ducându-ne la un prieten la Radu-Vodă, părăsind locuința tot personalul, deși ziarul Trompeta Carpaților era sub tipar. N-am ajuns bine la acest prieten și clopotele au și inceput să sune la toate bisericile.

Scuzați-mă că v-am scris mai mult de cât ați fi dorit și rămân al D-v.»

III

La brațul Domnitorului, care-și cam târăște picioarele încălțate în cizme moi de saftian, Elena Doamna începe așadar să urce treptele scării largi și arcuite ce duce spre încăperile de sus. Rochia cu volane, încheiată într-un corsaj sobru croit parca înadins spre a-i sublinia aerul de resemnare, îi alunecă elegant pe covorul de pluș roșu, dungat la fiecare treaptă de vergele masive din alamă lustruită. Ii urmează, cu răsuflarea lui cam obosită de chefliu, Iordachi Lambrino, vărul ei și intimul prieten al lui Cuza. Atât de intim, încât parca lui i-ar fi fost rudă de sânge, iar ei prin alianță. Dar constatarea aceasta veche n-o mai impresionează acum. Se sprijină sau, mai degrabă, simte nevoia să sprijine brațul bărbatului de care și-a legat viață și cu care a urcat nu trepte ca acestea, ce seamănă, cu toată bogăția covorului roșu, a fi ale calvarului amenințării, ci adevărate trepte de glorie. Emoția amintirii acelor zile frumoase se răstămăcește acum în ea ca o dureroasă nostalgie care o face să strângă grijuliu și temător căldura mușchilor de sub mâneca tunicii Domnitorului, dorindu-se ocrotită și, în acelasi timp, simțind înfrigurarea nevoii de a-l ocroti. O spaimă cu ecouri mici, gâtuite de modul ei

distins de a-și purta tristețea, o face să simtă nevoia de a avea cât mai aproape acel braț. Urcă treptele tot mai strânsă lângă trupul bărbatului pe care 1-a adorat în tinerețe, pe care 1-a admirat apoi și a cărui blazare de astăzi pur și simplu n-o înțelege. N-o înțelege și se frământă în sinea ei fără să se exteriorizeze. Iar, când îl vede topit de gânduri negre, ca acuma, nu știe ce să facă altceva decât, cu bun simț, să tacă. Să tacă înfrângând în ea chinurile de biată femeie; iar pentru demnitatea soțului și Domnului ei, să-și păstreze ținuta dreapta. Da: el să simtă doar cum îi stringe mai tare bratul încă viguros, de barbat în deplinătatea vârstei, vrând să-l apere pe el și, prin asta, să se apere pe sine. Da, e viguros brațul Domnitorului; braț de barbat care mai are un soroc doar, adică patruzeci de zile, până să ajungă la patruzeci și șase de ani. Ținuta lui e dreaptă, iar fruntea i se plimbă nepăsătoare. Doar picioarele au în mersul lor o nedumerire resemnată care răspunde tocmai în priviri și-n oboseala blazată a obrajilor, care dă o lumină gravă distinsului său profil.

Oprit la mijlocul scărilor, sub candelabrul acela bogat, rămas de pe vremea când Dinicu Golescu ridicase cea mai arătoasă casă din București aici, lângă Puțul cu Zale, el privește cam neatent, lipsit de dorința de a trage vreo concluzie sau a avea vreun gând. Privește la cei rămași jos, în capul scărilor și-n holul larg. La Docan, la Pisoțchi, la Cantacuzino, la Haralamb, la Cozadini, la Baligot, la Silion și, numai cind îl vede pe Marghiloman, își dă seama ca Librecht lipsește; nu a fost nici la masă. Dar plictisul trist care i se citește pe față nu-1 lasă să se gindească prea mult nici la asta, nici sa-și pună întrebările firești, nici să caute răspunsurile, explicațiile normale. Nu; din înaltul scărilor somptuoase, sprijinindu-și mâna cu degetele răsfirate, lipsite de vârstă, pe balustrada de mahon, privește la ei moale. Cu gândurile duse departe, ca la o mare sau la un peisaj cunoscut pe care nu-1 mai cercetezi, ci care te însoțește doar în gândurile tale sau în lipsa ta de gânduri. Privește la

ei și cine știe cât de departe se află de ei; cine știe unde i-au rămas amintirile, sub candelabrul acela adus aici de cărturarul tată al lui Nicolae Golescu, dușmanul său de astăzi.

Brațul Doamnei ține strâns brațul lui și, fără să vrea, cantr-o speranță, îi apreciază tăria, parcă visând la vremea când, chiar chinuit, Vodă era plin de energie. Și-l amintește când a ieșit din cabinetul său de sus, și, aici, pe scările astea, piciorul lui domnesc s-a infipt zdravăn în spatele lui Dimitrie Sturza făcându-l să se rostogolească până jos, acolo unde se află acum oamenii lui ; dacă or mai fi și ei oamenii lui !

Om lunecos și aranjator de interese, considerat de mulți foarte necesar în panamaua nesincerităților politice, iar el însuși crezându-se foarte abil și, tocmai din această instabilitate nesinceră, făcând și prostii, Dimitrie Sturza trădase atunci grav. Și nu pe Vodă, ci țara. Trădase secretul știut numai de el și de Cuza: că Napoleon al treilea îi îndemnase pe români sa-și aseze armata la Dunăre și să-și proclame, susținută de Franța, independența. Planul era făcut în amănunt, iar independența Principatelor ar fi fost acum fapt împlinit, dacă Sturza nu i-ar fi spus unui spion sau unui consul, acela nu i-ar fi anunțat pe englezi, englezii nu ar fi publicat în presă știrea, tocmai pentru a justifica avertizarea Porții.

Cuza nu a avut nici complexe de Domnitor al unei națiuni mici, cu care se joacă marile puteri, nici temeri blazate. A ieșit din cabinet în întâmpinarea trădătorului și, cu partea tare a cizmelor sale de saftian, l-a lovit în moalele și-n tarele spatelui, rostogolindu-l pe treptele astea construite de tatăl Golescului cu care acela complotează astăzi. Era, pe atunci, Vodă în anii săi buni și-n forță; iar soarta țării nu numai că-l durea, ca acum, ci îi dădea energie.

Acum, cu degetele albe răsfirate într-o moliciune nepăsătoare pe lemnul de mahon al balustradei, privește la cei de jos neavând nici măcar curiozitatea să se întrebe care

i-au rămas credincioși, care sunt gata să-l trădeze și care 1-au și trădat. Docan îi e văr bun, fiul mătușii sale Zoița și al medelnicerului Panaite Docan; i-a fost coleg în pensionul francez al lui Cunin de la Iași; Pisoțchi, locotenent-colonel aghiotant, îi e vechi camarad din perioada luptei unioniste, rudă, om care, în casa lui Costache Rolla de lângă sala *Elefant,* a fost cel care 1-a propus candidat al partidei naționale la domnia Moldovei și căruia Cuza i-a lăsat mână liberă la multe numiri în posturi; Alexandru Cantacuzino, prieten al Domnitorului de la 1848, i-a fost ministru de finanțe și conviv zilnic la mesele de la palat; colonelului Nicolae Haralamb, artilerist de frunte și brav militar, sărac, doar cu două săptămâni in urmă, i-a plătit Vodă din banii săi o nouă uniformă de gală cu brandemburguri originale; Mitică Cozadini îi e văr bun, ca și Docan, dar din partea mamei, unchiul lor Grigore fiind, împreună cu ei, revoluționar la 1848 ; Baligot de Beyne, francezul, și-a aflat rost și realizare pe lângă el, în Principate, devenindu-i intim și secretar particular; căpitanului Silion, aghiotant și secretar, îi ajutase familia să ia niște concesiuni cu care să se încropească; Marghiloman, vechi prieten, îi fusese multă vreme prefect al poliției Capitalei, iar Librecht, ce să mai vorbim... Librecht lipsește, însă, ca și colonelul doctor Davilla, medic curant, prieten al trupului dar și al sufletului Domnitorului.

Se uită la ei, sau prin ei, către gândurile sale obosite dar, de-abia într-un târziu, văzându-l intrând pe Beldiman, îi face semn colonelului Haralamb să urce. Și își pornește pașii săi abătuți în care se mai simte încă urma fracturii dobândite în arestul cazărmii Iașilor la 29 martie 1848 când, din porunca lui Mihai Sturdza fusese arestat împreună cu ceilalți revoluționari. Alături lui, cu ținuta dreaptă, ferindu-se să i se simtă bătăile inimii, Elena Doamna urcă și ea până în capul treptelor. Dar nu-i vine să-și desprindă brațul, ci îl urmează spre ușile înalte ale cabinetului. Și, cu toate că bunul simț al unei discreții înnăscute o făcea ca,

întotdeauna, să-și afle rosturile de femeie iertând de amestecul ei treburile Domnului, un instinct mai puternic decât distincția princiară îi îndeamnă de data asta pașii peste pragul cabinetului ale cărui ferestre suple, mărginite de draperii gofrate ce ascund misterioase umbre, dau spre Podul Mogoșoaiei. Cu ochi cupizi, din care nu-și poate feri luminile căutătoare ale îngrijorării, ea ascultă părerile ce se vor profesionale ale lui Beldiman, pe care Vodă îl adusese de la Iași la conducerea poliției acestui oraș plin de dușmani și de invidii. Își indreaptă apoi privirile cu speranță spre chipul drept, lipsit de umbre al colonelului Zefkari, ascultând și asigurările aceluia. Și se înfrânează pentru ca să nu se intrebe de ce tocmai privirile colonelului Haralamb, căruia Vodă îi cere să dubleze garda, au în ele ceva sumbru, funest. Cu presentimente care-i dau gesturi mici, nesigure, îl cerceteaza pe colonel parcă studiindu-i îndeamănunt tunica nouă a uniformei sale de artilerist. Colonelul știe să-și poarte distincția ca și cum și-ar ține în evidență onoarea ființei sale. Într-o legatură de gânduri, Doamna cercetează și tunica de husar a Domnitorului, cea pe care, cu eleganța sa de ofițer nonșalant, el o purta întotdeauna de la suirea pe tronul Principatelor, preluând linia și bogăția cusăturilor din gravurile care-1 înfățișau pe Mihai Viteazul. Privirile ei pendulează astfel de câteva ori de la epoleții Domnitorului la cei ai colonelului de artilerie, ca și cum ar căuta să afle în uniforme ceea ce nu găsește explicabil în priviri și, încercând să treacă peste întrebările pe care i le pune chipul nemotivat morocănos al lui Haralamb, îi spune chiar o vorbă incurajatoare, ca unuia ce trebuie indemnat. Apoi, dându-și seama că a zăbovit prea mult în acel cabinet pe care-1 respectase întotdeauna pentru treburile bărbatului care-1 stăpânea, le urează tuturor noapte bună și iese, dreaptă în neliniștile ei, ascunzându-și resemnarea într-un zâmbet care-o dovedește cât e de tristă, lăsând în urmă foșnetul jupelor care-i melancolizează mersul.

E o femeie slăbuță, cu trasături fine, ușor trecute datorită

grijii care le subliniază. Are în ea ceva ce nu se uită niciodată: gesturile și comportările de fată bine crescută în neamul Rosettilor de la Solești, care capătă în acest palat și la această vârstă distincția unei autorități neimpuse. Obrazul tras, buzele subțiri, chinuite, ochii febrili în orbitele mari, care pastrează adâncimile romantice de odinioară, îi marchează apartenența la peisajul acestui palat rece, cu lumânările pâlpâind în oglinzi afumate. Trecerea ei pe culoare se stinge odată cu ușile care se închid înspre aripa unde-și culcă tristețile și copiii înfiați.

În urmă-i, Vodă simte cum rămâne unda amară de grija caldă, neexprimată și discret purtată în umbra lui, dar care-l urmărește și i se accentuează în momente ca acesta. Simte chiar și durerea ei ascunsă, temerile ei neexprimate, grija pe care ea i-o poartă în ciuda aparentei răceli sufletești care le caracterizează relațiile. Și, o clipă, îi pare rău că nu a găsit vremea să-i spună o vorba încurajatoare, s-o mângâie sau macar să-i arate că brațul lui, de care ea se agățase pe treptele acelea neprietenoase, e tare și o va apara. Sau, măcar că e tare și se va apăra pe el, va apăra familia lor. Familia lor domnitoare.

Îi pare rău, dar plictisul lui, blazarea sunt mai puternice; și nu dă curs îndemnului interior de a se duce după ea spre a-i spune o vorba bună, o vorba de încurajare, a o privi cum culcă copiii, acei copii care sunt doar ai lui, dar cărora ea li se dedică într-o stoică afecțiune. Starea lui, însă, acea nepăsare provenită din plictisul față de intrigi, acea blazare de om sătul să se tot lovească de dedesubturi murdare, acea neputință de a reacționa cu energie la colcăiala ambițioasă a intereselor și vanităților altora, îl face delăsător, poate, chiar, egoist. Plutește pe deasupra lor cu senina dorință de a trăi normal a omului normal, căzut fără voia lui în mijlocul unor răutăți de nesuportat. Totul și toate: stare morală și dorință unică de eliberare, pregătirea sufletească față de ideea de a părăsi acest palat și sila dinaintea manevrelor celor care n-au alt scop decât să-l compromită, toate astea

îl fac să se lase cu nepăsare în voia sorții. Ascultă spusele celor din jur, care-i zumzăie pe la urechi ca niște depărtate zvonuri, îi lasă să se agite și se gândește molatec la niște plăceri diurne de om simplu pe care și le-ar dori. Cândva, chiar peste vorbele celorlalți, face semn să-i vină aproape vărul sau, credinciosul Nicolae Docan, căruia îi dă o misiune intima și delicată față de noaptea rece și umedă de afară.

IV

Ce-ar avea de făcut altceva ?

Ce altceva i-ar rămâne de făcut ?

Nu, întrebările nu vin din blazare. E trist din pricina a ceea ce se întâmplă în jurul său, dar nu blazat. Blazarea înseamnă neputință; or, el, peste sentimentul neputinței a trecut atunci când, în ciuda „oligarhiei tulburatoare" - cum bine i-a numit Kogălniceanu pe cei care se opuneau reformelor lui, pe cei care țineau cu dinții ca nu cumva țăranul să ajungă a fi om - și-a îndeplinit misia pe acest tron. Și-a îndeplinit-o eliberând clăcașul, așezând plugarul pe pământul pe care el îl muncea, și, în ciuda tuturor convulsiilor acelei oligarhii, a dat muncitorului de pământ pogoanele legiuite.

Cum să nu-1 urască ei, această "oligarhie tulburatoare de legi, de democrație, de voință națională de dreptate între oameni", cum bine o numea Kogălniceanu luptând impotriva ei în adunarea deputatilor ? !... Lupta o duceau amândoi, e drept. Dar el, Cuza, avea tronul pe care stătea în poziție serenissimă, neintrând în conflict direct și putând, datorită principiilor Domniei constituționale să pară, măcar să pară, deasupra. În vreme ce ministrul său, secretarul său de stat, sfetnicul, inspiratorul si executorul ideilor sale, era, în afară de toate aceste atribute generoase, și pavăza de care se lovea si în care se oprea invectiva adresata lui. Invectiva adresata de guri spurcate, obișnuite a domina din umbră, Domnitorului care nu le făcea pe plac. Kogălniceanu era cel care intra direct cu ei în luptă, acolo,

la tribuna Adunarii, și era cel a cărui minte și credință se ridicau deasupra chiar când ei, în ura lor, în interesele lor meschine, în încăpățânata piedică pe care o tot puneau la progresul țării, știau să fie în majoritate. Kogalniceanu a fost cel al carui glas a răsunat ca un blestem sub cupola Adunării, făcându-i și pe cei mai răuvoitori să se cutremure la amenințarea viitorului când le-a strigat :

- Nu intrați în ogorul românului, că vă ajung toate blestemele acestui pământ !

Iar Kogălniceanu a plătit atunci când, vrând să înarmeze brațul țării ca să-i poată cuceri independența, opozanții lui n-au votat înarmarea țăranilor, temându-se că, astfel, nu se vor mai putea opune numai prin parlament reformei agrare.

Da, ca pavăză a tronului lui Cuza, sfetnicul și ministrul său a platit. El, Domnitorul pe care l-a apărat, a trebuit să-l sacrifice. Sau, mai grav: s-a lăsat influențat sacrificându-l !...

Dar, nu !... Nu asemenea lucruri tulburătoare întru vecie vrea Domnitorul să-și amintească acum !... Se ferește de ele și încearcă să revadă doar chipul luminos al lui Kogălniceanu, ochii lui inteligenți în spatele lentilelor groase și micuțe, expresia lui care rostește dintr-o dată mult mai multe gânduri decât pot formula cuvintele, gesturile lui ferme aparținând unei minți lucide, care știe bine ce vrea, dar apațînând în același timp și omului de acțiune care știe bine ce trebuie să poată, glasul lui înalt, lipsit de orice ezitare și complex care, de la 1848 încoace rostește întotdeauna mari adevăruri, delicatețea lui care nu are nimic servil, ci vine dintr-o generozitate de om atent cu semenii. Toate aceste trăsături ale unui singur om îi amintesc lui Cuza acum altceva. Îi amintesc acele momente înalțătoare din viața și rostul său care, și astăzi, oricât de neplăcut ar fi momentul, îi dau dreptul să spună că, el, după tot ce-a făcut, blazat nu poate fi, așa cum îl bănuiesc unii. El poate fi trist, el poate fi îngândurat, el poate trăi sentimentul pe care l-a trăit de multe ori : Sentimentul că, făcându-și datoria pe

acest loc de frunte al țării, se poate retrage de pe el cu fruntea sus. Dar blazat, dupa tot ce s-a înscris în istoria țării ca acte de civilizațiune semnate de el și de Kogălniceanu, nu poate fi !

Nu poate fi blazat un om căruia, milioane de țărani i-au ridicat cuvintele de slavă: *Mărite Doamne, Tu ne-ai rupt zapisul sclaviei !*

Amintindu-și de Kogălniceanu, asemenea momente își amintește. Și, față de asemenea momente pe care a avut în viața asta norocul să le trăiască din plin, nu poate fi blazat ! Poate fi trist, îngândurat, nostalgic și chiar cu moldava umbră romantică la amintirea unor trecute vremi de zile mari... Îl vede pe Kogălniceanu, atent și inspirat în rotunjimea bonomă a figurii sale preocupate, cum a venit cu proiectul de lege rurală scris într-o noapte de nesomn și dăruire, așteptându-l să se trezească si chiar făcând oarecare zgomot prin antecamere pentru a grăbi aceasta. Nu mai erau personalitățile grave ale națiunii, adică Domnitorul și ministrul său ; ci erau iarași tinerii vecini de pat din internate, din călătorii sau, mai ales, din închisorile unde stătuseră ca pașoptiști. Erau tinerii care n-au răbdarea de a aștepta zorii și se trezesc oricând spre a-și citi o pagină sau a-și împărtăși un gând frumos, rod al inspirației nopții.

Așa se plimba, cu burta lui îmbrăcată-n vesta elegantă și cu fruntea înalta sprijinită pe marile-i sprâncene bărbătești, Kogălniceanu. Măsura holurile palatului, deranjându-i pe lacheii care grăbeau să facă ordinea de dimineață. Tușea aluziv așteptându-și voievodul sau, mai degrabă, prietenul și foșnea hârtiile pe care nu le lăsa din mână. Pentru că, în seara precedentă, așadar numai cu câteva ore de noapte mai înainte, el, Domnitorul, îi spusese :

- Cred c-a venit momentul, Mihalache; cred c-a venit...

Iar el n-a mai așteptat; s-a prezentat la ceasul când vin lăptarii și nu primul ministru, plin de nesomn febril, cu hârtiile acelea scrise înverșunat toată noaptea.

- Iat-o, Măria Ta... E aici negru pe alb.

- Negru pe alb ? Ce anume, Mihalache ? - glumise el, Vodă, ca să-l tachineze - cafeaua ? Ai venit la cafea cu noaptea-n cap și nu lași augustele mele oase să se odihnească ?

- Legea, Maria Ta, legea dezrobirii și împroprietăririi de care mi-ai vorbit aseară !... E aici negru pe alb, întindea el hirtiile, încă febril în emoție și voință... Și începea a-i citi, iar glasul i se înălța, sau combătea, sau proclama, după cum erau articolele și prevederile și formulele juridice. Emoționat, molipsit de emoția acelui glas prietenesc, lui Vodă nu-i mai venea a glumi ca omul trezit dupa un somn bun, ci dădea din cap și țuguia buzele și împungea cu bărbia și demonstra cu deschiderea degetelor, la fel cum făcea confratele său de revoluție lăsând să răsune pentru prima dată în încăperile acestui palat cuvintele ce aveau să devină lege sfântă și aclamată.

Și, numai din satisfacție, din bucuria de a vedea concretizându-se visul vechi al lor, al amândurora, Vodă glumi din nou, alintându-și vechiul camarad :

- Toate astea le-ai scris cu mintea și cu mânuța dumitale în noaptea albă, în loc să ți-o petreci altfel, Mihalache ?

- Da ! - răspundea el cu satisfacție dând din mână a nepăsare, față de toate celelalte ale lumii.

- Și n-ai convocat nici Consiliul de Miniștri, nici legiuitorii, pentru ca legea asta să fie intr-adevăr elaborată ?

- „Că legea este scrisă în chiar sufletele noastre…» - il parafraza Kogălniceanu pe propovăduitor, cu aceeași satisfacție lucindu-i în spatele luminii clare a lentilelor.

- Sufletul, ca sufletul; dar există o procedură, există niște legi ale legilor, Mihalache - continua Domnitorul ușoara tachină făcută cu drag și bună dispoziție.

- Legea legilor e revoluția însăși ! - răspundea acel îndârjit liberal. Așa că iartă-mă Maria Ta că n-am mai consultat pe nimeni, dar pentru legea asta, noi, din pruncie, ne tot consultăm poporul din care ne-am născut, din tinerețe ne tot consultăm revoluția căreia ne-am dedicat și de la

patruzecișiopt, de când ne-au trimis legați în străinătăți ca sa scape de noi, știm care e părerea celor cu care ne înfruntăm !...

- Da. Mihalache, dar acum domnim constituțional și trebuie să-i consultăm !

- Trebuie să-1 facem întâi pe țăran să afle; și apoi nu mai avem nevoie de consultarea lor ! - rosti Kogălniceanu cantr-o hotărâre și se grăbi să publice proiectul de lege în Monitor așa cum îl scrisese el, în noaptea aceea.

Iar, ca o predestinare, dușmanii 1-au acuzat exact de ceea ce, mai în glumă, mai in serios, spusese Voda: ca a făcut singur proiectul; că nu s-a consultat, că trebuie purtate discuții lungi pentru o asemenca lege; poate de-o viață, poate de două, poate de mai multe, amânând cât mai mult ceea ce nu puteau refuza pe față în lumea asta modernă. Amânând, tergversând, știind prea bine că durerea cea mare le va veni odată cu aplicarea unei asemenea legi. Dar țăranii, țăranii citeau *Monitorul,* îl luau și-1 puneau la icoană sau, poate, printre zapisele vechi si se bucurau în toată țara fără să întrebe dacă proiectul îl făcuse unul sau o sută; pentru că ei erau câteva milioane care-1 doreau așa.

La tribuna Adunării, trupul grăsuț, fruntea deschisă a lui Kogălniceanu au primit toate săgețile muiate-n ura oligarhiei. L-au acuzat ca-și face pofta lui, 1-au acuzat că vrea să niveleze societatea ale cărei hopuri le conveneau atât de mult, i-au dat vot de blam în Adunare și au cerut demisia guvernului. Conflictul era pe față: trebuia, ori guvernul să demisioneze, ori Adunarea, ai cărei deputați nu reprezentau voința reală a nației, să fie dizolvată.

Iar el, Cuza, a știut atunci ce să facă. Sprijinită pe umărul lui Kogălniceanu, mâna sa era fermă. De asta, toată ura lor și astăzi ; toată neiertarea acelora pe care nu i-a mai lăsat să-și faca voia cu țăranul asuprit.

MESAGIUL DOMNESC din 14 martie 1864

CU OCAZIA PRESENTĂRII PROIECTULUI DE LEGE RURALĂ

Domnilor Deputati,

Proiectul de lege rurala votat de onorabila Adunare la sesiunea din anul 1862 nu 1-am putut sancționa, fiindcă el nu corespundea la condițiunile de imbunătățire a soartei muncitorilor de pământ, garantată lor prin art. 46 al Convențiunii incheiate la Paris în August 1858. De aceia, în urma încheierii Consiliului Meu de Miniștri din 14 ale lunei acesteia, și a raportului supt n-1 7369, care mi s-a presintat de către Ministrul Meu Secretar de Stat la Departamentul de Interne și Președinte al aceluiași Consiliu, conform art. 6 și 14 din Convențiunea anexată aicea, înaintez în a d-voastră deliberațiune un nou proiect de lege rurală.

MESAGIUL DOMNESC din 30 martie 1864

PENTRU PRELUNGIREA SESIUNII

Domnilor Deputati,

Asupra raportului Ministrului Meu Secretar de Stat, Președintele Consiliului Miniștrilor, supt n-1 459, de la 28 curent,

Având in vedere că cel de al doilea termin cu care s-a prelungit sesiunea curentă a Adunării Elective expiră la 1 Aprilie viitor ;

Eu mai prelungesc această sesiune până la 1 Mai viitor, despre care fac cunoscut domniilor voastre.

Dat in București, la 30 Martie 1864.

ALEXANDRU IOAN.

Ministru Secretar de Stat, Președintele Consiliului Miniștrilor, Kogălniceanu

MESAGIUL DOMNESC din 15 aprilie 1864

PRIN CARE SE COMUNICĂ ADUNĂRII PROIECTUL

REFORMEI LEGII ELECTORALE

Domnilor Deputati,

În urma votului de desaprobare ce majoritatea Adunării Elective a dat Ministerului Meu, in privința infățișării proiectului de lege rurală, Cabinetul Meu din 12 Octombrie 1863 a depus demisia în mâinile Mele.

Eu nu am putut primi această demisie pentru că votul de desaprobare este dat de d-voastră fără măcar să fi intrat in discuția unei chestii de mare importanță : îmbunătățirea soartei locuitorilor muncitori de pământ, garantată lor de art. 46 al Convenției din Paris și pe care tara întreagă o așteaptă cu o legiuită nerăbdare, și aceasta în însuși interesul asigurării proprietății funciare.

PROCLAMAȚIA MĂRIEI SALE DOMNULUI din 2 mai 1864

Românilor,

Șase ani se vor împlini în curând de când existența politică a României s-a recunoscut într-un chip solemn și s-a proclamat prin un tratat la care au luat parte Inalta Poartă, Augusta noastră Suzerană, și marile Puteri

ale Europei. Actul international, Conventiunea din 7 și 19 august 1858, ni-a înzestrat țara cu instituțiuni liberale și binefăcătoare, a căror desvoltare progresivă ar fi asigurat prosperitatea noastră.

Și cu toate acestea Romania stă încă pe loc. De unde vine răul ?

Ridicat la Tron prin voturile unanime ale ambelor Adunări Elective, eu eram în drept de a ma răzima pe concursul acelora cari mi-au impus glorioasa, dar greaua misiune de a organisa țara. A fost însă din contra ; de a doua zi eu am găsit inaintea mea o neîmpăcată opoziție. In zadar, eu am dat nenumărate dovezi despre cel mai scrupulos al mieu respect pentru privilegiile parlamentare ; în zadar am chemat la putere toate partidele, unul după altul. In zadar am făcut

Adunărilor concesii peste concesii și am împins spiritul de împăcare pină a tolera încălcări grave asupra atribuțiilor mele.

Toate au fost nefolositoare.

Unirea țărilor surori săvârșită ; averile mănăstirilor închinate, a cincea parte a pământului românesc înapoiată domeniului național, niște asemenea mari resultate dobândite de Guvernul Meu, toate au fost uitate.

Interesele țării și demnitatea sa, dorințele, trebuințele voastre cele mai neapărate, toate s-au sacrificat unor patimi vinovate.

Drept răsplată pentru devotamentul său către causa națională Alesul Românilor n-a găsit decât ultragiul și calomnia ; și, cu toată înțelepciunea unui număr de deputati, o oligarhie turburătoare a știut a impiedica necontenit stăruințele mele pentru binele public, și a redus Guvernul Meu la neputință.

Ce-mi rămâne dar de făcut ?

Am hotărât a face o de pe urmă cercare, a face un de pe urmă apel la patriotismul Adunării.

Mi-am schimbat din nou miniștrii, și, in timpul sesiunii actuale, Guvernul Meu a infățișat Camerei toate proiectele de legi ce ea insăși le ceruse. In toate acestea eu am voit aceia ce au voit augustii subscriitori ai tratatelor care au ridicat România, aceia ce o voiesc marile principii de egalitate și de dreptate ale timpului nostru.

Am voit, în fine, să se realiseze și marea făgăduință dată muncitorilor de pamânt de art. 46 al Convențiunei. Am voit ca clăcașii, prin plata muncii lor, să ajungă a stăpâni părticica lor de pământ în plină proprietate.

Cum a răspuns Adunarea la infațișarea proectului de lege rurală ? O știți toți. Ea a dat un vot de blam Guvernului Meu. Și pentru ce ? Pentru că proiectul înfățișat era o lege de dreptate, era realisarea speranțelor legitime a trei milioane de țărani. Adunarea, prin blamul său, lovia, in persoana Miniștrilor, propria cugetare a Șefului Statului.

PB ——————————— *Corneliu*

LEU

O asemenea stare de lucruri nu mai putea să se prelungească.

Am voit dar să vă fac pe voi toți judecători între Adunarea Electivă și între alesul Românilor. Spre acest scop, miniștrii mei au presintat Adunării o nouă lege electorală, a cărei utilitate este mărturisită de inșiși subscriitorii Conveției, și care asigură țării o represintațiune mai deplină, o represintațiune cu adevărat națională.

Adunarea a refusat de a discuta această lege.

Nu-mi rămâne dar alta decât de a apela la națiune, la cetățenii de toată starea și de toată averea.

Românilor, voi sinteți acum chemați a da un vot hotărâtor.

Eu supun primirii voastre noua lege electorală, răspinsă de Adunare, și un proiect de Statut, care va desvolta și îndeplini dispositiile binefăcătoare ale Convenției.

Deliberați dar, și hotărâți in toată liniștea, in toată neatârnarea.

De acum voua și numai voua este dat a vă rosti daca țara trebuie să fie și in viitor lăsată pradă agitațiilor deșerte care de mai mult de cinci ani desconsidera națiunea, compromit securitatea ei și-i impiedică orice progres.

Vouă, de a hotarî dacă națiunea română este demnă de libertățile publice, cu care am voit și voiesc a o înzestra, și pe care o majoritate de privilegiați i le refusă.

Voua, Românilor, de a arăta Europei, prin înțelepciunea voastră, că meritățm înaltele simpatii ce ni sunt câștigate. Vouă tuturora, de a dovedi că, întocmai ca in zilele de 5 și 24 Ianuar 1859, suntem cu toții uniți inaintea unei situatiuni de la care atârnă fericirea, viitorul și mărirea României.

Să trăiască România !

ALEXANDRU IOAN

Kogălniceanu, Bălănescu, D. Bolintineanu, P. Ordescu, General Manu, miniștri…

* * *

Cum să nu-l urască ?... Cum să nu-l urasca ei, "oligarhia tulburătoare", cărora Kogalniceanu le striga să nu intre în ogorul țăranului ?... Pentru că Kogălniceanu era ministrul lui, iar glasul lui Kogalniceanu era glasul lui, al Domnitorului. Era glasul lui care impunea să se dea țăranului pogoanele legiuite, să i se dea dreptul de a lua lemne din pădure, să fie liber de voința moșierului și să fie adus mai aproape de drepturile electorale.

Numai ajutat de vitalitatea acelui om mărunțel și cu capul bine așezat pe umeri a putut duce la capăt toate astea. Alții au fost doar piedici și colcăială de interese personale !

Ziarul " ȚARA" No. 244 din 31 octombrie 1903 :
TRĂDAREA LUI STURZA FAȚĂ DE CUZA

„Impăratul Napoleon al III-lea avea o simpatie deosebită pentru Cuza, de când cu lagărul de la Florești și gândindu-se cum ar putea să-l mărească în fața românilor, îi trimite o scrisoare printr-un ambasador special, în care îi scrie : «Strânge oricâtă armată ai și concentreaz-o la câteva puncte pe malul Dunării, apoi proclamă independența țării tale, căci eu voi sili pe Turcia să primească aceasta ca fapt împlinit».

Bucuria Domnitorului Cuza a fost atât de mare, că chemând pe secretarul său Dimitrie A. Sturza, îi comunică conținutul scrisorii.

Spre nenorocire, Dimitrie A. Sturza destăinuiește comunicația consulilor englez, german și austriac, care la rândul lor au comunicat știrea guvernelor respective și presei străine.

Napoleon al III-lea a fost penibil impresionat de această divulgare. Planul său devenea nerealizabil, pentru că proiectase să pună Europa în fața unui fapt împlinit, constrângând pe Turcia și influențând puterile să recunoasca astfel noua stare de lucruri din Romania.

PB ——————————— *Corneliu*
LEU

Mare fu durerea Domnitorului român Cuza Voda, când după câteva zile primi telegrama aceluiași împărat, Napoleon al III-lea, în care îi zicea : «O țară care are asemenea trădători nu merită independența». La această telegrama îi alătură mai multe ziare engleze, care publicau conținutul scrisorii lui Napoleon către Cuza. Atunci Domnitorul Cuza înfuriat trimise de chemă pe Dimitrie A. Sturza și în capul scării îl intâmpină cu aceste cuvinte : «Mișelule, ceea ce publică ziarele engleze le-au cunoscut Napoleon, Eu și cu Tine; cine este trădătorul între noi ?» Și fără să mai aștepte vreun răspuns, îl pălmui pe Dimitrie A. Sturza, dându-i un picior în spate, care-1 făcu să se rostogolească pe scara palatului.

După ce furia îi trecu, Cuza Voda își dete seama de ce trebuia să facă și trimise să prinză și să aresteze pe Dimitrie A. Sturza. Însă în zadar îl căutară prin toate părțile, căci trădătorul înțelese situația sa critică, fugise la Giurgiu și de acolo trecu Dunărea în Turcia, pe care o servise în detrimentul patriei și națiunei române.

Numai datorită indiscrețiunii criminale a secretarului fostului Domn, România nu și-a putut realiza la această dată visul independenței, care ar fi însemnat avantaje colosale pentru noul stat român.

Marele Domnitor Cuza Voda adăpat la ideile lui Cavur, voia unirea neamului românesc prin dezrobirea Transilvaniei și a tuturor provinciilor subjugate și dacă n-a putut realiza acest mare ideal cauza a fost conjurația și trădătorii care se pusese în serviciul străinilor și în special al Austriei.»

NICOLAE BLARAMBERG:

„...Librecht este sufletul tuturor intrigilor, încurajatorul bacșisurilor, firul tuturor gheșefturilor. El face și desface ministere, sboară ca un fluture prin buduarele doamnelor galante, grămădite împrejurul său ca musculițele împrejurul unei bucăți de zahăr, acoperindu-le de favoruri pe ele și pe bărbații lor. Librecht este încarnația cinismului și desfrâului

acelui regim.

S-a găsit la Librecht un registru unde trecea toate persoanele mai cu vază din țară și fiecare avea o partidă în acel registru unde erau trecute procesele sale, aspirațiile, trebuințele sale, slăbiciunile și metehnele sale. Când cerca să seducă pe cineva sau să-l atace, Librecht îl căuta la registru. Iată pentru ce noi, reprezentanții lui 11 Fevruarie, priveam cu urât și cu scârbă pe Librecht și ajunsesem cu desnădejdea până a conspira să dam jos pe stăpânul său."

DIMITRIE BOLINTINEANU:

„Persoanele dintâiul ordin pentru cari simpatisa și nu le părăsia niciodată, era Librecht, Davila, Docan Constantin.

După 2 Mai schimbă cugetările. O altă curte se deschise unde venea toată lumea. Acolo miniștri impudici mergeau să i se închine și să primească ordine. Această camarilă nu avea o idee politică. Domnul neavând nimic a-i refuza, camarila ordona miniștrilor care nu mai erau numiți decit prin a ei știință

Această camarilă și câțiva favoriți care prădară țara, oameni fini și dibaci în lingușiri, care goniți pe uși, reintră pe ferești, născocitori de sciri și conspirări a perdut pe Domnul Cuza. De cum ea începu se simți o mare schimbare chiar în caracterul Domnului. Toată curtea cu el. De aici se numiau și se destituiau funcționari, de aici se opria de multe ori acția miniștrilor sau se libera. Ce oameni puteau să înconjure această camarilă femeiască, fără idei, fără scop, dacă nu oameni cari fac a se deconsidera orice ei serv ? Aceasta camarilă era lipita de acel tron, trecu în regimul pur ce veni în urmă spre a urma acestui sistem spre a-l compromite și făcând același trafic cu lucrurile statului. Aceasta camarilă aduse cinismul.

Lumea văzu înălțându-se un palat. Se aduna să îl admire, mai ales că se lucra cu soldați. Fiecare zicea că este palatul Domnului. Era palatul unui favorit care nu avea decât două mii de lei pe lună din serviciul său. Amicii Domnului îi

spuseră. Domnul îndoi protecția sa pentru favoritul său Librecht. In Constantinopol, Abdul Medgid trece o data pe Bosfor si vede înălțându-se un palat pe malul Bosforului. Întrebă cine îl clădește. ,,Directorul telegrafului, i se răspunde, omul casei Măriei tale."

„Să i se ia funcția, zice Sultanul. Nu se clădesc palate din niște mici salare».

Directorul se destitui.

El fuse supus la o comisie de anchetă care descoperi o mare risipire de banii Statului. Oare nu eram noi mai înapoi decât turcii, când favoriții nu aveau nici o pedepsire pentru abusurile lor și când ca să scape favoriți care își fac case noi și moșii, din lefi mici, se dau judecății oameni săraci și nevinovați ?

La facerea palatului său, favoritul nostru ceru materialul ce se afla pe piața Sântului Ion, de la ministru de culte. Refusă a-1 da, fiind averea Statului. Favoritul se plânge la Domn; în cestiunea pădurilor vărului său cu sântele locuri se purtă cu demnitate.

Era scrupulos pentru persoana sa. Domnul Cuza n-a luat de la Stat decât lista sa civilă, el avea oroare de a face ce făcură unii din Domnii trecuți. El fuse unul din Domnii care se duseră din țară fără avere mare...»

MESAGIUL

M. S. DOMNITORULUI PENTRU DESCHIDEREA CORPURILOR LEGIUITOARE PE 1865- 66

Domnilor Senatori,

Domnilor Deputați.

V-am convocat pentru însemnătoarele lucruri la care Constituția vă cheamă.

Înțelegerea intimă între marile puteri ale Statului este cea mai sigură și cea mai trainică garanție a prosperității publice. Această convingere a trecut în spiritele d-voastra, și am

fost fericit de a constata efectele ei în cursul sesiunii trecute.

Expunerea dorinților Senatului și a Camerei, prin comisiunea mixtă, mi-a dovedit că d-voastra ați voit și ați știut a trage folos din experiența trecutului. Concentrând atențiunea d-voastra asupra chestiunilor dinăuntru, asupra bunei administrații a averei publice v-ați arătat demni și serioși mandatari [ai] alegătorilor d-voastră. Eu așteptam aceasta de la înțelepciunea represintanților țării. Pe acest tărâm puteți și trebuie să exercitați cu folos controlul d-voastră. Prin discuțiunea conștiincioasă a legilor, luminați Guvernul Meu; prin examinul scrupulos al bugetelor, asigurați întrebuințarea folositoare a banilor publici.

Urmați a da lucrărilor d-voastra caracterul de demnitate și de maturitate care li va asigura lor respectul tuturor, și Guvernului Meu, puternic de concursul ce-1 veți da, sprijinit pe d-voastra, cari represintați toate interesele națiunii, va realisa cu înlesnire imbunătățirile și progresul material și moral ce starea României reclamă.

Nu lipsesc dar a vă da astăzi o dovadă netăgăduită despre încrederea Mea în intențiile d-voastre. Reglementul Camerii Elective se făcuse pe când era înțelept a determina cu scumpătate acțiunea particulară a deosebitelor puteri ale StatuIui. În scop de a asigura exercițiul liber și respectat al puterii executive, a trebuit să însemn oarecare margeni acțiunii noii Camere. Însa totdeodata eu instituiam un Senat cu prerogative speciale pentru a asigura, chiar in fața Guvernului Meu, exercițiul liber și respectat al Constituției noastre. Dupa un an de experiență, imi place a recunoaște că Camera Mi-a dat dovezi de devotament despre care sunt mândru, și dovezi de încredere la care răspund prin încrederea Mea. Eu viu dar înaintea d-voastră, domnilor Deputati, și vă dau dreptul de interpelare și mijloacele de a-1 intrebuința fără prejudițiu pentru lucrările d-voastre regulate. Eu nu ma îndoiesc că d-voastra, domnilor Deputați, aprețuiți precum se cuvine această urmare și că veti face întrebuințare de noile d-voastra drepturi cu înțelepciunea

de care nu v-ați depărtat în cursul sesiunii trecute.

Regulamentul Senatului a primit oarecare modificațiuni și îndreptări în scop de a lărgi cercul discuțiunilor sale publice.

Constituțiunea Bisericii ortodoxe-române s-a realisat cu nestrămutare prin instalațiunea Sinodului țării. Patriarhul ecumenic a crezut că trebuie sa ni conteste drepturi de care toate popoarele ortodoxe au făcut intrebuințare unul dapă altul, și care ni se cuvin cu același drept.

Am răspuns la scrisoarea Patriarhului cu adâncul respect ce datorăm celui mai vechi și celui mai venerat dintre păstorii Bisericai Rasaritului, și am dat Prea-Fericirii Sale asigurările cele mai formale că vom păstra cu credință legăturile duhovnicești care ne uniau cu Biserica-Mamă de la Constantinopol; însă n-am lipsit de a-i declara totodată că Biserica ortodoxă română trebuie să existe prin a sa viață proprie, că ea trebuie să aibă o expresiune legală în Stat și să se bucure în Biserica Răsăritului de neatârnare și de rangul ce i-au recunoscut din timpii cei mai vechi celelalte Biserici ortodoxe.

Rămâne acum ca venerabilii păstori ai Bisericei ortodoxe române și colegii lor ai Sinodului să justifice prin actele lor cuvintele ce mi-au inspirat pioasa mea afecțiune și deferință pentru sfântul Scaun ecumenic, respectul meu pentru Biserica noastră națională și pentru drepturile României. Ei acum să dovedească, prin înțeleapta și luminata direcție ce vor da lucrărilor bisericești, că noile noastre legi nu sunt de fel incompatibile cu legăturile duhovnicești care ne alăturează către Biserica-mumă și cu ideile și progresul care sunt onoarea epocii noastre.

Bugetele Statutului pe anul viitor 1866 sunt trimise în studiul Camerei.

Eu le recomand, d-lor deputati, la scrupulozitatea și constiincioasa d-voastra cercetare.

La deschiderea sesiunii anului trecut eu vă adresam următoarele cuvinte : „Guvernul Meu a luat și va lua toate

măsurile cele mai energice pentru a face ca despăgubirea cuvenită proprietarilor după legea din 14 August 1864 să li se plătească la timpul și în cifrele prescrise de lege; aceasta este o datorie națională, care este pusă supt garanția și supt scutul onoarei Guvernului și a Țării». Țara știe astăzi că Guvernul Meu a făcut onoare angajamentelor sale.

Cu o adevărată mulțămire constat exactitatea cu care foștii clăcași își plătesc termenul întâi al datoriei lor de indemnisație. Ei au înțeles ca nu puteau să dea Domnitorului o mărturisire mai vie despre recunoștința lor.

Dobânzile cuvenite pe întâiul semestru au început a se plăti de la 11 Octombre, înainte chiar de termenul hotărât prin lege. D-voastra știți că ele se plătesc neîntrerupt. În conformitate cu art. 49 din Legea rurală, Ministrul Meu de Finanțe vă va supune o dare de seamă lămurită despre toate operațiile Comitetului de lichidare a obligațiilor rurale.

Guvernul Meu n-a scăpat din vedere că agricultura este principala noastră bogăție, și că prin urmare ea trebuie să fie încurajată de toate garanțiile. Prin studiul Consiliului de Stat, s-a elaborat un proiect de lege pentru tocmelile de munci agricole și pentru executarea lor. Acest proiect este trimis în deliberația d-voastră. Știți că el este foarte urgent: Senatul și toate Consiliile județene îl așteaptă cu o dreaptă nerăbdare. Un proiect de Cod rural, care regulează toate afacerile polițienesti de prin comune și ispășile, vi se va supune curând. El se află în studiul Consiliului de Stat. Aceste două legi vor contribui mult la dezvoltarea agriculturii noastre, vor face sigure și lesnicioase transacțiile câmpului, vor ușura viața agricultorului, care va afla în dispozțiile ce veți vota legitima răsplătire a trudelor și ostenelilor sale.

Eu am Privit cu mâhnire reaua recoltă a acestui an în unele districte. Anotimpul a fost defavorabil. Guvernul Meu a luat toate măsurile putincioase pentru a veni în ajutorul celor în lipsă.

O Bancă de scont si de circulație s-a concedat de Gu-

vernul Meu la o serioasă companie financiară, care va începe curând operațiile sale. Acest așezământ de credit va da un ajutor puternic proprietății și comerțului nostru; el va avea o fericită înrâurire asupra multor transacții și va asigura prețul legal și regulat al efectelor noastre publice. Administrația justiției a intrat într-o eră nouă.

Noul Cod civil și Codul de procedure civilă sunt puse în aplicare de la 1 Decembre. Noul Codice penal, cu procedura lui, este în vigoare de la Aprilie. Astfel s-a consolidat și mai mult Unirea. care este în inima tuturor Românilor. Astfel s-au realisat intențiile liberale ale art. 49 din Convenție, care a proclamat egalitatea tuturor cetățenilor înaintea legii. Noua organisație judecătorească este de asemeni aplicată în toată țara, și instalația juriului va da acusatițor garanțiile cele mai serioase.

Mutumită acestei măsuri, legislația noastră a ieșit din haosul vechi. Conștiința judecătorului nu mai poate fi rătăcită prin miile de deslegări, ofisuri și obiceiuri locale. Și astfel averea și onoarea cetățenilor sunt adevărat puse supt scutul legilor.

Instrucția publică, în raport cu noile legi speciale si cu mijloacele putiincioase ale Țării, a luat o nouă desvoltare. Mai multe ameliorațiuni s-au făcut în lucrările noastre publice. S-au dat circulației mai multe părți de șosele pe căile cele mai principale.

Studiile atingătoare de drumul de fier de la Galați la hotarul Austriei s-au terminat în acest an. Lucrările sunt începute la secțiunea de la Galați la Tecuci și se vor urma, în primăvara anului 1866, cu mijloace puternice de executare.

Studiile drumului de fier de la Bucuresti la Giurgiu, în mare parte, s-au săvârșit si s-au presintat. Ministerului. Antreprenorii se pregătesc cu activitatea să înceapă lucrarile lor. Și la 2 April viitor se va pune cea întâi piatră a gării de București. Iar, in toamna anului 1867, Bucureștii se va lega prin cel dintîi drum de fier român cu unul din porturile

cele mai principale ale Dunării.

În cursul acestui an trebuie să fie gata mai multe din acele 19 poduri de fier concedate la o companie englesă. Lucrările însemnătoare s-au executat la mai multe puncte, și mai ales la Slatina, pentru statornicirea a două poduri mari, care formează principala cale de comunicație peste Olt. Aceste poduri se vor da circulației în anul viitor.

Precum vedeți, domnilor Senatori și domnilor Deputati, capitalurile străine încep a se angaja în România în condițiuni foarte folositoare pentru țară. Să încurajăm dar asemenea întreprinderi care tot deodată așeaza creditul nostru pe piețele Europei. Orice putere reală, fie în inteligență, fie în lucru, fie în capitaluri, care vine să se ofere țării, trebuie să fie bine primită de noi. Oare n-am fi avut noi astăzi mai multe căi ferate pe pământul nostru dacă vechea Cameră, înțelegând mai bine nevoile țării, n-ar fi răspins propunerile scrioase care ni se făcuse de capitaliști însemnați pentru rețeaua liniilor din Valahia ? Vedeți ce se petrece în jurul nostru. Aruncati ochiul d-voastră asupra Europei ! Cine a conceput și executat întreprinderea cea mai îndrăzneață a veacului nostru, tunelul de la Londra ? Un inginer frances. Cui a incredintat Franța construirea telegrafului de supt Mare, care o leagă cu Algeria ? La ingineri englesi. Cine a executat în Austria acest drum de fier de la Baziaș, care vine până aproape de hotarele noastre ? O Companie francesă. Ingineri francesi au construit drumurile de fier din Rusia. Iată cum procedează Statele cele mari ! Să le imităm dar, noi care avem nevoie de drumuri, de căi ferate, de canaluri, de usine, de exploatațiuni industriale, și care suntem lipsiți de capitaluri îndestulătoare pentru asemenea întreprinderi. Să imitam aceste exemple, și vom fi în adevăr patrioți pentru că vom fi în adevăr folositori patriei noastre.

Meritul cel mare al epocei noastre este că ea a recunoscut și a pus în lucrare ideile roditoare de solidaritate și de înțelegere care leagă toate națiile lumii prin interesele lor,

și care le vor apropia mai mult în viitorime, prin sentimentele de frăție și de stimă reciprocă. De aici vine acest mare concurs de la popor la popor, în care fiecare nație aduce tributul geniului său, și care permite tuturor să prețuiască și să admire progresele neîncetate ale spiritului omenesc.

Expoziţiunea universală, ce se va face în Paris, la 1867, deschide un câmp măreț la aceste lupte care închezășuiesc pacea. Toate popoarele sunt chemate de Franța la această solemnitate, unde fiecare țară se va înfățișa cu viața ei întreagă, cu pământul, cu istoria ei, cu locuitorii, cu productele ei materiale și intelectuale.

D-voastră nu veți cruța nici un sacrificiu pentru ca și Principatele Române să figureze cu demnitatea ce li se cuvine la această Expozțiune.

Guvernul Meu vă va presinta, domnilor Senatori și domnilor Deputați, expunerea specială despre situația țării de la deschiderea Corpurilor Legiuitoare și până astăzi.

Ea va cuprinde toate dispoziţiunile și măsurile luate în fiecare ram al administrațiunii.

Am incheiat un cartel de extrădare cu Austria pentru predarea reciprocă a făcătorilor de rele. Am încheiat cu Austria o Conventie telegrafică și în curând se va da ratificațiune unei asemenea convenții cu Rusia. Am încheiat cu Serbia o Convenție telegrafică și poștală. Convenția poștală internațională este în ajunul de a se încheia, și vă putem anunța cu siguranță că în curgerea anului viitor Poșta Română va începe serviciul internațional. Am însărcinat pe agentul meu la Paris sa comunice Guvernului imperial frances adesiunea noastra la actul Congresului internațional care s-a fost intrunit, la 1 Mart, în Paris, pentru a face uniforme tarifele telegrafice, și Guvernul Maiestății Sale a binevoit să ne dea act de aceasta adesiune.

Am împuternicit pe Ministrul Meu al Trebilor Străine să negocieze și să încheie cu plenipotentul imperial al Rusiei și cu participarea plenipotentului imperial al Austriei o

convenție care are ca scop să înlesnească plutirea Prutului.

Măsurile adoptate vor contribui mult la desvoltarea comerțului nostru. O comisiune specială se va întruni în acest an pentru a regula împreună cu nalta Poartă hotarele insulelor Dunării.

Comisiunea internațională, instituită la Constantinopol, pentru chestiunea mănăstirilor secularisate, ce se ziceau închinate, urmează lucrările ei. În ce ne privește, noi împlinim regulat angajamentele generoase ce am luat dimpreună cu Corpurile Legiuitoare. Științi recente ni dau statornica speranță că soluțiunea acestei afaceri nu va întârzia.

Am păcerea a constata că agentul meu lângă Înalta Poartă a fost și în această împrejurare la înălțimea misiunii sale.

Aflu de mutumire a Vă încredința că România poate fi sigură de solicitudinea și simpatiile augustei Curti suzerane și înaltelor Puteri garante, cărora datorim acte mari ce au confirmat starea de lucruri instituită prin voința națională, și garantează pentru totdeauna drepturile și autonomia noastră.

Relațiunile noastre cu Guvernul Imperial al Curții Suzerane s-au semnalat în acest an prin un incident, despre care trebuie să vă vorbesc. D-voastră cunoașteți, domnilor Senatori și domnilor Deputați, tristele evenimente de la 3 August. A vă spune că aceste evenimente ar fi putut pune în primejdie instituțiile țării și cu dânsele viitorul României, este a vă explica tot deodată gravitatea pericolului și asprimea infrânării.

In urma acestui incident, Inalta, Poartă, basându-se pe informațiuni luate din jurnale (precum ne zice), a crezut că țara se află în revoluție și ca Românii în unanimitate ar fi fost osteniți de instituțiile în persoana alesului lor de la 5 și 24 Ianuar. Toată țara a cetit scrisoarea ce mi s-a adresat la această ocasiune, precum și răspunsul meu. Ministrul Meu al Trebilor Stăine vă va da informații despre cele urmate de atunci, în care veți vedea bunele cugetări ale Inaltei Porți

pentru România. D-voastră cunoașteți împreună cu mine că țara nu este solidară la neorinduielile de la 3 August, de vreme ce ea în unanimitate și cu tărie a condamnat autorii acestor turburări. Țara voiește ca și Mine menținerea instituțiilor noastre, căci aceste instituții sunt fapta poporului român.

Demonstrațiile ce am primit de la toate districtele în urma acestor evenimente dovedesc acordul și încrederea reciprocă a Tronului cu Țara. Popor și Domn veghează cu aceeași băgare de seamă asupra drepturilor României. Popor și Domn voiesc triumful ideilor liberale proclamate la 2 Mai, într-un cuvânt poporul român și Domnul său sunt strâns uniți într-una și aceeași gândire, liniștea și prosperitatea scumpei noastre patrii.

Imprejurarea aducând a vorbi despre persoana mea, eu vă declar în această ocasiune solemnă că singura mea ambiție este de a păstra dragostea poporului roman, este în adevăr de a fi folositor patriei mele, de a menține drepturile ei neatinse.

Fiți convinși că eu n-aș vrea o putere care nu s-ar întemeia decât pe forță. Fie în capul Țării, fie alături cu d-voastră eu voi fi totdeauna cu țara pentru țară, fără altă țintă decât voința națională și marile interese ale României. Eu voiesc să fie bine știut că niciodată persoana mea nu va fi o împiedicare la orice eveniment care ar permite de a consolida edificiul politic la a cărui așezare am fost fericit a contribui.

In Alexandru Ioan I-iu, Domn al Românilor, Românii vor găsi totdeauna pe colonelul Cuza, pe acel colonel Cuza, care a proclamat în Adunarea ad-hoc si Camera electivă din Moldova marile principii ale Regenerației României, și care, fiind Domn al Moldovei, declara oficialmente, Inaltelor Puteri garante, când primea și Coroana Valahiei, ca el primește această îndoită alegere ca expresiunea neîndoielnică și statornică a voinței naționale pentru Unire - însă numai ca un deposit sacru.

Domnilor Senatori,

Domnilor Deputați,

Sesiunea Senatului și a Camerei pe 1865 și 1866 este deschisă.

Dumnezeu să binecuvinteze lucrările d-voastre ! Dumnezeu să ocrotească România !

ALEXANDRU IOAN

DOAMNA ELENA CUZA:

„Trecurăm din sala de mâncare în biroul de lucru. Cuza rugă atunci pe Haralamb ca pentru orice eventualitate să se îndoiască garda în acea noapte la palat.

Trecui la copii, căci eu locuiam partea palatului dinspre biserica Crețulescu. Dar nu știu de ce eram foarte neliniștită și nu mă puteam hotărâ să mă culc. Asigurările lui Haralamb nu ma convinsese de fel. Am chemat în camera mea pe Colonelul Pisoschi, unul din aghiotanții palatului și i-am zis: Vezi, Pisoschi, eu am mare teamă căci îl știu pe Vodă cât este de lesne încrezător; ia măsuri și dacă o fi ceva, dă-mi de știre pe dată. Și m-am culcat cu cei doi copii: Alexandru și Dumitru lângă mine».

V

Treptat, dublându-se și gărzile cu soldați din batalionul preferat al Domnitorului, palatul intră calm în noaptea de februarie, începând străjile cele obișnuite cu puțină mișcare. În aripa din spatele bisericii Crețulescu, Elena Doamna îi culcă pe cei doi fii pe care ca n-a putut să i-i dăruiască legitim Domnitorului și își așează alături de ei nesomnul frământărilor sale. Chiar în fața turlelor bisericii Crețulescu, apartamentul pe care-1 ocupă Vodă Cuza a avut lumină puțină, numai câtă vreme 1-au aranjat feciorii pentru noapte, iar apoi s-a cufundat în întuneric, oglindind în luciul negru al ferestrelor lui turlele suple de cărămidă înlăuntrul cărora

puțină lume ar fi putut să bănuiască mișcare. Lumina rămase să dăinuie doar în cabinetul Domnitorului, desenând conturul galben-uleios al ferestrelor înspre strada devenită în ultimele decenii artera principală a Capitalei - Podul Mogoșoaiei. Lumini la fel de galbene, dar mai strălucitoare, la intrarea palatului, nasc în jurul lor halouri din aburul cerului de iarnă. Sub șube, santinelele stau smirnă în cele doua gherete care mărginesc treptele largi ale intrării, iar în vestibulul din spatele marilor uși din fier fasonat și sticlă, ofițerii de rond schimbă parole mai mult sau mai puțin secrete. Mai mare agitație, rutinieră, desigur, ca-n orice cazarmă, se face simțită în clădirea mică a corpului de gardă aflat în niște foste prăvălii din fața palatului. Acolo ofițerii zelosi, cu figuri atente, iau măsuri pentru dublarea străjilor și funcționarea lor în aceste condiții, cercetându-și cu atenție soldații în uniformele de vânători care atât de mult îi plac Domnitorului.

Astfel există în întunecimile reci ale nopții de februarie acest palat pe care maiorul Lecca, comandantul batalionului de vânători, îl strabate controlându-i atent și circumspect ungherele. E o clădire amplasată perfect în epocă, lipsită de misterele tradiționale ale palatelor cu străvechi încăperi ce poartă în zidurile lor eresurile altor secole. Are două etaje parcă sprijinite pe ferestrele înalte, arcuite echilibrat în partea lor superioară, ceea ce dă fațadei un joc de arcade, nouă la număr, repetate la fiecare etaj: Patru de o parte, patru de alta și, în mijloc, ușile - ușa cea mare, a intrării, sprijinită pe șase trepte de marmoră, deschizându-se într-un larg evantai și, deasupra ei, ușa care dă pe balconul impunător. Balustrada acestuia e lucrată cu acea habotnică măiestrie de forjă și ciocan care dă fierului virtuți de bijuterie masivă. Pe centrul fațadei inchipuind încă un etaj, se află triunghiul larg deschis al frontonului provenit din clasicismul templelor grecești, încununând lucrul de migală al ipsosarilor care modelaseră o dantelă de cornișe, striații și caneluri pe cele trei laturi ce mărginesc șarpanta

acoperișului și încadrează basorelieful cu motive simbolice lutate tot din sculptura. clasică. Deasupra lui, cu tricolorul preluat de la pașoptiști, flutură steagul Principatelor.

Aceasta e fațada, orientată cam spre nord, către circulara curte de onoare cu alei de pietriș și ronduri de flori. Mai departe, pe direcția în care Podul Mogoșoaiei iese din oraș spre Calea Tirgoviștei și Calea Transilvaniei, se află clădirile mai mici cu colonade ale Casei militare, în continuarea cărora vin birourile Vorniciei, adică ale Ministerului Treburilor Dinlăuntru. Văzută de aici, clădirea palatului se descrie în toată adâncimea ei. De la fațada mai îngustă cu jocuri frumoase ale acoperi-șurilor într-o parte și-ntr-alta a frontonului, ea face un unghi drept și se lărgește întinzându-și aripa până-n strada podită cu pavele de lemn. E partea masivă a palatului, construită rectangular, continuându-se mult spre curțile și grădinile Brezoienilor și ale bisericii „Stejarul» cu o serie de încăperi încadrând patrulaterul curții interioare și având în centrul acoperișului, ridicat ca un chioșc strălucitor de sticlă, luminatorul marelui salon de recepții de la etajul întâi. În spatele acestui corp, spre apa Dâmboviței și spre centrul de altă dată al orașului aflat în jurul Curții vechi, Podul Mogoșoaiei continuă cu elegantele prăvălii pariziene amenajate în clădirea hanului Crețulescului și cu biserica grațioasă ca o siluetă de domniță. Spre turlele ei dau ferestrele din latura sudică a palatului unde se află apartamentul Dominitorului și, în continuarea acestuia, apartamentul Elenei Doamna.

Văruită în culori cenușii și sinilii, al căror joc pun mai mult în valoare reliefurile arhitectonice, importanta clădire a palatului există acum firesc și banal în mijlocul unui București petrecăreț. E ora când, în restaurantele de lume bună din jur încep chefuri cu vin uleios și lăutari de patimă ce-ți răscolesc niște dulci porniri în necunoscutul ființei tale. Chefulețe, mai bine zis, fiindcă nu-s petreceri rare ci tabieturi obișnuite; chefulețe prietenești voioase și duioase, cu toate felurile de petrecăreți, doar oameni de cursă lungă

să fie, cu palavre spumoase, visări romantice și uitare de păcate, cu jocuri de țigănci și susur de cobzari, cum îi plăcuseră și Domnitorului la tinerețile lui. Acum, însă, stă închis și păzit în acest palat, încercind să-și uite necazul și să-și adoarmă neliniștile, să-și șteargă din minte tristețea blazată și să se convingă că el e om, nimic mai mult decât om, iar, așa cum este și știe să fie, om va dăinui întotdeauna.

Dar clădirea în care se află ca simbol de om peste oameni, clădirea asta ce nu e o simplă casă unde viața să se petreacă firesc, în acea domestică tihnă când oamenii mănâncă, beau, dorm, fac copii și îmbătrânesc, îl apasă, îl stinghereşte și nu-i mai place deloc; nu mai corespunde deloc ființei sale. Pentru că această casă a lui nu-i mai e nici adăpost, nici domiciliu, ci țintă de uri, de invidii, de conspirații, de răutăcioase ambiții și dorințe de căpătuială. Zidurile ei îl apasă din ce în ce mai mult, îl încorsetează din ce în ce mai mult, făcându-l să răvnească la tihna conacului său, unde era cândva numai boierul cel iubit, neștiind nimic în legătură cu viața de invidiat Domnitor. Invidiat, adulat, presat, agresat, flatat, manipulat, rugat, amenințat, suspectat, spionat, lingușit, lucrat conspirativ și ascultat din ordin, adică nimic din ceea ce e în firea de tihnă a unei vieți omenești.

De fapt, cu toate că nu ascunde în zidurile ei misterele unor secole de lupte pentru putere și lucrături de palat, clădirea aceasta, care a ajuns a domina centrul orașului, aduce și ea tradiția unor lupte de familie meschine și încrâncenate. Zidurile ei, temeliile, hrubele deasupra cărora ea se ridică păstrează ecourile aspre, nu ale unor omoruri pentru putere, care s-au pierdut din firea valahă a orașului odata cu trecerea din istorie a Dăneștilor și Drăculeștilor, ci a unei nesecate lupte pentru avere, a unei uri apucătoare care a măcinat familiile ce-și făcuseră veacul prin această margine de oraș.

Cu mai bine de un secol în urmă, aici era bariera și marginea orașului marcată de Puțul cu Zale, cu apa căruia

se spălau și-și adăpau vitele cei ce veneau dinspre țara de dealuri, de munți și de peste munți. Din dania lui Nicolae Vodă Mavrocordat, ogrăzi mari cu grădini și chilii s-au alăturat mănăstirii Crețulescului, a cărui biserică subtire ca un lujer și plină de atâta gingășie pământeană fusese ridicată la 1722. Orașul crescând și întinzându-se tot mai spre nord, spre pădurile de la Băneasa și moșiile brâncovenești de la Mogoșoaia, pe aici apărură străzi și biserici și mahalale, iar, după nevoile târgoveților, chiliile mănăstirii se prefăcură în han, partea dinspre nord a ogrăzilor fiind parcelată pentru case negustorești cu prăvălii la stradă. Și, astfel, la mijlocul veacului al optsprezecelea, Voico Fiștu, după o viață întreagă în care îi crescuse averea odată cu târgul, lăsa „danie sfintei mănăstiri Crețulescu o casă cu pivniță clădită de el pe locul chiar al mănăstirii, lângă mănăstire, și în care își agonisise traiul neguțătorind»... Isaiia, egumenul mănăstirii, om chivernisit fiind și cu grijă față de cele lumești ale sfântului lăcaș, vazând că centrul orașului înainta spre aceste părți și locul căpăta preț bun, mulțămi pentru danie, se rugă pentru tihna sufletului donatorului, dar tocmi o afacere cu Nicolae Grămăticul din judetul Saac, adică părțile Mizilului de astăzi, la valoarea frumoasă de două sute șaptezeci de taleri. Adică dumnealui Nicolae Grămăticul îi plăcuse acea casă în prăvăliile căreia mănăstirea își vindea vinurile, tot asa cum, alături, în alte case, vindea produse de băcănie aduse tot de pe domeniie ei, El dădu în schimbul casei două dintre moșiile sale, Mocești și Ciocănari, care valorau talerii prețuți, si se mută în Târgul Domnesc împreună cu soața sa Ancuța Grămăticeasa, fetele lor Safta și Catinca, cumnatul Constantin fratele Grămăticesei și slugile credincioase care meritau a fi aduse la oras. Dar rostul pe lume al Grămăticului se pare a fi fost doar acesta: să-și infigă osul neamului său în Capitală; pentru că, stingându-se, își lăsă soția să se judece cu un ginere parșiv, Negoiță vel logofăt al treilea, care o luase pe Safta. Cârcotaș, acesta vroia sa puna mâna

pe jumătatea de casă care nu-i fusese dată zestre, judecându-se cu văduva încă în putere, pentru patru sute optzeci și opt de taleri și patru-zeci și sapte de bani, cât îl costasera reparatul caselor și lucrul viei care nu-i fusese dată întocmai actului de dotă. Incepu o luptă crâncenă prin judecăți, înrăită de faptul ca Ianache, fost logofăt de visterie, nu accepta să o ia în căsătorie pe mezina Catinca dacă nu se limpezeau litighiile de proprietate, ca să știe omul clar cu ce se alege de pe urma amorului său pentru fata Grămăticesei. Ura se sparge ca un buboi și împroașcă în toate părțile. Ancuța Gramăticeasa îl blestemă pe ginerele Negoiță și-l cheamă în fața Departamentului de opt boieri. Catinca își blestemă sora pentru că-i terfelește iubirea și-i amenință viitorul. Safta ține însă la dota ei și-l batjocorește ca interesat pe Ianache, fostul logofăt al visteriei, Negoiță e abraș și rău spunând c-a fost înșelat la căsătorie, Ianache gândeste înțelept că nu va putea face niciodată tovărășie cu acela și pune condiția ca unul dintre ei să răscumpere partea celuilalt devenind proprietar pe de-a-ntregul. Surorile se blestemă, cumnații se urăsc, soacra spumegă și caută dreptate ajungând până la Divanul Domnesc, alcătuit din cele mai luminate fețe: Grigorie - mitropolitul, episcopii Cozma al Buzăului și Filaret al Râmnicului, marele ban Pană Filipescu si marele vornic Dumitrașco Racoviță dar și acestia consfințesc împărțirea averii în jumătate, ceea ce-i obligă pe cei ce se urăsc tot mai mult să fie blestemați a trăi împreună, ascuțindu-se astfel ura, făcând-o să sune înfundat și neiertător, cu venin în loc de sânge și sete de sânge în loc de duhul familiei. Târziu de tot, o altă judecata de divan, sub Vodă Mavrogheni, îi face să se împace scoțând la vânzare casa pentru a împărți banii, dar când își dau seama la ce preț mare a ajuns acum proprietatea - peste șase mii de taleri - se ceartă din nou și dau drumul gușilor cu venin. Ajung iar la judecata lui Vodă, care îi dă lui Negoiță dreptul de *promisis* în cumpărarea casei, dar îl obligă să plătească imediat. Acesta se împrumută de la

prietenul sau Velcea, al treilea logofăt, de trei mii de taleri punându-și zălog însăși casele și, când se liniștește văzându-se stăpân, moare. Safta ramâne singură și proprietăreasă și datornică, urându-și mama și blestemându-și sora. Pentru acoperirea datoriilor își vinde averea polcovnicuiui Stoica Urlățeanu. Dar Catinca și Ianache îi pun bețe în roate, anulează actul, iau ei casele și le vând stolnicului Iordache Colfescu pentru o moșie de trei ori mai mare decât cea data de Grămătic mănăstirii, în Popești, județul Vlașca, o pereche de cercei cu smarald și trei inele cu briliante de mare valoare și vechime. Aceasta se petrecea la 14 ianuarie 1791, adica după treizeci și patru de ani de blesteme pentru neamul Ancuței, nevasta Grămăticului Nicolae care, din județul său cu întinse podgorii sub Dealul Mare, numit Saac, se încumetase să râvnească spre buricul Capitalei. Bucureștii crescuseră, se întinseseră în acest timp, hanurile mănăstirii Crețulescu se modernizaseră, adăugându-și prăvălii cu mărfuri din Orient si Occident, având o stradă ce cobora pe lângă ele spre biserica Stejarul, pe lângă altă biserică a unui sfânt mai mititel sau mai alintat: Sfântul Ionică; iar, în partea cealaltă, pe lângă casele lui Diamandi cămărașul, ale lui Costache Cantacuzino, mărginite, la rându-le, de o latură a Podului Mogosoaiei, de proprietățile Episcopiei de Râmnic, iar înspre apus, de două străzi ce duceau spre două biserici, una Calvină, alta Luterană. Nu mai era vorba de o mahala, ci de o parte a orașului care trecea mult peste Podul Târgoviștei, având străzi ca cea a Filipescului, cea a Sfinților Voievozi, ulița Romană, ulița Popei Cosma, ulița Clopotari, până peste locul numit înainte vreme Capul Podului, unde se afla palatul familiei Mavrogheni. Cu aceste vecinătăți, casele căpătară valoare și mai mare, dar nu fu aceasta spre norocul și inima bună a niciunuia dintre locuitorii lor. Stolnicul le lăsă soției sale Ecaterina, aceasta e stearpă și-o aduce fiică de suflet pe Anica, fata fratelui ei clucerul Ștefan, Anica moare proaspăt măritată nelasând nici un copil, iar clucerul

Ștefan deduce că zidurile sunt blestemate de la familia Ancuței Grămăticeasa. Le vinde lui Dinicu Golescu, în 1812, cu patruzeci și cinci de mii de taleri. Acesta, cheltuind mari averi, le preface complet, mai adăugându-le un etaj și aripi noi, până când ajung a fi cele mai frumoase case ale Bucureștilor, cu cel mai mare salon, pentru luminarea căruia se ardeau caruțe de lumânări.

Doar sub acest mare român și om modern al Europei, zidurile au înmagazinat în memoria lor frumoase amintiri de cultură și de spirit luminat. Dar el moare curând, în 1830, lăsând grele datorii, iar cei doi fii ai săi, Ștefan și Nicolae Golescu, vând statului clădirea. Pe rând, ea devine sediu administrativ, reședință a guvernului, palat domnesc.

În aceste condiții, ura, adânc intrată în ziduri ca o igrasie, prinde viață din nou înconjurând cu duhul ei palatul. Pentru că, în 1859, Nicolae Golescu, fiul mai mic al marelui logofăt, se afla printre candidații la domnie în Muntenia și spera să ajungă pe tronul ei. Dubla alegere a lui Cuza îi spulberase veleitățile, iar mai târziu, conflictele lor politice chiar se accentuară. Așa că, trăind între aceste ziduri, tocmai pentru că se afla la cârmele țării, Domnitorul simțea cum ele emană ura și invidia dușmanului său politic, care le fusese cândva moștenitor și stăpân.

O ură surdă, o invidie cu lovituri date an de an de către partide tot mai numeroase care-l sfidau, i se opuneau și complotau, în virtutea unor interese foarte precise de boierie și castă, făcându-l pe acest voios bărbat de numai patruzeci și șase de ani să capete fizionomia tristă a celor care caută ieșire și scăpare. Pe chip i se vedea tot mai adânc nemulțumirea sufletului.

VI

Zapis făcut de advocatul Ghiță Ionescu, logofat al treilea, la 21 aprilie 1833 :

„...Înțelegând noi, Ștefan si Nicolae frații Goleșți, carii

am și câștigat ertarea vârstii, după dezlegarea dată prin ofisul excelenții sale deplin împuternicitul prezedent, de la 19 Aprilie anul 1832, cu no. 269, la jalba ce am fost dat, că este spre folosul casii si spre dezrobirea grelii datorii ce au rămas la sfârșitul vieții răposatului părintelui nostru, biv vel logofat Costandin Golescu, care din zi în zi crește cu dobânzile și înălțarea monedii, și pentru că acum cel dintâi am trecut vârsta de ani douazeci și cinci, care s-au împlinit încă de la trecutul Iunie, și cel de al doilea sunt în vârsta anului al douazeci și cinci, am desăvârșit vânzarea ziselor case, printr-acest zapis al nostru, pe care îl dăm la cinstitul Sfat Administrativ, drept suma de galbeni olandezi 10.000 adică zece mii, carii să ni să sloboază în curgere de trei ani, în trei căștiuri potrivite, adică : căștiul cel dintâi să ni să răspunză îndată când vom da zapisul cu toate formalitățile; căștiul cel de al doilea, la începutul anului de al doilea, și căștiul cel de al treilea, la începutul anului de al treilea, scăzându-să, însă, din toată suma vânzării, lei șaisprezece mii una sută opt zeci no. 16180, pentru trebuinciosul meremet, după chibzuirea făcută de inginerul statului I. Hartin arhitectonul, și orânduitorul boer din partea stăpânirii...

Statistică din anul 1536 privind incăperile palatului aflat in stăpânirea Sfatului Administrativ

- una odaie pentru marele Vornic ; una odaie pentru marele Director ; una sală pentru dorobanții Vorniciei ; una odaie sectia I a Vorniciei ; una odaie sectia II a Vorniciei ; una odaie sectia III a Vorniciei ; una odaie secția inginerească : una odaie Postelnicia cea mare, unde șade expeditoru ; una odaie pentru Marele Postelnic; una odaie pentru slugerul Petrescu ; una odaie pentru Sfatul Administrativ ; una odaie cancelaria franțuzească ; una odaie presudstvia Comitetului Carantinelor : una odaie, cancelaria Comitetului Caranti-

nelor; una odaie pentru Marele Vistier; una odaie sectia I a Vistieriei; una odaie sectia II a Vistieriei ; una odaie secția III a Vistierei; una sală pentru dorobanții Vistieriei ; una odaie cancelaria paharnicului Ianache ; una odaie pentru paharnicul Ianache, unde se numără banii; una odaie a eczecutorului Curții ; casele ce șed soldații de păzesc caraulă, din porunca lui Iancu Manu; una odaie arestul; una odaie pentru rândasi.

Act de fusiune intre șefii opoziției (datat 1865)

...Subsemnații, luând în considerație situația politică și geografică a țării și interesele ei interne și externe, și având de asemenea în vedere voturile exprimate in 1857 direct de națiune, ca și voturile divanului ad-hoc din 1853 și a Adunării de la Iași din 5 ianuarie 1859, ne luăm între noi angajamentul ca în cazul în care tronul va rămâne vacant să susținem prin toate mijloacele alegerea unui prinț străin, aparținător de una dintre familile domnitoare din occident. În acest fel, noi ne legăm pe cuvânt de onoare să votăm pentru un prinț străin și să perseverăm votând astfel până ce vom reuși :

prințul Grigore Brâncoveanu, prințul George Știrbei, prințul Dimitrie Ghica, Ion Ghica. Anastase Panu, Constantin Brăiloiu, Ioan Brătianu, C. A. Rosetti

NICOLAE BLARAMBERG:

„[...] Câteva săptămâni înaintea loviturei de stat, un grup de tineri se constituie într-o societate politică și literară, având de scop mărturisit apărarea regimului constituțional, având de scop ascuns rezistența prin toate mijloacele la arbitrar.

Această societate era compusă de d. Gheorghe și Grigore Cantacuzino, de d. Nicolae Gr. Racoviță doctor în drept, de doctorul Panaiot Iatropolo, Nicolae Costacopolo, Tol Nanescu, I. Fălcoianu, Em. Crețulescu, Ion Sturza, fost

membru la curtea de casație, Gh. Const. Filipescu, Grigore si Gh. Lahovari, Gh. și Voldemar Ghica, Radu Ionescu, doctorul în drept Gh. Economu, D.T. și D.S. si autorul acestui articol. Repeziciunea cu care s-au succedat atunci evenimentele n-a permis acestei asociațiuni să dea toate roadele ce s-ar fi putut aștepta de la dânsa.

Convinși că prezența în sânul nostru a câtorva personalități însemnate va înlesni această întreprindere și va contribui mult la succes, ne hotărâm a determina a intra în conspirație și alții. D. doctor Iatropolo fu însărcinat a lua întelegere cu d. C.A. Rosetti; căci d. Brătianu era la țară de unde s-a pornit peste puțin la Paris, iar d. C. Grădișteanu, General Ion Ghica și subscrisul fură autorizați a cere concursul prințului Dimitrie Ghica. Indată puturăm constata și patriotismul și abnegația Printului Dimitrie Ghica. El fu cel dintâi care strânse mâna ce i se întindea, el fu cel dintâi care apăru în mijlocul acelei tinerimi și fără a cerceta care e numărul lor, care sunt mijloacele de care ei dispun, nici dacă exemplul său va fi imitat de celelalte personalități politice la întrunirea care a avut loc în casele fratelui meu, în prezența tuturor săvârși jurământul după formula adoptată de noi și făgădui solemn a lucra mereu și prin toate mijloacele la rasturnarea regimului.

Cât despre C. A. Rosetti, Domnia sa pretextă legăminte anterioare, invocă existența unui alt comitet și declină propunerile ce i se făcuseră, cu atât mai mult zice D-sa că aceste două comitete puteau merge paralel.

D. Catargiu ceru ca Prințul ce s-ar statornici spre a cârmui noul stat nu va aparține nici uneia din trei mari puteri vecine.»

D. BOLINTINEANU:

„[...] Domnul Cuza stima pe liberali, ura pe boieri și, dacă el nu s-a aruncat cu statornicie în brațele lor, a fort numai că el voia a fi capul acestei partide liberale și naționale.

Aceasta în urmă îl facu să vadă în ei nisce rivali. Atunci voi a-și crea o nouă partidă al cărei cap să fie el. Din nefericire, alese o ceată de oameni fără principii, fără patriotism, fără simțământul libertății; ceată de mercenari cari, după căderea sa, fuseră cei mai sprinteni inamici ai săi, și trecură în aceeași cualitate la regimul nou, spre a face în trecut ceia ce facu mult rău acestui regim [...].

Domnul se înturnă în țară. Pe față, se vedea nemulțumirea sufletului său. Domnul declarase la Cameră că are dorința a da Principe strain și a se retrage.

Această declarare oficială acoperea ca o egidă pe opositie. Ea acum cerea asemenea Principe străin, căci Domnul îl promisesee.

Sgomotul de cedarea României la Austria, căuta a ingriji oarecum oposiția. Ion Brătianu care balanța încă între linisce și răsturnarea Domnului, vine la București și se declară pentru răsturnare, ca ideea de a garanta neatârnarea țărei. Fracțiele oposiției se unesc. Oposiția se mărește. Domnul se isolează. Camera își trecea timpul cu blamul luptei de la 3 August. Guvernul tăcea.

Conspirația câștiga mai mulți moldoveni cunoscuți. Ion Ghica intră în conspirație și atrase după el mai mulți oameni de însemnătate din Moldova și din Valahia.

Partida liberală se unesce cu ceilalți. Interesele cele mari ale nației amenințată de a se ceda Austriei, perderea libertăților, risipa finanțelor ce se imputa, sângele vărsat la 3 August, toate acestea contribuind spre a face nația indiferentă la soarta Domnului. Domnul Cuza fuse perdut nu în noaptea călcărei Palatului, ci mai înainte: îndată ce sistemul absolut și toate relele care purceseră din ele făcuseră pe nație indiferintă.

Nu mai trebuia decât două lucruri: nepăsarea Domnului și adormirea ministerului. Toata țara scia că se urzesce o răsturnare. Toată țara era ingrijită. La palat, nu credea nimeni. Miniștrii, îmbătați de farmecul puterei, în credințele lor despre armonia și fericirile publice, surâdeau la

prevestirile ce se făceau. El perduse cea din urmă energie. Nu era amețiala ilusiilor, era abaterea descuragierei, căci intr-o zi declarase oficial abdicarea sa în favorul unui principe străin în curând. Acum nu avea energia cerută spre a o face. Se găsi isolat din ziua când vorbi de abdicare.

În acea zi trebuia să însoțească vorbele cu faptele. Cei care auziră de abdicare și care până atunci îl serveau cu credința ce dau speranțele despre întărirea dinastiei, crezură a se compromite mai ținând cu domnia osândită la moarte de ea însăși și înturnând ochii în acea parte de unde putea veni noua viață. Puțini nu îl trădară.

Curtea, favoriții, miniștrii presimțind o cădere, grăbeau a bea până la fund cupa lui Baltazar. Spiritul de amețeală în rătăcire, înainte mergător al căderii regilor, de care vorbesce Racine, păru că se răspândește asupra acelor care cârmuiau această țară.

Era între ei toți o adevărată amețeală. Tabloul lucrurilor și oamenii de la putere presintau acele filuri ce istoria ne amintă despre cele din urma zile ale căderei regilor și națiilor, cea din urma orgie a puterei. Cei care atacară această sărbătoare, luară rău momentul. Nu este generozitate a lovi pe adversarul său de moarte și a-1 umili totodată.

Nu vom face istoricul conspirației. Facă-1 aceia care-l cunosc. Sciam ca o să fie o răsturnare în curând. Se zicea la 1 Ianuar.

Nu se făcu la 1 Ianuar. Se amână. "*Clopotul*" apărea în secret, rediglat de d. M. Sturza, aruncând asupra tronului bombe fulgerătoare. Injurii publicate anonim sau aruncate mai în toate nopțile prin curți si pe strade, placarde defăimătoare se lipiau pe murii palatului anunțând că palatul Statului se va da în curând cu chirie. Toate acestea nu desceptau nici pe Domn, nici pe miniștri.

Legea greutăților si măsurilor se sancționă și se publică, opoziția agită această cestie, esploată credulitatea comercianților care protestă într-o zi prin închiderea magasiilor.

PB ——————————— *Corneliu*

LEU

De mult timp nu văzusem pe Domn. Calea sa cea noă nu-mi convenia nici decum. Domnul uitase că țelul pentru care se făcuse 2 Mai nu era a lua puterea din mânele unei clase privilegiate și a o da unui om ci a o da tuturor. Deci acest om rămase singur, isolat de clasa privilegiata desmoscenită

[...] Espresie a clasei II din Moldova, el dăte guvernului țărei o formă mai democratică dar nu mai corectă. Poporul se simțea în el sprijinit.

El râdea de toti amicii săi cari voiau a veni la minister. Râdea de miniștri când vorbiau limba francesă în afaceri. Pe D. Iiescu care îi esplica în limba francesă cuprinderea unui referat îl întreba: limba română sau francesă vorbia mai bine ?

Nu permitea nici unui ministru să devie o voință, și nu îi refusa liberul esercițiu, pe cât Camarila nu intra în afacere înainte de 2 Mai scria lui Librecht : « Ține socoteală de miniștri. Ei sunt consiliari tronului. Ei sunt responsabili.» Dupe 2 Mai, schimbase tonul, zicea miniștrilor : «Țineți socoteală că tronul este respunzător.» Omeni cu cari se servia în politică și nu se bucurau de o bună reputație îi primia în secret, îi incărca de favoruri și amabilități; dar nu-i chiăma nici o data la masă. Nimic nu-1 întărâta mai mult ca schimbările ministerelor ce era silit a face. Înainte de a forma noul minister suferia, ca o mamă înainte de a nasce pruncul. Ministerul o data încropit, era voios.

« Reputația oamenilor mari spânzură de talentul scriitorilor cari au transmis memoria lor la posteritate - zicea Domnul Cuza câte o data. Scriitorii la noi sunt înrolați în partide și ocupați a face caricaturile miniștrilor. Astfel ca nu mai sunt citiți de public. Toți suntem espresia timpului nostru.»

Îi plăcea să îndatoreze pe aceia spre a-i face ai săi. El făcu mai multe casarme și edificii pentru spitale. La alegeri nu permitea miniștrilor mijloace de violațiune, cum văzurăm în zilele din urma. Afară numai după 2 Mai,

schimbă îndată ministerul când faptele lui faceau din el de un obiect public, ceea ce îl făcea protector.

El nu opri în țară intrarea foștilor Domni ai țării. Îi invită chiar a veni. Nu exilă pe nimeni peste hotar. Arnota nu fuse sub a sa domnie ceea ce era menită să fie de fondatorul ei. Dar în temerea sa de acția familiei Brâncovenesci, luă veniturile monastirilor ce purtau acel nume și îl dete statului. Neținând compt de cei care îi faceau servicii, îl apărau, căci credea că toți au un interes material să aștepte, nu ținea nici rancună contra celor care îl combăteau și lucrau contra sa. Avea mai multă stimă pentru adversari decât pentru partizani, chiar atunci când lua masca ipocrisiei.

Domnul Cuza, prin declarația sa în camere, prin actul său de abdicare, declară ca voiesce un principe strain. Se zice chiar ca el făcuse cererea aceasta la puterile garante.

Domnul Cuza nu mai are decât un lucru: a lucra ca cetățean, prin mijloacele sale, la realisarea ideilor mari de unire a tuturor Românilor.

Am mai zis undeva, Voda Cuza nu privia clerul decât ca o poliție a guvernului. Religia pentru acest filosof era o fabulă, precum pentru flosofii școalei actuale, dogmele sunt nisce ficții.

În urma cererilor reiterate din partea clerului spre a i se îmbunătăți soarta, Vodă Cuza doria a se face ceva pentru cler. Clerul se simția căzut și cerea mâna guvernului ca să se ridice. Prin sine însusi nu mai putea nimic si nu iînțelegea nici răul de care suferia, nici ce trebuia spre a vindeca răul. Biserica se va vedea părăsită de sprijinul public.

... De aici arăta tolirință pentru unii. Soluția acestei teorii este dată de mult: credințele sunt mai tari decât aurul.

Unde erau la 11 Februarie toți acești favoriți pentru care, ca să-i mulțumească, Domnul tolerase a se înlătura legile. Unii îl părăseau, alții îl trădau.

La balurile sale ce erau splendide, nu veniau decât foarte puține familii din clasa aceea ce prin imitație își luase rola nobleței din Saint-Germain din Paris. Noblețea de naștere

nu a existat la Români. Instituțiile lor încă de la început au fost democratice. Singura aristocrație ce aveau, era aceea a funcțiilor, pe viață. Numai numele și averea aveau ereditare. În timpi mai vechi nici numele de familie, căci toți se subscriau cu numele de botez și cu ranguri, ceea ce dovedesce că numele de familie nu avea nici un prestigiu. Această noblețe neereditară privia în Domnul Cuza un gâde al privilegiului ei. Nu mergea la balurile sale, nici la mesele sale. Invitați, unii răspundeau ca sunt lăncezi, și ieșeau seara la teatru sau se plimbau pe strade spre a fi văzuți.

Clasa a doua care de la un timp prosperase atât sub raportul material cât și intelectual, domnia în aceste serbatori, dând lucrului o forma și o strălucire ce nu era încă cunoscute. În timpii domnului Bibescu, la un bal, ofițeri de serviciu primiră damele de clasa întâia și le dusera la un capăt al salonului, pe cele de clasa a doua le primiră și 1e dusera la alt capăt al salonului, astfel balul se împărți pe clasele politice. Câțiva bărbați, supărați de această preferință insultătoare și stupidă, plecară cu soțiile lor. Această clasă era răzbunată în balurile Domnului nivelator de clase. Era chiar crudă. Din aceste cause clasa întâia era reservată. 2 Mai a fost mare schimbare. Pentru aceea are partizani și adversari. Credem ca este locul aici să aruncăm câteva vorbe acelora care combat încă acea epocă de egalitate de drepturi. Am auzit prin cluburi, chiar în Camere oameni care în timpul Regulamentului și sub Constituție erau desmoșteniți de drepturi politice, făcându-se ecou al vechilor tirani, făcând o crimă din principiile de la 2 Mai. Românul a restabilit bine lucrul acesta, 2 Mai și 3 Mai. 2 Mai era libertatea țăranilor, egalitatea drepturilor politice ; 3 Mai era despotismul, camarila, favorul, risipa averii Statului, arbitrarul, cumul funcțiilor. Fără acele principii ce le blamez, acești oameni nu ar fi intrat în Camere ca deputați și senatori, n-ar fi fost nici alegători, n-ar fi fost priviți astăzi de stăpânii lor; și ca să poată dobândi drepturile ce le-au dat lor 2 Mai, ar fi fost nevoiți, precum s-a văzut, să își

creeze averi.

[...] Niciodată nu au apărut mai multe satire ca în timpul ce precedă căderea Domnului.

Presa la noi a cătat mai totdeauna să se schimbe în pamflet. Pamfletele apar când societatea este năbușită. Atunci fac efect. Când societatea însă este fericită, fac a râde. Când societatea suferă, aceste ace înțep și fac sânge. Pamfletul apare atunci când guvernele fac din națiie o proprietate a lor.

Orice constituție este o minciună, fara self guvernământ. Aceasta a fost nefericirea Franciei, fericirea și libertatea Angliei și a Statelor-Unite. Singurul mijloc de a face guvernul să nu mai fie privit de națiie ca o causă contrară causei sale.

De multe ori ele fac de nu dorm și nu mănânc pe tirani. Satira Menipea în Francia dete legei o lovire de moarte. Aceste pamflete cată să fie naționale și liberale spre a interesa; de vor fi lăudabile pentru guvern, sunt privite ca opinii ale poliției; atunci când apar fără nume de autor și nu scie nimeni de unde vin, au aerul misterios care le fac temătoare. Aceste pamflete în aceste condiții fac totdeauna mai mult efect.

De câte ori se conspiră nepăsător o răsturnare, pamfletele vin înainte. Dar Domnul Cuza era nepăsător la aceste semne. Aceste pamflete era prea dese ca să nu fie semnalul unei conspirații.

Pamfletul este un jurnal concentrat, el vorbesce numai când are ceva să zică si prin aceasta chiar se face importinte. Pamfletul este țipătul sardonic al poporului ce suferă.

Guvernul Domnului Cuza este constituțional, dar nu era self guvernământ pentru guvern, prin sine însuși, guvern direct prin cetățeni.

Domnul Cuza lesne se înflăcăra la orice idee națională, energică și tot cu aceeași înlesnire se lăsa a se descuragia când era vorba de execuție, când găsia pedice, și mai ales când i se părea că națiia, acea divinitate al cărei templu

adorase, nu era astfel cum el si-o închipuise, înainte de a fi față în față cu dânsa. Causa răului ce bântuia țara se putea vindeca, din moment ce se aflau în lume alte nații mai fericite; trebuia să se ridice mai presus de acel rău. Domnul. Cuza crezu că răul era în legile rele, avea dreptate până la un punct; le schimbă dar chiamă oameni vechi la legi noi; drepturile omului proclamate de marea revoluție fură încredințate spre a le executa oamenilor care serviseră ca instrumente tiraniei trecute, care avea credința de a reveni la Regulament și la domni regulamentari.

„La lucru nou, oameni noi !„ striga ilustrul apărător al poporului rural robit. Domnul înțelese aceasta, aduse oameni noi; dar aceștia nu îndreptară nimic, căci n-aveau principii; abia sciau ce este convenția, dar nu întelegeau ce sunt principiile. Câțiva oameni de principii nu veneau într-un guvern de unde cătau a se lepăda a doua zi sub greutatea intrigilor favoriților. Trebuia educație politică o instrucție politică, trebuia îmbunătățirea prin legi. Datinele se fac bune prin legi bune. Dar când cei chemați a executa legile nu au datine, când cei chemați a forma principiile nu au principii, legile nu se execută și datinele sufăr. In astfel de stare încuragea ideea de Mână de fier, un om mai onest decât ceilalți spre a face pe toți onești.»

A. D. XENOPOL :

„În sfârșit finanțele nu se puteau îmbunătăți cu nici un preț, și fiecare buget se solda cu deficite și se echilibra cu împrumuturi, producând nemulțumiri în toata lumea; iar funcționarii, neplătiți cu lunile și dajnicii amenințați necontenit cu noue sarcini.

Așa era poziția lui lăuntrică. În afară nu stătea mai bine. Afară de puterile acele care totdeauna îl combătuse, precum erau Austria și Rusia, acuma și Franția, puternicul lui sprijin, în toate vremile de grea cumpănă prin care trecuse, îl părăsise. De la nota inserată in *Moniteur du soir* din 21 Sept. 1865, în care se resfrângea supărarea curtei franceze,

chip pentru izbucnirea turburărilor din 3 August, raporturile cu Franța merseră tot înrăutățindu-se și, lucru curios, învinuirea de căpetenie ce se aducea domnitorului era plecarea lui către Rusia, când pe de altă parte cabinetul rusesc îl învinuia de prea mare supunere la politica franceză. Chiar scopul lui de abdicare, manifestat prin mesajul din Decemvrie 1865, se interpretă ca o manoperă menită a aduce un principe rusesc, pe ducele Leuchtenberg în fruntea României. Așa *Le Temps* spunea ca «domnitorul știa că, prin această declarație, el măgulea pe Rusia și că s-ar apropia de dânsa. Rusia în adevăr, nu trebuie să uităm, ține un suveran gata și, în ziua când Cuza ar abdica, principele Leuchtenberg ar fi acolo. Însă cu el, Rusia ar domni cum a domnit cu gospodarii și cu caimacanii de altă dată. Iată încotro bate vântul pentru moment. Declarația lui Cuza sub o forma de patriotism nehotărât și de generalitate, conține o amenințare la adresa Turciei, Austrei și a Franției». Și dacă *Le Temps* este un organ potrivnic domnului, nu este el singur care pomenește despre zvonurile ce umblau pe atunci. *Le Siecle*, organ prietenesc, spunea și el că "naționalitatea română ar fi în primejdie dacă s-ar lăsa mai mult timp să se răspândcască vuietul că domnitorul ales de ambele adunări ar fi dispus a lăsa vacantă puterea executivă. Astfel de situațiuni nu pot să se prelungească fără pericol. Se vorbește de principi rusi, austriaci, de federați. Cel mai bun lucru ar fi de a se menține unirea cu o putere executivă cu desăvârșire națională.,,

Domnitorul, cuget destept, nu putea să nu-și dea sama de situația în care se afla înlăuntrul și în afara țărei. El își considera menirea ca împlinită și era deci firesc lucru să cugete acuma a pune pecetea pe activitatea lui de până acuma, îndeplinind făgăduința data de el la urcarea lui pe tronurile țărilor române, și așa se explică pe deplin cugetarea cu care el încheia mesajul sau din 6 Decemvrie 1865. Domnitorul crezuse desigur că împărtășind fostului său proteguitor, împăratului Napoleon, scopul său de a abdica,

va izbuti să înlăture norul ce se lăsase între soare și între el. El nu se gândise, că atuncea când mintea este preocupată de o cugetare, toate cele ce intră în conștiință sunt colorate în lumina ei, și că deci manifestarea dorinței lui de a părăsi scaunul va fi interpretată tot în sensul vederilor înșelătoare ce prinsese rădacină la Curtea Franției. Că depeșele agentilor trimși de domn pentru a expune lui Napoleon neașteptata hotărâre, vorbesc de rostiri simpatice la adresa domnitorului, aceasta se explică ușor dacă luăm în privire că politica și diplomația tot deauna au ascuns adevărul și că au fățărit ceea ce nu este».

I. G. VALENTINEANU :

„Cuza care nu iubea extremele, tindea, de la începutul domniei sale, la un partid al său propriu, la o camarilă. A fost însă nefericit în alegerea oamenilor, eliminând de lângă dânsul pe cei mai marcanți bărbați politici care dedeseră probe îndelungate de patriotism adevărat și de abnegațiune sinceră. Dacă de exemplu, ar fi fost pe lângă dânsul, ca consilier intim, un Ion Brătianu, sau Golescu, Cuza nu ar fi fost detronat. Dar cu tot patriotismul și calitățile sale civice, nu putea să o ducă departe și să domnească mult timp, mai ales în lupta cu două partide extreme, vechi și puternice.

Ceea ce i s-a întâmplat la 1866, trebuia să i se întâmple curând sau mai târziu, dacă nu abdica în favoarea unui domn strein. Este el însuși causa propriei sale căderi.

La 1864, sub ministeriul lui Mihail Cogălniceanu, A. I. Cuza proclamă actele măreție ale împroprietăririi țăranilor și secularizarea monastirilor închinate călugărilor greci, sau locurilor sânte. Aceste două acte mari și salvatoare ațâță și mai mult ura si gelosia partidelor extreme care își dispun puterea în țară, și aspirau fiecare la un guvernământ propriu exclusiv.

Aceste partide, ajutate de setea puterii și de intrigile din afară, făcură să se formeze coaliținea monstruoasă în contra Domnitorului român, complotând și pregătind fiecare

zi, detronarea lui.

Cuza, care nu ținea la Domnie și era gata a ceda tronul unui Domnitor străin, lăsă câmp liber conspirațiunii, necrezând că poporul și iubita sa armată ar fi capabilă de a conspira și a dori detronarea lui.

Partidele setoase de putere își urmau calea lor de luptă pentru putere, una contra alteia, și ambele contra alesului țării, contra Domnitorului.

Liberalii își ziceau: De ce să nu fim noi și să fie conservatorii ? Conservatorii de asemenea își ziceau: De ce să nu fim noi și să fie Liberalii ? Jos dar Liberalii ! Sus noi !

Ambele partide istorice, roși și albi, erau dar nemulțumite și hrăniau ura lor și dorința de răsbunare contra Domnului și alesului poporului; și ele, coalizate, în cele din urmă strigau:

Jos Cuza ! Sus noi !

Cuza care ura și pe unii și pe alții, pe conservatori ca și pe liberali, și care era mai mult naționalist decât politic socialist, căuta a-și găsi un punct de reazem între naționaliști; făcu apel și chemă la putere oameni din popor, ca Cogălniceanu, Bolintineanu, Alexandri, Mălinescu, Papiu Elarian, Odobescu. [...] Eu, care fusesem inițiat de comitetul subversiv secret, și nu voiam răsturnarea ci îndreptarea Domnului pe calea cea bună, nu credeam nici o data că conspiratorii vor reuși a-l detrona; căci îmi ziceam: Cine va putea răsturna pe Cuza-Voda ? Poporul e cu Cuza, Armata e cu Cuza.

Mărturisesc franc și în sinceritate că nu sciam că, anticuziștii, prin marele conspirator al lor C. A. Rosetti care era sufletul coaliținii de răsturnare, isbutiseră să atragă în coaliținne pe unii ofțeri cari fuseseră cei mai devotați și credincioși lui Cuza-Voda. Aceasta m-a făcut de nu am denunțat Domnitorului Cuza la care aveam intrare liberă în ori ce timp, complotul și pericolul iminent de care era amenințat în fiecare zi. Căci dacă i-ași fi spus eu care aveam intrarea liberă la palat și eram în intimitatea și bunele grații

ale vechiului meu camarad de esiliu, colonel Cuza, el m-ar fi crezut poate și ar fi luat măsuri de apărare. D. Ioan Niculescu, telegrafist pe atunci la palat, poate marturisi intimitatea mea cu fostul domnitor.

Nu am denunțat complotul pentru că luasem angajamentul de onoare către marele conspirator și organizator al coaliținei de răsturnare, C. A. Rosetti, de a păstra secretul ce-mi încredințase pe parolă de onoare, și nu aprobam răsturnarea, ci îndreptarea Domnului.

M-am ținut de cuvânt având și convingerea intimă că nu vor reusi să-l răstoarne.

S-au găsit și alți liberali ca N. Orașeanu, M. Marghiloman, fost prefect de polițe al lui Cuza Vodă, care i-au spus că se conspiră în contra-i și că va fi răsturnat, dar Cuza, care nu ținea la Domnie si era gata să o cedeze unui Domn strein, nu i-a crezut și, astfel, conspiratorii au putut să-l surprindă, în noaptea de 11 Februare 1866 în palat".

VII

Mai jos de palat și pe partea opusă a Podului Mogoșoaiei, după ce lași în dreapta Pasajul Român și casele Ghica-Catargi, iar în stânga, casele lui Peretz și fundătura Cornescului, în continuarea acestora până la vechea clădire cu porți sculptate unde fusese palatul lui Caragea-Vodă, se află, peste drum de Teatrul Național, două clădiri înalte Hotelul *Broft* și casele *Bossel.* La parter, hotelul *Broft* are unul dintre marile restaurante ale orașului, restaurantul *Hugues,* cu aleasă bucătărie pariziană. La parterul caselor *Bossel,* funcționează alt restaurant francez cu cofetărie și cafenea – *Frascatti,* ținut de bucătarul Gillet. Între ele, făcând parte tot din casele pe care tapițerul sas Bossel le-a construit pe locul aripei arse a palatului lui Caragea, se află magazinul cu ,,articole de librarie și de Paris », intitulat ,,Stabilimentul C. A. Rosetti », unde fusese, până la suprimare, redacția ziarului *Românul.*

La ora asta, stabilimentul este închis. Proprietarul său,

vechi luptător, inițiator de mișcări, condeier acid și conspirator tenace, adus în stare de faliment de către guvernarea pe care o critică, a fost grav lovit, dar nu se lasă. Se spune că, tocmai în această seară, animă o petrecere la hotelul « Concordia », în vale, unde Lipscănia se înclină spre Curtea Veche care reprezenta cândva miezul orașului. Acolo se află burghezul hotel negustoresc, ridicat ca o replică mai nouă la Hanul lui Manuc, de partea astalaltă a grădinilor și cramelor Curții, hotel unde soția radicalului staroste al ziariștilor, tipografilor și altor comersanți emancipați în conștiința că ei sunt baza societății și ne evitând conflictele cu stăpânirea, dă un bal de binefacere. Cândva centrală, găzduind străzile breslelor alături de cancelariile stăpânirii, partea dinspre râu a orașului a pierdut din importanță în favoarea întinderii acestuia pe Podul Mogoșoaiei, acolo unde mai întâi Caragea și-a făcut palatul cu multe cerdacuri spre arhondaricul din care privea prin geamlâc promenada bucureștenilor și cu pasarelă de culoar suspendat care-l ducea direct la strana domnească din Biserica Enei, iar apoi Crețulescul a rezidit din dantelărie de cărămidă biserica mănăstirii sale cu han, de după casele lui Diamandi și ale Cantacuzinilor, Dinicu Golescu a ridicat marea lui podoabă care e acum palatul domnesc și s-a construit mai jos Teatrul cu alte clădiri mari umilind balcanismul vechilor construcții traforate în lemn, cu tencuieli înflorate, cu amenajări de alei printre grădini și cișmele unde mișunaseră caftanele. Clădiri înalte, cu colonade neoclasice, balcoane pe cariatide și borduri de acant, streșini de tablă fasonată în ștanțe moderne, întinse ca adăpost pentru frize cu figurine de ștucărie, clădiri cu etaje de hoteluri sau locuințe, la parterul cărora restaurantele cu uși de cristal au început a deveni celebre prin mișcarea unei clientele împestrițate, preferând croiala nemțească, încălțarea italienească, uniformele napoleoniene și afacerile în manieră anglo-saxonă.

Astfel, în ciuda umezelii reci de afară, se vede că două stabilimente al căror elegant interior ține pasul cu Parisul,

funcționeaza din plin. De câte ori, către Podul acoperit de zloata lui februarie, se deschid ușile lor, odata cu fumul și aburul dinăuntru ies zvonurile suave sau petrecarețe ale diblelor. Înăuntru, îmbrăcați domnește într-o rasată eleganță de Europă orientală, cântă lăutari ale căror origini hinduse se trădează numai în fascinația privirilor gălbui.

Saloane mari, pentru petrecerea clientelei întâmplătoare, saloane mici, rezervate celor obișnuiți, separeuri intime pentru aventuri galante sau jocuri de mare risc, toate plutesc în pâlpâiala lumânărilor, în mirosurile apetisante ale bucătăriei franțuzești altoită pe delicii valahe și în zvonul virtuozităților de cafe-concert ale țiganilor proaspăt dezrobiți.

Plecând de la palat, Prefectul poliției Capitalei, Alexandru V. Beldiman, își începe controlul prin cele câteva localuri din Pasajul Român, frumos luminat și cu cochetă atmosferă occidentală întreținută de vitrinele prăvăliilor. Îi strânge în jurul său pe cei câțiva polițiști întâlniți și, alcătuindu-și un fel de gardă, trece urmat de ei printre biliardele cafenelelor și printre mesele de jucat cărți unde îi sperie puțin pe cunoscuții trișori. E concentrat sau, oricum, îngândurat, dar subalternii săi pun aceasta pe seama grijii penitru Domnitor, căruia prefectul îi fusese cirac încă din mișcarea unionistă de la Iași. Îl urmează tăcuți, căutând să-și așeze pașii după ai lui și încearcă să-i ghicească ordinele din mișcările nesemnificative ale capului. Astfel, fac în tacere ocolul pasajului, mergând pe-o latura până la ieșirea spre Știrbei Vodă și întorcându-se pe cealaltă înapoi, spre deschiderea largă a Podului Mogoșoaiei. Totul în tacere, mister, supraveghere atentă și respect al subordonaților pentru meditația concentrată a șefului lor celui mare.

În Piața Teatrului, el se oprește. Ceilalți la fel, la o distanță respectuoasă în care se simte curiozitatea pentru tot ce deduce prefectul din rotirea crispată a privirilor.

Pe o rază foarte largă, el trece în revistă ferestrele înaltelor și masivelor clădiri din jur. Până la urmă, părând să decidă

ceva, dă din cap și le face un leneș semn să se apropie. Comisarii și vardiștii vin în jurul lui și se străduiesc a primi cu sfințenie ordinul.

- Fiecare pe zonele voastre. Împânziți orașul, cercetați străzile care le aveți în primire, observați orice mișcare. Voi doi treceți pe la Prefectură și transmiteți același ordin tuturor celorlații comisari. La orele zece si jumătate vențiaici, la Hugues și-mi raportați tot ce-ați observat !

Apoi, salutat de ei, traversează marțial piața și pavelele podului, intrând pe ușa de unde vine zvon de muzică și abur îmbietor de sosuri calde.

De fapt, dilema care-1 încercase în tot timpul scurtului rond prin pasaj și piață, și care provocase respectuoasa tăcere a subordonatilor săi, era de o cu totul altă natură decât grija pentru securitatea Domnitorului. Prefectul văzuse prea bine că nici un zvon de revoltă nu se adeverise în ultimele luni, nu avea nici în seara aceea vreo semnalare și era liniștit dintr-un asemenea punct de vedere. Î1 chinuia însă întrebarea cum sa împace prezența sa la investigațiile necesare în urma alertei produse în ultimul moment, și invitația pentru orele opt treizeci la o partidă de poker într-unul dintre salonașele de la *Hugues.* Din clipa în care ieșise pe poarta palatului mintea lui se frământase mult în ritmul pașilor cu care făcea controlul, obligindu-i la distanță și tăcere pe polițistii ce-1 insoteau, convinși de misiunea lor întru aparărea tronului. Și mintea prefectului găsise solutia : Va aștepta la *Hugues* rezultatele rondului de noapte, adică își va stabili acolo cartierul special spre a remarca oricine prezența lui atentă în preajma platului unde dormea domnitorul, dar îmbinând în acest mod plăcerea cu datoria și putând să-i ușureze de ceva bănuți pe cei care-l invitaseră. La o adică, ar putea spune chiar că s-a făcut a juca poker pentru a sta în preajmă supraveghind situația, iar venirea oră de oră a unui agent care să-i dea rapotul, putând și proba aceasta, dar și arătându-l distrat, cum stă bine unui jucător când ia banii altora făcând-o pe neatentul.

Astfel, la orele nouă și un sfert, când junii din societatea secretă ,,Progresul », juni pregătiți și ei s-o facă pe neatenții lăsându-l să câștige ca să se încingă, încep a crede ca-l pierduseră pe Beldiman de client, bucuros de soluția găsită el intră în salonaș, se așează grăbit la masa de joc și, cum dintr-a doua mâna, așa cum i s-a pregătit, ia un pot gras, devine ferice de aranjamentul pe care i l-a născocit mintea de jucător cu strategie, ceea ce-i șterge total îngândurarea de pe față. Se-așează mai bine în scaunul de joc, cere garsonului să-i umple din nou paharul și să-i așeze alături, pentru îndemâna degetelor cu care nu fila cărțile, o măsuță cu mezelicuri din care îngurgitează tot mai savuros pe măsură ce, spre ascunsa incitare-n manevre a partenerilor, primește cărți câștigătoare.

E un bărbat prezentabil, viguros, cu însemne de trai bun în vinișoarele roze ale obrazului ; o somptuoasă mustață neagră contrastează cu bărbia teșită, cam lipsită de voință și vădind dedarea la molcome plăceri. Ochii vioi, de o șireată inteligență moldavă, îi trădează știința perfecta de a-și sătura cu opulență orientală poftele fără a-și pierde simțurile ascuțite, ca o ființă atenta la interesele sale, dar la fel de atentă la faptul că semenii trag totul spre interesele lor. Savurând vinul cu mișcarea reflexă a limbii, apreciind delicatesurile mezelicului cu plescaitul buzelor strălucind unsuros sub mustață și receptând în pernuțele degetelor magnetica plăcere a cărților de joc, el își demonstrează cu prisosință firea frumos dăruită petrecerii.

Savoarea valahă cu care trăiesc astfel de plăceri bucureștenii, numai în dulcele târg al Iașilor poate fi întrecută. În rest, muzica lăutarilor ajunge aici în cea mai moale surdină, chelnerii lunecă neauziți, chibiții sunt fair-play, fumul unui tabac oriental de fină calitate plutește gros deasupra capetelor, partenerii sunt simpatici prevenitori și cu portofelele grase, respectând regulile jocului cu înalte sentimente constituționale, iar poturile frumușele vin spre el în șarje spectaculoase. Prefectul poliției Capitalei se

felicită încă o data pentru soluția pe care o găsise de a-și împleti devoțiunea față de tron cu dulcea și, nu-i asa, nevinovata lui patimă, iar tinerii lui parteneri nu prea arată a plânge după banii pierduți, dar nici nu lasă a scăpa vreun semn cum că aceștia nu ar fi ai lor ci a unei cauze mai înalte. Ba, mai mult: buni jucători fiind, tocmai când prefectul se-mpipotează luând pot după pot, câte unul dintre ei dă o mică lovitură luându-i de sub nas miza, tocmai, parcă, spre a-l ambiționa mai mult să se-nșurubeze-n scaun și să-și arate priceperea elegantă a cacialmalei prin care recâștigă și banii și satisfacția de a le fi superior. Și, astfel, jocul se-ncinge, emisarii veniți cu rapoarte fiind expediați din ce în ce mai rapid sau lăsați să aștepte până ce se rezolvă un episod de joc prin purcoiul de bani trași către sine.

În același restaurant, sub același acoperiș, pe colțul marelui salon, într-o lojă care se alcatuiește din banchete tapisate în pluș visiniu, cu uniformele bogate, parcă ieșind și ele din strălucirea aceluiași pluș, petrec, fără mare protocol, câțiva ofițeri. Petrec, fără a se deda prea mult la băutură, aromând, după moda vremii, paharele de vin cu felioare din niște mere cu carnea moale, aurie. Aromându-le sau, prin această veche metodă ofițerească de campanie, când trebuie să pierzi timpul dar nici nu te poți așeza pe chef, încercând astfel să-și mai taie pofta.

Tronează în mijlocul lojei colonelul Haralamb, comandantul regimentului de artilerie de la cazarma Malmaison. Venit și el de la palat ceva mai înaintea lui Beldiman, se așezase între prietenii săi, părăsind figura tristă, oarecum derutată care-l făcuse pe Vodă să-l întrebe ce avea de se simțea stingher. În dreapta ființei lui elegante, care impresioneaza prin gesturile largi, aparținând acelei școli militare în care învățai nu numai armele, ci și modul de a-ți impune cu distincție și noblețe prezența în viață, nu la fel de bine făcut, mai degrabă simpatic decât distins, cu ochi focoși sub sprâncenele stufoase, stă un alt colonel. E Dimitrie Crețulescu, comandantul regimentului din cazarma

Cuza și frate al primului ministru – doctorul Nicolae Crețulescu. E numit prieteneste Mitică și tachinat pentru faptul ca fusese cândva başibuzuc în armata turcă. În stânga colonelului Haralamb, înfipt, cu spinarea dreaptă și alura dezinvolt poruncitoare a oamenilor de talie mică, cu fața sa oacheșă, tăindu-și mustăcioara scurt, așa cum place femeilor mondene, stă căpitanul Candiano-Popescu. Acesta comandă o baterie călăreață în regimentul de la Malmaison, fiindu-i colonelului favorit, acolit sau chiar confident. Pentru că e singurul care cunoaște amorul acelui colonel distins, sentimental, avântat, de-un caracter limpede, lipsit de ambiții și cu inimă romantică, amor pentru frumoasa doamnă Sultana, din familia Crețescu, familie foarte apropiată Domnitorului și guvernului său. Într-o latură a mesei, singur, dezinvolt, cu gestica scurtă, de om decis, cu privirile cam rele, autoritare, atente, stă Dimitrie Lecca, maior de vânători, comandantul batalionului preferat al domnitorului. A venit cel din urmă de la palat și, pentru a se putea întoarce repede, mănâncă grăbit, indiferent, punând mâna sa cu distinse degete prelungi deasupra paharului, într-un gest care ordonă garsonului să nu-i toarne vin. E de familie bogată – moșieri moldoveni din Țara de Jos având întinderi de pământ și livezi in jurul Tecucilor. E cel mai bine format militărește dintre toți, fiindcă a urmat cursurile de tradiție napoleoniană ale scolii militare franceze. În anul 1854, la douăzeci și doi de ani, își începea cariera militară pe vremea când Cuza încă nu reintrase în armată, iar in 1860, puțin dupa Unire, părăsise efervescența politică a Principatelor, fiind atras de gradul care i se dădea în armata spaniolă de pe teritoriul marocan. Luptase acolo, pentru o cauză străină, cu unica ambiție de a se desăvârși ca militar, iar dupa trei ani se întorsese în țară. Cuza Vodă tocmai organiza o armă nouă și foarte dragă lui – vânătorii. Le făcuse frumoase uniforme cu pălării, pampoane și jambiere, ceea ce le dădea o elastică lejeritate în mișcările de luptă, ca și tunicile bine cambrate, strânse-n centiroane cu car-

tușiere mari. Îngăduitor și crezând, cu credințele sale democratice de la 1848, în dreptul de alegere al fiecărui individ, Domnitorul nu-l intrebă de ce plecase aiurea tocmai când armia moldo-valahă se unea și se consolida. Îi aprecie pe merit buna sa formație militară, dându-i gradul de maior și comanda batalionului de vânători ca o unitate independentă.

Toți acești militari, abonați ai restaurantului în contul soldei pe care, din pricina nevoilor financiare prin care trecea țara, nu o primeau cu prea mai mare regularitate, aveau, fiecare în felul său, motive să-i fie recunoscători Domnitorului. Fostul lor confrate de arme le aprecia priceperea sau dăruirea către armată, le dăduse grade, funcții, situații și chiar sume frumoase de bani din punga sa personală. Dar, iată, chiar neînsemnata discuție pe care o tot târăsc printre tăcerile lungi, meditative, ca acelea dinspre ora de ofilire a unui chef, încetează. Căutăturile bravilor ofiteri devin precaute. În salonul mare, îndreptându-se spre ei cu bucuria de a-i fi găsit, apare maiorul Librecht, aghiotantul domnesc si director general al poștelor și telegrafului. Belgianul, cu aroganța simpatică a celui sigur pe el ca nimeni altul, căruia afacerile îi merg din plin, răspândind în jur aerul omului generos și serviabil, se așează la masa lor fără prea multe formalități, schițând mai mult, decât făcând efectiv, un gest care pare să însemne în același timp solicitarea permisiunii și acceptarea seniorială a unei invitații. Cezar Librecht, venit ca modest telegrafist la Galați cu treiprezece ani în urmă, ajunsese a fi cineva în țara aceasta. Iar, de când domnitorul se-nconjura mai mult de camarilă decât de guvern, era un fel de eminență cenușie a acesteia, Și, dacă nu e chiar adevărat ce se spune – că el schimbă miniștrii si guvernele – în orice caz prefecții, primarii, celelalte demnități si funcții locale depind categoric de modul cum e cultivat și îmbunat el. Are atât de mult credit la Domnitor, încât Mihalache Marghiloman, prietenul său bun și soțul unei superbe femei a cărei fiică

se afla trecută în testamentul directorului general al poștelor și telegrafului cu o dotă foarte frumoasă, trebuind să fie destituit din funcția de Prefect al Poliției Capitalei după răscoala din iulie anul trecut, a fost schimbat, e drept, cu Beldiman, cel care câștigă serios la poker în separeul de alături, dar a primit o funcție mai bună și mai bănoasă : aceea de prefect de Ilfov, județ al marilor moșii de grâne, nimeni neîndrăznind să facă aluzie la faptul că doamna Marghiloman e mai mult a belgianului decât a soțului ei... Grandilocvent în gesturi ca un meridional și cu o inteligență suficientă dată de succesele sale în această parte dunăreană a continentului, Librecht își trădează rasa occidentală în răceala tăioasă cu care tratează afacerile și-n politețea circumspect afabilă prin care simți că nu te respectă. Așa se explică faptul că lumea bună a Bucureștilor, moldoveni și munteni trăiți la portile Orientului, îi poartă o ranchiună care, cu cât e mai putin manifestată, cu atât dospește mai mult.

Dar nu această ranchiună e motivul tăcerii bruște a militarilor la masa cărora el se așează. Ei sunt prea trecuți prin multe, și prea oameni ai armelor ca să se mai lase purtați de resentimente. O bănuială de sorginte mult mai recentă, mult mai actuală ăi face ca, fara voia lor, fara a încerca salvarea aparențelor, să dea frâu liber instinctului retractil. Deoarece noul venit reprezintă chiar măruntul grup corupt, care l-a făcut în ultimul an pe Cuza să devină tot mai străin de țară și mai dependent de aranjamentele acestei infecte camarile. Noroc de faptul că belgianul, știindu-se mai degrabă temut decât iubit, neașteptându-se ca, în mediul acestor ofițeri români, vanitoși și convinși de misiunea lor națională să i se faca mari manifestări de simpatie, nu se formalizează. Lui, ca și altor câțiva de teapa lui, îi e deajuns că au intrat sub pielea domnitorului, că ei învârt lucrurile la palat iar Cuza ascultă mai mult de ei decât de guvern, sporindu-le mereu puterile. Așezându-se la masă în această postură, Librecht e cu gândul tot la afaceri și își aduce

aminte de un interes pe care l-ar avea cu acești comandanți de trupe.

- Bine domnilor, spune cu accentul sau străin, care pare cu atât mai bizar cu cât, din punct de vedere gramatical, vorbitorul nu face greșeli – în armata română nu se găsesc niște soldați care să îngrijească de cai ca lumea ?

Cei patru ofițeri, plus Ion Bălăceanu, venit aici în mod nejustificat de la petrecerea soției lui C. A. Rosetti, se privesc precauți ca la o lovitură neașteptată sau la o nadă ce nu știi de unde vine : ce-o fi urmarind belgianul care, apropo, nici n-a fost văzut in seara asta la palat ? !

- Adică, ce vrei să spui dumneata, că ai noștri nu se pricep la cai ? – îl intreabă, într-un târziu, nebinevoitor, colonelul Crețulescu, mormăind ca un urs.

- Nu, domnilor, nu, domnule colonel ; e vorba de-o treabă mult mai simpla, chiar cu foarte mult mai simpla, răspunde Librecht cu gesticulația lui care pare foarte volubilă și, numai când o privești mai bine, îți dai seama ca e făcută din gesturi mici, centripete, care parcă strâng, adună totul către sine.

Mimând plictis și nepăsare în suspiciunea lor, comesenii îl lasă să-și continue spusele. Și doar discret, din instinct, se trezesc cercetându-se unul pe altul, ca și cum ar vrea să se asigure fiecare de celălalt ca e gata să sară, să se opună sau să lovească știind să-și apere viață pusă în pericol.

- …Este vorba de caii mei, știți, am în grajd cai de rasă… se mărturisește cu o modestie neîmpărtășită favoritul Domnitorului, am cerut mai multor comandanti de unități să-mi dea un soldat, doi, să-i îngrijească. Nici unul, însă, n-a făcut față ca lumea; sau sunt leneși, sau sunt perfizi, sau nepricepuți…

- Sau poate râvnesc și ei la mai mult, ca prințul Wittgenstein, vecinul meu de moșie ! – replică straniu, cu un umor cam bizar pe fața-i subțiratică, tăiată de trăsături vanitoase, maiorul Lecca.

Neștiind dacă este flatat sau luat peste picior, cu obiceiul

său de a considera că i se cuvin cele bune, șeful telegrafului și poștelor e bucuros să poată sublinia încă o dată importanța pe plan politic a tehnicii stăpinite de instituțiile lui:

- Păi, dacă nu eram eu ; dacă rețeaua mea nu ar fi interceptat...

Se opreste. Privirile celorlalți nu arată chiar încântate la pomenirea functiilor oculte pe care le are rețeaua sa telegrafică.

- Sigur, rețeaua telegrafică e tehnica cea mai avansată. Datorită ei, statele sunt astăzi mai legate, iar dirijarea lor se poate face la modul mult mai centralizat, rostește colonelul Crețulescu, ducând discuția pe un făgaș mai calm, care parcă îi mai relaxează, le atenuează încordarea aceea creată prin reflexul de respingere care i-a cuprins pe toți. Și argumentează : pe vremea când eram în armata turcă am văzut investindu-se sume colosale în această nouă invenție, cu toate că imperiul trecea prin mari greutăți. Și am reținut afirmația sultanului Abdul Medgid, om fin și cu o cultură foarte europenizată, care răspundea cuiva că investiția asta care unora li se pare cam prea scumpă, îl scutește de multe alte cheltuieii, cu mult mai mari, pe care le fac sau le pretind guvernatorii tuturor provinciilor.

- Păi nu-i apaține lui fraza că telegraful este șireangul al cărui capăt, ținut în mâna sa, obligă la respect pașii și pașalele ?

Librecht e mai mândru de sine pentru că-și subliniază importanța prin niște vorbe auguste și, pe deasupra, pline de tâlc.

- Adevărat, dar firul telegrafului e și o plasă în care-1 poate prinde pe suveran cel care-1 mânuiește !

Replica aparține acelui căpitan oacheș cu țanțoșă ținută scundă și simpatici ochi scormonitori. Zâmbete amuzate îi urmează parcă mai lejere, mai lipsite de umbra întrebărilor în legătură cu venirea lui Librecht la masa lor. Numai acela, suficient, raspunde ca la carte :

- Telegraful, domnilor, este un mijloc modern, este

invenția de geniu a secolului prin care, nu numai că oamenii pot comunica între ei rapid, dar un stat poate fi dirijat cu mână de fier. Nu numai că ordinele se transmit imediat, dar, în același timp, ceri și confirmarea executării...

- Și, de ce n-am spune-o, tot în același timp pui și oamenii tăi pe urmele celor care trebuie să le execute- spune cu tonul sau rece și lipsit de bunăvoință Lecca.

Pentru ca celălalt să-i replice prompt, ca o bătaie de ciocănel Morse :

- Asta dumneata ai spus-o !

- Vorbeam doar de Wittgenstein ! – răspunde maiorul dând glasului său mult aer de nepăsare.

- În cazul prințului Emil Wittgenstein, domnilor, cred ca am procedat cu toată devoțiunea pe care o datorăm principelui nostru !... Spunând aceasta, Librecht simte nevoia să-i cerceteze mai bine, ca și cum ar fi vrut să vadă pe fețele lor vreun însemn al credințelor politice sau al fidelității față de tron. Și, decis în cartea de supus fidel al domnitorului, pe care o juca, nu se sfiește să adauge : Știți prea bine, domnilor, că eu însumi, străin fiind, țin la prințul autohton mai mult decât mulți români ; mulți români din protipendadă, vreau să spun. Pentru că țara – și nimeni nu cuprinde mai bine decât rețeaua mea telegrafică țara asta – țara are aceeași credință cu mine, domnilor ; exact aceeași credință !

- Și pe noi ne suspectezi cumva că am putea avea altele ?

Ritoasă, întrebarea e tot a maiorului Lecca. Cei doi colonei care somnolează sorbind ușor din paharele aromate cu felii de măr, tocmai pentru a-și păstra emoțiile și enervarea așteptării unei anumite ore într-o stare cit mai latentă, îl lasa pe el să ducă la grad egal scurtul tir al discutiei.

- Cum o să vă suspectez ? !... Păi dacă în noi, cei de față, n-ar avea încredere Domnitorul, atunci...

O tihnă mult mai evidentă, ca o dulce sfârșeală, pune semnul ei de destindere asupra întregii mese ; glasul lui Librecht – omul numărul unu din camarilă, sună pe cât de

convins, pe atât de convingător. Pe fondul de pluș al banchetelor acelei loji elegante, somptuoasele uniforme ale armatei lui Cuza strălucesc iarăși, dând notă de distincție întregului local cu lume prosperă, născută de veacul marilor afaceri. Lumânările pâlpâie în oglinzi devenind mai strălucitoare, chelnerii trec purtând cu elegantă îndemânare comenzile, râsul femeilor ușor grizate răsună excitant. La masa militarilor, Lecca se simte obligat să demonstreze veneticului bunăvoință :

- Printul de Wittgenstein, dupa ce că face bani buni de pe urma moșiilor de aici ale nevesti-si, ar fi vrut să ne și conducă; noroc de dumneata !

- Da; râvnea la tron, se înflăcărează belgianul simțind aprecierea misiei sale. Și, dorind să le demonstreze sinceră camaraderie, adaugă: Domnilor, suntem după patru ani; unor oameni de confidența dumneavoastră aș putea să vă spun: știți cui îi era adresată corespondența interceptată de mine ?

- Cui ? – rostiră mai multe glasuri deodată.

- Marelui duce de Saxa-Weimar.

- Saxa Weimar ?

Simțind în simpla întrebare efectul informației sale, el confirmă cu satisfacție :

- Exact. Lumea germană care râvneste la țara asta !... Și, cu memoria lui care poate să infricoșeze, citează : „...mai mult ca oricând, lumea cere în cor un principe german...'' Auziti : „în cor ''... ăsta era visul lui Wittgenstein !... „Li 1-am propus pe prințul Hermann, vărul altetei voastre regale, sau pe prințul Al. De Hessa ''... Vedeți, era altruist dumnealui !... Dar, chiar în scrisoarca aceea continua așa : „Sunt foarte mulți oameni care mă solicită pe mine personal (!), vor să mă convingă să accept, dar eu refuz...'' ... Ha, refuza ! În finalul scrisorii se lingea ca lupul pe bot spunând: „...această țară, adusă la ordine și la liniște, ar putea deveni un paradis''...

Se oprește satisfăcut și, cu discreția omului încântat de

sine însuși, nu mai subliniază toate meritele pe care le-a avut în interceptarea acelei corespondențe.

- Ai dreptate, neamțul ar fi râvnit.

- Și mai sunt destui prințișori nemți care încă mai râvnesc, domnilor !

Cu amenințarea celui care știe totul, Librecht îi privește binevoitor spunîndu-și că sunt, totuși, oameni cumsecade acești militari ursuzi. Desigur, nu-l simt de-al lor; nici n-ar fi pretins cuiva asta, sau n-ar fi avut naivitatea să creadă posibil așa ceva, dar toți, cu el împreună, au un scop comun. Și asta consideră Librecht că-i unește: El e mâna dreaptă a Domnitorului, iar ei… ei sunt slujitorii devotați ai acestuia. Haralamb e un militar onest, iar Vodă a făcut multe pentru el; Crețulescu e fratele unuia dintre primii miniștri cei mai agreați ai lui Cuza; Lecca a primit gradul de maior și comandant cu toate ca stătuse prin străinătăți, făcându-i-se onoarea de a i se da arma preferată a Domnitorului; Candiano-Popescu, băiat sărac, fusese ajutat de aceeași mâna augustă să crească în grad și să-și desăvârșească prestigiul în cariera armelor. Chiar își propune să devină mai intim cu ei în zilele ce vor veni ; să le acorde mai multă atenție pentru că oameni ca ei au interes de a-i avea pe intimii domnitorului de partea lor. Dacă el îi cultivă, i-ar putea face să-l aprecieze și să-i consolideze poziția aici, în această țară unde până acum i-a mers atât de bine…

Scoate ceasul său mare, de aur masiv, lucrat elegant cu cizeluri și motive clasice și, privindu-l cu atenție, le zâmbește prietenos :

- Domnilor, în sănătatea dumneavoastră !... Ora începe să devină târzie, eu trebuie să mai trec pe la telegraf...

Ofițerii ridică paharele solemn, oprindu-și, pe buze, cu expresie amuzantă, întrebarea dacă telegraful e tot una cu budoarul doamnei Marghiloman. Pentru că, despre ea, chiar se face uneori o licențioasă butadă spunându-se că e atât de frumoasă încât îi face pe unii să bâțâie în ritmul semnalelor Morse.

Îi strâng toți mâna întinsă, cu amabiltatea celor care, crezându-se mai înainte demascați de periculoasa lui inteligență cu care-l îmbrobodise și pe Vodă, își dau seama că au avut de-a face cu un cumsecade fanfaron de camarilă care nu bănuiește nimic și-și face interesele storcând cât mai mult de la încrederea pe care domnitorul și-a decăzut-o în ultima vreme către cei mai corupți oameni ai regimului său. Belgianul nu uită însă interesul cu care a venit:

- Ei, cum rămine, găsesc pe la dumneavoastră niște soldați mai de nădejde ?

- De nădăjde ?... Foarte de nădejde !... Candiano-Popescu, căpitanul țanțoș și mărunțel e încântat de savoarea replicii care i se oferă și, cu tinerească nechibzuială, merge chiar mai departe: Răbdare până mâine dimineață ca vă trimit eu soldați de n-o să mai aveți nici o grijă !

Totul se tulbură, se clatină și începe să se învârtă cu cei de la masă. Salonul cel mare al restaurantului își pierde lumeasca nonsalanță devenind pentru ei o amenințătoare adunare; mișcarea chelnerilor li se pare deodată suspectă, colțul în care se află loja lor, un loc cum nu se poate mai periculos. Și atmosfera se restabilește greu în firescul ei, numai aunci când își dau seama că belgianul a plecat de mult și ca iesirea lui fusese foarte firească. Totuși, deasupra capetelor lor, suspiciunea aceea de conspiratori ce se știu urmăriți ia forma celei mai amenințătoare săbii. Pentru că, militari fiind, cunosc mai bine decât oricine că ,,pasibili de orice'' înseamnă pentru ei plutonul de execuție.

Sar asupra junelui căpitan :

- Bine, Candiano, se poate să întrebuintezi un limbaj primejdios și ușurel ? ! Librecht e inteligent și dibaci ; dacă pricepe ceva suntem pierduți !

- N-aveți grijă – răspunde juvenil căpitanul și citează dintr-un autor la fel de frivol ca și el : a ști să faci pe nebunul este câteodată suprema înțelepciune !

Apoi, cu aroganța dată de vârstă și de febrilitatea momentului, se privește într-una dintre oglinzile cu rame albe.

Încadrat în eleganta stucatură, chipul său se proiectează peste o parte din elegantul salon plin de viață, de chef, de îmbelșugată petrecere.

VIII

CANDIANO POPESCU:

„Punând epoletul de ofițer pe umăr și intrând în artilerie, avui norocirea să întâlnesc un șef fără pereche, pe capitanul Nicolae Haralamb, care mai târziu avea să devină membru al locotenenții domnești în guvernul de la 11 Fevruarie și general în război. Ostaș de frunte, idolatrizat de armată, favorit al domnitorului Cuza, el, uitându-se pe sine, nu-și aduce aminte decât de interesul public, ceea ce îl determină, atât pe dânsul cât și pe maiorul Lecca, să intre în conspirația de la 11 Fevruarie. Maiorul Lecca comanda în 1866 un batalion de vânatori, iar colonelul Haralamb un regiment de artilerie.

În 1859, la ieșirea mea din școală, artileria noastră se compunea din nici un tun. Făceam serviciul în artilerie ca și cum aș fi fost auditor la desen.

În 1859 n-aveam nici un tun; în 1897 aveam 12 regimente de artilerie. Ce deosebire între o epocă și alta ! Când ai fost martor la atâta cădere și la o așa ridicare a țării tale, cum să nu slăvești numele lui Napoleon al III-lea și al bărbaților de la 1848, care au fost pârghia acestei înălțări ?

Chip de gentilom, soldat patriot și energic, colonelul Haralamb fusese întemeietorul unei școli în armată: școala împlinirii datoriei și a lealității.

O strângere de mâna a lui Haralamb îți comunica, întocmai ca un curent electric, o adâncă mișcare în tot corpul și în tot sufletul. Astăzi chiar, cum și în războiul neatârnării (deși Haralamb nu mai comanda artileria), sufletul lui plutește peste această armă, îndemnând-o la disciplină, la onoare, la energie, la izbândă.

Haralamb este o nobilă și mâdră legendă pentru armata română. În mișcarea de la 11 Fevruarie am intrat împins de

generalul Lecca. Pe vremea aceea dânsul era maior și comanda un batalion de vânători. Eu, căpitan, comandam o baterie de artilerie călăreață în regimentul aflat sub ordinele colonelului Haralamb.

Haralamb era idolatrat de regimentul său, cinstit de armată și favoritul lui Cuza, iar eu eram favoritul lui Haralamb, pe care îl iubeam și îl slujeam cu un devotament fără margini.

Mâncam cu Lecca de mai mulți ani la hotelul *Hugues* unde mânca și Haralamb. Cu câteva săptămâni înainte de a izbucni revoluția, găsindu-ne singuri la masă, Lecca și cu mine, dânsul imi zise cu sfială:

- Candiano, vezi ticăloșia revărsată asupra noastra ? Orice român și orice ostaș trebuie să fie îngrijorat. Mergem la o pieire sigură. Oricare ar fi însă dorința noastra de a pune sfârșit acestei triste stări de lucruri, fără Haralamb nu putem să izbutim, și pe Haralamb nimeni nu poate să-l hotărască decât tu, căci foarte mult ține la tine. Deși cam enigmatic, pricepui îndată înțelesul cuvintelor lui Lecca și mă pusei pe lucru.

Ceea ce îmi spusese Lecca, de mult mi-o spusesem eu singur. În exaltarea mea patriotică, voiam să devin chiar bandit politic, numai să curăț țara de lepra corupției. Țara, în acea epocă, zăcea asfixiată de atmosfera nemulțumirii... Regimul de față nu mai merge. Să-1 dăm jos. România este osândită la pieire". Iată cuvintele ce rosteau toți oamenii cu greutate și cu dor de binele obștesc, așa că puțin mi-a trebuit să fiu îmboldit pentru a intra pe un drum ce ducea, după înflăcărata mea convingere, la mântuire.

De a doua zi chiar îmi pusei în gând să atrag pe colonelul Haralamb. Haralamb avea un suflet plin de cavalerism. Vodă Cuza îl onora cu toată încrederea, și dânsul iubea pe Voda.

Acest distins ofițer la suprafață părea de oțel, voința-i însă era cam slabă. Multă inimă, puțină hotărâre, mare avânt, un cald patriotism, lipsit de ambiție politică, desinteresat și având o absorbantă slabiciune de d-na Sultana Cr. cu care trăia de ani îndelungați si a cărei înrâurire

îl stăpânea cu desăvârșire. Iată Haralamb.

Câteva săptămâni înainte de 11 Fevruarie, d-na Cr. fiind bolnavă de moarte de o cumplită răceaă, această împrejurare n-a contribuit puțin ca Haralamb să fie atras în conspirație.

De a doua zi chiar îmi incepui lucrarea. Era iarnă. Ne găseam în cazarmă pe un timp de lapoviță. Cismele lipseau soldaților. Banii în casele publice lipseau asemenea. Colonelul, mâhnit, umilit de a vedea pe soldați într-o astfel de păcătoasă stare, lăsă să-i scape câte o vorbă de protestare contra acestei ticăloșii. Dar ceasul dejunulu sosind, Haralamb se sui într-o birje, mă invită să-l însoțesc, și pornirăm spre hotelul *Hugues.*

Crezând momentul atacului favorabil, îndată ce porni birja, în chip brusc, îi zisei:

- Eu știu cum se poate pune capăt rușinoasei stări de lucruri.

- Cum ? - mă întrebă acest onest și patriot soldat, uitându-se la mine cu o privire de șoim.

- Să-1 dăm jos.

Ca un leu mușcat de o viperă, Haralamb sari în sus, începând să-mi strige:

- Ești un mizerabil !

Și oprind birjarul îmi zise în frantuzește, cu o furie deznădăjduită:

- Dă-te jos din birje, mizerabile ! Ești nevrednic de a sta alături cu mine. Ești un mizerabil, un mare mizerabil !

Țin minte ca era un noroi strasnic și că nu aveam botforți. Nu aveam putința de a mă împotrivi. Șeful meu se înfuriase asa de adevărat și de îngrozitor, încât mă supusei fără a spune un cuvânt. Mă coborâi în noroi. Colonelul porni singur, în trăsura, spre *Hugues.*

Peste măsură de agitat și căindu-mă că mi-am început lucrarea cu atâta nedibăcie, înfruntai, plin de umilință, noroiul, până ce, întâlnind o birje, mă suii într-însa și plecai acasă, unde mă curățîi și după aceea ma dusei la *Hugues,*

unde eram abonat ca să iau dejunul.

Intrând în birt, zării pe Haralamb la o masă cu maiorul Lecca și cu alte persoane. Ma așezai la altă masă. Dar colonelul, cu bunătate si cu vădită părere de rău de cele ce se întâmplase intre noi, îmi observă:

- Candiano, pentru ce nu te așezi la aceeași masă cu noi ?

Eu, nemaiașteptând să mi se repete pofteala, mă dusei lângă dânsul. În timpul mesei se vorbi politică, se critică destrăbălarea în care băltăcea administrația, căci erau și civili la masă. Eu nu scosei nici un cuvânt. Ascultam tăcut, trist și ginditor. După dejun, Haralamb luându-mă de-o parte îmi vorbi astfel:

- Candiano, m-ai revoltat și m-ai mâhnit astăzi, pronunțând cuvintele nesocotite ce le știi. Regret ofensa ce ți-am făcut-o, dar a fost un ce mai tare decât educația mea. Îți sunt ca un părinte. Am dreptul, prin urmare, să te povățuiesc și îți dau o povață: noi, soldații, am jurat credință Domnitorului țării și trebuie să ne respectăm jurământul. Sunt sigur că te căiești de ce ai făcut.

- D-le colonel, îi răspunsei cu hotărâre, am ascultat cu multă băgare de seamă sfaturile ce mi-ați dat, fără a mă clătina cât de puțin din părerile mele, care sânt acestea :

1) Că țara este pe priporul pierzării, și că noi nu punem umărul să o scăpăm.

2) Că demoralizarea a năpădit toate straturile și că o asemenea societate este chemată să fie roaba străinului.

3) Că părinții noștri ne-au lăsat o patrie și noi, fii netrebnici și ușurei, nu îngrijim de acest sfânt patrimoniu.

4) Că sunt soldat, este adevărat, dar soldatul nu este un lefegiu, nu este un gâde al interesului obștesec și, când interesul obștesc cere ca soldatul să aleagă între patrie și domnitor, soldatul este dator supunere glasului patriei.

Haralamb, aiurit și uimit de argumentarea mea, spusă cu o căldură ce pornea din inimă și dintr-o adâncă convingere, îmi răspunse :

- Să schimbe civilii starea aceasta de lucruri, ce văd eu că

este nesuferită, dar nu noi militarii, care am jurat credință Domnitorului.

- La noi oamenii politici sunt fără putere, ripostai colonelului. Puterea lor ar trebui să fie poporul, și poporul nostru este nepăsător de relele ce le îndură. Dânsul este fermecat de legenda lui Cuza, de pământul dat de Cuza, de ocaua lul Cuza. Poporul Bucureștiului sunt cetele lui Serurie. Pe când armata este forță orgarnizată, și această forță trebuie să o întrebuițăm, nu pentru uciderea, ci pentru scăparea patriei.

- Ești un poet și un vizionar, zise colonelul, și îmbrobodești cu frumoase simțiminte niște teorii primejdioase onoarii și demnității militare.

Ne despărțirăm, eu mai hotărât decât totdeauna a stărui pe drumul ce îmi croisem, iar Haralamb desgustat de prezent, îngrijat de viitor și pradă unei zbuciumări, ce i-o crea firea lui de soldat leal și patriot, așezată într-un suflet, unde locuiau multe sentimente nobile amestecate cu multă nehotărâre.

Informai pe Lecca despre scena cu darea mea jos din birje în mijlocul noroiului și despre convorbirea de mai sus. Lecca mă încurajă să urmez înainte, și încoronarea acțiunii mele trebuia să fie o întrevedere între Haralamb și dânsul, pentru a se înțelege asupra nevoilor situației. Două zile n-am mai pomenit nimic lui Haralamb despre politică. D-na Cr. era tot greu bolnavă și dânsul tot zguduit de furtuna gândurilor sale. A treia zi îmi deschise singur vorba. Inima și cugetarea lui fuseseră mișcate de limbagiul ce-i ținusem.

- Ce mai gândești, revoluționarule, îmi zise el cu ton gumeț.

- Gândesc că noi, militarii, avem soarta țării în mâinile noastre...

- Ești un copil, Candiano. Cu care militari voiești să mă unesc ca să fac ceva ? Cu Lecca ?

- Da, cu Lecca, îi răspunsei cu grăbire și cu siguranță.

- Ești nebun ! Patriotismul tău, în loc să te lumineze, te

orbește. Uiți, nenorocitule, că Lecca este moldovean și omul de încredere al lui Vodă. Asemenea combinații temeinice alcătuiește capul tău ?

- Lecca, d-le colonel, înainte de a fi moldovean și devotat Domnitorului, este devotat țării sale. Lecca fierbe de nerăbdare de a se întâlni cu d-ta și a vă înțelege asupra situației. Nu uita că Lecca este un patriot încercat. Astfel de caractere nu îmbracă livreaua intereselor josnice. Și apoi Lecca are avere, n-are nevoie de grad și de pâine de la Cuza ca să traiască.

- In privința aceasta ai dreptate, răspunse Haralamb. De când cunosc pe Lecca, totdeauna mi-a dovedit că este un om de onoare.

- De ce nu vă întâlniți, prin urmare ? - adăogai eu. Pentru ce să fugi de un om cu caracter și de un patriot, care dorește să te întâlnească ? Nu ești din trestiile ce se pleacă încotro bate vântul. Nu-ți va veni la socoteală vorbele lui Lecca ? Îl lași să vorbească și nu-i răspunzi. Vor fi intemeiate argumentele sale ? Vă veți da mâna și veți merge împreună. Ca să fie însă o hotărâre luată trebuie mai întâi să fie o întâlnire, și Lecca mi-a declarat că este gata să vina la d-ta acasă, când vei găsi de cuviință. Sunt dator să-ți mai spun că lui Lecca și la alți ofițeri le-au vorbit Ion Ghica și Rosetti și că lucrarea în armată este înaintată. Numai șeful militar le lipsește și părerea tuturor, atât a civililor, cât și a militarilor, este că acela trebuie sa fii d-ta.

Haralamb auzind de numele lui Rosetti, în a cărui dibăcie avea mare încredere, îmi replică:

- Ce, și diavolul de Rusetache este amestecat în drăcia asta ?

- Negreșit. Într-alt fel ar putea să reușească ?

- Atunci spune lui Lecca să vina diseară la mine acasă, la orele 9. Să fii însă și tu de față la întrevederea noastră.

Era într-o vineri. Haralamb locuia in strada Popa Tatu. Alergai la maiorul Lecca, îl pusei în curent de tot ce vorbisem cu Haralamb și îi spusei locul și ceasul întâlnirii.

Picătura călduroasei mele convingeri și a curatului meu patriotism pătrunsese în sfârsit granitul în care sta săpat jurământul acestui soldat-cavaler, care în istoria României poartă numele de colonelul Nicolae Haralamb. După o așteptare, ce mi se păru nesfârșit de lunga, ceasul întîlnirii sosi. Maiorul Lecca intră în casă. Eram și eu acolo. Inainte de a-si spune vreun cuvint, acești valorosi oșteni se aruncară unul în brațele altuia și începură să plângă. Lacrimile lor spuseră mult. Vorbele avură un rol însemnat. Fiecare pricepea gravitatea împrejurării și chemarea armatei în asemenea împrejurări. Timpul vorbelor trecuse. Acum venise timpul hotărârilor bărbătești. Lecca, după ce zugrăvi cu energie situația, zise lui Haralamb

- Contra ambițiilor nesănătoase nu este decât o stavilă: desinteresarea și patriotismul d-tale; numai ele sunt puternica noastră chezășie că un principe străin va urma lui Cuza Vodă.

Lecca informă pe Haralamb că și colonelul Mitică Crețulescu este părtaș la mișcare, arătându-i în același timp și pe fruntașii civili amestecați în viitoarea revoluție.

Patimile și intrigile politice au aruncat tot felul de acuzatii asupra unora din șefii armatei. S-a șoptit chiar ca s-au dat bani unora din ofițeri, când din contribuțiile conspiratorilor civili abia s-a încropit suma ca emisari civili să poată fi trimiși în străinătate a pleda cauza românilor pe lângă deosebitele cabinete. Numai atâți bani s-au adunat și aceia cu mulă greutate. Bârfiri și numai bârfiri au fost bănuielile aruncate asupra unora din capii oastei."

IX

La hotelul « Concordia », mai jos de străzile Lipscanilor și Gabrovenilor, pe lângă breslele bogate ale șelarilor, blănarilor, zarafilor, covacilor și sticlarilor, cam în dreptul bisericii Stavropoleos, invitații distinsei doamne Maria Rosetti despre care se spunea că adusese Franța revoluționară la București și a soțului ei, pașoptistul C. A.

Rosetti care se abzisese de titlurile boierești și-și vânduse moșiile pentru a cumpăra puști revoluționarilor de atunci, se bucură de cei optsprezece ani de restaurare care au trecut între timp aducând stări noi și iau parte din plin la petrecere. Petrecere gălăgioasa, despre care comisarul și vardiștii ce supraveghează casa spun ca e chiar un adevărat bal. Invitații intră și ies. Mai bine zis, travestiți în invitați, intră și ies tot felul de complotiști, de rang mai mare sau mai mic, unii numai pentru a crea atmosfera petrecerii, alții cu misiuni organizatorice foarte precise sau aducând rapoarte din locurile unde se pregătesc cele prevăzute.

Vinul e bun, vin de Ștefănești, de lângă Florica, adica din via Brătienilor. A fost o recoltă bună, care s-a transformat în alcool puternic, cu arome bine distilate pe parcursul zilelor însorite din lunga toamnă, vin de calitate, cu zahăr mult, răspândind buchetul suav ce persistă în nări chiar și dupa ce a trecut prin adâncul cerului gurii. La sărăcia pe care o trăiseră în urma repetatelor persecuții ale ocârmuirii, recolta aceea frumoasă a fost un dar ceresc pentru Brătieni și pentru prietenii lor Rosetteștii. Din pricina aceasta, cu mândrie negustorească hotărâseră să-l țină, ca să capete preț bun după sărbători, când se învechea. Ion Brătianu plecase astfel la Paris cu bani de imprumut și cu ceva fonduri din cotizațiile conspirației, lăsându-i lui Rosetti vinul ca să-l vindă la preț de detail în beciul din spatele tipografiei poprite și sigilate de guvern.

Lăutarii sunt și ei de elită, taraf complet condus de un țigan bătrân de pe moșia de altă data. Spre începutul secolului acesta a cântat chiar la botezul lui C.A.Rosetti, adică atunci când bătrânul boier valah dăduse pruncului negricios și cu nasul ce încă nu se arăta a putea deveni atât de amenințător, numele de exarh și suveran al împăratului Constantin căruia i s-a arătat crucea pe cerul dintre Ravenna și Constantinopole.

Iar musafirii reprezintă lumea bună a orasului, lumea bogată, mai ales, sau, mai bine zis, activă, întreprinzătoare,

acea lume care se tot năștea și se prefăcea dupa revoluția de la 1848, odată cu prefacerile omenirii moderne aflate sub influența mașinilor și sistemelor bancare inventate de nemți de englezi, de franțuzi. Sunt câteva cucoane Racoviță, din spița Golestilor, care s-au măritat, conform tentațiilor miezului de secol cu doi străini - una cu englezul Grant, așezat temeinic pe moșia de la Belvedere, în coasta Bucureștilor, alta cu francezul Davila, doctor de renume și favorit al Domnitorului. Amândouă au devenit rude prin alianță cu soția lui Rosetti, care era sora lui Grant și fusese preceptoare la familiile bune ale Munteniei până să se căsătorească cu poetul zurbagiu. Pentru că, în dorința lui revolutionară de a nega tot ce e boieresc, deci învechit, Rosetti, chiar și prin căsătoria cu ea împotriva voinței familiei conservatoare care 1-ar fi vrut legat cu vreo odraslă de veche spiță autohtonă, își subliniase în fața opiniei publice credințele democratice.

Se plimbă printre invitați, cu fruntea lui mare și nasul de viezure moldovenesc, Anastase Panu, ieșean sărac dar de mare prestigiu în fața lumii politice, inginerul Lahovari, doctorul Iatropol, cei doi redactori la proaspăt inființată *Revistă a Dunării* - Radu Ionescu și Nicolae Blaramberg, discută aprins Aristide Pascal, decanul avocaților, frații Văcărescu, Dimitrie Polizu, Petre Mavrogheni, înadins venit de la Iași, și, ultimii văzuți la intrare de către privirile vigilente ale pândarilor, generalul Nicolae Golescu și confratele său de pușcărie din anul trecut, Costache Ciocârlan, un proprietar din noua lume care se ridica, având casele în mahalaua Sfintului Gheorghe, vizavi de Piața Mare.

- Se strâng toți, domn prefect, toți revoluționarii din piață de anul trecut, raportase comisarul, cam speriat, înșirând numele color văzuți. A venit și unul de la Ploiești, unu al dracului și rău de gură, o namilă căruia i se spune ,,garibaldistu» !...

Dar Beldiman, fiindcă înainte de a se așeza temeinic la

masa de poker se sfătuise și cu colonelul Serurie, comandantul gărzii civile în care făceau de rând negustorii și meșteșugarii urbei, socoti normal lucrul acesta.

- Dacă face omul petrecere, sigur că-și cheamă prietenii ! Pe cine vrei să cheme ? Pe ăia care-i sunt împotrivă, sau pe noi, care 1-am arestat și i-am confiscat ziarul ? Raționamentul aparține colonelului. Prefectul poliției și-l însușește cu bucurie, nu atât pentru logica lui care e într-adevăr implacabilă, cât pentru comoda șansă pe care i-o dă ca sa fie liniștit în legătură cu destinul suveranului său și să-și poată continua partida.

In acest fel petrecerea poate să se desfășoare voios, mai ales ca vinul lui Brătianu a fost plătit cu generozitate de către invitați încă dinainte, de când cotizaseră la fondurile conspirației.

Activ, atent, mai degrabă dând dispoziții de șef decât făcând complezențe de gazdă, Rosetti, cu părul său frumos căzând în onduleuri largi a căror încadrare îi dezvăluie fața prelungă, dirijează cu calm o mișcare discretă și sigură care mai mult se simte decât se vede. Astfel, un militar în civil, pe care-l recunoști doar după comportarea prea regulamentară, vine și-i raportează că postul de observație fusese ocupat. Asta înseamnă că doi juni din societatea politică și literară care-i adunase în rândurile ei pe nemulțumiți, însoțiți de-un locotenent, om de încredere al maiorului Lecca, urcaseră neobservați în turla bisericii Crețulescu, de pe ferestruicile înguste ale căreia se putea supraveghea palatul, tocmai spre ferestrele de la apartamentul locuit de Domnitor. Mișcările observate erau până acum obișnuite: consiliul de după cină cu cei intimi, niște gesturi mai energice îndreptate către colonelul Zefkari, comandantul pieții, altele mai calme, chiar plictisite, în intimitatea prefectului poliției, Alexandru Beldiman.

Rosetti stabilește împreună cu mesagerul modul în care avea să fie dat semnalul de începere, când din turla bisericii se va observa nu numai că luminile s-au stins si somnul

a cuprins palatul, ci, prin fereastra opusă, se vor vedea și trupele de la Malmaison înaintând pe Podul Mogoșoaiei. Apoi, ca un ultim consemn, stabilesc să nu se dea nimic de băut celor din turlă, în ciuda nopții friguroase, ei trebuind să înfrunte asprimea gerului de februarie numai cu conștiința misiunii pe care și-o asumaseră în conjurație.

O a doua mișcare importantă, pe care experiența sa de conspirator vechi de mai bine de două decenii îl obligă să o conducă și să o controleze ceas de ceas, e participarea maselor din mahalale, pe care ei, liberalii, s-au bazat întotdeauna. Clopotele bisericilor aveau să răsune la un momemt dat, trezind tot orașul și împrejurimile lui, dar, cum pentru păstrarea secretului, nimeni nu putea fi anunțat de mai înainte, unii conspiratori se pregăteau acum a se răspândi în mahalale pentru a ieși în fața mulțimii la chemarea clopotelor bisericilor și a le explica oamenilor ce se întâmplase și ce se aștepta de la ei. Atent, meticulos, experimentatul politician îi adună într-o încăpere separată, un fel de cuhnie largă, cu mai multe bolte, din fundul curții întunecate. Acolo, la adăpostul grajdurilor unde fornăitul cailor acoperă zgomotul, chiar discret, al adunării și înghesuirii atâtor oameni, el îi instruiește învățându-i fraze prin care să trezească nemulțumirea mahalagiilor față de acest principe a cărui domnie, în comparație cu alte ocârmuiri, pe săraci îi prea mulțumise. Ei trebuiau să le atragă atenția asupra acelor hibe ale guvernării care-o făcea a fi într-adevăr vulnerabilă, hulită, nedorită de mahalagiii pe care se putea conta... În vreme ce-și rostește instrucțiunile, Rosetti notează pe o hârtie pusă la indemână ideile care-i vin pe moment pentru a nu le uita și a le folosi apoi în articolele cu care avea să incendieze conștiința cititorilor. Sau, măcar, să justifice, în fața unor firești semne de întrebare, lovitura de stat al cărei partizan și mentor atât de înfocat era:

- Fiți atenți, unii pot fi sensibili la gloria de om popular pe care tot noi i-am făcut-o lui Cuza. Atrăgeți-le atenția că

scopul principal al înălțării lui pe tron, care era, categoric, ridicarea burgheziei naționale, n-a fost deloc îndeplinit !... El s-a ocupat de altele, dar nu de clasa comersanților și orășenilor care putea aduce prosperitatea. Ba, dimpotrivă, pe mulți întreprinzători ne-a adus la sapă de lemn !... Uitați-vă: Eu și cu Brătianu am ajuns săraci lipiți, cu toate că mereu muncim ca să întreprindem ceva după legile afacerilor burgheze. Dar, tocmai aceste legi nu-l interesează pe Domnitor. El face legi, sau acceptă năravuri care sărăcesc întreprinzătorii !... Iar, când sărăcește întreprinzătorul, sărăcește și țara !... El nu vrea negustorie activă, ci boernași corupți care se îmbogățesc în umbra lui... O fi părând el curat; poate la bani, că la caracter și la moravuri - ha, mai ales la moravuri ! - nu e !... Deci, o fi părând el buzunar curat, dar dacă tolerează în jurul lui necurații care jecmănesc și împiedică afacerile curate, înseamnă că nu e; iar din averile lor murdare trage și pentru sine foloase. Și, astfel, țara nu mai are nevoie de el !...

Numai faptul că marea înghesuială de acolo e conspirativă, îi face pe oameni să nu izbucnească-n urale. Mișcând ușor, când înspre unii, când înspre alții, Rosetti îi temperează mereu dirijând spre ei, cu calm gest de apăsare, palmele sale mari, cu lungi și osoase degete răsfirate, obligându-se să vorbească și el calm, ca un profesor care se plimbă prin fața elevilor miruind mintea fiecăruia cu învățătură.

Cu pașii săi arcuiți, de cataligă, cu mișcări elegant stăpânite în virtutea unei stirpe cizelate, el își poartă trupul osos, de o subțire distincție în gestica plină de chibzuință, printre oamenii pe care-i instruiește acolo, în acareturile scunde, întinse și întunecate din spatele hotelului. În încăperile elegante din față, sub candelabre strălucitoare, are loc petrecerea adevărată. Adică petrecerea celor care nu știu că e vorba de altceva decât de dichisul occidental al unei soarele de protocol și gânduri caritabile organizată, ca deobicei, de doamna Maria Rosetti, fosta madmoaselă

săracă, venită în România spre a câștiga o pâine predând limbă, literatură și maniere englezești sau franțuzești la odraslele de potentați dar, nu numai înnobilată prin boierul revoluționar cu însemnele valahe ale tradiției Rosetteștilor, ci chiar devenind, alături de el, o figură activă a ideilor de emancipare.

X

Aici, în cuhnia continuată de încăperi cu bolte joase, cât o fi lumina lămpilor de precară, urâțenia chipului lui Rosetti emană un aer distins, de rasă veche. Dominată de fruntea înaltă, ea capătă un aer straniu și înțelept, perfid și inteligent, încăpățânat și întărit cu aspre convingeri de ascuțimea și perseverența cărora merită într-adevăr să te temi. Ideile mari, de acuitate politică, pe care le enumeră lejer, ca-n urma unor deliberări temeinice sub fruntea sa bombată în ascensiune, calculele mari ale conspirației, cum ar fi nominalizarea locotenenței domnești, din care el nu va face parte, deoarece nu penru gloria sa se luptă, se împletesc la el cu cele mai mărunte griji organizatorice, cum ar fi cea a stabilirii fiecărui om care va trage de funie în clopotnițele bisericilor, a vizitiilor care să fie folosiți în ceasurile imediat următoare loviturii, pentru îndeplinirea cu conștiinciozitate a oricărui fel de misiune din partea conducerii conspirației, ca și a altor mici amănunte.

Lucrează avid, dăruit și concentrat, iar ochii săi parcă prea mari, aprigi, cu sprâncene imense, care-i dau aerul acela fie respingător, fie atrăgător, de rafinată urâțenie, fascinează prin lumina lor acidă obligând la ascultare, înregistrare și executare din partea tuturor. Numai pe o singură față, a unui bărbat rotofei, cu bărbuță mică și priviri de-o voioasă inteligență, expresia e alta: poate mai adâncă, poate mai circumspectă. În ciuda liniștitei, experimentatei și fireștii neîncrederi moldave a privirilor sale, această expresie este de admirație. Și e vorba de admirație nu din partea oricui, ci a marelui om politic al Iașilor, cândva chiar

locțiitor de Domn, caimacam adică, apoi prim-ministru câtă vreme au existat două guverne, omul politic versat, abil, precaut și plin de surprize care este Anastase Panu.

- Te admir, dragă Rosetti - chiar îi spune el întâlnind la un moment dat privirile vorbitorului, expresia drăcească a feței aceluia, pe care i-o dă nasul adânc contorsionat - te admir și ca gândire și ca acțiune; mâiniie astea ale dumitale, cu oase puternice, sunt făcute ca să țină strâns cârmele revoluțiilor.

Rosetti dă să-i răspundă, politețea îl obligă: Publicist de mai mică anvergură dar, oricum, publicist ca și el, Panu e, însă, o mare figură politică a cărui apropiere îl onorează mult. Dar, tocmai pornind de la atributele aceluia de gazetar, prin asociație de idei își mai amintește ceva și-i face semn cu palma sa într-adevăr mare să-l mai ierte o clipă. Apoi, exact cu acea palmă, lăsând în deschiderea ei un singur deget întins, îl cheamă aproape pe unul dintre acoliți:

- Să nu uităm de Bolliac, de bătrânul meu confrate, coleg și rival care se zbate și el cu cheltuiala ziarelor sale. Să nu uităm să-i pregătim o pungă. El e sensibil la din astea... O pungă de galbeni, deci, ca să scrie de bine despre noi. Dar nu prea plină, ci după măsura noastră de conspiratori săraci, aduși la sapă de lemn de vechea ocârmuire. Îi precizezi asta !

- Am înțeles, domnule Rosetti - răspunde omul cu funcții de casier al conspiratorilor, căutându-se în buzunare.

Dar mentorul său îl oprește

- Nu te grăbi; am spus doar să i-o pregătești; și, mai ales, să știi de unde-l luăm la momentul potrivit pe prețiosul director al «*Trompetei Carpaților*». De dat, o să-i dăm punga mai tîrziu, după ce băgăm puțin frica în el. Să creadă întâi că e amenințat și că va fi pus el să plătească, iar apoi să-l tulburăm cu emoție arătându-i că tot noi, săraci dar generoși, îl plătim pe el !

Face un semn ca de prelat care ar spune „așa să fie" și-și concediază interlocutorul, după care își pune osoasa palmă

cu degete lungi, cu falangele desenate proeminent, pe umărul jachetei negre a lui Panu:

- Eu voi scrie în «*Românul*» verzi și uscate despre fostul Domnitor; dar, dacă va scrie și Bolliac, pe el lumea îl va crede !

Și surâde, poate pentru prima oară în acea seară, luminând pe fața-i sumbră niște trăsături de care îți poți da seama că o pot face și simpatică.

- Ești formidabil, ești un mare cap revoluționar - repetă celălalt cu toată sinceritatea - când eram eu la domnie, n-aș fi vrut să am un adversar ca dumneata !

- Vezi dumneata, frate Panu, domnule Panu - se corectează Rosetti protocolar în fața fostului caimacam, dar simte nevoia, după atâtea ore de încordare, să fie mai moale și mai de suflet, mărturisindu-se - revoluția e-n mine ca o profesie: o fac la fel de bine și dacă cred mai mult, și dacă cred mai puțin în ea !

- Vrei să spui că în cea pe care o facem acum crezi mai...

Falangele mari, terminate cu unghii elegante care subliniază și mai mult spița nobiliară a marelui gazetar, ating mâna grăsuță a confratelui mai puțin dăruit în privința condeiului, dar mai binecuvântat cu funcții politice de soarta sa moldoveană:

- Mai puțin !.. Am vrut s-o spun eu, ca să nu rămână urmă de echivoc între noi.

Îl privește cu lumina gălbuie a ochilor săi bulbucați și, evocând parcă în ea o undă de tristețe, precizează: Am vrut neapărat; am vrut, ca să nu existe echivoc.

- Te temeai să nu ți-o iau înainte și să spun „mai mult".

- Poate și asta; între conjurați trebuie să existe încredere deplină. Iar eu, domnule Panu, cu toate că am făcut toată viața mea parte din conjurații, aș putea spune că numai cu Bălcescu stabilisem încrederea asta deplină bazată pe iubirea de ideal.

- Vrei să spui că acum, cu domnul Brătianu, care-ți este ca și un frate...

- Frate de nevoi, domnule Panu; frate de dureri, frate de interese, frate în multe privințe; cu Bălcescu, însă, eram frate întru toate; la 1848 cu toții eram așa, pentru că eram frați întru tinerețea noastră. Acum...

- Acum suntem hârșiții de toate cele; da, recunosc: suntem maturi, adică suntem cinici și interesați, am acumulat mai multă înțelepciune, dar și mai multă ură.

- Am acumulat mai multă neîncredere unii intr-alții, asta am acumulat, domnule Panu ! Și atunci, dacă ne dăm seama de asta, putem avea și cinismul să ne manifestăm motivele de încredere față de cei in care nu credem deloc.

- Vorbești de Cuza ?

Intrebarea vine într-un tîrziu. După o pauză în care luminile și culorile se schimbă pe fața caimacamului moldovean, dându-i trăsături periculoase: mai circumspecte, mai aspre și mai agresive, devoalând egoiste ranchune mai adânci:

- Eu niciodată n-am avut încredere în ăștia norocoșii și la joc și la politică !

Pentru ca, după încă o pauză în care nu i se răspunde, tot el să spună:

- Cred că te înțeleg. Sigur că da: el apare încoronat, frumos, cu toate că pe multă lume a nemulțumit înlăuntrul țării.

- Pe foarte multă lume, rostește Rosetti pe gânduri, ca și cum ar căuta argumente pentru sine însuși.

- A nemulțumit, și asta se vede în tot ce-nseamnă lumea orașelor; a nemulțumit prin nepăsare, prin favoritism, prin...

- Ai să mă ierți, dumneata, ca ieșean, că ți-o spun: a nemulțumit aici, la noi, aducând cu el corupția care la Iași era mult mai mare.

Se privesc cu grijă, ca și cum s-ar tatona, ca și cum ar căuta să scormonească unul în mintea celuilalt ca să afle care le e chinul ce trebuie spus. Și, întrucât reflexele de pucioasă din albul ochilor bulbucați ai radicalului nepăsător de propria-i boierie munteană au în ele ceva de fascinație

diavolească, vorba cu insinuantă dulceață a lui Panu este, până la urmă, cea care rostește ceea ce așteaptă amândoi:

- Știu și te înțeleg. Mă tem și eu că, în ciuda acestor mari hibe, viitorimea va vorbi despre el de bine, iar domnia lui va fi pomenită cu glorie... - Zicând acestea, Panu oprește cu palma sa intenția de replică a lui Rosetti, meditează o clipă, sau își analizează mai bine gândul ca să-l formuleze corect și, cu gestul de reținere al celui care te roagă să-l lași să spună ceea ce nuvrea să uite, continuă: Mă tem că, din păcate, cu toate relele pe care ni le-a făcut, lumea o să-l vorbească de bine.

- Iar, pe noi...

- De rău !... Vezi, ți-am intuit ezitarea ! Nu-i așa că, de asta ziceai că ai entuziasm mai puțin ?

- Exact: Avem o vârstă și știm că istoria ne va judeca. Brătianu mi-e cel mai bun prieten, dar el crede total în soluția prințului străin.

- Iar dumneata ?

- Știu și eu ? !... Dumneata ai folosit termenul: Suntem hârșiți în experiență, ca să nu ne-ntrebăm: Dacă și ăla străin o fi vreun apucător care-o să vrea să-i căpătuiască pe ai lui de pe urma noastră ? Ce, străinul n-are interese, n-o să profite ? ! Ehe !...

- Brătianu ce zice ?

- O să-și dea seama; dar nu acum, ci mai la bătrânețe... Cum eram acum șapte ani, când l-am adus pe Cuza ? Eram ferice toți !... Și, uite ce dezamăgire !... Brătianu e un politician atât de capabil, încât, pe orice prințișor, filfizon din palatele Europei îl va aduce aici, stându-i în umbră, va face din el monument pentru națiune. Dar, în sufletul lui, bineînțeles, va avea întotdeauna motive să regrete că n-a ales pe un altul !... Uită-te la Kogălniceanu: coroana întregii politici care a dus faima lui Cuza, e a lui; iar acum, stă scârbit deoparte. Prințul străin e o iluzie, ți-o spun eu. O iluzie pentru poporul căruia trebuie să-i promiți altceva. Dar acel altceva trebuie să fie în noi, în oamenii de stat ai României.

Coroana adevărată o vor purta oamenii politici moderni ai românilor care, pe deasupra, vor mai fi și obligați să închidă ochii la defectele, mofturile sau chiar ambițiile și meschinăriile aceluia pe care-l vor aduce !... De asta, eu sunt mai circumspect decât Brătianu. Brătianu vrea o păpușă pentru el, dar s-ar putea să aducă o păpușă care să-l și dezamăgească, să-l și încalece aliindu-se cu trepădușii. Iar atunci, istoria...

- Ai dreptate: Judecata istoriei nu iartă !

- Dar - spune Rosetti ca și cum s-ar răzgândi și s-ar autoîncuraja în acțiunea pe care a pornit-o - nici n-avem voie să ezităm doar de dragul faimei noastre. Cunosc eu niște politicieni perfizi care nu fac nimic și nu iau nici o decizie; duc lumea cu vorba construindu-și numai monumentele lor !

- Cuza n-a făcut asta.

- Nu; ca să fim sinceri: Nu.

- Iar istoria îl va vorbi de bine.

- Exact așa; și chiar omițând faptul că, sub el, noi am trăit mai prost decât sub alții, tocmai pentru că s-a ambiționat să facă acte gongorice, mai mari decât îl țineau puterile.

- Istoria e obișnuită cu vorbe mari și, uneori, actele gongorice, cum le spui dumneata, contează, dragă Rosetti. Uneori se înregistrează ceea ce este demagogie și se uită chinurile oamenilor de rând. Mă tem și eu că prea se va vorbi de bine despre el ! Asta voiai să spui, nu-i așa ?

Rosetti dă din capul său mare clătinându-și buclele romantice ale pletelor, și spune pe gânduri:

- Am fost îngrijat; tot timpul cât am organizat această conspirație am fost îngrijat și rău; eu sunt habotnic în credințele mele, domnule Panu ! Dar acum, când el ne este sigur în mână, când mișcarea noastră de civili și-a căpătat brațul acela care-o va executa - pentru că atragerea acestor militari a fost problema - acum mă gândesc altfel la el: mai senin, cu oarecari regrete la care mă obligă obiectiva mea gândire.

- Vrei să-ți spun un lucru ? - Panu s-a încins, fața lui roșie e luminată. - Eram prim-ministru la Iași, în 1861; nu aveam o impresie prea bună despre el și, înainte de asta, imediat după alegerea sa ca Domn, pentru că nu ascultase tot ce-i spusesem eu, refuzasem să-i fac guvernul. M-a cucerit c-o telegramă care nu era fățarnică, ci îi arăta exact firea. „Dacă nu aș deranja prea mult dispozițiile dumneavoastră - îmi scria el politicos în telegramă - aș interveni ca să acordați prefectului de Iași un concediu de o lună"... Asta, da democrație, mi-am zis eu. Puterea unuia respectă puterea altuia, chiar dacă-i e subaltern !... Dar iată că au trecut doar cinci ani de-atunci și el devine dictator; a ajuns înconjurat de-o camarilă nesuferită și apucătoare care-l adulează și-l minte... Da, da, a uitat că noi l-am ales tocmai fiindcă nu era prea strălucitor și nu ne deranja prea mult. Acum lasă camarila să-și facă de cap !...

Rosetti, însă, parcă nu aude ultimele cuvinte. Sub fruntea lui mare, cu suprafață fermă, ca un fronton de pe care nu poți șterge inscripția ce-i dă rostul, un gînd nou a început să încolțească:

- Vezi, respectul pentru cei din jur și pentru lupta deschisă, perseverența pentru idealul național sunt la el ceva funciar. Ce apreciez la el sunt ideile noastre de la patruzeci și opt; pașoptiștii nu mai pot suporta încoronări totalitare ! Rezervele mele față de prințul pe care-l va aduce Brătianu, de aici provin : Că va deveni rău, că va stoarce poporul, atunci când nu va mai asculta de Brătianu care e un pașoptist. Cuza, e și el un pașoptist iar noi, pașoptiștii, nu ne schimbăm, ne-a rămas ceva în oase și-n creier care nu se poate schimba.

- Lui i-a rămas mai mult în oase !... rostește malițios, accentuându-și parcă expresia incisivă a feței de vulpe, tânărul cu barbeți brun-roșcați care s-a apropiat de ei fără modestie.

Si, neascunzîndu-și privirile ambițioase, lipsit de complexe în fața unor oameni mai vârstnici și mai cu faimă,

ca un june hotărât să forțeze viitorul, salută cu politeți în vorbe dar nu în ton, gata fie să sărute mâna, fie să te bată pe umăr, cu aceeași căutătură scormonindu-te fix și țintind departe.

Dar nici Rosetti nu se ferește să-și trădeze slăbiciunea față de generația de ciraci care-i urmează și pe care se sprijnă.

- Vi-l prezint, domnule Panu, pe Radu Ionescu, poet romantic și publicist arțăgos care l-a demolat pe Bolintineanu la «*Dezrobirea*» și a făcut foame cu mine după ce Cuza ne-a suspendat «*Românul* ».

- Îl știu prea bine din citite și chiar il bănuiesc a fi autorele acelor *Don Juani de București* publicați anonim în «*Independența*» domniei sale- spune Panu cu amabilitate, amintindu-și de începuturile sale de gazetar sărac - și precizează: Asta fiindcă vorbim de odioasa camarilă ale cărei corupțiuni dumneata le crezi venind numai din Iași, dar dumnealui le-a sesizat prea bine și la tinerimea bucureșteană... - O asemenea replică l-a ros, pesemne, încă din clipa în care auzise părerea categorică a categoricului său confrate de conspirație. Iar acum are prilejul s-o întărească: Muștele vin de oriunde; vinovată e pielea pe care ele se așează !

- Vreți să spuneți „hoitul" ? - continuă Radu Ionescu în stilul său neiertător ce te face să te întrebi, ca în fața oricărui poet de asemenea factură: care sunt oare clipele cînd e meditativ și romantic ?

- Eu vorbeam acum despre ceea ce regret la Domnitor, rostește Rosetti apăsat, ca-n toate convingerile sale categorice: despre ceea ce regret că trebuie să decapitez, adică... Și ridică ochii săi mari, bulbucați, totalmente neglumeți.

- Si eu am scris la 1860 cu mândrie despre el - apreciază egocentric tânărul - pentru că era un simbol iubit și dorit de noi toți și aveam sfânta datorie să-i facem chipul frumos precum idealurile noastre.

- Exact ! - exclamă cu bucuroasă șiretenie moldoveanul acela domol, care avusese îndemânarea de a ști cum se trece prin toate marile demnități - i-am descris chipul așa cum i-l doream noi, i-am altoit pe gândirea lui înțelepciunea noastră, a tuturor, punându-i fiecare pe portret câte un strop din ceea ce aveam noi mai frumos și mai inteligent; iar acum... Acum el ar vrea să ne oblige să-l credem a fi nu așa cum e, cu meschinăriile lui; ci așa cum am spus noi că e, adicătelea cu frumusețile pe care i le-am adăugat de la noi !... – Și exclamă cu hâtrul cinism al politicalelor recunoscute: Păi noi am spus-o pentru alții, bădie, n-am spus-o ca să ne credem propriile invenții și înfloriturі cu care i-am aurit portretul !

- Sunteți colosal ! Limpezimea viziunii dumneavoastră politice e un exemplu de luciditate ! -îl flatează cu aceeași știință de a se dovedi cirac devotat cu care l-a cucerit și pe Rosetti, tânărul în egală măsură romanțios și interesat care este Radu Ionescu. Pentru a redeveni imedait egocentricul infatuat ce se autocitează - și eu am spus-o: «Tiranilor le place atât de mult aurul pe care li-l punem noi pe frunte, încât, după aceea, tot pe noi ar vrea să ne facă să credem că-i adevărat !»...

- Ci sâ-i faci ? !... Dacă am spus-o și, mai ales, dacă am spus-o public, trebui,bre, s-o înghițim ! Aista-i jocul afirmațiilor cari, chiar dacă se uită, nu se șterg; aiasta-i soarta noastră de scribi ! – recunoaște Panu cu nepăsarea sa cinic-moldavă, care-l face să pună și limbii accente mai dulci.

- Am spus-o pentru un ideal - precizează grav radicalul Rosetti fără să ascundă că nu le acceptă ușurătatea - am spus-o spre a impune un ideal !... Iar idealul, e bine știut, nu-l poate intruchipa o persoană, oricât ar vrea dictatorii să ne oblige la asta în legătură cu ei.

E grav; e dăruit și concentrat, vehement și apăsat în afirmații, ca atunci cînd își scrie articolele cele mari, acele mari profesii de credință ale omului ferm și frumos în urâta

lui încăpățânare.

Cei doi îl simt și, obligați sufletește fiind, îi respectă starea, mai ales că nu se află departe de a lor. Este doar ceasul când e vorba doar de un ultim pas.

- Nu ne va mai obliga, pentru că nu mai e necesar decât un pas pentru a ne atinge scopul ! – spune entuziast tânărul, amintindu-i iarăși lui Rosetti de grija pentru ce va urma.

- Ni-l vom atinge în ce vom schimba. Dar nu știm dacă-l vom atinge prin cel cu care-l vom schimba. Eu cunosc mai bine: Brătianu e curtat de mulți principi faliți. Cei bogați n-au nevoie de noi. Iar cel scăpătat care va veni să se îmbogățească pe spinarea noastră, trebuie dresat bine, încât să asculte de idealurile noastre !... Or, întrebarea este : Va putea Brătianu toată viața să răspundă pentru acela impunând o politică prin care liberalismul să fie mai mult decât monarhia ? !... Suntem puși la o încercare constituțională, domnilor; să nu credem c-am rezolvat-o detronându-l pe Cuza !

- Dar îl vom detrona, nu ? – începe bătrânul Panu a fi temător.

- Asta fără doar și poate ! – redevine Rosetti conspiratorul cinic, începând din nou să dea dispoziții ferme – misiunea mea aici e sigură; dar rezolvarea ei atârnă de ce face Brătianu acolo ! Dacă ni se impune vreun sărăntoc, apoi ăla vine și ne cere izmene pentru toate nobilele lui rude pârlite !

- Păi da, veni cu gazetărească lui informație promptă Radu Ionescu. Depinde cine te stoarce: Din banii lui, Cuza i-a făcut un costum de uniformă lui Haralamb; dar tot din banii lui Cuza, sau de pe lângă Cuza, Librecht și-a făcut un palat ca și cel de la Ruginoasa. Străinii te iubesc numai cât te storc !

- De-aia mi-ar place mie să am rude bogate – devine hâtru Panu: Nu ca să-mi dea mie; sunt mulțumit doar dacă nu-mi cer !

XI

Din saloane vine zumzetul nepăsător al sporavăielii femeiești, un clavir ține isonul mai mult de formă cu melodii dedicate parcă special încălzirii urechilor polițiștilor lui Beldiman care pîndesc de afară, din zloată, pentru ca șeful lor care joacă acum cărți la restaurantul lui Hugues să aibă situația sub control și să poată raporta la palat că totul e în ordine. Dar auzul unui om avizat sau familiarizat cu clădirea aceea mai nouă decât Hanul lui Manuc și ridicată mai sus de Curtea Veche, beciurile Domnești și biserica Sfântul Anton, printre Gabroveni, Șelari și Lipscani, ar putea însă distinge scârțâitul ușilor din dos, pe unde circulă unii mesageri sau oameni de legătură. Mișcându-se încet, dar cu unghiuri largi, așa cum se desenează prin conformația oaselor sale prelungi, având ca un fundal simbolic draperia roșie care-i aruncă reflexe pe haine, pe chip și, mai ales, pe pletele ce-i acoperă într-o buclă largă urechile și ceafa, Rosetti simte nevoia să recunoască prin acea generozitate îngândurată a învingătorului drept:

- Cuza a fost cu adevărat mare într-un moment. Iar asta nu-i deloc puțin, pentru că rari, foarte rari sunt oamenii care ajung să fie cu adevărat mari.

- Era un camarad... mă rog... simpatic, inteligent, cu farmec, bonom care nu deranja pe nimeni; onest, dar nu exagerat în principii - spune Panu dovedind mai multă maliție decăt trădează rotunjoara lui figură bonomă - un om cumsecade, fără personalitate accentuată, care să deranjeze. Noi, moldovenii, ne-am oprit la el pe negândite, dându-ne seama de toate aceste calități. Ne-am oprit după ce ne excluseserăm unii pe alții, din invidie sau din contradicții politice, vreo douăzeci de oameni cu personalitate atât de puternică încât nu putea fi acceptată de către ceilalți. Într-un târziu, văzând că nu iese nici unul dintre cei de prim rang, Pisoțchi l-a propus pe el mai mult fiindcă-i era văr, altfel nici nu l-ar fi pomenit nimeni... Vezi, de-asta vorbeam de norocoșii la joc, fără carte mare !... Fiindcă, deodată dându-ne seama că ar fi cel care ne-ar deranja cel mai puțin,

l-am ales. S-o străduit multâ vreme până o luat poza aiasta prin care a devenit alesul națiunii - mai precizâ el, fără a reuși să-și ascundă nici invidia, nici accentul moldovenesc.

- Și eu, domnule Panu - îl lasă Rosetti să spună ce are de spus, dar nu-i dă și dreptate - și eu știu ce-i acela compromisul. Compromisul în politică devine o treabă curentă; important este doar să-l eviți cât poți de mult. Eu, de exemplu, sunt republican, un republican convins, radical, chiar. Voiesc republica, dar a voi republica când toată Europa este în monarhie constituțională, este a fi smintit sau slugă a inimicilor națiunii noastre. Republica o vom face când vor reuși și alții; deocamdată fiindcă trebuie să avem legături înalte, trebuie să suportăm și vreun prinț pe care alți europeni îl refuză, dar noi îl vom accepta ca să devenim independenți. Deci știu gustul amar al compromisului și tocmai de asta îmi dau seama când Cuza a fost pentru noi, politicienii lucizi, un compromis și, când, ridicându-se peste acest compromis, a fost mare.

- Când și-a înfiat copiii, ca să pretindă ereditate la tron ! - spune cu acreala sa Ionescu, prinzând curaj de la tonul la care se pretase chiar venerabilul Panu, cu toată diplomaticeasca lui rezervă de om trecut prin multe slujbe mari.

- Nu ! - refuză Rosetti, foarte hotărât, și tonul și modalitatea comentariului - Eu recunosc acest moment, cu toate că, pe atunci, îl dușmăneam. S-a petrecut acum doi ani, începând cu secularizarea averilor mănăstirilor și terminînd cu legea agrară. N-am fost pe aceeași baricadă cu el pentru că încălcase legile democratice, dar acela e momentul când a făcut ce avea de făcut pentru țară.

- Te pomenești că maestrul meu, marele meu îndrumător... - începe obraznicul poet, încurajat de ochii cu lumini bârfitoare ai moldoveanului. Și își înfoaie barbetele brunroșcate, gata să enunțe o judecată la care ar trebui să se abțină.

Dar Rosetti, cu nările sale mari, la fel de proeminente ca și ochii, cu fruntea rămasă tot foarte mare în ciuda

pieptănăturii pletelor care cad peste ea, cu toată poziția trupului său de luptător și cu vibrația ascuțită a degetelor elegante, îl oprește :

- A avut un moment mare care-l va înscrie în istorie !... Da, da, el nu va rămâne, așa cum îl știm noi prea bine; noi cei care avem zeci de motive să-l detestăm. Toate astea se vor uita, se vor șterge mai repede decât imaginea lui ca om de voință care n-a precupețit nimic și n-a cedat de la nimic la secularizare, la împroprietărire, la legea electorală. Și zic că n-a precupețit nimic pentru că, uite, s-a compromis chiar el încălcând democrația, dar a făcut ce avea de făcut; există o flacără care arde-n om și cu și fără voia lui !

- Sau cu voia Mariei Obrenovici - fandează din nou, cu ironic accent tenoral poetul, căutând sprijin întru glumă și înțepătură la fostul caimacam și fostul prim-ministru pe care mișcarea îl folosea în ultima vreme spre a ațâța străinătatea împotriva lui Cuza.

- Îi teribilă, bre, fata lui Catargiu - spune bătrânelul râzând cu subțirime. Trecerea ei prin saloane lasă o dâră de poftă care poate încurca chiar și treburile unui imperiu, darămite ale unei țărișoare mici !... - Clipește din ochi în felul acela care-i trădează o țicneală glumeață și-și dă pe față ascuțișul limbii care, la moldoveni e cu atât mai marcat cu cât se îmbracă mai mult în dulceața pronunției: O minte ațâțătoare ca și trupul, de nu știi dacă-i inteligență sau instinct feminin. Te cumpără și te subjugă, frate, asta-i, cum puține femei știu, sau au în ele instinctul s-o facă !... Apariția ei miroase a aventură din prima, iar surâsul ei nu numa că promite, dar și ațâță armăsarii din noi !...Păi mi-a spus mie coana Catincuța Balș care știe intrigile și amorurile din lumea bună mai bine decât pe „Tatăl nostru”, de ce principele Milan al Serbiei, fiul ei, seamănă mai mult cu efigia lui Napoleon al treilea decât cu chipul lui Efrem Obrenovici, tatăl său legitim ! Zice coana Catincuța că Maria, Mărioara lui Costin Catargi, venise pe la ai ei, la Iași, în drum de la Paris. Și, vorbind cu ea despre farmecele Franței, Mărioara

își mîngîia pântecele zicînd : „Cred că am aici un Napoleon mititel, am supat cu Napoleon de mai multe ori”. E, ce ziceți ?... O supat, bre; o supat !

- Domnule, îi ține isonul poetul cu barbete, băgați seama, așadar, că ea a dat Serbiei un prinț care este al Franței și lui Cuza doi care, legitim, sunt ai Serbiei ! E o mare performanță: Catargiii – matca princiară a continentului !... Pântecele ei, pe care, pesemne, Cuza încă îl mai mângâie la ora asta...

- Ei bine - îl întrerupe Rosetti dovedind răbdarea, mărinimia dar și perseverența învingătorului - acestea toate se vor uita, fiindcă sunt omenești și obișnuite, iar clipele când el a reușit să se ridice peste omenescul de rând nu se vor uita, tocmai pentru că sunt neobișnuite și omenirea înregistrează ceea ce e neobișnuit.

Vorbește atât de categoric, încât cei doi, porniți pe bârfă, simt nevoia să-i respecte simițirea gravă, care îndeamnă la luciditate chiar în vorbele bune despre dușman. Este marea concentrare care, în momentele de tensiune te obligă să fii lucid.

- Mai sunt și meritele lui Kogălniceanu... - vine timidă, doar ca un ecou al intențiilor de mai înainte, replica poetului pe fața căruia descoperi de-abia acum urmele unei suferințe care-l îndeamnă să fie rău.

- Kogălniceanu ? - se luminează dominator fața impunătoare, cu trăsături marcate a marelui conspirator - mulțumește-i lui Cuza că și l-a alungat pe Kogălniceanu; dacă și l-ar fi păstrat alături, misia noastră ar fi fost și mai grea, și mai riscantă !

- Deosebire de gusturi - își arată din nou poetul dorința cam meschină de a mușca. Și face cu ochiul fostului caimacam care, cu toată bonomia figurii sale, lasă impresia că prinde muște: principele se topește în fața nurilor de protipendadă, în vreme ce primul său ministru rămâne toată viața un pofticios la țigănci. Știți povestea lui cu țiganca pe la spate...

- Toate astea trec - repetă cu înțeleaptă bunăvoință Rosetti, ridicând sprâncenele sale mari, ca niște aripi pe cerul frunții și, cu mâna sa boierească face un gest de largă deschidere: Ei au avut un moment când s-au înălțat deasupra ambițiilor și deasupra intereselor, un moment cînd și-au înțeles misia în toată măreția ei, un moment când nu le-a mai păsat de riscuri și de ce urmează pentru ei. Iar asemenea momente îi înscriu pe oameni în istorie, chiar dacă noi, dușmanii lor, n-am vrea.

- Și atunci, de ce să mai conspirăm, de ce să mai vrem să-ivedem jos ? - ripostează deodată, ca jignit, ca om care-a sperat mai mult, dezvăluind o figură ciudată și nesănătoasă, Anastase Panu, trăgându-se de bărbuța sa aurie cu fire albe.

Ceea ce trezește o deosebită vehemență în reacția munteanului rațional și categoric, făcându-l să strige:

- Cum adică: Să lăsăm dictatura unei camarile să ne încalece ? !

Venită dintr-o simțire adâncă, reacția lui Rosetti îi zguduie pe cei doi oameni dispuși a lua mai în ușor lucrurile.

- Așa Rusetache, așa; acum îl recunosc pe pașoptistul din tine ! - exclamă Panu cu o fericire sinceră și puțin nebună.

- Pașoptist e și Cuza, spune Rosetti, dar trecutul nu iartă prezentul iar revoluția trebuie să meargă înainte sacrificând tot ce nu e categoric și în spiritul ei.

- Categoric și consecvent ! - precizează Radu Ionescu într-o intenție ascunsă - dar ce pasăre rară e aceasta !

- Revoluția, de asemenea păsări are nevoie, îi replică Rosetti neiertător.

- Eu am cunoscut numai una: pe dumneata ! - își desconspiră poetul jocul forțând un ton familiar, dar maestrul său nu-l ia în considerație.

- Obiectiv sau subiectiv, spune el, toți sunt tentați să trădeze rovoluția, mai ales după ce au ajuns la putere prin ea. Tocmai de aceea, revoluția are nevoie de o conștiință, o conștiință colectivă care să vegheze și să gâtuie, să ucidă orice încercare de trădare, de deviere a ei ! - Și, sentimen-

tal, cu acea justificată înclinare a celui ce se știe aproape de izbândă, revine la victima sa: Influențează anumite trăsături caracterologice, superficialitatea îmbinată cu vanitățile și cu simțul puterii trezit de o camarilă infectă și slugarnică; dar eu cred că și o anumită țicneală datorată momentelor mari la care s-a ridicat. Vorbeam de faptul că el este unul dintre puținii oameni care s-au ridicat peste făptură, până la înălțimea momentului pe care i-l impunea soarta țării. Asta nu este puțin. Pe mulți, asemenea trăiri îi epuizează arzându-le pentru viitor rațiunea și bunul simț. Își pierd echilibrul și, fiindcă au fost mari pentru un moment, se cred mari pentru totdeauna.

- Păi asta cam așa se întâmplă de obicei - constată poetul simțind nevoia să întrebe: Există oare vreo soluție ?

- Există ! - afirmă cu hotărâre Rosetti. Este democratia: rațiunea tuturora, cea care resurecționează și se impune de câte ori este răsturnată de interesele vreunui particular, oricâte ranguri și-ar asuma acela. Democrația care, din moment ce s-a născut în mintea omului, nu se mai lasă trădată.

- Ba se lasă; câți n-o trădează ! - rostește Radu Ionescu, nu din dorința de replică, ci cu tristețea unei ascunse convingeri că și el s-ar deda la așa ceva.

Iar Rosetti simte nevoia să-l încurajeze, să-l mobilizeze, așa cum mobiliza masele cu înflăcărarea lui de tribun:

- Indivizii o trădează. Colectivitatea, însă, are nevoie de ea, de democrație !

- Luciditatea asta o ai dumneata, care ești o raritate.

- Nu e chiar așa - protestează bărbatul înalt - eu, din fecior de boier, am aruncat blazonul dorind cu mândrie să fiu negustor liber și acceptând să mă aleagă marchidanii starostele lor, nu din vreun moft, ci fiindcă iubesc democrația. Și, numai fiindcă iubesc democrația, am ajuns la a vrea să fac parte dintre cei care au interes s-o impună și să lupte pentru ea. Democrația și libertatea nu sunt cuvinte de joacă, așă cum nu e nici boieria. Numai că primele nu

pot exista împreună cu cealaltă. Uite, în zilele noastre de revoluție, când vezi un om că se boierește, că o face pe boierul, zic, adică nu vorbesc numai de boierii cei vechi care-și din cu dinitii puterea, dar cînd îl vezi pe unul că se boierește, că tinde către asta, înseamnă că s-a mai născut un dușman al democrației, că balaurul a mai ridicat un cap care trebuie retezat. Băgați seama: așa a fost și așa va fi multă vreme, poate chiar întotdeauna, în lupta pentru democrație. Democrației nu poți să-i faci un vaccin ca s-o lecuiești pe veșnicie de trădare. Dar trebuie să creezi acea conștiință colectivă care să reteze capul oricui tinde să se boierească. Eu, de asta sunt gazetar: ca să întrețin o asemenea conștiință și, tot de asta sunt și om politic, ca să manevrez ghilotina atunci cînde nevoie. Alt crez nu am ! Cuza, vă spun, s-a ridicat peste puterile lui crezând că, odată ajuns pe culme, rămâne acolo. Ei bine, nu-i așa, domnilor și, în noaptea asta, se va vedea !

- Ghilotina ! - exclamă cu privirile fulgerate straniu, contrazicându-i cumsecădenia, poate arătându-i alte trăsături decât cele cu care apare de obicei, Anastase Panu. Eu am văzut ghilotina funcționând în piețele Parisului !... Și precizează cu un sens mai ascuns: E rapidă și eficace !

- Exact, domnule Panu ! - profită Ionescu de ocazie spre a atrage caimacamului ateniția asupra sa - A fost inventată de doctorul Guillotin - mai spune, cu mândria fostului premiant de la Sfântul Sava, care vrea să se știe că a învățat multe: Joseph Ignace Guillotin, medic specialist în vaccinuri, care a ajuns deputat de Paris la 1789 și a propus ghilotina tocmai din motive umanitariste, fiindcă execuțiile se făceau grosolan și dureros; era în continuarea cercetărilor sale de vaccinuri, pentru scurtarea suferinței omenești, pentru micșorarea ei. Doctorul Louis, secretarul Academiei de chirurgie, a făcut referatul de aprobare rostind o celebră pledoarie. Și, cînd scula a început să funcționeze în acele piețe unde ați văzut-o și dumneavoastră - precizează el căutând a câștiga privirile tot mai stranii ale caimacamului

- toți au numit-o după acela: „*La petite Louisette*". Îngrozit de valurile de sânge ce curgeau legate de numele lui, doctorul Louis a atras atenția că invenția aparținea colegului său Guillotin și denumirea a prins, legându-i numele de instrumentul sinistru dar făcând uitată intenția filantropică a medicului inventator.

Înțeapă cu degetul în aer într-un mod demonstrativ, ca și cum ar da satisfacție privirilor din ce în ce mai aprinse, nebunește aprinse, ale blândului moldovean. Lui Rosetti, ceva nu-i place în comunicarea asta a lor bizară; i se pare că împletește ceva tulbure, anormal, incitându-i pe amândoi spre sentimente sângeroase. Și tocmai de asta, întreabă cu o răgușeală neprietenoasă în glas :

- Ce vrei să spui cu asta ? Ce rost are povestea asta ? !

Acum, de-abia, inteligența agresivă de pe mutrișoara poetului exultă :

-Are ! Fiindcă de numele dumitale se va lega aici ideea de revoluție incoruptibilă; de revoluție pură si consecventă, care nu iartă nimic ! Revoluția e boala secolului. Suferă și ea anumite tratamente. Dumneata, maestre, ești medicul ei radical ! - își încearcă el iarăși familiaritatea - Toți știm că, acum, lupți împreună cu Brătianu ca să aduceți principe străin; e adevărat că, la ora asta, când dumneata organizezi aici puciul, Brătianu duce tratative la Paris ?

- Este. - răspunde Rosetti, nepăsându-i sau neremarcând acel «dumneata» cu care junele continuă:

-Da, dar tot dumneata, consecvent cu ideile pe care le ai, vei lupta mai târziu și pentru răsturnarea principelui străin și, dacă Dumnezeu îți va da viață lungă, vei face Republica !

- Să dea Dumnezeu !

- Perfect ! - triumfă în raționamentul său vanitosul poet - Brătianu a pornit ca socialist, iar acum se zbate pentru monarhie; dumneata ai fost și rămâi republican și chiar dacă unii te vor acuza de conspirație, scopurile pentru care o faci sunt nobile și umanitariste ! De asta vei fi în perma-

nență aici ghilotina în slujba revoluției !... am spus eu: Revoluția asta e boala secolului !

- Ghilotina în slujba democrației, care retează tot ce se opune voinței populare ! - precizează Rosetti trecându-și degetele prelungi prin barbă, cu evidența faptului că-i plac cele auzite. Și, inspirat, ridică fruntea ca și cum și-ar pune în evidență odată cu ea și gîndurile: Domnilor, nu degeaba v-am vorbit despre nevoia unei conștiințe care să vegheze la tot ce ar putea trăda cele câștigate în mersul democrației. Țineți seama de un exemplu din istoria foarte recentă - au fost pline ziarele tuturor acestor ani, dar mai ales ale celui din urmă cu numele lui Abraham Lincoln. E, într-un fel, numele Americii, care devine o țară mare și importantă, dar pentru noi, românii, numele ăsta semnifică și altceva. E o coincidență aproape totală dacă ținem seama și de ce se va întâmpla în această noapte.

- Adică cum ? Îl omorâm și noi pe Cuza ?

Întrebarea vine parcă de la ambele glasuri sau, în orice caz, de pe buzele ambilor parteneri de discuție. Rosetti îi privește cu calm și, fiindcă tocmai atunci trece pe lângă ei Maria, inteligenta intelectuală ce și-a dedicat întreaga viață admirației pentru el, făcându-l mai radical tocmai prin înțelegerea ei, o prinde pe după umeri cu gestul afectuos al brațului prelung și, lipindu-și-o de piept ca pe un lucru într-adevăr drag, fapt ce-i umanizează mult, mult de tot fața neprietenoasă, el o pune la curent:

- Le vorbesc acestor domni de istoriile anglo-saxone ! Și, fără s-o miște de la piept, o îndreaptă spre chipurile celor doi care, din surprindere sau din cine știe ce sentimente ascunse, par cam hilare: ochii fostului caimacam clipesc agresiv, contrazicându-i alura de bursucel, în vreme ce ai poetului se fac tot mai mari având în ei o nejustificată lumină de suferință. Dar, nedându-le atenție, ci numai descriindu-i prin gest soției sale, boierul care singur se desboierise își continuă cu obstinație ideea:

- Abraham Lincoln, domnilor, cu toate că astăzi, la puțină

vreme, îi este Americii erou național, trebuia să moară. Nu uitați că insul acela care l-a asasinat a strigat, de acolo, din lojă, către toată sala teatrului care asista cu uimire : „Sic semper tiranys", deci, măcar o parte a Americii avea impresia că Lincoln începea să devină un tiran, adică un dușman al democrației lor sau, în orice caz, prezenta pentru unii americani germenii pericolului de a le transforma democrația în tiranie. S-a dat explicația că a fost răsbunarea Sudului, că actorul acela, Booth, era un fanatic sclavagist. Mă rog ! Gândiți- vă și dumneavoastră: un măscărici, un cabotin, fanatic sclavagist ! Actorul și-a jucat rolul, atâta tot. Nu putuse juca roluri mari pe scenă și atunci s-a ivit ocazia ca, tot în fața spectatorilor care umpleau teatrul lui Ford, la paisprezece aprilie anul trecut, să joace rolul principal într-o unică reprezentație, intrând în loja președintelui, împușcându-l și strigându-și replica. El a fost actorul, dar cine scrisese piesa, domnilor, nu vă întrebați ? !

- Sudiștii. Nu spune toată lumea că a fost un asasinat pus la cale de sudiști ? Doar eu prelucram anul trecut toate telegramele de presă cu care am scos câteva numere ce neau adus bănuți buni, spune Ionescu atent și prompt în replică, adăugând: Așa vorbea toată lumea, cu toate că, iată, doamna Maria zâmbește cu atotștiința dumneaei englezească.

Intr-adevăr, cu acea confidență complice dintre soți, Maria Rosetti zâmbește misterios la aceste spuse, alintându-și privirea cu încredere pe chipul bărbatului ei. Cu acea încredere a femeii convinse de superioritatea inteligenței, informației și deducțiilor lui.

Rosetti o simte, e convins, adică, de încrederea femeii care i-a înțeles atît de bine gânduriie și idealurile și, ca și cum ar prinde curaj pentru argumente de la căldura acestei înerederi, o îmbrățișează mai strâns, cu acel firesc al legăturii dintre sentimente și idei care se creează într-o căsnicie intelectuală, modernă, bazată și pe dragoste, și pe idealuri; și pe obișnuta atracție omenească, dar și pe impărtășirea comună a unor aspirații superioare. Asta a

realizat el, fiul de boier luând, în ciuda tradiției, o fată săracă dar care rupsese cartea cu dinții, o femeie care, nu numai că-l iubea ca bărbat, ci se dedicase total revoluționarului ce era. Și, cu acea temeinică încredere în tine pe care ți-o dă conștiința că dragostea cuiva duce la înțelegerea perfectă a gândurilor tale, dă drumul unei speculații pe care nici Europa, nici Lumea Nouă nu și-o permiseseră până atunci :

- Domnilor, Lincoln realizase prea mult pentru Statele Americane spre a mai putea rămâne în viață și, mai ales, în funcție. Gândiți-vă la acei americani duri și pragmatici care și-au clădit o democrație dintre cele mai temeinice, cu legi de fier stabilite înadins spre a nu mai permite tristele experiențe europene; comparați-i cu penibilul Franței care duce la transformarea revoluționarilor în împărați, a democrației în tiranie și a libertății în supunere militară. Gândiți-vă la acest popor, format din oameni fugiți din Europa tocmai de sub tirania bogaților în speranța de a se chivernisi prin munca lor în libertate. Legi de fier și-au făcut, scrise și nescrise, pentru ca să-și garanteze această libertate. Da, scrise și nescrise - repetă parcă subliniind ceva rămas neînțeles pe deplin, dar știut de el ca vechi conspirator - O societate formată fie din aventurieri care nu doreau a se supune regimurilor statale ale vechiului continent, fie din oameni care aveau toate motivele să le urască, își are legile ei, votate sau ascunse, prin care își ia toate măsurile de precauție. Votată, este legea schimbării președintelui la patru ani, a redevenirii lui cetățean de rând tocmai pentru ca să nu încalece societatea prin vreo lovitură de stat. Nevotată, însă, este cea care a dus la uciderea lui Lincoln tocmai atunci când căpătase atâta popularitate și atâta glorie încât, din om, s-ar fi transformat în monument și America s-ar fi simțit obligată să aleagă între el ca persoană și ideea sfântă a eligibilității permanente. Că-l ura Sudul ? Poate; dar avea și mulți care trebuiau să-l iubească acolo. Că-l iubea Nordul ? Iarăși poate; dar avea,

desigur, mulți care trebuiau să-l urască și să-l invidieze. Așa că uciderea lui a fost un nedeclarat consens național, tocmai pentru că devenise atât de glorios încât, în fața entuziasmelor de moment, ar fi putut să schimbe sensurile statului democratic al americanilor. Și atunci, față de acest entuziasm, de moment, sau împotriva lui, a funcționat acea rațiune sănătoasă a legilor nescrise: America și-a împușcat președintele, nu pentru pericolul real, pe care l-ar fi prezentat el, prin firea lui, ci pentru prezumițiile pe care le conțineau pozițiile la care istoria momentului îl adusese. În situația încântării subiective, de moment, față de meritele unui om, care ar fi putut narcotiza populația făcând-o să-l proclame pe viață, lăsându-se astfel subjugată de un tiran, a funcționat rațiunea rece și obiectivă a celor meniți să supravegheze la destinele sociale. Și America a preferat să și-l treacă pe Lincoln erou în Panteon, decât să se trezească cu el tiran în viața de zi cu zi !...

O flacără stranie, de rațiune și încăpățânată convingere lucește în ochii lui, făcându-i să nu mai fie urâți. Un gest oarecum emfatic, al omului de la tribună, i se oprește la jumătate odată cu emoția raționamentului, atunci când își dă seama că se află în cadru particular. Sublim și îndrăgostit ascultător unic al deducțiilor sale, Maria Rosetti îl sărută afectuos ca și cum i-ar fi îmbrățișat în același timp și ființa și ideile. Rosetti o răsplătește cu mângâierea vibrantă a palmei care-i trădează încordarea și, cu veche rutină de orator, apreciindu-și exact acest respiro, continuă, uitându-se de data asta nu la cei doi, ci în ochii duioși ai femeii cu pieptănătură simplă - o cărare împărțindu-i părul bogat de o parte și de alta a frunții ca să acopere urechile conturând ovalul unei fețe plăcute, cu obraz creol întins, nări mici și buze frumos arcuite.

- E pentru prima oară când s-a manifestat această lege nescrisă prin care democrația își ia măsurile ei de precauție și mă tem că o asemenea experiență îi va convinge pe americani să-și mai ucidă din când în când câte un

președinte în plină ascensiune; să nu uităm că, numai cu cinsprezece ani mai înainte, alt președinte, Zaharia Taylor, murea subit după ce adusese importante cuceriri teritoriale si se amestecase în conflictul politic așa-zis al „Compromisului». Ideea de păstrare a democrației se întipărește la un popor și prin convingerea necesității actelor dure, din simplul motiv că, tirania, prin acte și mai dure se păstrează. Tot așa cum regimul totalitar se folosește de poliție - și vedeți cum a crescut poliția în București sub Cuza - cei care luptă pentru democrație trebuie să se bazeze pe legile de neșters ale rațiunii lor. Pentru că impunerea și dezvoltarea rațiunii îl face pe om tot mai rațional, în vreme ce dezvoltarea poliției face regimul tot mai polițist - are aici Rosetti un zâmbet care solicită complicitatea celor doi: Vedeți în acest sens Imperiul habsburgic, domnilor, cu polițismul lui dinăuntru și dinafară pe care-l simițim și noi din plin, prin cel mai mare dușman al libertăților românești, baronul Eder !

- Dacă ar ști baronul Eder ce se pregătește la ora aceasta !... spune cu satisfacție cam fIecară Ionescu, ceea ce pe Rosetti îl nemulțumește, făcîndu-l să rostească încruntat:

- Nu știe ! Dacă conspirațiunea funcționează după toate legile ei, atunci nu știe !

- Poate că i-ar conveni, încearcă Panu, din niște ascunse și personale interese, să fie mai concesiv cu ideea de putere străină. La Iași, în timpul Unirii, consulatul austriac era ceI mai mare dușman al unioniștilor și făcea totul împotriva lor. - Și adaugă cu o anumită speranță: Dacă Cuza cade, rămân libere ambele tronuri !

- Tocmai de asta ! proclamă Rosetti grav: Noi atacăm tronul, tronul unic, nu Unirea. Așa, ar fi multe forțe care-ar dori să ne vadă iarăși dezbinați. Am spus, doar: ce s-a făcut bun prin Cuza trebuie păstrat. Ceea ce facem mai bun acum, facem prin noi înșine. Pentru că noi ne cunoaștem nevoile. Alții își cunosc doar interesele pe care le au la noi in țară.

- Parcă prințul străin nu e tot un fel de modalitate de a ne

închina la o putere străină ! - spune, intr-un moment de egoistă sinceritate Anastase Panu care, fiind cândva caimacam, însemna că mai avusese doar un pas pînă la a ajunge domnitor.

- Nu ! - protestează Rosetti, domnul străin trebuie să ne garanteze libertatea; altfel, degeaba îl aducem...

Ceea ce dă satisfacție poetului Radu Ionescu a cărui frunte lărgită nefiresc printr-un început tînăr de calviție, se ridică vanitos:

- Am spus eu - se adresează de data asta femeii care pare mai frumoasă în rochia ei simplă, sobră, de profesoară de pension: Ca un stâlp de veghe a democrației, maestrul meu va conspira veghind sau va veghea conspirând, până la sfârșitul vieții ! Prințul străin, pe care-l caută astăzi Brătianu pe la cancelariile occidentale, va fi primit de noi cu sinceritate, dar dacă el nu ne va răsplăti la fel, va afla în Rosetti cel mai temut adversar și va fi dat jos deîndată ce va dori să fie mai mult decât un chezaș al democrației !

Poate tonul poetului, poate suficiența cu care acesta îi dădea calificative marelui Rosetti o fac pe femeia luminată de dragostea față de înfățișarea stranie a celui ce o ține pe după umeri, să capete un ton categoric, bărbătesc:

- Domnule Ionescu, noi, pe fiica noastră născută în ajunul revoluției, am botezat-o cu numele de Libertatea și, dacă am botezat-o astfel, vă întreb: există cineva care să vrea să-i moară propria fiică ?

Căldura cu care a rostit întrebarea, căldura aceea dusă aproape de vehemență și idealism la fel de iacobin ca și al lui Rosetti, o face și mai frumoasă pe femeia ce pare micuță sub brațul protector al impunătorului ei soț. Și asta, în primul rând pe el îl topește. În clipa aceasta de emoție și concentrare, când verbiajul are în el și ceva din nervozitatea așteptării momentului cheie, cei doi îl văd pe neclintitul și durul paznic al democrației cum se topește sub flăcăruia dreaptă a femeii susținute de brațul său larg ca o aripă. Și, cu duios gest romantic, trupul său făcut din oase înalte se

apleacă până ce buzele-i ating cu pios sărut fruntea femeii.

- Tu ești tăria mea, tu și credințele mele pe care le împărtășești !... Și o sărută încă o dată, ca pe o icoană, în vreme ce mâna ei mică se strecoară în palma lui ososasă căutându-i căldura degetelor, iar umărul trupului ei micuț se așează, supus și fericit, cât mai sub brațul acela mare și ferm protector.

- Glorie ! - exclamă poetul inspirat de fluxul romantic al întregii trăiri ce-o vede dinainte-i. Și parafrazează din versurile de tinerețe ale lui Rosetti:

In mâna dânsei este a lumii cârmuire !
La ea, dar, pleci genunchii, iubirea ei o ceri.
Căci ea are puterea c-o vorbă, c-o clipire,
Să te afunde-n iaduri, să te-nalțe la cer.

Pentru ca, apoi, cu gest cabotin să se adreseze ei:

Că el ți-a pus pe frunte o stea strălucitoare,
Umbrită de-al său geniu tu ești nemuritoare !...

Și dând curs ambiției discurive de a se adresa cât mai multora, găsește o replică și pentru cel de-al treilea spectator:

- Priviți, domnule Panu, imaginea sfântă și castă a revoluției noastre ! Acești soți pentru care iubirea și credința într-un ideal se amtestecă și se confundă total. Glorie lor ! Privindu-i, cred în explicația destinului lui Lincoln, explicație care mai înainte mă surprinsese și mă iritase: Da, cred că fiecare conștiință națională trebuie să aibă și, dacă nu are, trebuie să nască acea rațiune care să vegheze la păstrarea și, mai ales, salvgardarea idealurilor. Din pricina aceasta împărtășesc total părerea despre destinul lui Lincoln în America și nu pot să nu cred într-un destin asemănător aici, în Europa !

Face un gest emfatic, de poet care-și încheie momentul inspirației, momentul dăruirii către public și se pleacă în

fața fericitei perechi.

-Mă duc la cucoane - spune Maria Rosetti intimidată în bunul ei simț de prea marele elogiu, dar și cam iritată de emfaza cu care fusese rostit - altfel balul n-ar mai fi bal, iar cei care ne pândesc de afară n-ar mai avea motive să fie liniștiți, liniștindu-l pe Beldiman care, la rându-i, îl liniștește pe Vodă...

Și, zâmbindu-le drăguț, sincer, se depărtează cu mersul discret, neostentativ al fetei culte care-și face datoria în marile famili, fără să iasă în evidență sau să deranjeze.Pe urmele ei, Ionescu nu se poate abține să nu adauge:

- Beldiman îl liniștește pe Vodă, iar Vodă, mamăăă, ce-o mai liniștește pe Maria Obrenovici !

Rosetti, însă, n-are chef de asemenea aluzii. El reia convorbirea serioasă de mai înainte:

- A propos de Lincoln, Maria știe calculul meu, dar nu e un simplu calcul, sunt chiar coincidențe ale istoriei care, neapărat; vor spune ceva... Da, vor spune ceva - se înfierbântă el privind ceasul ca și cum ar cântări timpul ce-l ține sub presiune - Voiam să vă spun mâine lucrul acesta, dar tot trebuie să treacă vremea asta de noapte așteptând semnalul celor din turla de la Crețulescu și intrarea celor de la cazarma Malmaison.

- A propos de Lincoln ? - întreabă poetul - Am văzut articolul dumitale în care făceai o paralelă între Statele Unite ale Americii și noi, Principatele Unite ale Europei !

- Acum lucrurile merg mai departe, spune Rosetti, vă rog numai să fiți atenți la câteva amănunte: Primul - datele alegerii lui Linoln și Cuza reprezintă doar o diferență de un an unul de altul, ceea ce pentru istorie nu contează; iar data aceastălaltă, cea din seara aceasta, e tot de un an, spune el cu maliția celui ce știe că planurile îi reușesc prin încăpățânare; dar, despre asta, încă nu vorbim ! - Și, privindu-și din nou ceasul, calculând în sine-i la ce oră se va putea vorbi „despre aceasta”, îi apasă capacele cu degete nervoase ca și cum ar gândi ceva, sau, mai degrabă, ca și

cum ar apăsa pe un trăgaci. Iar, după o clipă în care ascultă ecoul pocnetului mic, abia perceptibil, al capacelor care închid măsurarea timpului de parcă l-ar curma pe al cuiva, continuă: Fapt este că amândoi au avut de apărat o unire periclitată, că unul a abolit sclavia iar altul iobăgia, că, de numele lor s-au legat la un moment dat speranțele popoarelor respective și că niciunul nu a ezitat să-și asume puteri dictatoriale. Lincoln a desființat legea de Habeas Corpus, Cuza ne-a interzis pe noi; Lincoln și-a asumat puterea absolută a stării de război, oamenii lui Cuza au tras în noi vara trecută umplând piața Sfântu Gheorghe de sângele tutungiilor. Amândoi, în plus, găseau justificări de mare forță: Cuza rămâne memorabil prin răspunsul dat lui Fuad Effendi în chestiunea secularizării averilor mănăstirești, Lincoln, prin ceea ce se cheamă "Gettysburg Address", ambele în 1863. Ei bine, pericolul tocmai în asta constă: în fascinația pe care ar fi putut-o ei reprezenta câștigând masele și instituind puterea personală. Acea rațiune națională pentru păstrarea drepturilor, despre care vorbeam, la asta trebuie să vegheze: Când individul ajunge să încalece societatea, atunci ea intră în acțiune ! Altfel, ajungem, așa cum am spus: Constituțiunea este călcată, controlul Adunării desființat, voința țării disprețuită, drepturile cetățenilor lovite, libertățile publice năbușite, bugetele nevotate și puse în lucrare prin ordinanță, impozitele strânse prin măsuri silnice și arbitrarii, socotelile banilor publici încurcate și necercetate pe mai mulți ani, în finanțe o dezordine spăimântătoare, justiția și administrația un scandal public pe bani mulți !... Toate acestea încarcă talgerul celălalt al cântarului, iar ghilotina, despre care vorbeam mai înainte, intră în funcțiune. Ea trebuie să fie categorică, domnilor, mă înțelegeți ? ! Categorică asemenea ideilor mari ale secolului !

Ultimele vorbe le adaugă cu precipitare, într-un fel de mesianism neiertător, grăbind către un mesager apărut în ușa sălii și lăsându-i pe cei doi sub semnul imperativului

pe care l-a rostit cu vehemență. Pentru auzul celorlalți, înearcă să o facă pe gazda:

- Domnilor, pe mine mă iertați. Serviți-vă. Ce vreți să vă comand, că doar sunem la bal !

- Niște vin din acela Frontignan - zice Panu cunoscător.

Face semn unui servitor și-i părășește lăsindu-i să se privească îngânduraţi: moldoveanul cu fața blândă dezisă de ochii care scapă uneori priviri stranii, împreună cu balcanicul irascibil și zeflemitor la care poezia e doar ca o mantie purtată pe umeri.

- Se zice că-i un mason ! - spune acesta privind curios pe urmele pașilor mari ai lui Rosetti - că el și Brătianu au intrat la Paris în acea lojă numită "*l'Athenee des Etrangers*", care cuprinde pe cei mai înfocați republicani.

- Nu știu ce-o hi - încearcă să se dezică fostul caimacam dând-o pe moldovenește - dară mie, omul aista îmi dă întotdeauna ca un fior rece pi șira schinării: Di undi, atâta siguranță și neiertăciune habotnică, domnule ? !... Și nici macar nu vrea să fie el Domnitor, nici prim-ministru !... Nu-l vezi ? Nu iasă-n față !... În orice guvern îi pi la coadâ, dar diriguie tăt !... Nu cată funcții, nu cată bani, dar veghiază ca o sentinelă !... Di undi atâta altruism ?... Di undi atâta radicalism ? !... Di undi, bre, di undi ? !... Iată c-o sosit vinișorul !... 'Mda, e Frontignan !... Be-l tinere, cu aista faci gemeni !... Las' că ți-oi spuni io la ci-i bun: Îi bun la tinărețâ, ca sâ poți și la batrâneță !...

XII

C. A. ROSETTI : Profesiune de credință (1865)

„Am datoria să spui din nou și îndată publicului căruia infățișez această foaie cari sunt credințele mele politice, cari sunt ideiele ce urmăresc și care este metoda ce voi întrebuința. Negreșit că, dacă n-aș număra viața mea ca om politic și ca publicist decât de la 1848, tot ofer șaptesprezece ani de dovezi atât despre credințele mele politice, cât și despre idealele ce am urmărit, fără nici o altă schimbare

decât aceea ce este schimbător, ce trebuie să se schimbe, adică a tacticei, a strategiei ca să zic așa.

As mai avea și o altă chezășie și mai temeinică, că publicul a cunoscut credințele mele și a crezut a lor tărie. Zic acea chezășie este temeinică, fiindcă el a dat-o.

El, în adevăr, de la 1848 și până la 26 iulie 1864, de câte ori a putut vorbi liber a declarat în mare majoritate că acele credințe erau și ale lui, că le susține, că voiește să le propage și să le aplice.

Și-acum când dovedirăm din nou și prin cele scrise si prin fapte că nu ne-am schimbat și nu ne vom schimba în nimic credințele și ideile noastre și trebuind să sfârșim această mărturisire, deja prea lungă, s-o incheiem cu unul din cele mai sfinte învățăminte ce ne-a dat acum câțiva ani acel geniu al Franței ce se numește Ed. Quinet. In scrierea sa despre români, face o schiță despre toată istoria noastră și arată și gloria prin care am trecut, și monopolul în care ne-am încheiat, precum și cauzele suirii trecute și ale căderii ce-a urmat-o. Face însă ceva și mai mult, căci arată cum s-a operat acea mare minune că națiunea aceasta nu și-a dat pe deplin sufletul în acea înecare atât de mare de invasiuni și de vițuri. Între cauzele cele mai puternice care ne-a scăpat d-a muri prin acea spăimântătoare asfixie, d. Quinet pune și limba. Arată prin ce lupte limba noastră scapă din toate loviturile politice și religioase și cum ei, și mai cu seamă ei, datorim în mare parte existență noastra. Într-unul din capitolele acestei însemnate scrieri, sub titlul *Regenerațiunea morală,* venind la presint și arătându-se ce trebuie să facem spre a ne regenera, spre a fi în adevăr, iar nu a părea numai ca suntem, zice :

„Adăugați (pe lângă aceste reforme) libertatea cuvântului și a presei, căci nimeni nu va înțelege că, dreptul de căpetenie al naționalității voastre constând, precum s-a văzut, în limba națională si poporarlă, cel dintâi act al reorganizării să fie de a lănțui cuvântul. Prin el ați putut scapa cu viață, respectați-1 !»

PB ——————————— *Corneliu*

LEU

Ne mai putem oare îndoi că nu ni se va da cât mai degrabă libertatea cuvântului ? Nu, căci, cum ne aduce aminte d-1 Quinet, nimeni n-ar înțelege că noi tocmai acum, când reînviază toate naționalitățile, să sugrumăm înșine pe mama noastră, pe salvatoarea noastră.»

C. A. ROSETTI : **Unire** (1848)

„Concetățeni, frati români, unire ! Numai uniți vom fi tari, numai uniți vom putea gusta rodul libertății, numai uniți vom putea rezista vrajmașilor, numai uniți vom fi un popor mare, un popor liber, un popor de frați. De vom prefera interesele particulare interesului comun, de vom uita frăția jurată de toți pe Câmpul Libertății, de nu vom fi sinceri și gata a jertfi totul pe altarul patriei, suntem în primejdie a perde tot ce am câștigat prin zilele glorioase de la 11 și 19 iunie. Să avem încredere în guvernul provizoriu pe care 1-am ales, să-l lăsăm a lucra în odihnă și să fim siguri că el, care a decretat frumoasa deviză „Dreptate, frăție», nu va suferi să se facă nedreptate si să se năpăstuiască măcar unul din cetățeni ; să sprijinim din toate puterile noastre membrii acestui guvern, cari au jurat să moară pentru patrie, pentru fericirea și libertatea românilor. Să nu alergăm dupa posturi și slujbe, dar, chemându-ne patria, să fim gata a o sluji cu toate puterile noastre ; să nu râvnim posturi mari, caci orice slujbă ne va încredința patria este onorabilă; să nu uităm că rangurile și privilegiurile nu mai există, că, după trebuințele momentului, guvernul ne orânduiește poate astăzi în post de ministru și mâine în post de scriitor (copist), caci statul poate să dispozeze de capacitățile noastre. Să nu se socotească cutare sau cutare năpăstuit că altul se află într-un post mare in vreme ce el nu ocupă decât un post inferior sau nu are nicidecum ; mâine poate patria are nevoie de el, s-aștepte dar chemarea ei. În vremea de acum nu poate fi vorba de chiverniseală, după cum se zicea altădată, și cei care caută slujbe o fac de patriotism, vrând a se face folositori țarii. Onorăm acest

simțământ, dar orice cetățean are multe mijloace de a sluji patriei și fără să ocupe un post al statului, și nu poate fi poziție socială cât de inferioară în care omul să nu poată pune în lucrare toate facultățile sale [...]

Unirea, frați români, ne este mai vârtos acum de neapărată trebuință; în unirea noastra stă fericirea noastră, viitorul nostru; neunți nu putem nimic, unți putem totul. » [...]

C. A. ROSETTI : **Către frații noștri din Moldova** (1848)

"Cincisprezece zile au trecut de când s-a ridicat în București și în fosta țară dincoace de Milcov stindardul libertății, de cincisprezece zile ne bucurăm de acest dar dumnezeiesc, ce am dobândit în mai puțin de trei ore și până acum ne lipsește încă orice știre din partea voastră. Această tăcere ce însemnează ? Este oare tăcerea morții ? O, nu ! Moldoveanul cunoaște prețul libertății, moldoveanul, ca și munteanul, are trebuință de o reformă radicală, căci și el suspină sub jugul tiraniei, cum am suferit noi pâna mai deunăzi, și el simte lanțurile sclaviei, și lui i-a sunat ora deliberației, și el are același drept ca și noi a intra în rândul națiilor libere. Ce mai așteptați dar, frați moldoveni ? Mihail Sturza nu mai poate domni în Moldova, aceasta trebuie s-o simtă el însuși după cruzimea după urmă ce a săvârșit, după atâtea tiranii de care s-a făcut vinovat, dupa necontenitele jafuri și abuzuri ce marchează îndelungata sa domnie.

Goniți din țara voastră pe un tiran întinat înaintea toatei Europe, ardicați stindardul libertății si, cum suntem o singură nație, cum suntem frați, vorbind aceeași limbă, având aceeași religie, aceleași obiceiuri și, de atâția secoli, aceeași soartă, veniți să vă împărtășiți și de aceleași drepturi cu noi, veniți și gustați rodul libertății, lepădați cu bărbăție fiarele rușinoase ale despotismului și arătați-vă înaintea lumii vrednici de strămoșii nostri, dovediți națiilor Europei că duhul lui Ștefan cel Mare n-a perit dintre voi.

Vouă nu vă lipsesc bărbați vrednici, bărbați cu inimă, voi aveți ai voștri apostoli și martiri ai libertății, chemați-i înapoi și răsturnați-i de pe șovăindul scaun al tiraniei și al despotismului, ca toată națiia română să fie liberă, ca toată națiia română să alcătuiască un singur stat, un singur popor de frați ! Voi, frați, ați făcut întâia încercare și, dacă n-ați izbutit, pricina este, poate ca prea v-ați mărginit în cercetările voastre; în secolul nostru, un popor cere sau tot, sau nimic si, cerând tot, dobândește totul. Aruncați o privire asupra Europei: italianul, francezul, germanul, toate națiile mult mai puțin subjugate decât noi au scuturat jugul despotismului și își cer sfintele lor drepturi; un Dumnezeu puternic este cu dânsele, el le apără, el le sprijină și cu el biruiesc. Aveti dar credință, frați, și nu vă temeți, căci Dumnezeu este cu voi. Fără voi nu ne putem bucura decât pe jumătate de dobândirile noastre, cu voi bucuria noastră va fi desăvârșită, cu voi vom fi îndoit de fericiti, îndoit de puternici și nimic nu ne va putea rezista. Aideți, frați, deșteptați-vă din lunga letargie, aideți sculați-vă și să ne dăm frățească sărutare, frățească sărutare a libertății. Încă o dată, în numele suferințelor noastre, în numele acelui sătean român ce de atâția secoli hrănește cu sângele său pe cei de alt neam și pe vrăjmașii libertății, vă jurăm să vă sculați, să răsturnați pe mormântul libertății și să ne dați mâna ca să doborâm zidul dezbinării ce tiranii înălțară între noi. Frați moldoveni, nu uitați că numai când vom fi un singur trup, precum suntem și un singur suflet, vom fi liberi. Brațele noastre vă sunt deschise. Deschideți-le și pe ale voastre, veniți spre noi, precum venim spre voi, lepădați acele mici interese de provincialism, izvorul nenorocirii noastre, și veniți să formăm o singură națiie, o singură Românie, care va fi atât de tânără, mare și puternică încât toată Europa va recunoaște ca ei i s-a dat din ceruri să fie puternicul ramport intre barbarism și civilizatie."

C. A. ROSETTI : **Despre revoluție** (1848)

„Frică si curaj, îndoieli și nădejdi, astfel sunt duhurile astăzi; unii se tem de reacționarii dinăuntru, alții de armiile de afară, unii cred că vom izbuti cu desavârșire, alții plâng ca suntem perduți și alții, nemaiștiind ce să creadă, se închid în casa lor sau la moșii și, făcând pasienţă, așteaptă să vadă ce se va alege de bieții români. *Pruncul român*, cu nevinovăția sau cu nevârstnicia lui, cum zice draga lui foaie **Poporul suveran**, o să se silească încetul cu încetul să potolească aceste agonii, si el crede c-o să izbutească cel putin cu aceia ce iubesc pruncii si cred că și Dumnezeu îi iubește și este cu dânșii. Să intrăm dar în dezbatere.

Cine a făcut revoluția noastră ? Un om sau zece sau nația românească ? Negreșit că nația, căci 10 și 20 și 100, măcar rebeliști, cu toata activitatea lor n-ar fi izbutit să răstoarne atâția spioni, atâția cârmuitori și subcârmuitori, atâția miniștri și un prinț stăpânitor; nu ar fî putut să astupe 6 tunuri și 4000 de puști obișnuite a se aprinde la comanda căpeteniilor, nu ar fi putut să rupă 669 de pagini ale Regulamentului Organic, mai vârtos acum retipărit a doua oară cu slobozenia înaltei stăpâniri și cu miile de greșeli și escamatorii ce se introduseră într-însul. Așa că dar credem că nu este nimeni ce nu poate să ne zică că câțiva intriganți și ambițiosi, cu minciunile și sărăcia lor, răsturnară o instituție înrădăcinată de atâția ani -, prin urmare revoluția a făcut-o toată nația, incepând de la Vilara și mergând până la căpitan Costache sau viceversa, cum veti voi. [...] Pentru că o revoluție nu se face de un om. Încet-încet se învârtește și iar se învârteste pământul în osia sa, până ce vine o zi, un ceas, un minut când în oscilația lui se atinge de cine mai știe de ce planetă, de ce soare, de ce foc necunoscut încă și atunci face o rotire, o rotire de acelea ce răstoarnă toate puroaiele, toate păcatele și rămâne iarăși curat ca în ziua creației. De aceea și noi sufeream și toată lumea suferea, căci încă nu venise acel minut: și vai de nația aceea ce se scoală până nu sună acel minut, vai de dânsa, zicem, căci sângele ei se varsă fără mult folos; nu izbutește până nu

vine acel minut când nu mai lucrează un om, nu mai lucrează un popor, ci omenirea întreagă pornește, merge spre Dumnezeu, și, vai de nația aceea ce în acest moment rămâne în nemișcare; ea atunci este rebelă la glasul lui Dumnezeu ce strigă pasă ! și nația aceea va fi pedepsită de Dumnezeu cu mulți ani de robie, cu bătăi, cu toate chinurile acelea cu care bătu pe români căci nu ascultară comanda sfântă din anul 1789, când, prin glasul Franței, Domnul a zis Europei cum a zis lui Lazăr: Scoală-te și pleacă ! Și Lazar se sculă si fu viu, și Europa se sculă și fu vie, și ceia ce nu merseră departe pricina este că în scularea lor se îndoiră, se sculară ca valul trecător ce lovește țărmul și moare de slăbiciune, iar nu ca scularea oceanului, când mișcă totul până în fundul abiselor sale, sfărâmă toate acele colosuri și acele corăbii ce în liniștea lor, cu pânzele și bandierile întinse, se făleau ca sunt domnitorii lumii și că el este robul cel supus ce poartă în spinarea lui și le duce unde vra cârma lor. Români, români ! nu nesocotiti această comparație, nu o treceți ușor cu vederea, caci noi o numim parabolă si de multe ori prin parabole și prin glasul unui prunc vorbește Dumnezeu. [...]

Ziua de 11 iunie este ziua în care căzură clasele privilegiate, ziua în care căzu guvernul amăgirii și (se) proclamă dreptatea și suveranitatea popolului, ziua în care se adună popolul, strigă și se risipi intunericul și lumină fu: ziua creației, ziua libertății, a egalității și a frăției, ziua în care popolul, văzând că alesii săi nu sunt destul de creștini ca să sufle viață în toate clasele, și zise: Să-i ajutăm ! și lovi tronul, prințul, miniștrii, deputați, toti căzură; însă libertatea, egalitatea și frăția sunt ele întărite ?

Nu, nu, striga unii, pentru că popolul este încă în copilarie. După atâtea fapte sublime ale popolului român, tot mai sunt oameni ce zic că nu este în stare a se guverna, și aceasta o zic negresit pentru că 1-au văzut că în 3 ore a răsturnat o tiranie de 18 secoli, pentru că în curs de o lună de 3 ori s-a luptat pentru libertate, pentru că nu știu, sărmanii, ca cu

popolul este Dumnezeu și că ceea ce face Dumnezeu nu pot să strice oamenii. Nu, nu, strigă alții, pentru că au să vie armii străine să ne robească, si acestea o zic pentru că românii aceștia au înfipt steagul lor pe zidurile Adrianopolului, aceasta o zic pentru că nu sunt creștini și de aceea nu știu că credința strămută munții, pentru că nu știu că sunt câțiva ani numai de când femeile române cu cobilițele în mână goniră o armie întreagă, pentru ca nu știu ei că pentru un român fiecare par este o suliță, fiecare piatra o pușcă, fiecare râu și fiecare puț o apă otrăvitoare, pentru că nu știu ei că cela care cu credința lui Dumnezeu în inimă va suna clopotele bisericilor noastre și cu limba lor va asvârli în vrăjmaș, și nici unul nu va rămânea în viață. "Trei sute numai să plece - zicea alaltăieri într-un club domnul Chesar Bolliac -, 300 numai să plece și eu merg cu pușca în mână și toată lumea va veni după noi"-, și avea dreptate domnul Chesar de a vorbi așa. Dar să vie vrăjmașul să ne ia drepturile noastre, să iasă tinerimea română să înfigă steagul lor în piața publică, precum înfigem noi acum pe al nostru, și să strige cum strigăm noi acum fără sfială : «Aici se luptă fiii României, otărâți a muri până la unul pentru asigurarea sfintelor legi de la 11 iunie», și dacă unul, numai de va rămâne neînscris, noi zicem aceluia să vie să dea cu piatra in noi."

JULES MICHELET:

„Era in 6 iunie 1848. Doamna Rosetti se afla în durerile celei dintâi faceri. Bărbatul său, la picioarele patului, aștepta plin de grijă și de nerăbdare: se uita la ceas. Femeia sa știa pentru ce: la orele 6 revoluția trebuia să facă cel dintâi pas.

Rosetti trebuia să însoțească pe doi prieteni cari plecau să ridice țara. Patria-1 chema; țipetele femeii sale îl țineau pe loc. Nu mai puțin îngrijată de întârziere, ea voia din toate puterile ca el să fie liber si fu. Copilul era nascut. «Mutumesc lui Dumnezeu !... Sărută-l și pleacă», acestea-i fură cele dintii vorbe și surâse de fericire măcar că întâia

sărutare ce primi ca mamă fu un sărut de adio.

Ținută la pat în acest moment de turburare, nemișcată neștindu-i nimic în putință, ea suferea mult si tăcea. Nu e era singură si nu putea măcar cu gândul să-și urmeze bărbatul. Camera îi era deschisă, vizitele curgeau; prietene compătimitoare veneau de curiozitate, priveau, observau. Acea cameră, acel apartament era, toți o știau, adevăratul focar al mișcării: era Franța 1a București și Franța din fevruarie. Faptele din Paris, vorbele inflăcărate aveau ecoul lor în salonul lui Rosetti.

Tirania însă avea un ochi deschis asupra d-nei Rosetti, un spion în camera sa care n-o părăsea. În acele momente ale întâiei faceri, în care tânăra femeie avea nevoie de îngrijiri de mamă și de îmbrățișări materne, o străină o ingrijea, dar pentru a o denunța. Nu era mișcare, nu era suspin care să nu fie notat: o femeie se strecura îndată și se ducea să spună prințesei tot ccea ce văzuse sau bănuise.

Revoluția izbucni la Bucuresti în ziua 11 iunie; în ajun fusese o căldură arzatoare. În timpul nopței lauza auzea din pat niște zgomote ciudate, strigăte neînțelese și fluierături, descărcări de pușcă în depărtare, fără să știe dacă aceasta era vijelie sau *Revoluție.* Deodată ferestrele se deschid cu mare zgomot, geamurile se sparg, perdelele zboară. Muma înspăimântată își strânge copilul la sân. O trombă trecuse prin oraș, suflare dumnezeiască, sufletele strămoșilor, oare, sau acela al noii patrii ? România se năștea în mijlocul vijeliilor.

Într-o dimineață, o doamnă, o adevărată prietenă, foarte bine informată de adevăr, intră și zice : «Rosetti ar fi trebuit să se ascundă». În curând se auzi un zgomot de arme, de pinteni. Un prieten intră galben la față «Rosetti e arestat». La această lovitură, d-na Rosetti nu arătă nici o emoțiune; se mulțumi numai a încrucișa mâinile sub plapumă. Cei ce o observau nu găsiră nici o turburare, nici un semn de teamă.

[...]Maria Rosetti plecă după revoluționarii arestați. Deci singură, în puterea nopții, mergea prin ploaia ce curgea râuri,

sau, mai bine zis, înota prin câmpiile inundate și fără drum. Cataractele cerului se rupseseră; sălbatecul Danubiu, ridicat în nori, cădea din nou în torente. Această ploaie însa îi protegia călătoria, caci nu întâlni pe nimeni, nici nu se bănuia năvălirea în țară a două armate barbare.

Emoțiunea, frigul, osteneala făcuse ca laptele să înceteze. Liby plângea; țipetele sale mâhneau cumplit pe mama; la o biată baracă se schimbă caii; o țărancă care-i ieși înainte se oferi să dea ea lapte copilului. Ce dulce mângâiere de a găsi în pustiu în această noapte de gheață inime de mamă.

În sfârșit, dimineața vazu Dunărea, inima n-o înșelase. În mijlocul ei vazu o ghimie ce ancora și în care erau prizonieri. (Această corabie conținea guvernul, literatura, sufletul și cugetarea sa și să sperăm viitorul sau... oameni politici, literați, istorici, profesori, magistrați, poeți, economiști, ca Aristia, Balcescu, Bolliac, Bolintineanu, Ion Brătianu, trei Golești, Grădișteanu, Ionescu, Ipătescu, Snagoveanu, Rosetti.) Pe țărm era un om; doamna Rosetti i se adresă; era, din fericire, doctorul căpeteniei turcești din orașul vechi. Printr-însul dânsa ceru să împărtășească captivitatea bărbatului său, lucru care i se refuză spre binele tuturora, căci, închisă cu prizonierii, nu i-ar fi putut servi. Se mulțumi să-i vadă numai. Cum o barcă cu 7 turci era la țărm, d-na Rosetti strânse copilul la sân și se urcă într-însa cu toată teama și neîncrederea ce avea în ei, dar nu întâlni decât cel mai mare respect. Era, în sfârșit, pe punte. Își vedea prietenii; dădu copilul în brațele tatălui, dadu și celorlalti proscriși noutăți de pe la ai lor. Nimic mai mizerabil decât starea în care se găseau prizonierii. Hrăniți cu câteva cepe uscate și pesmeți de mare, se culcau pe ghiulele, foarte rău adăpostiți în contra frigului, aproape desbrăcați (erau astfel cum trădarea îi găsise pe câm), mulți dintre ei s-au îmbolnăvit. (Unul dintre ei, și din cei mai de regretat, Balcescu, s-a prăpădit. Era un erudit de primul ordin și, cu toate acestea, un spirit practic, foarte curat, foarte luminos. Ar fi fost cel mai mare istoric al țării sale

și, fără îndoială, unul dintre șefii cei mai înțelepți.)

Îi ducea spre Orșova, cel dintâi oraș al Imperiului austriac și unde turcii îi încredintau că vor fi liberați. Doamna Rosetti ajunse înainte și îi aștepta. Așteptarea îi fu lungă și sfâșietoare.

De unde trebuia să facă numai 36 ceasuri pentru a ajunge, au făcut trei săptămâni, întârziere care nu se explica decât că Poarta aștepta ordine noi de la Petersburg, aștepta să vada ce va hotărâ clemența Rusiei.

În tot timpul acestei întârzieri, d-na Rosetti se topea de grije și nerăbdare. Cu ochii ațintiți pe apa nepăsătoare care se rostogolea mereu fără a-i spune nimic despre aceea ce inima-i ardea să știe, plină de intristare, isi făcea mii de planuri. A avut cu toate acestea o mângâiere. Un prieten devotat, un ungur, dar cu inima de român, o ajunse din urma. El a fost acela care a improvizat la București statuia Libertății, căreia se închină un popor întreg.

Într-o zi, stind pe o piatra pe malul Dunărei, el se adresează prietenei sale, dusă pe gânduri

„„- Ce ai să faci ?

- Îi voi urma pretutindeni, împărtășind soarta lor.

- Dar cum ? o așa călătorie pentru o femeie slabă care alăptează, prin niște țări barbare și primejdioase ?... Dar toate motivele prin care ar fi putut să-i nimicească hotărârea o găsiră nestrămutată. Gândeam ca și d-ta, zise el, dar am voit să te încerc numai; și eu te voi insoți pretutindeni». Ce curată și rară prietenie ! Într-un asemenea devotament, cine va putea despărți în viitor pe acești frați uniți cu inima ?

Ei nu mai așteaptă, închiriază o mica barcă și pleacă. În curând întâlnesc un vapor; căpitanul Illiryan le poartă mare interes: el văzuse în ajun pe prizonieri trecând aproape de Vidin. Mâine negreșit vor trece Potile de Fier, acest periculos loc al Dunării, mergând la Sem, și atunci fără îndoială vor putea să-i vada. D-na Rosetti își procură câteva haine țărănești, pe care le îmbracă; pe de o parte acest port îi inlesnea apropierea mai în libertate, iar pe de alta o apăra

mai bine în contra frigului din luna octombrie. Strângându-și copilul în brațe, se îndreaptă în grabă spre fortăreață. Deși era la o distanță mare, totuși distinge pe prizonieri, vede cum îi urcă în fort.

Cercetează, ia informații, caută mijloace de pătruns înăuntru; în sfârșit, face așa de bine, încât capătă învoirea de a-i vedea. Se urcă sus; înștiințați, toți o așteaptă. Apariția sa parca le schimbase soarta; ei se credeau deja liberi și strigau : «Traiască Republica !»

De atâta timp fără comunicație, fără ziare, fără noutăți în mizerabila lor închisoare plutitoare, își păstraseră încă nădejdea de scăpare, seninătatea lor chiar.

Cât soare și senin nu văzură ei când acest înger de speranțe se așeză între ei.

Scena era mișcătoare ! Chiar nepăsarea turcilor de sentinelă fu nimicită; și ei împărtășeau bucuria lor, unul plânse chiar. Întunecoasa fortăreață umedă unde creștea iarba prin mijlocul odăilor, parca luase acum un aer de sărbătoare pentru a primi o asemenea femeie.

- Cum te-ai putut înțelege cu turcii și cu toată lumea țărilor prin care ai trecut ? o intrebară prietenii.

- Nu știu, le vorbeam limba pe care Dumnezeu mi-o inspira și eram totdeauna înțeleasă răspunse ea. Atât de bine știa să se facă stăpână pe situație, încât turcii ii ofereau mâncarea lor, o serveau mergând să-i caute lapte pentru copil, îl legănau și Liby adormea pe brațele lor.

Acești bătrâni soldați sălbatici iată-i schimbați în doici.»

Maria Rosetti către C. A. Rosetti

București, vineri 8 martie

„Rose al meu,

Dacă n-aș avea curajul sau energia trebuincioasă, scrisorile tale și amorul tău ar fi de ajuns spre a-mi da și unul și alta. Dacă resimt o vie durere (căci mă pun în locul vostru), sunt îndoit fericită, căci în mijlocul durerii care te sfâșie și al indignărei care colcăie în pieptul tău cel leal din cauza

acelor nedreptăți ale căror victime sunteți, mai găsești încă cuvinte de iubire spre a mângâia pe sărmana ta prietenă [...]

Fii sigur, Rose, că eu nu dorm; și ca n-am nicidecum dorința să fiu cuminte.

Sărmanul meu Rose ! Inima mi se sfâșie când ma gândesc la poziținea ta și când văd neputința mea.

Cât despre iubirea-mi, știi bine că aceasta este viața mea. De o mie de ori pe zi voiesc să plec la Rusciuc, dar tot de atâtea ori îmi spun că trebuie să ramân la postul meu. Apoi am visuri de om. Văd că intrați toți în țară, că aceasta mi-o datorați mie. Eu semnez ordinul aături de iscălitura caimacamului. Ma simt mândră că mie îmi datorați Patria și binecuvântez suferințele care s-au sfârșit astfel. Dar - vai ! - nu astfel se sfârșesc bucuriile !

Fratele meu iți va aduce această scrisoare. Și eu ramân !

Toți pleacă afară de mine. Filipescu spune ca o să plece și el. Am lăsat pe fratele meu să înțeleagă ca aș dori să ia pe unul din copii cu el, dar aceasta pare că-1 sperie.

Ce plăcere ți-ar fi făcut să poti avea pe unul acolo lângă tine. Dar nici această fericire nu poți s-o ai !

A, sunt momente, Rose, în care am mare trebuință să-mi aduc aminte ceea ce ești spre a nu blăstema unele lucruri sfinte !

Te iubesc din suflet și din inimă, și nici sufletul, nici inima (nu sunt oare același lucru ?) nu sunt slabe, nici reci; cu toate acestea, sunt momente în care văd că nu pot fi decât o femeie slabă orice-aș face.

Iacă numai ideea d-a merge la un prinț mă revoltă mai mult decât aș vrea, gândindu-mă ca sunt soția ta. În fiecare dată când mă duc, mă indignez în contra-mi. Acuz educațiunea mea, slăbiciunea mea. inima mea chiar și-mi zic:

"Trebuie să ai curagiu ! Știi că prețuiește mai mult decât ei toți, de o mie de ori mai mult ca ei, arătându-le bine cine ești, adu-ți aminte că porți numele lui !" [...]

Mă port uneori ca și când aș fi tare, dar nu mă amăgesc

asupra mea, și tu iubi-vei-mă mai puțin din cauza acestor prostii care ți le spusei, cu nenorocitul meu obicei de-a spune totul ?

A Rose ! Iubește-mă întotdeauna, căci fără de aceasta n-aș putea să trăiesc.

Nu știu dacă fac un ce criminal și dacă Dumnezeu-mi va ierta aceasta, dar m-am gândit adesea de când ne-am despărțit că chiar copiii mei nu m-ar putea face să țin la viață dacă n-ai mai fi tu.

Sărmane și scumpe ființe inocente și dulci, le părăsesc adesea spre a mă gândi numai la tine.

Ce egoiști suntem ! Dar îi mângâi apoi cu pasiune și le cer iertare când dorm.

Ce frumoși sunt, Rose, copiii tăi ! ce cuminți sunt ! [...] Copiii fac fel de fel de proiecte spre a te aduce pe ascuns. Azi-dimineață Biche vine alergând și foarte vesel și-mi spune că dânsa și Mir au găsit un mijloc ca să vii în țară; că trebuie să te îmbraci în femeie turcă și că astfel ți se va ascunde barba. Sărmanii copii !

E ! Amicii mei, veți îndura încă multe neajunsuri, dar veți veni peste puțin și trebuie să trecem pe acolo, mai bine să suferiți aici la Rusciuc, la Stambul; e mai aproape de noi. Da, trebuie să te văd, Rose al meu, caută deci un mijloc. Eu fac proiecte tot atât de absurde ca și ale copiilor ! Nu mai dorm. Trebuie să vii, vei veni."

C. A. ROSETTI (din **Jurnal**)

Marti, 6 iunie

„Astăzi fetița mea a împlinit 2 ani.

Astăzi sunt doi ani de când am auzit întâiul ei strigăt, carele precede cu 5 zile întâiul strigăt al românilor. [...] Oh, fetița mea ! te iubesc, și te iubesc mai mult decât un tată, căci te iubesc ca libertate și ca revoluție. Ziua nașterii tale și toate celelalte, face pentru un șir de daruri și de fericiri, cari vor fi suvenirile cele mai dulci și cele mai triste ale vietii mele.

Ah, sunt sigur că România va învia, dar mă tem de moarte.

A muri când copilașii sunt încă în fașă și Patria în lanțuri este o soartă foarte grozavă, și tocmai de aceea mă tem și mai mult să nu fie a mea.»

C. A. ROSETTI (din **Jurnal**)

Octombrie 27

„[...] Patria, soția, copiii au trebuință de mine și cu fericirea d-a-i iubi și lucra pentru dânșii.

Soția mea, ca totdeauna, bună ca un înger, suferă, o fac și eu să sufere... ar trebui să stau neîncetat lângă dânsa... Aceasta n-o pot face acum și, prin urmare, suferim amândoi, dar sperăm pentru viitor.

Copiii mei, deși ca copii sunt rău crescuți, promit însă mult și, de voi trăi, sunt sigur că voi face dintr-înșii cei mai buni români, ca să nu zic cei mai buni dintre români."

XI

Nu poți cere curtenilor să aibă demnitate și probitate de vreme ce tocmai soarta care îi alege și-i cerne face din ei oameni slugarnici, ascunși, mânați de interese contrarii, servili cu tronul, configurându-le principiile conform intereselor lor. Așa e orice Curte de când lumea, iar atunci când, prin restrângere, ea devine camarilă, e și mai și.

Pentru el, moldovean sentimental, lucrurile merg poate chiar mai departe, deoarece în funcțiile mici pe care le-a avut, se obișnuia ca, cei din jur, cei mai apropiați, să aștepte de la tine concesii sau pomană. Numai țăranii, săracii, stăteau cu căciulile-n mâini fără a primi nimic. Demnitatea lor era lucie ca și sărăcia. Incolo, toate categoriile interpuse, toți sforarii și aranjorii și căpătuiții așteaptă de la tine cu mâna întinsă.

Cuza a fost un om culant și bun toată viața. Din banii primți de la babaci a dat totdeauna colegilor; din solda pe care a luat-o de tânăr i-a făcut plăcere să ofere câte-un pahar sau chiar mai multe camarazilor mai scăpătați sau mai

zgârciți; din prerogativele de prefect i-a lăsat întotdeauna să se înfrupte și pe alții. Într-un cuvânt, așa cum se spune la Moldova printre categoriile intermediare, cele obișnuite mai puțin să muncească și mai mult să le cadă pleașca de sus, cum se spune cu egal de fățarnică și de sinceră admirație față de cel de la care se știe ca pica întotdeauna ceva: Era *un boier* ! « Boier mari, bre; boier adivarat ! Di la aista 'ntotdeauna chică câti șeva; nu sâ uită-n pungâ șî nu-i zgârii brânzâ ! » - zice pleșcarul cu admirație la adresa ta și avertisment la adresa color ce n-ar fi așa. Și așteaptă de la tine darurile, concesiile, funcțioarele nemuncite, cu cea mai orientală credință că așa e bine și firesc.

Fire onestă, convinsă de nevoia onestității sale tocmai pentru că viața îl obișnuise cu neonestitatea altora, domnitorul avusese prea bine vreme să învețe ce înseamnă lingușirea și fățărnicia oamenilor de curte. Dar niciodată, în modestia sa, nu considera ceea ce se afla în jurul lui tocmai ca o Curte. Ci, mai degrabă, ca un cerc de prieteni, de acoliți; în ultimă instanță cercul celor cu care încercase să facă partida sa, tocmai pentru a se putea contrapune partidelor adverse făcute de alții. Nu era megaloman, nu avea plăcere de fast, rămăsese același boiernaș moldovean aflat foarte aproape de durerile poporului, și tocmai din pricina aceasta ideea de Curte îl amuza: Ce, era ca la Topkapi, sau ca la Versailles ? !... Acolo, multimea celor ce trebuie să facă fastul presupune neapărat și intrigi, fățărnicii, parveniri. Dar aici, când cu toții sunt o mână de oameni care vor să salveze o țărișoară și o idee ?

Tipologia curteanului, o știa el !... Omul care te servește credincios și, în forul lui intim îți invidiază sau chiar îți râvnește puterea; ministrul prompt având inteligente soluții pentru ceea ce îi ceri și, mai inteligente, pentru a nu face ceea ce îi ceri; aghiotantul care stă în fața ta smirnă, dar privirile îi sunt ațintite spre locul unde ar trebui să lovească atunci când îi vine vremea să te răstoarne; intimul grijuliu la cele mai delicate sentimente ale tale, dar a cărui pungă

stă pregătită umplându-se mereu și pe nesimțite; fanfaronul care inventează osanele spre lauda ta și își numește oamenii lui în toate locurile cheie de unde se storc profiturile cele mai serioase; tacticianul care pune în aplicare strategia ta, dar își așează peste tot pionii care-l vor ridica în scaun când se va ivi prilejul; inteligentul care-ți servește la fiecare ceas idei pentru gloria ta, dar la fiecare jumătate de ceas îți smulge favoruri care se strâng în averea lui. Apoi, măscăricii apucători și slugile ce spionează, locotenenții intriganți și cameriștii în serviciul altora, polițiștii cu soldă dublă - de la tine și de la adversar si reangajații din gardă care se pot transforma în pluton de execuție; toată atmosfera de slugărnicie și nesinceritate căpătând rang de protocol în care se amestecă atât de bine hulpavii și bârfitorii, profitorii și nesincerii, lingușitorii și apucătorii, conspiratorii și nepăsătorii, o haita întreaga care trage de pulpanele măririi tale ca să smulgă în interesul ei cât mai mult, o viață de suspiciune și de neîncredere atât de mare încât nici nu mai poți observa când, printre aceștia, apare un om onest și de bună credință. Sau, chiar dacă ai putea să observi, tot n-ai avea dreptul să crezi că e așa.

Cunoaște Cuza prea bine aceste adevăruri atât din istorie cât și din propria-i viață de curtean, dar nu-i vine să creadă că în jurul lui s-ar fi putut aduna o lume la fel.

În primul rând pentru că e vorba de o țărișoară mică, un tron mărunt cu o curte fără fast și pretenții. Ce erau cancelariile domnești în cele două principate de dinainte de Unire ? Erau ceva mai mult decât administrația unor mari moșii cu un administrator care venea și pleca des având unica grijă să se chivernisească. Rareori ajungea la cârmă și vreunul dotat cu mândrie și conștiință națională, căzând însă repede pe câmpul de luptă sau sub securea călăului marii puteri. Nu era timp de fast, de protocol prea mare, pentru că veneticul se grăbea să stoarcă pentru suzeran și pentru el, iar cel legat de durerile pământului se grabea să pornească lupta de eliberare.

În al doilea rând, pentru că e vorba de generația lor, de la patruzeci și opt, oameni care se legaseră în virtutea unor idealuri: Cu moldovenii, era ca un frate de cruce, porniți din tinerețî impreună, tovarășî de petreceri și de isprăvi juvenile, de trezire la viață, la amor și la lumea mondenă, de descoperire a unui ideal și a datoriei de bărbați tineri ai neamului care i-a adus fără ezitare spre chemarea revoluției. Cu muntenii, fără să aibă amintiri comune precum cu cei dintâi și fără să se cunoască în împrejurările prietenești ale începuturilor, dar găsindu-și platforma absolut comună a celorlalte temeiuri, a celor grave, a idealului pașoptist și a visului de unire prin care reprezentau un popor întreg.

Da, un ideal și un vis comun, care îi unea și-i inflăcăra. Chiar acest Rosetti, care se putea să-i fie și rudă fiindcă Elena Doamna provenea dintre Roseteștii moldoveni, acest vajnic C.A. Rosetti, dușmanul lui neîmpăcat de astăzi, îi este înscris cu litere arzătoare pe suflet. Pentru că, în acel inceput de an 1859, când el încă nu se trezise din șocul alegerii ca domn al Moldovei, când, în văzul celorlați și-n ascunsul făpturii sale încă se mai chinuia să stea drept pe tron și să șteargă amintirea frivolă a momentului când crezuse o glumă vestea ca fusese ales de moldoveni, când încă mai avea complexul că, din toate acele câteva zeci de bărbați de faimă care se tot respingeau unii pe alții, sorții căzuseră pe el tocmai pentru ca era mai modest, mai insignifiant si nu deranja pe nimeni, Rosetti, munteanul mai lucid și mai puțin sentimental, a fost primul care i-a trezit adevărata demnitate tocmai pentru că, printr-o exprimare deschisă și fără ocolișuri, i-a dat măsura simbolului pe care îl reprezintă. De la Iași, unde adusese mesajul Adunării bucureștene care-1 alesese tot pe el domintor, Rosetti îi telegrafia lui Brătianu spunându-i că *„domnul este întru toate sublim»*. Emoționat, Cuza îl intrebase ca între vechi revoluționari și oameni de ideal comun dacă această vorbă nu este prea înaltă iar superla-

tivul prea nemeritat de el. La care, fără sa-1 flateze, boierul acela distins, dublat de un încăpățânat revoluționar, om ciolănos și hirsut, ale cărui priviri cam gălbui, ca de pucioasă, te fascinau și te dominau, îi răspunsese cu un zâmbet mefistofelic:

- Nici un superlativ nu este prea mare pentru consolidarea idealului nostru pe care ni-1 vedem acum atins !... Nu e prea mult să te numesc pe Măria Ta sublim, dacă prin asta întăresc visul realizat al Unirii. Și, să știi, Măria Ta că, pentru un asemenea ideal, chiar trebuie să fii sublim... Ai datoria să fii sublim ! - îi atrăsese Rosetti atenția - Tocmai pentru a ne afirma, trebuie înca o data să mai repetăm: Ca *noi nu mai este nimeni...* Românii munteni au coronat în Măria Ta nu un individ, ci marele principiu de viață al naționalității noastre !

Ce demnitate și ce simț al răspunderii i-a dat o asemenea vorbă rostită răspicat, chiar fara menajamente; ce conștiință a misiunii sale sacre în fruntea unei țări !... « N-ai decât să fii un prost, noi o să te facem sublim, și-o să te obligăm să fii, ca să corespunzi idealurilor noastre ! » - îi spusese încercatul condeier, cu alte cuvinte, o adusese din condei prin priceperea lui la pamflet și metaforă. Din pricina aceasta, având în memorie formele ideale de domnie în care, acel revoluționar hotărât, îi îngloba persoana și chiar îi demonstra acest lucru supunându-l unei doctrine mult superioare, el, Cuza, a crezut și s-a străduit. Și-a impus demnitatea chiar prin depășirea firii și nu și-a putut închipui vreodată ca va ajunge la rutina unei puteri banale și apăsătoare, adusă de niște curteni care au împrumutat repede, cum nu se poate mai repede, toate defectele si viciile si perfidia vieții curților mai vechi.

Știa acum că așa se întâmplaseră lucrurile; recunoștea aceasta în slăbiciunile lui sentimentale pe care străduia tot mai greu să și le ascundă; îl încercau acte de voință, dar erau repede covârșite de plictisul adus prin constatarea năravurilor din jur care înghesuiau tot mai mult tronul.

Constatarea momentelor de luciditate că « toți care senghesuie îs o apă și-un pământ; nu le poți cere mai mult ». Și, atunci, nu-și mai cerea nici sieși mai mult, complăcându-se în orientala delăsare a unei meditații pe care firile avântate, jurate pe idealuri carvonarești ca a lui Rosetti, nu le acceptă și au tăria să nu se coboare la ele.

Cam așa, cam la fel cu Rosetti, chiar dacă mai duios, mai cu tact, dar întotdeauna la fel de logic, era și Kogălniceanu. Și iată, cu tot regretul, de data asta regretul unei întregi tinereți în care îl admirase: se îndepărtase și de acela. Se lăsase, moale, în mâinile celei de a doua tagme a cercurilor guvernante, a celor mai mulți și mai lipsiți de altă doctrină decât petrecerea unei vieți în care-și fac lor plăcere prin micile capete ale puterii pe care le țin în mână. Și le manevrează doar într-atât cât să le fie lor bine, să știe că le pică ceva și că, printre cei ce, la rându-le, îi înconjoară, sunt importanți, fiindcă de la ei le vine mălaiul. Tot așa cum de la tine vine către ei, unii crezând într-adevăr că ești important, iar alții doar lăsându-te să crezi că-ți dau importanță... Știe asta și a învățat asta; dar știe și că nu are fibra acelor mari caractere care pot depăși așa ceva, de vreme ce mersul lumii comode, mai ales spre asemenea stări te îndeamnă, înconjurându-te cu oameni care asemenea stări îți cultivă, făcându-te să te simți bine și important chiar prin gesturile mici pe care le faci. Ei nu vor mai mult, așa cum ar vrea un Rosetti sau un Kogălniceanu, dar nici exemplul acestora din urmă nu trebuie să primeze fiindcă și la ei e vorba de o anumită golire sufletească, idealul în care se încăpățânează făcându-i să uite de plăcerile zilnice, să se lipsească de ele oarecum mințindu-se. Pentru că viața, nu e făcută doar din evenimente mari, rutinele ei avându-și rostul pentru liniștirea ființei umane.... Cel puțin a lui. Așa vede el lucrurile, sau așa s-a obișnuit să le vadă în compromisul necesar vieții.

El, moldovean duios, înțelegător și sociabil, are nevoie de prieteni, de amici, de intimi, precum tovarășii de jocuri

și de petreceri ai tineretii la care inchidea ochii chiar dacă beau de la el nu fiindcă nu aveau, ci din zgârcenie, pentru a-si pune bănuțul lor deoparte. Nu se voia și nu se credea sublim, cu toate ca lecția cărvunarului aceluia, boier dezis și mândru staroste de negustori, îl trecuse ca un duș rece atrăgându-i atenția asupra simbolului pe care trebuia să-l reprezinte. Dar simbolul, el îl vedea în actele sale, în perseverența pentru a pune în practică marile idei ce-l aduseseră pe tron. Asta da, o făcuse cu voință, cu toată voința de care fusese capabil în fața momentelor respective. Uneori mai multă, alteori mai puțină, dar intotdeauna cu conștiința misiei sale naționale. Ca om, însă, și nu ca simbol, nu se grăbea să-și ascundă slabiciunile și avea dulcea cumsecădenie de a întelege chiar slăbiciunile altora, a fi tolerant cu ele precum cu ale sale, a le lăsa să se manifeste și a le răspunde cu ceea ce aceste slăbiciuni omenești așteptau de la el. Cu firea lui de boiernaș blajin în jurul căruia roiesc mulți ce vor căpătuiala, înțelegea aceasta ca pe o trăsătură omenească și închidea din ochi iertător lăsându-și baierile pungii întredeschise pentru ca prietenia, fie ea interesată sau dezinteresată, să fie răsplătită. Iar faptul că proporțiile se schimbaseră, că, din boiernaș ajunsese principe domnitor și simbol național, făcuse ca și dimensiunile profiturilor ce le trăgeau de pe urma lui cei din jur să crească fără ca domnul, epicurean si blajin, sa-și dea seama.

El avea nevoie de prieteni, de oameni atașați care să-l servească în înfăptuirea actelor mari ce le aștepta țara și încerca naivitatea de a-i crede pe toți sinceri, a-i răsplăti cu daruri ca pe copiii cuminți, a și-i așeza la masă în jurul său, a fuma și a bea cu ei cafele ca-ntre egali și apropiați, nedându-și seama cum Curtea se schimbă în camarilă, cum darurile devin mari avantaje, cum intimitățile cu unii conduc la înlăturarea altora. Iar, că ți-i înlătură pe unii definind mai bine sfera de interse a palatului tău, încă nu-i atât de grav fiindcă, dacă-ți dai seama că ai nevoie de aceia, tu

poți să-i rechemi. Mai greu e când, într-o lucrare ascunsă și greu detectabilă tocmai pentru că vine din firile lor cu care te-ai obișnuit la nevoie, te îndepărtează de cineva. Înlăturarea e fizică și, tot cu un gest fizic de rechemare, tu care ai puterea, o rezolvi. Dar îndepărtarea ?... Îndepărtarea e un act sufletesc ce roade alte resoarte, mai intime, a căror refacere nu mai depinde doar de puterea ta. Pentru că a lăsat semn și în tine și în celălalt, iar semnele astea, cicatricele astea sufletești se lovesc singure unele de altele tocmai acolo unde nu se mai pot lega la loc, amintind întregii ființe că ceva s-a rupt... Amintindu-i mereu și cu evidență ! Cum e evident faptul că acea sudură din prima lor întâlnire de la Iași, când hirsutul Rosetti i-a declarat pe șleau admirația deplină pentru forma ideală în care spera, s-a ruginit treptat, odată și cu nemulțumirile aceluia, ca și cu propriile lui concesii în compromisurile cu care orice politică te încarcă.

Dar cea mai dureroasă a fost îndepărtarea de Kogălniceanu. Pentru că, în comparație cu alții, Kogălniceanu reprezenta totul. Koglăniceanu era și tinerețea comună, și ucenicia pe lângă Curțile lipsite de fast ale Iașilor, și conștiința pașoptistă deprinsă în acel deceniu al formării lor, și lupta hotărâtă pentru Unire, și emanciparea națională care le devenise ideal. Însă, mai presus de acestea, după Unire, Kogălniceanu devenise însuși el, pentru că, tot ce se legase de numele Cuza, avea parte și de simțirea, impulsul sau truda lui Kogalniceanu; ce se înscrisese în istoria neamului sub semnătura lui Vodă Cuza, reprezenta lucrarea efectivă a ministrului său Kogălniceanu și ce făcuse românul Cuza cuprindea îndemnul, încurajarea și osârdia românului Kogalniceanu. Kogălniceanu era un alter-ego al lui Cuza cel slăvit de mulțime sau, dacă e să fie sincer până la capăt, el, Cuza, în fața poporului acestuia care-l aclama, reprezenta în bună măsură actele animate de Kogălniceanu. Carele, fără complexul de a nu fi fost ales el domnitor, ci Cuza fiind preferat de electori, a pus mai presus nu numai

cauza, ci faptul că venirea altuia din același ideal, îi obliga flacăra proprie să ardă în numele acestuia pentru un asemenea ideal, confundându-și gesturile de sfetnic cu cele ale în-tron-stătătorului, ne păsându-i că gloria e a unuia de vreme ce folosul era al tuturor celor în numele cărora luptaseră. Cu nimeni nu s-a potrivit mai bine și n-a fost mai la unison !...

La ceasul acela trist și de derută, când gărzile palatului tremură sub zloată, când în apartamentele celelalte Doamna Elena culcă copiii în vreme ce, aici, o tentație de bărbat alintat îl atrage pe domnitor spre mama lor adevărată, când intimii s-au retras cu gândurile lor de parvenire, iar firidele intunecoase poartă ceva din amenințarea veștii neprietene care a umplut mai înainte palatul, fără să-i pese de amenințarea ei, într-o blazare superioară și resemnată, simțirea principelui își manifestă dezamăgirea într-un mod explicabil doar prin firea lui cavalerească. Nu la dușmanii ce-1 amenință se gândește, nu ura sau indignarea față de ei îl animă, ci un cu totul alt sentiment, un sentiment-ecou al sufletelor oneste. Tristețea, resemnarea, blazarea i s-au transformat într-un fel de regret, de remușcare, de părere de rău față de propriile-i greșeli. Și 1-ar dori pe Kogalniceanu aproape, tocmai pentru că știe prea bine că nu-1 mai poate avea; se gândește la el cu tristă plăcere, tocmai pentru că știe cum relațiile lor sunt rupte; întinde mâna către umbra lui, tocmai știind că nu i-o va mai atinge vreodată cu prietenia care-i lega cândva. L-ar dori la masă cu el, să-l vadă înfulecând, elegant dar pofticios, să-i vadă ochișorii mici și acizi, exprimând inteligență, sinceritate, idei multe și inițiativă, în timp ce știe cu dezinvoltură să mănânce, să vorbească și să gândească, legat la gât ca un copil cu șervetul alb al pofticiosului care se bucură de viață sub toate aspectele ei: Și atunci când elaborează o lege pe care îi e poftă să o aplice, și atunci când se răsplătește cu o friptură pe care o întâmpină cu poftă. Da, da: pofticios, cu bărbuța aplecată asupra șervetului care-i încinge gâtul

vânjos, de tăuraș în depline puteri, mânuind cu distinsă pricepere rapidă furculița și cuțitul, extrăgând cu poftă din farfurie cele mai sățioase bucăți, savurându-le și, exact atunci când trebuie, amplificând plăcerea produsă de ele cu o cumpătată înghițitură de vin. Pentru ca imediat sau, chiar concomitent, dovedind un organism perfect ponderat - cu funcțiile dintre ce iei de la natură și ce îi dăruiești acesteia, bine echilibrate - să răsplătească partea materială, cea din care se înfruptă, cu cele mai frumoase idei și cele mai spirituale vorbe. Fiindcă atât glumele cât și gândurile mari veneau de pe limba lui în același ritm cu lucrurile bune și bine alese ce i se așezau pe limbă. Cercetându-i îndeaproape privirile de mare atenție, frumos concentrate atât asupra a ceea ce își alegea cât și asupra a ceea ce gândea, oricine s-ar fi întrebat dacă ochii ce-i sclipeau în spatele sticlelor mici ale ochelarilor nu erau decât în aparență satisfăcuți de ceea ce vedeau în farfurie. Adică, s-ar fi simțit obligat să se întrebe dacă, de fapt, nu stralucea în ei, mai degrabă, satisfacția dată de febrila inteligență a personajului, plăcerea lui ca, înainte de a le comunica comesenilor, să-și savureze propriile idei. Că nu erau deloc niște idei de ici de colo ! Prin ele, omul acela maărunțel si pletoric, trăind viața cu sanguină placere și cu toată eleganta îndemânare de a lua de la ea ceea ce era mai bun si mai gustos, o răsplătea din plin oferindu-i clipă de clipă gândurile frumoase ale minții sale de aur.

La viața lui dusă pe la mesele copioase, în dulce stil moldav, Cuza avusese de-a face cu tot felul de pofticioși. Pofticioși simpatici, ale căror priviri parcă explodează în fața mâncărurilor alese; pofticiosi egoiști și meschini care se reped dintr-o dată; pofticioși dezechilibrați care, de dragul băuturii nu mai mănâncă, sau de dragul mâncării nu mai apucă să bea; pofticiosi buni și prostălăi, aplecați cu nesimțire asupra mâncarii și pofticiosi răi, care ar băga cuțitul în tine dacă i-ai întrerupe; pofticioși plăcuți și pofticiosi dizgrațioși, pofticiosi perseverenți si pofticioși

stricători, care scurmă prin toate din jur, pofticiosi fățarnici care se chinuie să-și ascundă năvala sucurilor gastrice și pofticiosi slabi de înger care se lasă cu frenezie în voia acestor sucuri... Tot felul de pofticiosi ! Dar plăcerile, satisfactiile intelectuale pe care ți le dădea o masă cu gurmandul rafinat care era Kogălniceanu, nu le puteai avea de la nimeni. Plăcerea de om cu care te aduni la masă ca să gândesti, să comunici și sa scaperi idei, nu ti-o producea nimeni mai bine decât el. Și, în plus, convingerea unei consecvențe. A faptului că, pentru ideile ce le avea de impus, bărbatul mărunt și bine legat putea, cu un gest categoric, să-și smulgă într-o clipa șervetul și să se ridice la datoriile înalte ce-1 chemau. Cu gest categoric, de parcă n-ar fi fost niciodată bonviveurul dintre farfurii și pahare. Calități, poate chiar virtuți pe care, în clipe din acestea de regret, ar fi foarte bine să poți să nu ți le mai amintești. Fiindcă, amintindu-ți-le, știi că omul odată jignit, odată îndepărtat, chiar de va mai reveni cândva alături de tine, nu-ți va mai aduce tot farmecul relațiilor sincere pe care le-ai stricat.

Și de ce, oare, în nepăsarea vieții, au trebuit ele chiar să se strice ? - se întreabă Cuza în cabinetul unde mai plutește încă răsuflarea interesată a celor ce-1 îndepărtaseră de Kogalniceanu - De ce ?

Asta era. Întrebarea pusă astfel conținea în ea întregul răspuns: Pentru că intrigile nu se produc, sau nu au efect acolo unde nu e vorba de legături temeinice. Pentru că intriganții nu-și ating scopul decât atunci când rup, într-adevăr, niște relații importante. Pentru că invidia care produce intriga se poate naște în special în legătură cu oamenii valoroși. Iar tot guvernul său, tot. ministerul său, de când se află pe tronul românesc, nu a avut om mai de valoare decât Kogălniceanu. Tocmai pentru asta a trebuit răsturnat. De către cei care erau mai puțin capabili, mai răi, care-și știau slăbiciunile și se știau mal puțin consecvenți iar, în incapacitatea lor, nu aveau altă arma decât de a demola

legătura dintre domn și bărbatul de virtute. Pentru că nu există lovitură mai perfidă decât aceea de a spune unui domnitor că ministrul de lângă el are atâta virtute încât ar fi posibil să-l întreacă. Nu există armă mai eficace !... Ca dovadă că ea produsese efect chiar la el, la Cuza. care nu avusese și nu avea fumuri domnești, nu se considera printre cei cu capetele încoronate, care au dreptul imprescriptibil de a domni, ci se considera conducător, om aflat pe tron pentru a realiza ceva. Și, ceea ce realizase mai de preț, realizase în bună camaraderie cu acel bărbat grăsuț, aprig și de aleasă voință care era Kogălniceanu. Aveau împreună un program care devenise al domniei, iar Cuza era sigur că primul lui ministru i-l îndeplineste cu credință pentru că acel program venea din idealul lor comun. Aveau un program și, în voința lor de a-l înfăptui, erau tari chiar și în fața opoziției forței suzerane a turcilor !... Acum, cu ce se alesese îndepărtându-și-l pe Kogălniceanu ? Se alesese cu nevoia tremurătoare a oricărui tron nesigur de a se orienta spre guverne care să-l pună bine cu o putere sau alta din afară ! Se alesese, ca de exemplu acuma, cu strigătele opoziției. Moruzi-Zvorișteanu, pe care vrea să-l pună prim-ministru, se spune ca e omul țarului. Iar ura față de marea putere apucătoare a țarului e aici atât de mare, încât în aceste condiții ar fi posibil să câștige chiar și o partidă filo-turcă. Spre a nu mai vorbi de Austria, de guvernul împăratului care manevrează abil o serie întreagă de mari interese dorind și reușind de multe ori să dicteze guvernului românesc.

Tristă soarta de țară mică, pe care nu o simțise atunci, în momentele de avânt când, împreună cu Kogălniceanu, făcea marile reforme. Dar acum, acum slăbiciunea lui devenea slăbiciunea tronului acestuia mic, vânat de interesele marilor puteri !

Marile puteri !... Ca niște guri amenințătoare erau căscate înspre țara asta mică ce abia reușise să se înfiripe ! Poarta avea încă ambițiile ei suzerane; țarul, căruia nu-i mai

ajungeau pământurile Asiei, râvnea la bucățile de pe malurile Dunării; Viena spera să recupereze în partea asta ceea ce pierduse în apus. De aici, obiceiul vechi, vechiul păcat boieresc al partidelor ce se puneau în slujba unora său altora, pentru a ajunge puternice făcând interesele acelora. De aici, obiceiul consulilor marilor puteri de a se considera un fel de controlori puși asupra domnitorilor pământeni. El, Cuza, slujbaș domnesc fiind, asistase la modul cum, în Iași, consulul austriac îi dicta pur și simplu caimacamului. Și acum, baronul Eder avea trufia de a se amesteca uneori în problemele statului, fiind pus la punct doar de către acei prim-miniștri cu personalitate. Dar, cum venea la putere un minister mai slab, cum manevrele lui se simțeau. La fel consulul țarului care-și pregătea chiar și propriii lui candidați la domnie, ca să nu mai vorbim de miniștrii turci care aveau chiar dreptul să-și exprime opinia. Și, toate acestea, legate în otgoanele moderne ale datoriilor financiare care chinuiau și storceau țara ținând-o într-o situație dependentă. Crizele financiare cronice îl făceau aproape mereu să n-aibă cu ce plăti slujbașii statului și, uneori, chiar armata. Datorii înrobitoare pe care le facuse și la rezolvarea cărora nu se prea pricepea, îl arătau slab, oricâte idealuri îndeplinise el națiunii ăsteia care îl alesese. Și Vodă își pierdea vlaga, devenea trist, derutat. Consulii ridicau nasul manevrând intersele financiare cum voiau ei, miniștrii furau sau făceau concesii. Vodă nu avea controlul nici asupra contractelor încheiate cu acele firme străine a căror inițiativă el o avusese, pentru că interpușii săi, miniștrii constituționali sau camarila tratau afaceri oneroase, bunurile țării fiind scoase la mezat, lucrările publice îmbogățind profitorii interni și externi. Se fura în jurul lui, iar el trebuia să tacă, pentru că, altfel, sau îl sabotează furnizorii englezi și francezi, punându-i piedici la singurele guverne care-1 ajută, sau îl părăsesc partizanii din țară, și așa deveniți tot mai puțini. Soartă tristă, care a dus la acea mare contradicție ce-1 chinuie, îl macină, tocmai fiindcă-i dă sentimentul că

va măcina și în viitor, după ce el nu va mai fi, memoria lui de om onest. Pe plan extern, el a făcut mari lucruri pentru țară; și a ciștigat. intru desăvirșirea ideilor mari de unire și independență, ajutorul neprecupețit al guvernelor din apus; al împăratului Franței, în primul rând. Dar acest ajutor politic nu putea să nu aibă și el dedesubturile sale financiare, guvernele de acolo nu puteau să nu servească interesele bancherilor lor. Iar aici, în materie de pricepere economică, unde nu se ambiționase, având răi sfătuitori în jur, lucrurile se încurcaseră. Datoria țării față de străinătate crescând de la an la an, drumul spre independența politică era plătit cu dependență și lipsuri economice care-i slăbeau puterea dinăuntru. Tot mai multa lume crâcnea împotriva lipsurilor grele și a abuzurilor prin care intimii lui, care lucrau cu străinii, se îmbogățeau. Guvernul făcea cu greu față deficitului financiar, creșterii de prețuri și situației grele din agricultură, unde mari întinderi de pământ rămăseseră necultivate. Dușmanii reformei lui agrare îl sabotau, iar țăranii erau ei liberi, dar sufereau de pe urma legilor financiare.

Și atunci, tocmai pentru ca Domnul se simțea mai singur si mai instrăinat, era obligat la concesii după concesii. Iar presiunile straine trebuia să le suporte, pentru că, altfel, ar fi ajuns în situația de imediat după alegerea sa, când Austriecii organizaseră un complot spre a-1 ucide. A-1 ucide pe el, făcând să dispară astfel simbolul Unirii care îi deranja atât de mult.

Dar pe vremea aceea... Pe vremea aceea avea în jurul său o țară hotărâtă și entuziastă ! O țară care asculta cu răsuflarea întretăiată mesajele tronului său, pentru că era tronul Unirii ei și al speranțelor ei de neatârnare. Guvernul împăratului de la Viena voia să-l asasineze, pentru că țara înnoită de el îi stătea în coastă. Iar țara, simțind aceasta, se strângea și mai mult în jurul lui, dându-i deplină încredere și totală nepăsare în fața amenințării cu moartea. Așezat cu aspră înfumurare, viclenie, răutate și obicei de a dicta la hotarele

țarișoarei acesteia mici și firave pe care, până atunci, divizată fiind, o dominase, imperiul habsburgic se temea că, unirii Moldovei cu Muntenia ii va urma, firesc, unirea Transilvaniei cu acestea, deci pierderea bogățiilor ei care nu erau indiferente nici Vienei, nici Budapestei. Dar el, Cuza, știind că glasul îi era ascultat de întreaga simțire românească, chiar și de cei de peste munți, care nu avuseseră cum veni înca sub sceptrul său, se simțea tare și înfrunta marea putere ce complota chiar asupra vieții lui.

XII

Raportul nr. 91 al consulului general habsburgic, baronul Eder,

către Mensdorff-Pouilly, ministrul de externe al imperiului,

trimis din Bucuresti la 17 august 1865

„Chiar datcă aici s-a acționat pentru izbucnirea unei răscoale care avea drept scop înlăturarea principelui Cuza, după toate indiciile mișcarea de la 3 ale acestei luni a fost numai întâmplătoare si s-a produs prematur.

Reprimarea imediată și mai mult decât energică a acestei mișcări i-a intimidat pe adversarii prințului și le-a creat convingerea - pe care nu o aveau inainte - că prințul Cuza poate conta pe devotamentul trupelor moldovalahe.

În prezent, există intenția de a se merge pe altă cale. Se preconizează să se trimită puterilor semnatare ale Tratatului de la Paris petiții în care să fie prezentată starea de fapte creată de prințul Cuza în principate.

Țelul acestor petiții ar fi să determine trimiterea de comisari ai puterilor respective.

Odată cu apariția comisarilor aici, ar începe, neîndoielnic, o agitație, care, după toate probabilitățile, ar duce la înlăturarea prințului Cuza. Toate elementele nemulțumite - cu sau fără temei - de stările de lucruri existente ar câștiga curajul pe care astăzi l-au pierdut, de a acționa pe față și de

a organiza demonstrații populare ostile prințului Cuza.

Dacă nu mă înșel, n-ar fi în interesul Guvernului Imperial de a-l menține pe prințul Cuza - dacă este vorba pur și simplu de aceasta.

Acest prinț reprezintă un principiu care, în esență, este dușmănos Austriei, principiul unirii și viitoarei independențe a tuturor românilor. Guvernul lui tinde de ani și ani la realizarea autonomiei interne a acestor țări în cel mai deplin sens al cuvântului, potrivit căruia toate atribuțile consulare străine existente conform tratatelor pe teritoriile moldo-vlahe ar urma să fie suprimate.

Tentativele de reformă făcute de acest guvern au eșuat atât de nefericit din cauza incapacității organelor lui, încât în loc să creeze prosperitate au provocat încurcătură.

Dar odată cu căderea prințului Cuza vor dispărea toate aceste rele

Prin convenția de la Paris au fost aduse la viață tendințe ce nu pot fi înlăturate printr-o schimbare de persoană.

Prima problemă care s-ar pune după răsturnarea prințului Cuza ar fi ocuparea tronului princiar și, fără voia noastră, aceea a continuării uniunii celor două țări.

În vreme ce puterile ar duce tratative asupra unei soluții a acestor probleme, ar exista preocupare pentru ele și aici și s-ar trece, pe calea faptului împlinit, la soluțiile ce rezută.

După opinia mea umilă și modestă, în momentul de față Guvernul Imperial este prea ocupat de treburile interne pentru ca pentru dânsul să fie de dorit ca acum, în imediată vecinătate, în țări în care se îmbină atât de numeroase interese austriece, să iasă la iveală probleme asupra soluționării cărora să nu-și poată exercita influența, fără a periclita, probabil, alte interese, dacă aceste probleme nu se pun de la sine la momentul dat.

De asemenea, procesul de soluționare de la sine a problemei încă nu a atins maturitatea necesara. Agitațiile și mișcările care se manifestă sunt pur și simplu simptomuri ale unei stări de fapte care este premergătoare

prăbușirii, care nu și-au pierdut încă toată forta de coeziune, dar fără a fi încă prăbușirea însăși.

Binevoiți a primi... etc., etc. ...

ss/ Eder"

Dispozție către Baronul Eder

Viena, 19 august 1865

„Confirmând primirea raportului Dvs. din 17 curent, nu pot decât să încuviințez ca scrisorile Dvs., care în împrejurările actuale au sosit de curând din Elveția și care conțin tipărituri razvrătitoare, să nu fie lăsate să se raspândească. Și alte trimiteri de acelasi gen ar trebui, dacă există indicii suficiente că sunt riscante, să fie reținute. Numai că la această procedură Dvs. trebuie să manifestați prudența necesară, pentru ca să nu se ofere ocazia Guvernului Princiar de a se plânge, iar pe de altă parte, pentru a nu pricinui Guvernului Chezaro-Crăiesc însuși încurcături neplăcute.

Primiti... etc., etc. ...»

Din Raportul baronului Eder, la 30 nov. 1860.

„[...] Românii de aici simpatizează cu românii din Austria [...] iar direcțiile Partidului Național de aici nu tind numai spre unificarea Moldovei cu Muntenia, ci și spre crearea unui stat daco-român, independent, care să cuprindă pe toți românii, ceea ce are ca urmare ruperea regiunilor locuite de români fie de Austria, fie de Ungaria." .

PROKESCH - OSTEN (Ambasadorul austriac din Paris către-omologul său din Londra)

„Eu nu văd în Unire un calmant, ci un excitant; pentru mine, ea nu este un sfârșit ci numai un stadiu intermediar. După Unire se va cere separarea și după separare vor veni agitațiile pentru un regat daco-român... Românii din Austria, astăzi liniștiți incă, nu vor rezista, probabil, seducțiilor

unui apel care le va fi adresat în numele naționalității... "

A. D. XENOPOL:

,.Din toate părțile, poporul român, sub îmboldirea domnitorului său, tindea la emancipare; dar aceasta nu se putea desăvârși, decât odată cu neatânarea deplină a Romaniei. Domnia lui Alexandru loan I însă a dat un puternic avânt acestei serii și a dus-o până la un punct îndestul de înalt în a ei dezvoltare.

Se-nțelege însă că orice tendință de scuturare a lanțurilor din partea poporului român trebuia să întâmpine în Austria o neîmpăcată dușmănie care se ascuți, mai ales când monarhia habsburgică, văzu că tendința se îndrepta către răstrângerea căderilor consulare, și deci spre îngustarea foloaselor materiale pe care Austria le trăgea din România. De aici se explică patima înverșunată și tonul cel batjocoritor și plin de veninul turbărei, pe care organele presei austriace și anume acele patronate de guvern le revarsă, atât asupra persoanei domnitorului, cât și asupra țărei și poporului român, de la primele lui încercări de emancipare.

Organele austriace iscodeau tot feliul de vești compromițătoare asupra domnitorului pentru a-1 ponegri și a-1 discredita în ochii Europei. De la o vreme, *Memorial diplomatique*, care începuse a istovi temele cele vechi, cade pe o idee nouă pe care o exploatează cu destulă ghibăcie. Anume el spune, că principele, după întoarcerea lui din Constantinopole, ar fi cerut ca Sultanul să-i încuviințeze următoarele trei cereri: 1) dreptul de a bate monedă : 2) înființarea unei decorații și 3) ereditarea puterei. Fiindcă această de pe urmă veste suna prea a iscoadă, Memorialul caută să o îndreptățească prin urmatoarele cuvinte: « pretenția de a întemeia o dinastie din partea unui principe ce nu are copii și nici speranță de a-i dobândi, poate părea curioasă. Ea încetează însa de a părea astfel, când se aude că principele ar avea de gând a se despărți de soția lui, sau

de a-și însuși dreptul de a desemna pe succesorul său care în acest caz ar fi un principe străin. Ziarul vienez revine necontenit asupra acestei chestiuni, deocamdată fără mare izbândă, nefiind crezut decât de tovarășul său *Correspondance generale* care spune, în mai multe rânduri, că deși principele n-are copii, el vrea să instituie regalitatea ereditară». De la o vreme însă câteva ziare străine încep a se îngriji și așa *Le Courier d'Orient* reproducând stirea, spune că Poarta s-ar fi preocupat nu puțin de această veste. Apoi și *L'Union* spune că « principele Cuza ar avea de scop a rupe legăturile ce-1 uniau cu Poarta otomană ». Această știre era mai de crezut decât acele privitoare la regalilate și dinastie, și provoacă în adevăr îngrijirea la Poartă; ea era sămănată odată cu veștile din năuntru, încât ținta ziarelor vieneze ajunsese de a vrea în jurul principelui o atmosferă de neîncredere..."

SCRISOAREA M. Sale Domnitorul loan I
către Sofronie Patriarhul Constantinopolei
în cauza indepenenței bisericei române

"Prea Sinte Părinte !

Ca un fiu smerit al Sântei biserici orthodocse. am priimit cu cea mai adâncă pietate părintesca prea fericirii voastre epistolă; nu pot însa ascunde, că vătămătoarea purtare ce au ținut aici arhimandritul Cleobule, însărcinat de a-mi o aduce. m-au pătruns de cea mai viuă mâhnire. Cuviosia sa au părăsit toate datoriele sale, și în loc de a indeplini pe lângă mine misiunea sa conciliatrice, nu s-a sfiit a face acte imprudenți, a frequenta oamenii desordinii, a patrona ideele lor; astfeliu că însușindu-și prin aceasta un rol neînvoit de legi, guvernul meu a fost constrâns a întrebuința - durere - , o rigoare neusitată în contra trămisului prea fericirii voastre.

Totuși am citit scrisoarea prea fericirii voastre cu ochiii minții, și închinând cugetările mele cele mai ascunse mân-

tuitorului nostru, carele este începutul și capul nemuritor al bisericei, m-am întrebat dacă în adevăr, o națiune este condamnabile, fiindu-că a voit să întărească pe pământul ei fundamentele pe cari sunt așezate strălucirea eternă și gloria neînvinsă a bisericei ortodocse, m-am întrebat dacă, în adevar, legile de organisațiune și de discipline acum consimțite de o țară întreagă, de cler și popor - dacă acele legi, prin care se stabilesc o mai folositoare ordine materiale în biserica ortodoxă română, sunt într-atât depărtate de spiritul sântelor canoane și de usul secolariu păzit în țările ortodoxe, încât au putut merita din partea celui mai venerat și onorat dintre păstorii creștinătății, o manifestare atât de însemnătoare către capul unei națiuni care în cursul timpilor, de-a pururea a arătat o nemărginită îngrijire și o credincioasă iubire pentru biserica sa.

Apoi în sinceritatea animei mele nu pot deocamdată a nu mărturi prea fericirii voastre că misiunea ce ați încredințat archimandritului Cleobule, că rostirea actelor ce le au adus sunt fără exemplu în analele țărei, și fără precedente în tradițiunile bisericei independente a Daciei. O asemenea crudă ispită nu puteam ascepta să ne lovească chiar din acea parte care în zilele ei de asuprire și de necasuri a primit de la noi în timpi vechi, și primesce chiar astăzi cu mână largă, atâtea și atâtea mari dovezi de iubire și de generositate precum n-au primit din nici-o parte a lumii creștine. Ca creștin, aș fi dorit a putea ascunde sub umilința ce se cuvine unui supus fiu al bisericei dureroasa suprindere ce mi-a causat inițiativa luată de prea fericirea voastră, într-o așa gravă pornire în contra țării mele însă: ca Domn, purtând sarcina trecutului și a viitorului națiunei române nu pot tăcea, ci sunt dator a apăra, în contra oricărei încercări, antica autocefalie a bisericei dace.

Voi întreprinde dară, prea sinte părinte, a proba preafericirii voastre, cu dreptul bisericei universale, cu sânte canoane în mână, cu dreptul, cu usul, cu datinele consecrate de seculi ale bisericei Daciei - drept, usu și datine

recunoscute de toată biserica, și anume de biserica Constantinopolei -, că Românii, în afacerile lor bisericesci, și astă-dată ca totdauna, s-au ținut în îngrădirile spiritului credinței lor, în marginile prescriptiunilor canonice și în limitele legaturelor si drepturilor ce au avut și are Statul în fața bisericei sale naționale, în veri-ce timp și în veri-ce parte a lumii ortodocse. Nici să vă mirați, prea fericerea voastră, vazând un fiu smerit al bisericei discutând, deși mirean, despre cele bisericesti. Augustele esemple ale lăudaților împărați ai Constantinopolei mă autorisează a o face și poate noi Românii din Dacia Trajană, avem oareșicari drepturi de a fi ascultați pentru că, creștini din primii seculi ai creștinătății, succesiv am suferit toate invasiunile barbarilor, fără ca ele să ne fi putut cotropi; și așa, am controversat cu o justă mândriă naționale, limba, legile și tradițiunile nobililor noștri suitori, și, cu ele, instituționile și datinile primitive ale bisericei, cari s-au păstrat la noi într-o puritate mai neatinsă decât în multe alte părți. Așa s-a mănținut între Români acea veche și lăudată datină a bisericei primitive, care de dorit era să se fi pastrat pretutindeni, că clerul și poporul împreună constituie biserica lui Christ.

Datinele acelea primitive tocmai, și acele instituțiuni neau povățuit a sci, că o altă biserica, fiecare va fi, nu poate avea dreptul de a se amesteca în trebele de administrațiune și disciplină interioare ale unei alte biserici independinte și autocephale. [...]''

Scrisori ale. Consulului general francez Tillos către ministrul său Drouyn de Lhuys

„Am primit depeșele pe care Excelență Voastră mi-a făcut onoarea de a mi le trimite, purtând timbrul direcției politice până la data de 10 inclusiv.

În această ultimă depeșă Excelența Voastră îmi dă de veste

ca d. Marchiz de Moustier a avut la Constantinopol, cu colegul meu din Anglia, d. Green, o întrevedere de care s-a declarat foarte satisfăcut. D. Green ar fi recunoscut că nici una din persoanele cărora li se atribuie dorința de a ajunge la domnie n-ar putea să-l înlocuiască cu succes pe Principele Cuza, nici să mențină unirea Principatelor. [...] Am arătat întotdeauna Excelenței Voastre că identitatea de vedere și comunitatea de acțiune a guvernelor Franței și Angliei ar fi singure în măsură să contrabalanseze alte influențe de afară și să obțină din partea Principelui Cuza bunăvoința în a se conforma obligațiilor sale. Cu toate acestea, în ceea ce privește subiectul Capitulațiilor, chiar admițând că eforturile reunite ale colegului meu din Anglia și ale mele ar putea determina de partea Principelui Cuza observarea Capitulațiilor într-o oarecare măsură practică, ma îndoiesc că aceste eforturi ar reuși să-i obțină recunoașterea principiului (Capitulațiilor) sau să-l decidă la reformarea eficace a unei administrații deplorabile.

Principele Cuza, am comunicat în scris deseori acest lucru, nu are calitățile trebuincioase nici de organizator, nici de administrator, și incurabila sa delăsare îl va opri mereu de a intra în detalii care-i repugnă, dar care sunt totuși de cea mai mare importanța.[...]

Consulatul Rusiei exploatează situația creată, predică împotriva delapidărilor și se face patronul ideii de onestitate; el ridiculizează toate reformele imitate după cele din Franța; excită sentimentul religios al oamenilor din clasele de jos împotriva reformelor ecleziastice și promite o ameliorare dacă se dă drum liber influenței Guvernului rus. Țarul nu se mulțumește doar cu atât, el lucrează spiritul țăranilor. Mulțime de negustători de icoane și scene sacre a împânzit țara; ei intră în vorbă cu țăranii oriunde-i întâlnesc.[...]

Principele mi-a mai spus că Agentul Țarului ar arăta mai multă abillitate și mai puțină insistență decât în trecut și că i se pare că acesta n-ar acționa decât după instrucțiuni venite de la Constantinopol.[...]

PB ——————————— *Corneliu LEU*

D'Offenberg este stăpânit de dorința de a forma un minister: El știe că prințul Cantacuzino, în voiajul său la Constantinopol i s-a plâns d-lui Ignatieff de neîdemânarea lui și, în revanșă, ar vrea să atragă elogii impunându-i Principelui un minister. Între altele, el crede, ca și ceilalți colegi ai mei, că situația este disperată. El crede că, în cazul izbucnirii unei revoluții - ceea ce este puțin probabil -, în cazul răpunerii Principelui printr-un atentat - ceea ce este posibil -, catastrofa generală ar putea fi provocată de orice, mai ales de un minister filoțarist care, datorită impopularității sale, ar putea fi chiar cauza determinantă a catastrofei."

11 aprilie 1863 - Jean Alecsandri către Balligot

„[...] Vă spuneam în urmă că încă persistă credința în influența țarului asupra Bucureștiului. Acest coșmar englez se găsește pe larg dezvoltat într-o corespondență publicată de *Times* din ziua de 6. Principele este acolo tratat cu duritățI. De altfel, nimeni nu este menajat; e mai ales predicată ideea separării Provinciilor române. Ăsta e și scopul lor principal.»…

Alexandru loan Cuza către Costache Negri (confidențial)

„[...] Atâta vreme cât Rusia a crezut că Unirea Principatelor poate deveni un motiv de slăbire a Turciei, s-a străduit a se arăta favorabilă acestei combinații, cu toate că, de fapt, ea n-a dorit niciodată nimic din ceea ce ar fi putut să contribuie la prosperitatea și forța noastră. Dar, mai ales după voiajul meu la Constantinopol... când s-a observat că, desvoltându-se România putea deveni un tampon folositor Imperiului Otoman și un obstacol în calea invasiei Panslavismului, ea s-a așezat impotrivă [...]".

Balligot către Bărdeanu (oficial) - 10 octombrie 1865

„N-ați uitat cele ce vă spuneam în depeșa de ieri despre încurajările pe care boierii și ultra-liberalii le află din partea unora dintre agenții străini; s-ar părea ca d. baron d'Offenberg este ținut sa justifice, cel puțin în parte, aceste presupuneri.

Agentul țarului a venit să-i citească Alteții Sale un pasaj dintr-o depeșă a d. Ministru al Rusiei la Constantinopol: d'Offenberg a dat Principelui asigurări că nu esle autorizat să facă o astfel de comunicare, dar că, în astfel de împrejurări nu se conduce decât după sentimentele de simpatie ce nutrește pentru Guvernul Român și de dorința sinceră de a fi agreabil Alteții Sale, sentimente de care Altețа Sa a putut a se îndoi. In pasajul citat de d. baron d'Offenberg, generalul Ignatieff recomandă Agentului său a consilia pe Principe de a se apropia de oamenii rămași departe de treburile țării, în urma loviturii de stat de 1a 2 mai: de a nu se priva de concursul oamenilor experimentați, care pot să aducă servicii utile, de a nu închide urechile, în anume momente critice, unor preveniri dezinteresate și care vin din partea unei Puteri ale cărei sentimente nu oscilează conjunctural, ci au fost, în toate timpurile, favorabile Principatelor Unite.

D'Offenberg dezvoltă în continuare concepțiile d-lui general Ignatieff. Mai continuă o vreme complezent cu principii de felul acesteia, apoi se strădui să-1 convingă pe Principe că Alteta Sa n-a arătat poate atâta prudență pe cât era necesar, sprijinindu-se întotdeauna, și uneori chiar în mod deschis pe politica Împăratului Napoleon, că Altețа Sa a sacrificat multe ideilor politice și sociale care nu sunt compatibile cu poporul român; că Altețа Sa ar favoriza într-un grad prea înalt *latinismul* în dauna credințelor care au rădăcini profunde în țară și care sunt comune cu ale Rusiei, care, față de acestea, s-a aflat profund întristată. [...]

PB ——————————— *Corneliu*

LEU

Aceasta ar fi o modalitate de sinceră apropiere față de Rusia; ar fi o înțelegere ce ar permite de a calma gravele chestiuni religioase care neliniștesc marea biserică a Orientului și de a regla problema nu mai puțin gravă a mănăstirilor închinate.

Principele a răspuns Agentului că niciodata nu a consultat și nu va consulta niciodata, în rezolvarea treburilor guvernului său, decât adevaratele interese ale țării; ca el nu e nici Francez, nici Rus, nici Austriac, ci e Român.»

Document de la 30 aprilie 1864

„Mai jos numiții, miniștri ai Imperiului, asigurăm prin prezenta, dată și incredințată în mâinile d-lui doctor Lambert bey că, îndată ce Principele Cuza va fi destituit, Sublima Poartă nu va numi în Principatul Valahiei drept Caimacam și, în consecință, drept Principe Domnitor, altul decât Excelenta Sa Prințul Constantin Grigore Sturza, și ne obligăm a-1 susține prin toate mijloacele până la completa reorganizare a amintitului Principat [...] dar cu respectarea a două condiții:

1. D. doctor Lambert bey, ca plenipotențiar al Principelui, să se stabilească cât mai curând posibil și să rămână împreună cu familia la Constantinopol, cel putin până la numire și, de asemenea, până la deplina reorganizare a numitului Principat de către Prințul Sturza.

2. D. Lambert bey, in calitate de bey turc și bucurân-duse de încrederea Sublimei Porți, cât și de plenipotențiar al Principelui, trebuie să respingă și să abandoneze oricare altă protecție străină și să ceară printr-o petiție adresată Ministrului Afacerilor Străine al Sublimei Porți reintegrarea sa ca supus al Majestății Sale Imperiale Sultanul Augustul Nostru Stăpân, pentru a da, prin acest act, mai multă greutate și siguranță totdeodată oricărei semnături emise de aici înainte de sus-numitul Lambert bey, cât și pentru a garanta,

prin prezența persoanei sale, orice intreprindere.
Semnat : *Aali, E. Safvet. Hacki»*

D. BOLINTINEANU:

„.[...] Domnul Cuza avu o virtute pentru care națiа își va aminti totdeauna. Cât timp el domni se formară diverse partide pentru putere și se urmară unele pe altele: dar aceste partide, acești miniștri nu erau niciodată impuși de politica puterilor străine. Românii erau atunci mândri când vedeau în libera Grecie ministerul rus, ministerul engles, ministerul Frances, pe când în România n-au fost niciodată decât ministere române, bune sau rele, despotice sau liberale: dar totdauna voința Domnului sau a țărei. Astăzi nu mai este astfel.

Lavallette zicea agintelul țărei: «Vii să-mi spui o nouă schimbare de minister ?» Nu zicea insă: «Scrie să se schimbe ministerul acesta, să se numiască acela, căci astfel este voința noastră». Nici aceasta nu s-a făcut atunci. Vodă Cuza tolera în administrație multe rătăciri, dar el era român."…

Răspunsul Principelui Domnitor Către Mareie Visir al Inalitei Porți

„Alteță !

Nu vă pot ascunde mirarea cu care am primit scrisoarea ce mi-ați adresat, atingătoare de evenimentele de la 3 August trecut. [...]

Să, examinăm Alteță împreună nevoea scrisoarei ce miati adresat și dacă prin această urmare s-au ajuns la țelul ce Inalta Poartă a putut să-și propună, adică: a sustine actul unui guvern regulat si a menține neatinse acele principii de autoritate al căror respect interesează deopotrivă securitatea

Imperiului otoman și liniștea României.

Alteța Voastră ați fost unul din sub-semnătorii actului internațional de la 18 August 1858. Ați avut un rol considerabil și foarte activ în Conferința de la Paris și ați vegheat totdeauna cu strictețâ la respectul unei opere care, în mare parte este a sa, și ale cărei stipulații sunt, fără îndoeală, pururea presente memoriei sale. Mă văd silit a aduce aminte aici, că Principatele Unite, în termenii formali ai Convenției, se administrează liber si afară de tot amestecul Înaltei Porți.

[...] Aici socot de nevoe a aminti Alteței Voastre ceea ce am avut plăcere a zice la toți înalții funcționari otomani în Constantinopole asupra necesității unei strânse și sincere înțelegeri între Înalta Poartă și Principatele Unite.

Vedeți totdeauna cu un ochi mulțumit, zicem, evenimentele și actele ce pot mări prosperitatea României. A ridica pe Români, a consolida instituțiile lor, a încurajea desvelirea puterii lor, a dirige aspirațiile lor, a menține privilegiile lor, imunitățile lor, a face să se respecte drepturile lor, pentru ca ei să scie mai bine a respecta pe ale altora, este a lucra tot atât de bine în interesul Imperiului otoman pe cât în acela al României însăși, este a da totdeodată României închezășuiri nu mai puțin serioase pentru securitatea și puterea sa.

Cu domnii cărora Înalta Poartă nu scia totdauna a menaja drepturile și dignitatea, Bucureștii și Iașii erau nevoiți a căuta reazemul lor în influențe exterioare; nu este trebuință a aduce aminte care au fost resultatele acestei politice. Dar eu, un Domn care înțelege că România să se bucure deplin de drepturile de autonomie și de independență interioară, dobândite țărei din vechime, (*ab antiquo*), drepturi recunoscute și consfințite prin Tractatul de Paris și prin Convenție, și care vrea să respecteze, cum a proclamat și dovedit în toate circonstanțele, niște legături deopotrivă folositoare Imperiului otoman și Principatelor Unite; cu un Domn care va fi sigur de a găsi la Constantinopole considerarea cuvenită țărei ce el represintă, precum și aceea

a poziţiunii sale personale, Înalta Poartă va putea totdauna conta pe România, şi niciodată primejdia nu i-ar veni din partea Românilor.

Aşa a fost odinioară, ziceam încă, polilitica tradiţională a Divanului. Să-şi arunce ochii guvernul imperial în trecut, şi să-şi aducă aminte care au fost relaţiile Înaltei Porti cu primii Domni Români, care au căutat garanţia lor în suzeranitate, va culege mari învăţăminte din înţeleapta şi pătrunzătoarea politică a glorioşilor Sultani din veacurile al XV-lea şi al XVI-lea; va înţelege atunci existenţa Moldovei şi a Valahiei, ca state, cât era socotită de preţioasă pentru imperiul otoman, şi pentru ce sultanii Baiazet I-iu, Mohamet al II-lea, Selim I-iu si Soliman al II-lea, departe de a alătura principatele cu alte posesii ale lor, departe de a înăbuşi o naţionalitate care ar fi putut fi la discreţia puternicilor lor arme, au vrut dimpotrivă să-şi facă din ele un zid de apărare, să respecte a lor independienţă interioară şi să întărească autonomia şi privilegiile poporului roman.

Şi astă-zi voi ţine tot acelaşi limbagiu Alteţei Voastre. Siţuatia reciprocă a Imperiului otoman şi a Principatelor-Unite nu s-a schimbat; situaţia lor comună exterioară este tot aceeaşi; interesele lor sunt tot aşa de strâns legate ca şi în trecut. [...]

Mi iubesc prea mult Ţara, înţeleg prea mult valoarea legăturilor noastre cu Înalta Poartă şi a sale legitime preocupaţiuni, pentru a le sacrifica vreo dată unei îngrijiri de o responsabilitale pe care voi sci pururea a o priimi, oricât ar putea fi ea de grea. [...]

Cât pentru mine, Alteţă, pururea m-am povăţuit, şi pururea ma voi povăţui, în actele mele, numai de interesele Ţărei mele."

Din cele 114 depeşi prin care domnitorul este felicitat pentru scrisoarea către marele vizir Fuad paşa (1865)

PB ——— *Corneliu*
LEU

Dorohoi, 27 noemvrie

Prea Înălțate Doamne,

Demnele și puternicele cuvinte în răspunsul Măriei Tale către Marele Vizir a făcut să răsune în inimile noastre simțimintele, dorințele ce a condus la îndoita alegere a Măriei Tale. Strigăm să trăiasca România, să trăiască autonomia. Dumnezeu să proteagă zilele Măriei Tale ca să domniți, pentru prosperitatea României, ani îndelungați.

Botoșani, 27 noemvrie

Prea Înălțatului Domn Stăpânitor, București,

Corpul Justiției Districtului Botoșani văzând respunsul Mariei Tale publicat prin *Monitorul No. 247*, adresat Marelui Vizir al Imperiului Otoman, plin de entusiasm, vine prin aceasta a depune la picioarele Tronului Măriei Tale a Sa eternă recunoștință, pentru dignitatea cu care Măria Ta susțineți dreptul autonomiei țărei și care cu drept cuvânt vă atrage gloriosul nume de reformatorul Romaniei.

Craiova 27 noemvrie

Prea Înalțate Doamne,

Subsemnații ca cetățeni și magistrați, depunem la picioarele Tronului Măriei Voastre respectuoasele noastre felicitări pentru Mărețul Act aparut în *Monitorul No. 247,* care susțineți cu atâta dignitate drepturile și instituțiunile țărei noastre, demn de un succesore al bravilor noștri strămoși. Dea Domnul a vă dărui ani îndelungați, spre a ajunge la realizarea dorințelor poporului Roman, personificate în Măria Voastră.

Pitești; 27 noemvrie

Prea Înălțate Doamne,

Funcționarii civili și militari din județul Argeșul, profund mișcați de patrioticele sentimente ale Înălțimei Voastre, cu care ați susținut demnitatea țărei, prin ideile exprimate în epistola adresată Alteței Sale Vizirului Inaltei Porți, vin

respectuos a vă depune și cu această ocaziune eterna lor recunoștință, simțindu-se fericți, că România prin îndoita alegere, făcută în persoana Măriei Voastre, a știut a chema pe adevăratul ei apărător. Trăiască Romania ! Să trăiești Maria Ta ani mulți, pentru prosperarea țărei.

R.-Vâlcea. 30 noemvrie

Subsemnații funcționari judecătorești și corpul advocaților din districtul Vâlcea, văzând marele Act al Măriei Sale Domnitorului din 29 octomvrie adresat Alteței Sale Vizirului Inaltei Porti, venim prin D-voastră a aduce respectuoase felicitațiuni alesului Națiunei, pentru demnitatea cu care a apărat independența națională, menținând vechile tractate dintre Țară și Înalta Poartă.

Măgurele 1 Dcecmvre

Prea Înălțate Doamne,

Epistola M.V. ce ați adresat către Vizirul puterei Suzerane, văzând în *Monitorul No. 247,* noi locuitorii orașului Alexandria, din districtul Teleorman, am încercat o vie fericire și mulțumire. Printr-însa susțineți și apărați cu energie și demnitate dreptul de autonomie al Țărei, în contra amestecului străinilor. In aplausul poporului Român venim și noi Prea Înălțate Doamne, cu tot respectul, a vă depune înaintea Tronului M.V. cea mai profundă recunoștință și devotament. Să trăiți M.V. ani mulți și îndelungați pentru fericirea și prosperitatea țărei și mântuirea ei, din trista poziție în care vor să o vază căzută inamicii ei.

Cahul, 1 Decemvrie

Prea Înalțate Doamne,

Subsemnații membri Consiliului general districtul Cahul, s-au patruns de o inexprimabilă satisfacție, văzând răspunsul Măriei Tale către Vizirul Porței Otomane. Un atare răspuns plin de demnitate, și inspirat de vocea intimă a Românilor care te încunjoară și te adoră, este încă o probă eclatantă că

alesul în care Romania renăscândă au confiat viitorul și destinele sale au știut, știe și va ști în ori ce caz a o protege contra unor incercări de natură a compromite autonomia ei.

Mizil, 1 Decemvrie
Prea inalțate Doamne,
Frumoase sunt faptele Mariei Voastre, căci și acum din nou văzurăm scrisoarea Mariei Voastre către Marele Vizir prin care știți a ridica Țara la adevărata ei autonomie.
Să trăiască dar România cu alesul Ei Alexandru loan 1.

Huși, 1 Decemvrie
Măria Ta !
Clerul de mir din acest oras Huși, patruns de zelul cu care ați lucrat spre salvarea patriei și independența Bisericei Ortodoxe Române din ocazia de față, ca totdeauna Vă felicită pentru apararea autonomiei naționale prin -
epistola înserată în *Monitorul oficial No. 247*, precum și pentru independența Bisericei Ortodoxe Române, invocând de la Dumnezeu ani mulți și fericiți voă, aceluia ce ați știut a ridica altariul și națiunea la demnitatea lor.

Tirgoviște, l Decemvrie
Măriei Sale Domnitorului României, București
Măria Ta,
In cartea neprescriptibilului drept al gintelor este consacrată o pagină și pentru recunoașterea drepturilor și autonomiei Românilor, prin Mon. Of. No. 247. Consiliul general al judetului Dâmbovița a cetit și a admirat respunsul energic ce înalțimea Voastră ați facut Alteței Sale Fuad Pașa, marele vizir al Inaltei Porți, în privința intervenirei Alteței Sale. Acest răspuns al Măriei Voastre întemeiat pe vechile drepturi și imunități ale României, apărate odinioară cu sângele martirilor ce s-au luptat pentru salvarea patriei și independința națională, și respectate la urmă în tractatele

încheiate cu Inalta Poartă și de Congresul de la Paris, consiliul 1-a privit ca pe un Arhanghel al păcei, pe care Providența din când în când îi trimite asupra națiunilor, pentru ca să le conducă pe drumul onoarei și al patriotismului, însemnat de mâna lui Dumnezeu în cartea mărirei popoarelor. Să trăiască Măria Ta ! Expresiile Inălțimei Voastre sunt sentimentele națiunei Române. Suntem cu profund respect al Inălțimei Voastre întru tot prea plecați și prea supuși servitori.

MINA SAVEL:

„…În scopul de a impiedica Unirea Principatelor Române, Austria dușmanul secular, rapace și zugrumăor al Românilor, a voit să facă cu Cuza-VodA ceea ce a făcut cu Grigore Ghica, care a protestat pentru c-a răpit Bucovina. Diplomații Austriaci au urzit un complot pentru asasinarea lui Cuza-Vodă, care s-a descoperit la București și despre care ziarele *Naționalul No. 52* și *Anunțătorull* din 1859 spun că acei care luase parte la complot erau străini din Austria. Domnitorul Cuza scăpând de asasinatul urzit de pajura nemțească se face un Te-Deum la care azista reprezentanții Franciei, Olandei, Rusiei și Belgiei, iar din partea Austriei n-a participat nimenea.

Vizita lui Cuza-Voda la Constantinopol a avut mare importanță, prin faptul c-a ridicat prestigiul țărilor Românești. Se cunoștea că Domnul era demn să ocupe două tronuri, de care tremurase Turcii, al lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazu. De unde până atunci mulți din Domnii Români nici n-aveau cinstea să vorbească cu Sultanul, sau dacă li se da această permisiune, trebuia să-i sărute papucul, de astă dată când Voda-Cuza se prezintă Sultanului, acesta ii face primirea ca și a unui cap încoronat.

Câtă deosebire și cât de sus se prezintă Cuza-Voda și cât de slugarnic și degrădător se prezintă Padisahului prinții

Al. Ghica, M. Sturza și alții cu fesuri pe cap, cu mâinile încrucișate la pept și sărutând papucii Sultanului ! Înainte de a întreprinde vizita la Constantinopol s-a urmat tratative între guvernul din București și Constantinopol prin C. Negri. Cuza-Voda a pus condițiuni formale Sultanului cum să fie primit și să fie scutit a indeplini umilitoarele obiceiuri de a intra în papuci și de a trece prin toate celelalte formalități impuse de protocolul oriental al curtei Padișahului, formalități care nu conveneau deloc mândrului și demnului Domn. La 22 Septembrie 1860, Sultanul trimise vaporul de resboi Beyrut din marina turcă la Constanța, împreună cu Salih Pașa și Nusret Pașa ca atașați pe lângă persoana Domnului. Aici toate autoritățile civile și militare turcesti erau adunate pentru a face onorurile Domnitorului Cuza, care în momentul ce puse piciorul pe puntea vaporului turcesc, pe care filfiia drapelul românesc, o salvă de 21 tunuri saluta pe ilustrul oaspe al Sultanului. Călătoria s-a făcut pe un timp foarte frumos până la sosirea la Bosfor. În momentul când vaporul trecea pe lângă Terapia, tricolorul român a fost salutat de un vapor francez, care puse pe catargul vaporului său drapelul românesc.

Cuza își luase cu el o suită foarte numeroasă. compusă din Cons. Negri, R. Bălănescu, ministru de externe, Baligot De Beyne, secretar șef al cabinetului princiar, A. Cantacuzino și E. Silion, membri la înalta Curte de Casație, G. Lambrino, prefect, Strat, profesor și membru în consiliul superior a instructiunei publice, Dr. Davila, inspector general serviciului sanitar civil și militar. Locotenenții coloneli Pissoschi, G. Catargi si Zefcari, capitanii Silion, Filitis si locotenentul Cazimir, ofițeri de ordonanță de cavalerie, Alfon, bancher din Bucuresti și pictorul Satmary, fotograful Curtei, precum și câte un sergent din toate armele române au fost asemenea atașați la suită.

Când Cuza-Vodd ajunse la Constantinopol și se scoborâ într-un caic, vaporul *Beyrut* ce-l aduse, salută din nou prin 21 salve de tunuri pe primul Domn al Principatelor Române,

iar armata turcească de pe uscat dădu onorurile.

Kiamil Bey, mareșalul imperial al Sultanului, generalul Salih Pașa, șef de stat major, colonelul de stat major Ali Bey, căpitanii Efrem Efendi și Djalel Bey, nepot Vice regelui Egiptului, au fost atașați lui Voda-Cuza, care a fost condus cu mare ceremonie la palatul imperial, unde locuia însuși Sultanul și unde i s-au pus la dispoziție apartamente pentru a fi găzduit.

Aci se prezintă Emin Bey, care în numele Sultanului a felicitat și urat bună venire Domnitorului Român. În cursul zilei Cuza-Voda a primit vizitele și felicitările corpului diplomatic, iar a doua zi a fost primit cu toată suita sa de Sultan, care îl aștepta în mijlocul salonului de recepție și făcu câțiva pași întru întâmpinarea sa. Domnitorul Român înaintează cu mândrie și vorbeste cu Sultanul ca și cu un egal. Sultanul mulțumeste Domnitorului Cuza c-a venit cu o suită atât de frumoasă și este admirat pentru atitudinea sa demnă.

Pe tot timpul șederii la Constantinopol i s-a pus la dispoziție de către Sultan un vapor. La palatul Dolma Badge, Cuza-Vodă a intrat pe poarta rezervată numai Sultanului. Aici o companie de zuavi din garda imperială și altă companie de vânători făcu onorurile cuvenite Domnitorului. In vestibulul palatului, de un aspect grandios, oameni din corpul de gardă al Sultanului îmbrăcați în costumele diferitelor provincii ale imperiului, așteptau trecerea marelui Domnitor și tot în acest timp marele Vizir se prezintă lui Cuza-Vodă și îl conduce într-un mare salon, unde suita sa se opri. Sultanul dorind să facă aci o primire intimă. Domnitorul Român fu introdus de către marele Vizir într-un alt salon, unde Sultanul era acompaniat numai de Fuad Pașa. În discuția ce a avut loc, Sultanul arătă multă simpatie și bună voință atât Domnului cât și Românilor. Cuza-Vodă care era dotat cu o inteligență superioară și cu un spirit vioi convinse pe șeful Imperiului Otoman ca Unirea Principatelor departe de a face rău Turciei, îi aduce cel mai

mare bine. Muntenia și Moldova fiind unite într-o singură țară, cu o singură administrație, se vor putea opune influenței țariste în peninsula Balcanică și vor mări autoritatea Imperiului Turc. Sultanul aprobă cu cea mai mare mulțumire planurile lui Cuza și îl indeamnă a le pune în aplicare. El știind că Cuza-Vodă a creiat în Romania o adevărată armată națională, îl poftește să viziteze cazarmele, spitalele și toate instituțiile statului, punându-i-se la dispoziție trăsurile palatului și cei mai înalți demnitari.

După convorbirea intimă, atât Sultanul cât și Cuza au trecut in salonul Linde se afla suita și aici s-a servit după obicei țigări și cafea. In această ocazie se remarcă că Marele Vizir a avut o atitudine curtenitoare și respectuoasă cu toată suita până la plecare.

După întrevederile aproape zilnice a lui C. Negri, ministrul a României, cu Fuad Pașa și Ali Pașa, s-a stabilit o înțelegere între guvernul imperial și reprezentanții puterilor străine garante deoparte și reprezentantul României de cealaltă, asupra marelor acte îndeplinite de Cuza Vodă și sancționate de națiune.

La conferința ce a avut loc îndată după aceste întrevederi la ambasadorul Angliei au luat parte Marchizul de Mustier, Baronul Procheș d'Osken, Contele Brossier, Abro Efendi, secretarul general al ministerului de externe, și din partea României nemuritorul Costachi Negri, care a dat toate explicațiile cerute și a susținut cu tărie actele politice săvârșite de Cuza. În această imprejurare, Înalta Poartă și celelalte puteri, afară de Austria a cărui diplomat umbla cu subtilități, au arătat și probat cu multă simpatie pentru România, completând opera Tratalului de Paris si a Convențiunei și recunoscând înca o dată drepturile de autonomie a României.

In tot timpul cât a stat Cuza-Vodă la Constantinopol muzicele cântau pe piețele publice și în teatrul din curtea palatului unde era găzduit s-a dat în onoarea lui reprezentații teatrale de gazdă.

In ziua a unsprezecea Cuza-Vodă a fost primit de Sultan cu aceleași onoruri pentru a-și lua rămas bun. Cu această ocazie Sultanul arătându-și Înalta considerație, luă de pe masă o cutie de catifea și o dădu el însuși lui Cuza-Vodă... »

XIII

Da, a fost pentru prima oară în istorie când, la Istanbul, și nu oriunde la Istanbul, ci în miezul seraiurilor care întruchipau toate sensurile magnifice ale dominației cuprinse în ideea de Înaltă Poartă, acolo unde padișahul simțea într-adevăr că se poate intitula .stăpânul lumii», unde stăpâni mai mici din trei continente veneau să-i atingă cu fruntea vârful papucului, unde supușenia prinților străini ducea până la lingușiri de felul acesta : .,Îngăduie-mi, luminate mai luminos decât soarele, să m-apropii având cinstea să șterg cu părul genelor mele praful de pe crupa calului tău !». Acolo, deci, tocmai acolo, a fost pentru prima oară în istorie când, după secole, sau de închinăciune, sau de pedeapsă cruntă la nesupunere, un principe român era primit astfel. Vântul modern al Europei și setea de afirmare a popoarelor dădea înțelepciune acestui imperiu demodat, în fruntea căruia Abdul Medgid era un suveran modern. Dar dincolo, peste țărișoara pe care o reprezenta Cuza, celălalt imperiu, care se considera modern si de civilizație europeană, tocmai pentru că avea angrenajele politice și polițienești mult mai bine puse la punct întru înrobirea popoarelor, îi urzea moartea. Așa cum nu lăsa din gheare Transilvania, Imperiul habsburgic s-ar fi întins și asupra Principatelor proaspăt unite. Cu trufia lui de mare putere lovită în coasta de apus, trata pierderile de acolo, pricinuite de resurecția italiană, pretinzând compensatii aici. Piemontul se recunoștea în schimbul Moldovei, Venetia se dădea în schimbul Munteniei și Gurilor Dunării, pentru că imperiile încă se mai zbăteau în orgoliul puterii, hotărând

soarta popoarelor așa cum credeau ele. Spre veșnica tentație a Gurilor Dunării, căutând să înșface cât mai mult din trupul Principatelor, se zbătea și cel de al treilea moloh, țarismul. Iar în aceste interese ce-i nesocoteau pe toți cei mici care începuseră a se deștepta, în aceste zbateri ale politicilor imperiilor ce voiau să se mențină, Unirea de aici era un grăunte în care li se rupeau dinții. Așadar, el, simbolul acestei Uniri, trebuia să piară. *Divide et impera* fusese dintotdeauna deviza Imperiului habsburgic, deci evident lucru că, împotriva acestei devize nu exista cuvânt mai grav decât „Unirea». Unirea celor două principate care atrăgea după ea si celelalte provincii unde trăiau românii. Domnitorul Unirii trebuia să piară, iar poliția, bine plătita poliție a Imperiului habsburgic, lucra pentru aceasta.
Dar, în acei ani, Domnului Unirii nu-i păsa. Pentru că, spre a-1 ucide pe el, trebuia ucis un popor întreg, și asta era cu neputință. Un popor întreg se afla în jurul lui, așa cum se întâmplă în marile trăiri din istoria afirmării națiunilor. În asemenea momente individul care se simte atât de personal în pielea lui, care e numai a lui, cu mintea lui, care e numai a lui, cu interesele lui, care sunt numai ale lui, își dă seama cum toate acestea se topesc sub flacăra unui mare ideal. Uită deosebirile față de cel de alături și simte cum asemănările sunt cele care triumfă. Uită neîmpăcările care îl despart și vede prea bine tot ce-1 leagă de cei din jur. Uită că este el și-și aminteste ca este parte dintr-o simțire care cuprinde milioane și milioane de ființe asemănătoare.

Se numesc, asemenea stări, momente de înălțare, tocmai pentru că prezența lor e rară iar durata scurtă, ființa umană neputând rezista la tensiunea lor multă vreme. Dar și apoi, când intensitatea scade și când lucida minte a omului răcește înălțarea marilor trăiri, un semn, ca un cerc de copac, tot rămâne înscris în conștiința cu care veacul merge înainte. Revine omul la ale lui, fiind plămădit astfel încât numai uneori să poată exista mai presus de apa nevoilor în care tot înoată de unul singur; dar, amintirea acelui moment când

a zburat îi face fruntea să stea mai dreaptă și mai sus. Și asta, tocmai pentru că în istorie șira spinării lui a devenit dreaptă datorită unor asemenea înălțări de la care coborârea nu s-a mai făcut niciodată la același nivel. Ci, mai sus, aproape imperceptibil mai sus, dar mereu tot mai sus, dând șanse astfel aspirației spre perfectiune.

Și ce fericire, ce har, ce apoteoză de traire pentru omul care se află în centrul unui asemenea moment ! El, Cuza, colonelul Cuza, pentru cei ce-1 vedeau oficial, Cuzaki sau Alecu pentru prieteni, Alexandru pentru femeile care-l iubiseră, conu Alecu, sau. conu Alexandru pentru intimii care-l respectau, poate că nu a fost un om prea grozav; poate ca nu a fost dintre spiritele cele mai alese în jurul cărora întotdeauna și oricum se creează glorie. A fost un om onest, cu simțul datoriei și cu multă cumsecădenie în relații, cu blândețe și chiar înțelegere față de slăbiciunile care nu erau numai ale altora, ci și ale lui. El, Cuza, n-a fost omul gesturilor mari și nici al cuvintelor de amplă rezonanță. Iar atunci când, aflându-se în grațiile caimacamului Vogoride, și-a prezentat demisia din funcția de prefect pe care i-o dăduse chiar acesta, spunând că nu acceptă să se supună unui om care este împotriva Unirii, a făcut-o firesc, pentru că așa simțea. Cum ar fi făcut sute de mii de oameni care doreau această unire și luptau cu tenacitate pentru înfăptuirea ei. A fost, deci, un om la locul lui, un ostaș din coloană, fără a crede în vreo misiune a sa extraordinară și fără ambiții de mărire. Mai mult decât atât: Chiar după ce a ajuns domnitor, cu scepticismul său dulce, el a știut că Moldova s-a bucurat dar cei patruzeci și ceva de deputați ai Adunării moldovene, dintre care mulți aveau ambiții pentru domnie si mulți își puneau piedici unii altora, îl aleseseră mai mult pentru ca nu-i deranja, decât pentru ca 1-ar fi dorit neapărat pe dânsul. Și mai știa că Muntenia s-a bucurat, spunându-i-se că el este unionist, dar Adunarea munteană în sânul căreia iarăși erau destule ambiții, nu pe el 1-a ales, pentru că, despre el, aproape că nu știa nimic. Adunarea

munteană 1-a ales pe alesul Moldovei, pentru că aceasta era singura cale întru realizarea Unirii pe care interesele străine din jur nu o doreau. Astfel, el, omul din rând, omul din pluton, s-a trezit în frunte reprezentând un simbol. Și s-a cutremurat când și-a dat seama cât de mare era acest simbol, ce înalte aspirații a mii, a zeci de mii, a sute de mii de oameni reprezenta el !

Atunci, în clipe de aleasă exaltare a tuturor românilor, s-a copt în el voința de a face lucruri mari, așa cum îi erau așteptate. Atunci, călită la flacăra înaltelor simțiri ale unei nații care se afirma, ființa lui modestă s-a clătinat pentru o clipă în amețeala piscului pe care ajunsese, și s-a așezat temeinic pe stânca acestuia prinzând curaj și putere, încredere și tărie, încrâncenare în scopuri si voință în măsuri. Pentru că era cel ales, cel pe a cărui stemă ce alătura bourul Moldovei cu vulturul Munteniei, națiunea scrisese ,,Toți în unul» ! Era simbolul care, dintr-o persoană necunoscută, sau puțin cunoscută, ajunsese deodată a reprezenta ideea de Unire încât și de dincolo, de peste munți, transilvănenii care atunci auzeau de el, se arătau ,,gata a muri pentru Domnul Cuza».

Cu ce sentiment adânc poate renaște un om, atunci când renaște odată cu o națiune ! Cât de puternice sunt prefacerile sufletești în fața unei asemenea stări și cum pot modifica ele înseși structura omului ! Îți dai seama că mii, sute de mii, milioane de oameni care ți-au fost până acum necunoscuți, care au existat până acum departe de tine, în nevoile și grijile lor, separati de nevoile și grijile lor, individualizati de nevoile și grijile lor, devin deodată o singură simțire care se strânge în jurul tău și te obligă la fapte mari, te obligă la a uita că ai fost doar tu, individul, cu plăcerile și preocupările tale. Iar clipa gravă, de răsturnare totală a dimensiunilor vieții, este acea când îți dai seama că s-ar putea să și mori pentru simbolul pe care îl reprezinți. Este momentul când înțelegi că, odată cu falnica mantie domnească ai îmbrăcat si subțirea cămașă a

morții care flutură rece în jurul trupului tău. Momentul când începi să simți că te înconjoară umbra lui Mihai ucis mișeleste, a unui Ioan Vodă rupt de cămile, a unui Brâncoveanu descăpățânat cu tot neamul lui, umbre care poartă parcă aceeași cămașă rece ca aceea îmbrăcată și de tine. Și simți nevoia să-ți pipăi fruntea în locul unde, ca și pe frunțile acestor umbre, stă scrisă condamnarea de a fi fost ridicate prea sus și prea semeț în fața dușmanilor, în fața puternicilor din jurul micii lor țărișoare.

Nimic nu te poate confunda mai mult cu națiunea ta, decât această amenințare pe care o simți nu pentru ca ai fi tu, ci pentru că te afli în fruntea ei, pentru că te confunzi cu ea și moartea ta ar putea însemna omorârea voinței ei. Iar convingerea ca nu-ți mai aparții, că nu mai ești al tău ci al unui ideal, există independent de tine, iți pune stăpânire pe ființă, pe gânduri, pe modul de a te purta, pe toată existența ta.

Așa se face că, pe măsură ce poliția perfidă și rutinată, prin care se menținea în miezul continentului Imperiul habsburgic, punea la cale tot mai sistematic asasinarea lui, acest lucru trezea tot mai rare reacții pentru firea sa, și așa nepăsătoare. Nici măcar nu-l preocupa ideea de a se salva. Îl anima doar dorința, neștearsa dorință de a face ceea ce era chemat să facă, de a înfăptui ceea ce trebuia înfăptuit pentru națiunea asta care se strângea tot mai mult în jurul lui, nelasând să pătrundă mâna ucigașă a vreunei puteri străine oricit de mare ar fi fost. Atunci s-a încrâncenat și n-a mai schimbat niciodată uniforma a cărei tunică era asemănătoare celei purtate de Mihai Viteazul. A devenit uniforma lui de gală, cea în care, întotdeauna, apărea în fața națiunii, ca un legământ față de ea și ca o sfidare la adresa aceleiasi forțe oculte și acaparatoare a imperiului care, cu un sfert de mileniu mai înainte de-a încerca să-l asasineze pe el, înfipsese sabia pe la spate în trupul celuilalt român sub sceptrul căruia se unisera laolaltă Moldova, Muntenia și Transilvania. Acum, din prudență diplomatică,

el nu spunea nici un cuvânt în legătura cu Transilvania, cu toate ca norodul ei îl aclama și și-1 dorea. Era ca o iubire ascunsă doar în sufletele celor care o trăiesc, iubire ce nu mai are nevoie să fie rostită de vreme ce ambele părți îi așteaptă realizarea cu fervoare. Ardelenii îl cereau, iar Cuza, știind că nu depinde numai de el asta, aștepta solemn, fără a da apă la moară provocatorilor. Iar Imperiul știa prea bine că, atâta vreme cât ideea de unire pornise a se înfăptui, nu-i va mai putea ține în frâu pe românii de peste munți. Și, dacă prin uciderea lui Mihai își mai asigurase un sfert de mileniu de dominație, uciderea lui Cuza merita orice efort și oricâtă perseverență.

Dar Cuza nu mai era el, ca să poată fi ucis oricind și oricum. Acel ,,Toți în unul», înscris pe armele heraldicei sale, însemna stema și idealul unei națiuni afirmate în fața Europei. În locul sabiei lui Basta prin care cursese sângele din trupul Viteazului, epoca aceasta de parlamentarism presupunea otrava perfidă a diplomației baronului Eder. Și, nepăsându-i, Domnitorul dorea numai atât: să moară în tunica ce amintea de Mihai Viteazul, a cărui voință de Unire speriase imperiile încă din acele vremi care se situau cu un sfert de mileniu mai inainte.

Ce mare si puternic sentiment e să te simți nepasător în mijlocul poporului tău, având conștiința că reprezinți aceeași voință cu el și că acel ,,Toți în unul» de pe stema ta nu e vorbă, ci faptă !

Așa a fost ani de-a rândul, ani al căror ecou a rămas atât de puternic încât a continuat mult, chiar și după ce entuziasmul lor a sleit, după ce, lucrurile reașezându-se în matca lor, firea oamenilor în pielea lor și interesele fiecăruia la locul lor curent, vremurile n-au mai avut aura de început. Dar ecoul continua, pentru că fusese prea mare ca să nu se întindă. El, Vodă, obosise, admiratorii i se răriseră, colaboratorii i se divizaseră, adversarii se organizaseră, dar ecoul tot rămânea, tot se păstra. Și, câtă vreme se păstra, pentru el, pentru Cuza, pentru auzul lui slăbit de omagii

false și amenințări vijelioase, însemna că tumultul care-l provocase putea oricând să revină.

Acum, însă, se stinsese de tot. Se stinsese lăsând înconjurul sterp, trist și, mai ales, fără chemare. Se stinsese lăsând numai șicanele zilnice ale unei țări nevoiașe cu finanțele la pământ, scandalul zilnic al opoziției gălăgioase, tracasarea continuă a relațiilor diplomatice în care trebuie să dansezi pe sârmă. Domnitorul se simțea gârbov și apatic, iar amenințarea nu-i producea altă reacție decât aceea de a o chema, decât aceea de a o dori: De-ar veni odată !

Într-o asemenea stare, el mai ridica fruntea cu demnitate numai pentru a atrage atenția că, personal, nu și-a dorit niciodată această glorie, fie râvnită, fie dușmănită, fie subminată de alții*: „In Alexandru Ioan I, Domn al României, Românii vor gasi totdeauna pe colonelul Cuza, pe acel colonel Cuza care au proclamat în Adunarea Ad-hoc și Camera electivă a Moldovei marile principii ale regenerației României și care fiind Domn al Moldovei, declara oficialmente Inaltelor Puteri garante, când primea și coroana Valahiei, că el primește și această îndoită alegere ca expresie neîndoielnică și statornică a voinței nationale pentru unire, însă numai ca pe un depozit sacru.»*...

EPISTOLA M. SALE PRINCIPELUI DOMNITOR
CATRE PRESEDINTELE CONSILIULUI MINISTRILOR

„Domnule Președinte,

Strâmtoarea în care se află Tezaurul public neiertând Statului a veni în ajutorul unor stabilimente de binefacere, nici a subveni la înființarea de nouă creațiuni de neîndoielnică necesitate, și dorind să nu se zădărnicească, din lipsa de mijloace, îndeplinirea unui gând folositor națiunii, am hotărât a dărui deocamdată, din lista mea civilă, suma de cinci mii șese sute de galbeni (5.600). a căror plată

se va începe de la 1-iu iunie viitor și va inceta la 21 Decembre anul curent, numărâdu-se cite 800 de galbeni pe fiecare lună, până la împlinirea sumei de mai sus, care se va întrebuința în modul următor:

2.000 de galbeni se vor capitalisa, și dobânda lor legala va servi de primul fond de întreținere a unui număr de invalizi, ieșiți din șirul oștirii române pentru beteștuguri, și în neputință de a-si câștiga din această causă hrana vieții;

1.000 de galbeni se vor capitalisa, iarăși, și dobânda lor legală va servi de premii pentru cel mai bun uvragiu științific scris în limba română, asupra unei propuneri date de Consiliul Superior al Instrucțiunii Publice;

4.600 se vor întrebuința spre a se săvârși zidirea acum în lucrare a Asilului Elena Doamna, fundat de prea iubita mea soție.

Facându-vă cunoscut despre accasta, d-le președinte, pun totdeodată asupra d-voastra îngrijirea ca să vă înțelegeți cu dd. colegi ai d-voastra. spre a se reglementa precum se cuvine de către fiecare, în competența atribuțiunilor sale, executarea dispozițiunilor de mai sus.

M. KOGALNICEANU : Raportul din 10 Septemvrie *către Domnitor*

„[...] Permiteți-mi, prea Înalțate Doamne, să supun la domneasca Voastră apreciere oarecișicare greutăți ce voi întâmpina la aplicarea celor două din urmă ordine a Înălțimei Voastre.

Ministerul de interne nu are alte cheltuieii decât lefi, puțin material, și plata antreprenorilor de lucrări publice. Lefile trebuiesc pătite. Așa dar consimțământul d-lui Ministru de finanțe de mai înainte va fi dat. Cât pentru lucrari publice, aice sunt contracte, cu termine, cu penalități mari atât pentru antreprenori, cât și pentru guvern, la caz de neurmare. A nu le plăti dar ceea ce se cuvine antreprenorilor, este a

discredita guvernul și fiscul, ca și când s-ar refuza plata la casa tezaurului public. Nu vorbesc acum de procesele ce fiecare contract neexecutat din partea guvernului, prin neplata la vreme, are să aducă ministeriului. Aceasta este evident, și Dimitrie Cantacuzino, carele - pe baza contractului și a ordinei ce mi-ați dat de a-i permite a pava podul Mogoșoaei într-un an - a cumpărat la Viena 400.000 petre cubice, a și anuntat ministeriului un proces.

Înteleg, prea Înalțate Doamne, deapta îngrijire a d-lui Steege pentru situațiunea financiară. Însă bine voiți a vă aduce aminte, că mai înainte s-a fost otarât ca împrumutul de 48.000.000 să se întrebuințeze pentru acoperirea deficitului și activarea lucrărilor publice și a îmbunătățirilor materiale, care singure legitimează în ochii popoarelor lovirile de stat. Dacă apoi, după întoarcerea d-lui Steege, și în neființa mea, în a noua lună a anului, s-a schimbat planul adoptat mai înainte, și s-a otărât a nu se merge înainte decât cu resursele ordinare, permiteți-mi prea Înalțate Doamne, a zice că este prea tirziu, că cu toată supunerea noastră la consimțământul colegului nostru nu vom putea eși la capăt -, căci cheltuielile budgetului sunt bazate pe lucrari începute, ba chiar efectuate, și oricât plata mandatelor s-ar întârzia, ele tot vor fi plătite. Așa vindecarea răului nu stă în împedecarea miniștrilor de a dispune de sumele ce le sunt afectate prin un budget discutat și adoptat de Inalțimea Voastra, ci în crearea de noue resurse. Țara noastră este bogată; nu are cineva decât să bată cu piciorul, spre a eși aur din pamânt. Numai țara noastră nu are a se teme de bancrute si de catastrofe financiare. Aice cu totul diferez de opiniunea colegului meu de la finanțe, al cărui spirit de economie și inteligență le respectez mai pe sus de toate și le apreciez în toată a lor înaltă valoare, dar a cărui îngrijire nu o împărtășesc.

Remediul situațiunei noastre financiare stă dar, după afirmarea mea, în crearea de noue resurse. Aceste s-au prevăzut si s-au adoptat de înălțimea Voastră asupra

raportului ministrului de finanțe ad-interim. Aceste resurse sunt vânzarea pădurilor, a hlizelor de moșii, a locurilor virane din orașe, capitalizarea embaticurilor, crearea unei dări de spirtoase, suirea vamei de importație, și mai ales crearea unei case de consignatiuni, care îndată ar da la dispositiunea ministrului de finanțe milioanele (și ele sunt multe) care astăzi zac neproducătoare în depozitele judecătorești sau se exploatează nelegal de persoane neîndrituite. Din nenorocire nimica din aceste nu s-au făcut; ba nici chiar proiectele toate nu s-au trimis la Consiliul de Stat. Aice însă este mântuirea. Eu însă, în poziținea mea actuală, nu pot face nimic înspre a activa, spre a da impulzinea. Impulziunea o poate da într-un mod eficace numai Înălțimea Voastră. Aceasta ma face respectuos a ruga prea plecat, dar cu tot dinadinsul, pe Înălțimea Voastră ca să grăbți întoarcerea Înălțimei Voastre în București. Cu orice preț, trebuie ca situațiunea financiară a se îndrepta înaintea deschiderii Camerilor. Oricare Cameră este scumpă de bani. Trebuie dar ca mai înainte, consiliul de ministri, în completul său, și sub președința Înălțimei Voastre, să studieze serios situațiunea financiară, sa otărască resursele de creat, să iee măsuri pentru punerea lor în lucrare, ca să nu stee numai pe hârtie, cum stau astăzi, și totodată să discute și să voteze budgetul pe anul viitor, care apoi Camerei viitoare sa-i fie supus numai spre îndreptare. Iar el să poata funcționa cu inceperea anului 1865.»

TROMPETA CARPATILOR : Imprumutul de 40.000.000

„Ceea ce ar suplini admirabile fapta noastra cea mare, noi credem că ar fi un avânt patriotic, prudinte și economic, spre a dovedi inamicilor și amicilor noștri cât amor avem de patria noastra, și cu ce voință stăruim la întemeierea și creditul Statului nostru prin noi însine : - Deacă, în adevăr, împrumutul de 40.000.000 este necessariu, deacă și

guvernul actuale, în care noi punem toată încrederea, affirmă ca este neapărat acest împrumut, cu toate că se zice că cercetări serioase au dovedit că jumătate din acest împrumut ar fi destul spre scoaterea Statului din nomolul în care se află; atunci, Românilor de toata treapta în ierarchia averii, să ne alțâm animele și să facem noi, Românii, împrumutul de 40.000.000. Acest împrumut, cu oricare condițiuni se va face în străinătate, nu ne va putea costa mai eftin decât 60-70.000.000 pentru 40.000 000; pentru că țara este descreditată, si pentru că banchierii sunt cu mult mai pretențioși când își pun capitalurile în țări descreditate.

Sa nu facem illusiuni: oricâte datorie are țara, și oricâte va mai face tot noi avem să le plătim; și negreșit că, oricum se va chibzui plata acestor datorie, orice biruri noue se vor crea pentru plata acestor datorie, tot cei avuți au să plătească mai mult decât cei saraci. De accea, noi venim, cu tot respectul, să facem propunerea noastra guvernului, ca, printr-un appel călduros la toți Românii avuți, începându-se de la M. S. Vodă Sturdza, M. S. Vodă Bibescu, M. S. Vodă Stirbey, M. S. Vodă Cuza, și M. S. principele Miloș, până la proprietarii cei mai mici și până la bancherii cei mai modești, să se facă acest împrumut în țară și de către Români, numai cu dobânda ce platesc băncele străine ce-și au depus capitalurile, product al acestei țări, în acelle bănce.

Nu suntem la înduoeală că vor rămâne foarte puțini Români, atât de tari de inimă cu inima atât de impietrită și cu rațiunea atât de rătăcită, cari să nu grăbească a veni în adjutorul patriei fără paguba lor, ba încă și cu un profit, calculând că paguba ce va adduce imprumutările la străiin va adjunge și assupră-le fără apărare.

In adevăr, când se gândesce cineva că sunt capitaluri mari române, puse în străinătate numai cu câte 3,4 sau cel mult 5% și Visteria țărei, din care auești aceste capitaluri, adjunge să plătească, chiar la acești bancheri poate care țin aceste capitaluri române p-atât de eftin, 15,20 si 30%; când scie

cineva că sunt venituri particularie, între Români, de câte 200, de câte 100, de câte 50 și de câte 30 mii galbeni pe an, și cu toate acestea suntem nevoiți a allerga totudauna la străini, cu atâtea umilințe și cu atâtea sacrificie, ca să ne facă un crâmpei de drum de fer de la Bucuresci la Giurgiu, etc. etc. ; adjunge naturalmente să urască, și să hulească încă, pe avuții țării.

Noi credem aceste momente mai propice decit oricari altele, spre a face guvernul țărei uă assemene cercare; și de aceea am crede că, deaca guvernul actuale va face un assemenea appel, susținut de toată presa română și de toți oratorii zilei, vom izbuti a se face un început de uă altă direcțiune dată capitalurilor române, care direcțiune să fie atât în folosul țărei cât și în folosul capitaliștilor."

A. D. XENOPOL:

„...Între aceste ministerul căutase în zadar să realizeze împrumutul de 6.000.000 de lei încuviințat lui de Adunare. Crețulescu arată în ședința din 1 Fevruarie, că nu a putut găsi bani nici în țară, nici la Londra unde se adresase, aici mai ales din cauza că suma era prea mica. El revine deci la cererea ca să voteze imprumutul de 40 de milioane în timpul cel mai scurt, deoarece ar fi în tratări cu niște reprezentanți ai unor case de bancă care i-ar fu pus termin de 4 zile spre a afla rezultatul. Se naște iarași o discuție furtunoasă, în care opoziția, condusa și acuma tot de d. C. Boerescu, caută să arate că nici cu acesti 40.000.000 nu se va putea echilibra budgetul, deoarece exercițiul lui 1865 se va încheia cu alt deficit de vro 25.000.000; că după Constituția în ființă o echilibrare a budgetului, chiar dacă ar fi făcută de camere, ar fi un ce iluzorie, dcoarece ministerul poate întrece toate creditele până la 1/3 din suma lor, și apoi poate face cheltuieli extraordinare într-un chip nelimitat. Cu toată înverșunata opoziție, urgent se votează cu 75 de voturi con-

tra 36 și împrumutul este adoptat cu 84 de voturi contra 29. În cursul desbaterilor se făcuse destăinuiri însămnate asupra situației financiare. Crețulescu spusese că « să nu se uite că lipsa e mare: nu se pot plăti decât neapăratele trebuincioase, cum hrana soldatilor; iar lefile și pensiile nu sunt de unde să se plătiască Nu intră bani în visterie; nu se știe pentru ce, dar nu intră,,. Oteteleșeanu, ministrul de finanțe, arătase apoi că «veniturile reale ale țărei nu ar fi decit de 125 - 130 de milioane ». Cu toate aceste budgetul pe 1866 era intemeiet pe un venit de 165.000.000.

După votarea împrumutului, să mai desbate legea măsurilor și a greutăților, cu a careia prilej opoziția găsește mijlocul de a ataca iarăși cu putere guvernul, spunând că "prin concesiunea dată d-lor Leon Lemettre și Bergmann se crea un monopol în favoarea lor, îndatorindu-se pe toți comercianții a cumpăra măsurile numai de la ei, cu prețuri uriașe, când dacă s-ar fi lăsat concurența liberă, s-ar fi putut obține prețuri mult mai mici; apoi aceste măsuri s-ar fi putut prea bine face în topitoriile statului, sau ale școalei de arte și meserii de la Iasi. Atacurile sunt așa de temeinice, că guvernul cere amânarea punerii în aplicare a legei și desființarea concesiunei Lemettre."…

ION C. BRATIANU : (Memoriu presentat domnitorului Alexandru loan I. Cuza)

„Înălțate Doamne !

Suirea Măriei Tale pe Tronul Țării Românești fiind chiar triumful causei naționale, este de datoria oricărui Român de a contribui la susținerea acestui Tron, tot cu atâta vigoare cu cât a luptat de a Te înălța pe dânsul. Unul din mijloacele cele mai eficace pentru aceasta, este a înlesni pe Măria Ta în munca ce-Ți dai ca să cunosci această țară la ale cărei destinări ești chemat a presida de acum înainte. Ne iartă, dar, Măria Ta, de a pune sub ochi-Ți acest memoriu care

sperăm că va așeza deosebirea ce va fi între starea lucrurilor de aici și între cea de la Moldova, deosebire ce, find cunoscută, ar cruța negreșit multe neînțelegeri, multe împiedicări în mersul trebilor publice.

Societatea în Țara Românească este împărțită în patru clase sau categorii. Boerii cei mari, concentrați toți în Bucuresci, si un mic numar în Craiova; boierii cei mici, răspândiți pe toată suprafața țării; neguțătorii și meseriașii concentrați mai toți prin orașe; și țăranii plugari, ce locuese prin sate.

Clasa boerilor celor mari se compune dintr-un număr de familii, ce au avut ca monopol toate funcțiunile din țară pe care unele, adecă pe cele mari, le păstrau pe samă-le, iar pe cele mici le vindeau celor ce le dau mai mult. Numărul acestor familii era destul de restrâns ca rândul fiecareia să vie curând la posesiunea uneia din funcțiunile cele înalte; toată dar ocupațiunea lor a fost de a intriga dobândirea sau conservarea unei funcțiuni: comerțul, industria, agricultura, economia domestică chiar, sau orice altă ocupațiune le-a fost cu totul străină, încât, deși mai toți proprietarii mari nu s-au ocupat niciodată cu îngrijirea moșiilor, mulți nici nu-și cunosc proprietătile, ce sunt lăsate cu totul în dispunerea arendașilor. Postul ce-1 ocupă este adevăratul domeniu, principalul fief al boerului mare.

El îi dă mijloace nemărginite de a dobândi bogății fără muncă, fară pericol, de a-și mulțumi luxul și a-și da o însemnătate socială. Lipsa completă a unei aplicări serioase i-a lăsat fără aptitudine pentru treburi și fără spirit practic, astfel încât ar putea zice cineva de dânșii că sunt utopiști fară a avea o teorie. Aceasta viață a boerilor mari nu este de eri; ea a trecut peste mai multe generațuni și a devenit o a doua natură pentru dânșii: orice alte condițiuni de viețuire ar fi o pedeapsă nesuferită pentru boerii mari, si de aceea, ca sa ajungă la putere, sau ca să se mențină devin îndrăsneți, factioși, până a se goni frate pe frate și tată pe fiu, până a deveni instrumentele oarbe ale străinilor; și chiar a provoca

năvălirile lor.

Se întelege dar de sine-și că boerii cei mari, într-o asemenea posițiune, n-au putut dobândi o influență în țară, ba încă că ei sunt priviți cu același simțământ cu care erau priviți străinii apăsători. Toată puterea ce aveau în țară le venia numai de la administrația ce o țineau de la străini. Ura de care boerii se simt urmărți din partea națiunii, și pe care ei i-o intorc cu prisos, ii intarâtă și mai rău și-i face să fie adesea mai inamici ai naționalității române decât strainii chiar.

Clasa boierilor celor mici se compune din toți funcționarii de al doilea ordin, și din toți proprietarii mari și mici din toată țara. Această clasă este numeroasă, laborioasă și pe dânsa se reazemă toata lucrarea serioasă din toate ramurele administrative și judecătoresci din țară; alăturea cu țăranii, oamenii din clasa aceasta deschid pântecele pamântului și-l fac să rodească; ei vin cu speculele lor de stimulează și ridică în considerațiune comerțul, și dacă moralitatea nu este privilegiul acestei clase, causa este că toate funcțiunile ce ocupă boerii cei mici le sunt vândute de boerii mari. O administrație onestă, dreaptă, și care n-ar fi favorisat decât meritul, ar fi ridicat în scurt timp această clasă; cu toate aceasta, ea astăzi încă este în capul mișcării naționale, contribue într-o proporțiune însemnătoare la regenerarea Romă-niei, și are o mare influență în toată țara; și în toate clasele.

Clasa comercianților și a meseriașilor în Țara Românească este pepiniera clasei de care vorbirăm în urmă. Ea în toate părțile produce toate bogățiile ce nu izvorăsc din agricultură, și chiar acestora le dă un preț ce nu l-ar avea fără dânsa; ea posedă toate calitățile de energie și moralitate, ce caracterizează această clasă în toate societățile europene; ea posedă încă nu numai instinctul, amorul libertății, ce este firesc unei clase de o natură democratică, ci și al patriotismului celui mai înalt, celui mai entusiast; pentru că deși în comerțul de sus se află mulți

străini, însă fiind toți de ritul Bisericei noastre naționale, si fiind veniți toți din țările supuse Turcilor, România a fost adevăratul pământ al făgăduinței pentru dânșii: aici s-au îmbogățit și s-au ridicat la stare de om liber, aici au găsit o patrie mai liberă și mai generoasă, la a cărei prosperitate se interesează astazi, atât cât și noi, născuți Români. Aceia ce întăresce însă și mai mult această clasă și o tin pe drumul patriotismului, sunt meseriașii cari sunt toți Români, cu simțiminte de moralitate și de patriotism ce ar face onoare oricărei alte clase.

În sânul clasei comerciante, ce a luat o mare întindere și putere, se află mai cu osebire în sămânță civilisațiunea română, și numai cu stârpirea ei ar mai putea să mai piară civilisațiunea și libertățile publice în România.

Clasa țăranilor, a plugarilor, formează marea majoritate a locuitorilor acestei țări; ea însa are o mare însemnătate, nu numai prin numărul ei, dar chiar prin dezvoltarea ei morală și intelectuală.

Dacă neîngrijirea boerilor mari pentru starea lor și a moșiilor a fost causa degenerării acestei clase, această neîngrijire însă a favorisat până la oarecare punct desvoltarea țăranilor. Oricât de răi, oricât de răpitori au fost arendașii, însa, ca străini ai proprietății, ca unii ce n-aveau să stăpânească decât trei ani, ca unii ce n-aveau nici-o influență prin modesta și precara lor posițiune socială, n-au putut abusa de țăran cât ar fi putut s-o facă boerul proprietar, ce era totdeodată și dregător, el sau ai lui; și mai cu deosebire, că proprietarii, necunoscându-și valoarea veniturilor lor, le dau arendașilor, până în anii din urmă, cu un pret. foarte jos. Astfel, țăranii, având în genere a se lupta numai cu arendașii, au îndrăsnit să se împotrivească la orice apăsare, și au isbutit chiar câte odată de a se apăra, de a-și dobândi îndreptarea prin autorități; ba de multe ori proprietarii și funcționarii, ei singuri, ca să dobândească ocasiunea să stoarcă pe om, îl întăresce și-i dă consciință de drepturile sale și de demnitatea sa.

Acestea sunt, negreșit, causele principale cari, împreună cu școalele sătenesci, au deșteptat, au ridicat clasa țăranilor, încât, astazi, se poate compara ca avantagiu cu orice clasă de țărani din societățile civilisate. Clasa țăranilor de-acum înainte poate mai îndura, dar ca să se lase de a se mai împila, de a se supune desăvârșit, este peste putință, căci țăranii simt că puterea țării residă într-însii. Printr-o educațiune îngrijită, printr-o bună direcțiune, ce li s-ar da de către un Guvern național și liberal, de către un Guvern ce ar dobândi încrederea și dragostea lor, s-ar putea face din clasa țăranilor un bulevard nestrăbătut al naționalității și al libertăților române.

Acum ca expuserăm starea socială a țării, să ne fie ertat a arunca o privire asupra atitudinii ce deosebitele clase au luat în lupta națională. Această a doua parte a memoriului, ce nu este în genere decât o expunere de fapte, va servi de reazem pârghiei întâi, sau de rectificare, dacă ea ar fi greșită.

Când o rază de speranță veni să însuflețească inimile Românilor, când sfârșitul rasboiului din Crimeea ne lăsă să întrevedem un drum de independență națională, și Românii toți se îndreptară către dânsul, inimile boerilor celor mari înghețară; și cum aveau încă Guvernul în mână, întrebuințară toate mijloacele de persecuțiune ca să sugrume manifestarea opiniunii publice, și să potă astfel dovedi Europei că nu suntem decât nisce poporațiuni fără energie, fără aspirațiuni, fără instinct național, fără trebuință de libertăți și că, astfel, nu suntem în stare de a forma un Stat suveran, independent; acum ca întotdeauna, interesul lor se găsi legat cu interesul străinilor și lucrară într-un acord, ca să ne poprească de a intra în posesiunea anticelor noastre drepturi. Sistemul de persecuțiune, ce, atât în timpul răsboiului din Crimeea, cât și al Congresului de la Paris domni în țară contra unioniștilor și apărătorilor autonomiei, este cunoscut de toată lumea și nu mai face trebuință de a-l descrie aci; constătăm numai că el fu atât de tare, încât sugrumă voința națiunii întregi și nu putu să-și manifeste

dorințele, ba nu putu nici măcar arunca un țipăt de suferință. Astfel, Austria și Turcia putură susține în Congresul de la Paris, că poporațiunile din Principate nu vor Unirea.

Tratatul de la Paris lăsă cestiunea noastră atârnata, nehotărâtă, și boerii putură iarăși răsufla și se puseră din nou la lucru. Ei făcură tot ce le fu prin putință, ca Divanul ad-hoc să fie compus astfel, încât să răspundă în favoarea trecutului; însă energia celorlalte clase triumfă împotriva tuturor uneltirilor lor-, și marea majoritate a Divanului fu națională. Cu Divanul ad-hoc mai cu osebire, și într-un mod oficial și în fața lumei, putură a se constata calitățile morale și intelectuale, devotamentul și patriotismul fiecărei clase. Într-adevăr, în tot timpul discuțiunilor, boerii cei mari se arătară preocupați numai de interesele claselor lor, pe când celelalte clase și mai cu osebire țăranii se arătara întotdeauna dispuși a sacrifica orice interes de clasă; ei sugrumară adesea strigătele de suferințe, pentru interesul general și respinseră, cu o înțelepciune si cu un devotament antic, toate insinuările perfide, prin cari căutau unii să-i atâțe la cereri de natură a compromite causa națională complicând-o cu cestiuni sociale. În fața unei atitudini atât de patriotice a majorității Camerei, în fața umanității cu care națiunea se pronunțase pentru cele patru puncte, ce resumau dorințele, trebuințele și drepturile acestor țări, boerii se smeriră și, în votul de la 9 Octomvrie, Divanul ad-hoc fu unanim. Poporul crezu în sinceritatea votului boerilor și aceștia fură salutati cu aclamațiunile cele mai entusiastice. Ei puteau din acel minut deveni conducătorii națiunii; dar nu voiră, sau mai bine nu putură năravul fiind mai tare decât voința lor și, de a doua zi, începură, atât în Divan cât și în străinătate, a lucra la dărâmarea votului de la 9 octomvrie.

Convențivnea de la Paris fu primită ca un triumf pentru dânșii, ca o revanșă contra votului de la 9 Octomvrie; și ca să smerească și mai mult națiunea, o spuneau în gura mare că nu cu puține sacrificii au dobândit acest eșec national.

Despărțirea Principatelor, o lege alegătoare foarte restrânsă, Guvernul în timpul alegerilor încredințat în mâinile boerilor celor mai înapoiați și mai îndrăsneți, erau negreșit nisce impuneri grele, sugrumătoare pentru națiune. O Cameră dar, aleasă în asemenea condițiuni, nu putu fi compusă, în majoritatea ei, decât de oameni devotați clasei boerilor mari și a candidaților ei la domnie. În momentele însă supreme când era să se hotărască viitorul neamului românesc întreg, și acum nu de străini, ci de representanții a trei milioane de Români, voința publică, voința națională se manifesta cu atâta vigoare, încât numele Mariei Tale, ce devenise simbolul independenței naționale, al emancipării claselor apăsate și al unirii Principatelor, fu aclamat chiar de acea Adunare, a cărei majoritate era devotată pretendentului, fostului Voevod Bibescu.

Votul de la 24 ianuarie a deschis o eră de întărire, de mărire și de fericire națională, nu numai fiindcă aceste două Principate s-au unit sub Maria Ta, dar fiindcă societatea din Țara-Românească s-a emancipat de apăsarea unei clase ce opria desvoltarea puterilor nationale. Boerii cei mari simțiră consecintele votului din 24 Ianuarie, ca și Puterile străine, ce sunt opuse emancipării noastre naționale. Ei se pusera dar iarăși, ca și după votul de la 9 Octomvrie, a surpa marele fapt național ce-1 consacraseră chiar ei cu iscăliturile și jurământul lor. Candidatul de predilecțiune al lor, ce abia ajuns din străinătate, se întoarse în Occident, negreșit ca să lucreze în numele boerilor pe lângă Cabinetele Puterilor garante și să anuleze alegerea Măriei-Tale. Tot cu aceeași misiune a fost neapărat însărcinat un alt personagiu, cel ce s-a întors la Constantinopole înțesat de bani și, se zice, purtător de o protestațiune din partea boerilor. Cât pentru dumnealor, și-au reservat lucrarea din năuntrul țării; astfel, în Cameră, s-au arătat hotărâți a se împotrivi la orice măsură, de a împiedica orice lucrare ar fi fost de natură a înradăcina actul cel mai mare și moral de la 24 Ianuarie; afară de Cameră, ei căutau cu diferite uneltiri să atâțe clasa

țăranilor și să descurajeze pe celelalte clase, asigurându-le că Guvernul Mariei Tale este efemer si că cele vechi iar se vor reînființa; pe de altă parte, caută să înrâureze Guvernul Mariei Tale, spre a-1 împiedica, a-1 paralisa, a-1 compromite pe drumul cel nou, singurul mijloc ce le mai rămâne de a răci dragostea și entusiasmul Românilor pentru Maria Ta.

Reaua voință a boerilor, intrigile lor, revolta lor contra Guvernului sunt atât de evidente, încât simt trebuința să le acopere cu un pretext, și acest pretext este tot acela de la Divanul ad-hoc, adeca pericolul în care s-ar afla proprietatea; în numele proprietății se despart de națiune, se pronunță cu o nerușinare nemaipomenită în contra tuturor cestiunilor de viață, ce de la tratatul din Paris sunt la ordinea zilei; în numele proprietății, se opun ca națiunea să facă un singur pas înainte, zicând că nu 1-ar putea face fără sa calce, să violeze proprietatea. Am constatat noi înșine că boerilor le lipsesce spiritul practic; însă nu le-ar fi trebuit o doză mare de bun simț ca să înțeleagă că, prin atitudinea lor, compromit nu numai causa națională, dar că pun în pericol chiar proprietatea, ce au pretențiunea de a apăra, și că numai o Adunare poporală, rezemată pe un Guvern național, ar putea înlătura cestiunile sociale cele primejdioase și resolva pe acelea ce interesul țării le reclamă.

De n-am fi amenințați din afara, această posițiune critică, ce fac boerii Guvernului Măriei Tale, ar fi de suferit; timpul chiar s-ar însărcina de a o nimici. Situațiunea însă din afara cere măsuri grabnice, viguroase, ca să aducă unitatea înăuntru. Principatele au eșit negreșit din trista situațiune a trecutului, ce era cu totul anormală și fără capăt; posițiunea lor este astăzi strălucită, pe lângă ce era în trecut; viitorul lor este deschis de voim să-l asigurăm; dar ele sunt mai în pericol, de putem zice așa, decât în trecut. Într-adevăr, rivalitățile Statelor vecine și interesul echilibrului european nu mai sunt destul de puternice ca să ne scape din furtuna în ajunul căreia ne aflăm, și pe care numai orbii nu o văd;

bărbăția noastră, opintelile noastre sunt de neapărat de-acum inainte, ca să înfruntăm primejdiile ce o să ni se înfatișeze, și adăugăm că, cu cât rolul nostru va fi mai mare și mai activ într-acea luptă cu atât vom asigura Romaniei o posițiune mai înaltă, mai glorioasă și mai prosperă.

Dară, o repetăm, situațiunea din afara a României nu Te iartă pe Maria-Ta a amâna o soluțiune francă a acestei politice dinăuntru; orice tărăgăire, orice șovăire, orice compromis ar pune în pericol guvernul Măriei Tale și, prin urmare, independența națională. Hotărârea Mariei Tale de a apăra Tronurile întrunite și a protegia regenerarea României a fost exprimată cu atâta tărie încât credința noastră într-acestea este și va fi neclintită. Grija noastră dar nu poate fi alta, decât aceea, dacă Măria Ta o să găsesci puterile trebuincioase acolo unde poate le cauți; această grijă ne-a și dat curajul de a Vă infățișa acest memoriu.

În crise politice ca aceea în care ne aflăm, șefii Statelor mari, Statele organisate de mult timp, n-au, până la oarecare punt, a se îngriji decât de puterile organisate și de resursele financiare obicinuite. Nu este însă tot astfel într-un stat mic și cu totul desorganisat ca al nostru. Aci este trebuință de a improvisa tot și a alerga la sorginții vii ale națiunii, căci numai devotamenutl entusiasmul poporului poate să dea oșteni și bani într-asemenea ocasiuni. Și acestea ar deveni cu atât mai necesari, cu cât crisa noastră politică ar coincida cu crisa orientală, sau cu un rasboiu european, în cari amândouă cazurile Măria Ta ești chemat a lua parte ca să asiguri României posițunea ce i-ai însemnat în cugetările Măriei Tale.

Casurile de mai sus sunt simple, lămurite, și, cu toată grija noastră, sperăm însă că, până n-ar ajunge acest memoriu în mâinile Măriei Tale, dispoștiunile Guvernului vor veni să dea națunii asigurarea că hotărârea Măriei Tale este chiar dorința, ei.

Este insă un caz mai periculos, aceea când primejdia s-ar

părea lesne de abătut: când Puterile adversare naționalității noastre s-ar arăta comode, îndurătoare, lesne de a ne câștiga cu nisce concesiuni ce fățiș n-ar avea importanță concesiuni raționabile, căci ele ar fi cerute în numele ideilor de ordine și de conservațiune, în numnele salutului public al Statelor vecine și ca o dovadă de moderațiune și de înțelepciune a Guvernului Măriei Tale.

Sunt puțini oameni, și Guverne și mai puține, cari au resistat de a nu aluneca pe un asemenea pripor, și acest pripor ar deveni și mai alunecos pentru noi, dacă o Putere, care astăzi nu este amenințătoare pentru noi, ne-ar lăsa să sperăm un ajutor activ la un ceas de atac din afară. Nu respingem ideile de ordine și de conservațiune; ele sunt condițiuni sine qua non ale societăților; dar ne întrebăm, ce semnificare ar putea avea în țară la noi ?

Căci a conserva instituțiunile presente și a menține la putere oamenii trecutului, n-ar fi oare sinonim de a menține România în starea de slăbiciune a trecutului și a o lăsa astfel la discrețiunea străinilor ? Tot asemenea respingem ajutorul generoșilor noștri vecini; însă dorim ca puterile naționale să fie destul de desvoltate si reorganisate, încât ajutorul străinilor să nu poata deveni, nici într-un cas, primejdios pentru independența noastră națională.

Să ne fie ertat acum, Maria Ta, să ne facem întrebarea, ce s-ar întâmpla dacă, ferească Dumnezeu, Guvernul Măriei Tale, procupat de greutățile, ce trecerea de la un sistern la altul atrage întotdeauna după dânsa, preocupat de idei de fusiune, de împăciuirea partidelor, și împins de un simțământ de nepărtinire, ar cădea victimă ispitelor ce arătăm mai sus și cari, sub deosebite forme, sub deosebite măsci, înconjoară Guvernul Măriei Tale ! Amorul, entusiasmul și devotamentul cel mai adânc ce are națiunea pentru Măria Ta n-ar face oare loc desafecțiunii și descurajării ? Atunci Măria Ta, slăbit astfel înăuntru, fără ca să fii decât tolerat de Cabinetele Statelor vecine, n-ai cădea oare pradă intrigilor și ambițiunilor ce fierb și care

atunci vor fierbe și mai tare în toată țara la noi ? Și, în asemenea cas, scenele tristului trecut nu s-ar repeta iarăși și acum, pentru desăvârșita noastră peire ?

Nu, Măria Ta, nu sunt două drumuri de apucat, ca să ne ducă la ținta ce Ți-ai propus; înarmarea țării, organisarea Ministerului din năuntru și al Justiției, moralisarea lor printr-o nouă alegere a personalului, reorganisarea totală a administrației finanțelor, introducerea unui nou sistem de contribuțiune și organisare a creditului public, adecă înlesnirea circulațiunii capitalurilor, - acestea sunt măsurile ce nu suferă întârziere, pe când, fără dânsele, orice s-o încerca, orice s-o face, n-o să isbutească, căci numai ele pot întări Guvernul și asigura în toate ceasurile independența națională.

Am arătat unde, după părerea noastra, este puterea în Țara-Românească; am dovedit, în urmă ca tot acolo este patriotismul; am arătat cari sunt primejdiile și cum, după noi, ar putea fi înfruntate.

Măria Ta, cinci milioane de Români Te-au ridicat, prin puterea sufletelor lor, prin puterea credinței lor naționale, pe Scaunile întrunite al lui Ștefan cel Mare si al lui Mihai Viteazul; cinci milioane de Români au simbolisat în Măria Ta independența națională. Astăzi, Romania întreagă și-a oprit răsuflarea și așteaptă de la Guvernul Măriei Tale acte de acelea cari să-i însemne, în trăsuri mari, drumul cel nou pe care este gata să se arunce cu entusiasmul, cu devotamentul unui popor a cărui credință națională, moștenire strămoșească, a crescut și s-a întărit prin atâția secoli de suferințe. Prin iubirea tuturor Românilor, Măria Ta ești unul din suveranii cei mai tari; fă ca actele Guvernului Măriei Tale să corespundă cu această putere, ca astfel generațiunile viitoare să se înșiruiască bine-cuvântând numele Mariei Tale.»

XIV

Da: el a primit acea îndoită alegere a moldovenilor și

muntenilor, ca expresia neîndoielnică și statornică a voinței naționale pentru Unire – însă, precizând de la bun început, din primul său discurs de pe tron, că o primește: « numai ca un depozit sacru » !

Ca pe un depozit pe care poate să-l predea oricând, pe care e gata oricând să-l înmâneze altcuiva și, pe care, acum, starea de oboseală și de apatie îl face chiar să dorească a-l depune în alte mâini. Mai viguroase, zice el din cavalerism, mai dornice de înălțare și putere, înțeleg toți cei care îl aud, ceea ce-i îngrozește și-i alarmează la culme pe cei din jurul lui.

Cei din jurul lui !... Îi știe cum sunt și, doar uneori, din săbiciuni omenesti, se confundă cu ei. De cele mai multe ori, însă în demnitatea și în onestitatea sa, găsește unghiul din care sa-i privească rece și, dacă firea nu-i permite să fie și acuzator, în orice caz cinismul acela dulce, moldav, în care omul pare mai moale și mai nepăsător decât este, îl face să-i vadă așa cum sunt: Sunt mărunți și activi. Sunt interesați și pătrunzători, sunt destul de lipsiți de ideal ca să poată fi foarte perseverenți cu poftele pe care le au. Din pricina aceasta, gestul lui larg, obosit și desinteresat de a-și ceda coroana oricui ar putea-o purta cu fruntea mai sus, îi alarmează la culme. Iar osanalele cu care ei încearcă să-i sprijine moralul nu sunt, desigur, decât o formă de exprimare a temerii. „Ce ne-om face când nu vei mai fi Tu ? !»... „Tu», cu literă mare, cu majuscula majestății în spatele căreia ei își pot face liniștiți interesele și aranjamentele. Și, așa cum alții s-au despărțit de el pe interese contrarii, acum, de când și-a exprimat dorința de a pleca, dorința de a depune „depozitul sacru» ce-l preluase cândva, îi simte pe cei mai apropiați cum se desprind, la modul foarte puțin sacru și foarte mult pământean. Nu pentru că ar dori să se desprindă; dar, simțindu-l pe el desprinzându-se de putere, își caută și ei alt rost, interesul fiind mai puternic decât credința.

Vazută de aici, de la înălțimea dulcei nepăsări care vine

de cine știe unde, dintr-o molicioasă apreciere orientală a ideii de tron, camarila trebue înțeleasă și nu hulită. Să-i hulești și să-i schimbi e ușor - îi spune scepticismul inteligenței sale neagresive; să te folosești de ei, măcar în măsura în care ei se folosesc de tine, e mai cu minte. Și, simțind asta, oamenii maruți din jur îți ridică osanale și profită, te zeifică și profită, îți fac servicii ție și familiei tale și profită, îți bârfesc dușmanii și profită, se bârfesc între ei și profită, te slugăresc și profită, ți se plâng și profită, râd în spate și profită, profită, profită, profită... aceasta fiind legea nescrisă a roirii lor în jurul tronului. Iar tu, care nu-i consideri proști nici pe ei, în înțelepciunea ta îți dai seama cum, cu cât o asemenea categorie de inteligențe e mai strânsă în jurul tău, cu atât vidul este mai mare.

Să te fi simțit cândva puternic și de neabătut în mijlocul unor mari mase de oameni, a unor nesfârsite mase care înseamnă întregul popor cu privirile ațintite către tine, să fi știut că în mijlocul acelor oameni voința ta e mai voință și tăria ta e mai tărie, să fi urcat, chiar în aburii unei amețeli, de la dulcea condiție de boiernaș moldav la cutremurătoarea poziție de simbol al unor aspirații naționale și să ajungi să-ți dai seama ce-nseamnă aceasta în fața lumii întregi, e o ardere cum milioane de vieti nu o pot realiza. Iar apoi, deodată, din cine știe ce greșeli ale tale sau ale destinului, din cine știe ce strâmbătăți, ale caracterului tău sau ale ursitoarelor care ți 1-au urzit astfel, să constați în jurul tău golul, să simți vidul creat de cei întorși către nevoile lor, să-ți dai seama de lipsa de pondere pe care o ai în acest vid și să te clatini văzând cum plutesc in jurul tău, tot fără pondere, doar gângăniile din camarilă !... Nu-ți mai pasa de toate societățile literare care, de fapt, sunt societăți conspirative; nu-ți mai pasă de opoziția tot mai înverșunată; nu-ți mai pasă de răutatea puterilor străine. Te chinuie doar propriul tău vid ce te-nconjoară lăsându-te fără voință și îți aduci aminte de lașa mângâietoare chemare pe care ți-o adresează chiar un om de bună credință. Un om de activă și

permanentă bună credință cum este Costache Negri.

Da, pentru ca însuși Costache - cel care a luptat poate mai mult pentru ideea de ,,Cuza» decât chiar Cuza, cel care fusese animatorul și idolul tinerilor politici de la 1848 și care, până aci și până azi, în ultima clipă, încă mai ține sus steagul țării și al Unirii în centrul luptelor diplomatice din capitala puterii suzerane unde este ambasador al lui Cuza și voce a idealului de unire românească - sastisit și el de de rutina intrigilor diplomaticești și a interesatelor dușmănii neproductive, îi scria nu atât Domnului de acum cât vechiului prieten dintotdeauna, îndemnându-l să se retragă împreună din colcăiala nefastelor politicale, într-o comodă viață de cafele și taclale: ,,...Să facem o viață de bohemă lăsând la dracu politica !»... Costache Negri era personalitatea cea mai marcantă a tinerimii moldovene cu care crescuse voievodul. Era frumos, era cuceritor prin ideile și pasiunea lui. Era făcut să impună și să diriguiasca prin chemarea lui către idealuri limpede rostite. În tovărășia lui și a lui Alecsandri a cutreierat Cuza, în anii tinereții, Italia, văzând cum fierbe și crește revoluția. Si au ajuns împreună la Paris în acea zi de Sfântul Stefan a anului 1848 când Negri a rostit un înălțător toast în fața tuturor junilor români, strigându-le cu patimă cuvintele ce-aveau să le devină ideal: ,.Unirea. Unirea ! Atâta ne lipsește». Revenind apoi în țară, el a fost cel mai vehement și mai neiertător din tot grupul lor de moldoveni cu vederi revoluționare, cerând mereu și fără compromis împroprietărirea țăranilor. Ba, chiar, a refuzat și mari moșii pe care le-ar fi putut moșteni; iar conacul lui de la Mânjina s-a prefăcut într-un loc de pelerinaj al tineretului Moldovei. Acesta era Costache, bunul lui prieten Costache spre care se îndreptau ochii tuturor, și căruia, în 1858, i se propunea coroana Moldovei. Și, dacă a refuzat-o, așa cum refuzase și moșiile, nu a făcut-o decât din credință politică, el ne dorind să mai fie ales cineva ca Domn al Moldovei care ar fi păstrat Principatele despărțite. Iar apoi, când s-a suit Cuza pe tron și și-a dat seama că

idealurile lor se pot înfăptui, le-a slujit necondiționat, dăruin-du-se cu devotament cauzei. El a fost cel care a venit cu ideea dublei alegeri; mintea lui a fost aceea care a născocit insolitul act de inteligență națională, în ciuda manevrelor marilor puteri. El, prin relațiile sale cu frăția munteană, s-a dus la București și a sugerat celor ce luptau acolo acea salvatoare soluție care urma să impună alegerea celui ce se alegea și la Iași. Iar, după ce și-a văzut realizată această genială mașinațiune, a acceptat postul cel mai greu. A acceptat a fi în vârful de lance a susținerii acțiunii, unde putea fi mai eficace, dar și mai expus decât însuși Domnitorul. Și s-a avântat în principala bătălie diplomatică: la Constantinopol, acolo unde se luau toate deciziile. Și a rămas acolo, pe poziții, vreme de șapte ani, salvând țara din multe încurcături și aducându-i multe avantaje prin relațiile sale. A rămas de veghe, precum străjerul din cel mai important avanpost unde vede cel mai bine și manevrele dușmanilor, dar și semnalele aliaților pe care și-i poate atrage. A rămas activ, nu în turnul lui, ci pe câmpul din față, stricând planurile unora și legând alianțele altora în așa fel încât, de multe ori, ceea ce făcea el acolo era mai important decât guvernul, cu intrigile respective, de care beneficia Domnitorul la București.

Iar acum, Costache al lui, neînvinsul, omul de neschimbat în hotărâri și credințe, cel care 1-a slujit cu devotament pe Domnitor tot așa cum și Cuza ar fi făcut-o dacă rolurile ar fi fost inverse, îi trimite obositul și scârbitul său mesaj, tânjind după peregrinările tinereții lipsite de corvoada răspunderilor și a luptelor pline de intrigi: „... Să facem o viață de bohemă lăsând la dracu politica !''...

De 1-ar avea pe Costache alături !

De 1-ar aveaaa !... - strigă sufletul chinuit al Domnitorului în palatul acesta care i se pare acum neprimitor și rece, uns cu umezeala zloatei de afară, nici zăpadă curată, nici ploaie limpede, ci zloată noroioasă de care simți nevoia să te ștergi și să te îndepărtezi. De 1-ar avea pe el, pe Costache !... Că,

de Costache, încă este apropiat. **De el nu s-a rupt așa cum s-a rupt de Kogălniceanu**.

Pentru că asta e durerea; ăsta este gândul lui trist: ruperea de Kogălniceanu !... El și-l evocă acum pe Costache Negri, numai datorită gândului încurajator că, de acela, încă nu s-a rupt.

Dar viața este făcută în așa fel, încât gândul trist care-l chinuie nu poate să nu aducă și întrebarea neiertătoare: Nu cumva nu s-a rupt de el, doar pentru că îi este departe, la Constantinopol; dacă ar fi fost în țară, însă ?... În țară si, alături, în guvern ?... În guvernul care a trebuit să țină piept tuturor presiunilor, tuturor furiilor moșierilor deposedați, tuturor ranchiunelor politicienilor demascați ? !

Și, cu toate ca n-ar vrea, cu toate ca refuză a se gândi la asta, valul de frământări i-1 aduce dinainte pe Kogălniceanu, cu expresie tristă în ochișorii săi inteligenți, spunându-i fără imputare, ci numai cu demnitate „Nu merit oprobriul tău, Doamne, eu te-am servit cu credință și fără gânduri ascunse !"...

Nu merita Kogălniceanu oprobriul. Dar intrigile, dar limbile rele ale celor din jur ? !„

Intâi, au știut prea bine să-i amintească chiar de momentul alegerii lui la votul din Adunarea electivă a Moldovei. De seara aceea din ianuarie, 3 ianuarie 1859, când Kogălniceanu plecase din casele lui Costache Rolla, supărat de neînțelegerile dintre deputați, așa că, asemenea lui Cuza însuși, nu asistase la alegere. Cei care s-au dus cu procesul verbal la el acasă să-l semneze, ziceau că ar fi exclamat zâmbind : « Cuza ! » Interpretind tendențios, adică :„*Tocmai Cuza* !".

I-au amintit aceasta dușmanii lui Kogălniceanu, ca pe o picătură de venin; și i-au mai amintit că, în discursul din ziua proclamării, și-a permis să-i dea sfaturi cum să domnească... I-au amintit, ca și cum i-ar fi băgat în inimă acele care să-l îndepărteze de sfetnicul său !... Iar el, el

Domnitorul care ar fi trebuit să fie serenissim, s-a dovedit a fi pământean și a mușcat din nada discordiei dorite de dușmani, uitind ce mare personalitate era la acea vreme Kogălniceanu, în înfruntarea cu boierii conservatori. A lăsat să fie spionat de către oamenii străini din camarilă, oameni veniți din alte țări, precum Librecht care, din șef al telegrafului a devenit stăpân peste deciziile pe care le comunică în toată țara, sau chiar Balygot, secretarul personal care-i ține și cancelaria. S-a lăsat în mâinile lor, da: Slăbiciune omenească de care nu a mai dorit să-și amintească, tot așa cum nu a mai dorit să-și amintească de faptul că, la toate marile lui reforme, principalul - și sprijin și inspirator - i-a fost Kogălniceanu. Fără să se fi remarcat la el vreo tendință de mărire personală, ci doar tenacitatea de a vedea înfăptuit programul lor visat la 1848 și stabilit în Divanul ad-hoc.

Dar pentru asta, pentru a-l face să uite acest adevăr și mai mare, și mai important, intriganții din toate categoriile, de la boierii deposedați de pământuri, până la miniștrii cei mai apropiați care ar fi vrut să ia ei locul lui Kogălniceanu în guvern, s-au înțeles cum se-nțeleg între ei toți intriganții, și i-au zugrăvit chipul plin de spirit al ministrului său, drept o caiafă care ar vrea să-i ia meritele sau chiar tronul.

Tronul !

Parcă acum nu e plictisit de el ? !... E și plictisit, și lipsit de marea prietenie a lui Kogălniceanu. Și plictisit, și schilod clătinător. Pentru că, acum își dă seama: Puterea lui, puterea actelor lui a fost adevărată câtă vreme se sprijinea pe un sfetnic precum acela. Acum, a rămas un om obosit la care, blânda nevoie de prietenie fiind, totuși, mare, nu se mai întreabă dacă oamenii din jur îi sunt amici, îl aduleaza sincer, așa cum ar vrea să se arate, ori doar îl slugăresc cu instinctele perfide ale celor care zic cum zici tu, râd cum râzi tu, se mânie cum te mânii tu; dar, de ciupit sau de stors, ciupesc și storc așa cum poftesc ei.

Asta e Curtea ! - își spune el cu blazare: O Curte nu are

idealuri, ci interese. Interese care te fac întotdeauna să te simți departe de ea, creindu-ți acea senzație de vid în care ești lipsit de pondere. Ești doar simbolul la umbra căruia alții trebuie să-și facă interesele. Și, la această tulburătoare constatare, fără să știe de ce, își amintește figura intransigentă a lui C. A. Rosetti care-i spunea fără ezitare : ‚Românii Munteni au coronat în Maria Ta nu un individ... !"

I-o spunea, oare, cu simțământ rău, dorind să-l aducă la realitate, sau pentru a-și exprima fanatismul de om care crede doar în idee ?

Acum își dădea seama că ceea ce, pe parcursul timpului și a înfruntărilor, îl liniștea și-i păstra echilibrul în fața figurii amenințătoare și neiertătoare a mesianicului revoluționar muntean era numai farmecul dulce și înțelept al acelui bonom perseverent și cult. Al acelui om echilibrat, de francă atitudine, care se înfățișa sub mutrișoara lui Kogălniceanu.

Dar Kogălniceanu era acum departe, cu inima și mai departe. Era dincolo de prăpastia care se căscase între ei.

XV

Discursul lui Mihail Kogălniceanu la înscăunarea lui Cuza în Moldova, 5 ianuarie 1859

„Măria Ta !

După una sută cinci-zeci și patru de ani de umilire și degradare națională, Moldova a intrat în vechiul său drept consfințit prin capitulațiunile sale, dreptul de a-și alege pe capul său, pe Domnul. Prin înălțarea ta, pe Tronul lui Ștefan cel Mare, s-a reînălțat însuși naționalitatea română. Alegându-Te de capul său, neamul nostru a voit să îndeplinească o veche datorie cătră familia Ta, a voit să răsplătească sângele strămoșilor Tăi, vărsat pentru libertățile publice.

Alegându-Te pe Tine Domn în Țara noastră, noi am voit să arătăm lumei ceia ce toata firea dorește : *„La legi noui*

oameni noui,,.

O Doamne ! mare și frumoasă îți este misiunea ! Constituția din 19 August ne însemnează o epocă nouă și bine meritată. Ești chemat să o deschizi. Fă ca legea să înlocuiască arbitrarul. Fă ca legea să fie tare, iar Tu, Măria Ta, ca Domn fii bun și blând, fii bun mai ales pentru aceia pentru care mai toți Domnii trecuți au fost nepăsători și răi.

Nu uita că dacă 48 de deputați te-au ales Domn, însă ai să domnești peste 2 milioane de oameni. Fă dar ca Domnia Ta să fie cu totul de pace și de dreptate; împacă patimele, urele dintre noi și reintrodu în mijlocul nostru strămoșească frăție.

Fii simplu, Măria Ta, fii bun, fii Domn cetățean, urechea Ta să fie pururea deschisă la adevăr și închisă la minciună și lingușire.

Porți un frumos și scump nume, numele lui Alexandru cel Bun. Să trăiești dar mulți și fericiți ani ! Ca și dânsul fă, o Doamne, ca prin dreptatea Europei, prin dezvoltarea instituțiilor noastre*, prin simțimintele Tale patriotici*, să mai putem ajunge la acele timpuri glorioase ale națiunei noastre, când Alexandru cel Bun zicea ambasadorilor din Bizanțiu: «*România n-are alt ocrotitor, decât pe Dumnezeu și sabia sa*». Să trăiești Măria Ta.»

D. BOLINTINEANU:

„[...] C. Negri era capul și idolul unei junimi nobile care luase inițiativa în ideile de reforme încă din anul 1848, și care se văzuse esilată din Moldova sub Sturza până la venirea Domnului Grigorie Ghica. Acest domn se urcă pe tronul Moldovei chiemând pe lângă sine pe toți liberalii, pe când liberalii din Tara Românească erau esilati. June încă, C. Negri terminându-și studiile sele în străinătate, primi de la D. Konaki, părintele său vitreg, propunerea de

a-l face moștenitor peste averea sa imensă, cu condiție a lua numele lui Konaki. Sentimentele sele nobile, cavaleresci, împinse până la cea mai sublimă abnegație de persoana sa, făcură a refusa cu indignație condiția de a purta alt nume pentru avere decât numele părintelui său, care murind îi lăsase moșia Mânjina cu un modest venit. Acest act anunța ce va fi mai târziu. Petrecu mai mulți ani în Italia. Sentimentele sale delicate se armoniau cu fericire la minunele ce artele frumoase răs-pândeau în cercul orizontelui seu. Luă parte în mai multe conspirații cu societățile carbonarilor pentru libertatea Italiei și a patriei sale.

In anul 1848, pe când isbucni în Paris revoluția de la Februariu, C. Negri era la Paris. Le presida ședințele junilor români ale caror inimi se înaripau atunci în soarele libertății patriei lor. Veni un moment când bancherii curmară daraverile lor. C. Negri, care vânduse în Londra o mare cantitate de grâne, înaintă mai multe sume de bani pe la români, și luă din Paris cu cheltuiala sa peste cincisprezece juni cari merseră în Bucovina și în București să facă mișcare națională ale cărei seminți erau deja aruncate.

C. Negri adoptase programa cu împroprietărirea țăranilor. Cei mai mulți propietari, de bună credință, neînțelegând interesele ce le promitea soluția astfel a acelei cestii, alții făcând din această cestie un mijloc de partid sau de castă, nu salutară decât cu sfială candidatura la tron a lui C. Negri, Vasile Alecsandri, renunțând la șesesprezece voturi ale sale, le aduce amicului său. Boeri vechi erau în număr mic între deputați. Luptele între partidul liberal și cel bătrân deschise poarta deputaților din clasa II de boeri. Această clasă umilită de clasa I, și mai puternică acum atât prin inteligență cât și prin număr, găsi momentul priincios spre a se ridica, ridicând pe tron unul de ai lor. C. Negri era din ceea ce se zicea atunci in Moldova prin imitație, clasa nobililor. El era asemenea pentru desființarea clăcei, toți sciau că principiile la acel om nu erau mijloace ca să vie la

guvern ci erau convincții puternice. Deputații de clasa II se sfiau a grămădi voturile lor lui C. Negri pentru aceste doă cuvinte. Astfel, în ședința de încercare, un deputat D. Lascăr Catargiu zise că nu dă votul său pentru acela care, dacă s-ar face Domn, i-ar lua moșiile și le-ar da la țărani. "Nici eu, strigă Kogălniceanu, nu voi da votul meu D-lui Catargiu care, dacă va fi Domn, m-ar trimite peste hotar, pe mine care sunt pentru împroprietărirea țăranilor'', zise și se duse acasă.

Ședința urmează, deputatii de a II-a clasă voind cu orice preț unul de ai lor, nu găsiră multă greutate a întruni cu voturile la voturile partidului bătrân înspăimântat, asupra junelui Al. Cuza care îl credeau inamic al împroprietărirei țăranilor.

Moldova trecuse prin nisce încercări dureroase, Guvernul țărei încredințat de Poarta otomană în mânele lui Vogoridi, acesta primi țeara ca o proprietate a sa. El juca rola unui tiran, dar un tiran docil la voințele Consulului Austriac; acest din urmă era adevăratul locoteninte de Domn. Înrâurirea Austriacă era violentă. Consulul ordona Caimacamului, boierilor din partidul ce respingea unirea țărilor: Acest guvern avea mai multe fețe: tirania arbitrariu, necapacitate, ca toate acele guverne ce întârzie d-a mai avea voința lor. Moldova plângea și râdea. Poetul Alecsandri printr-o satiră plină de spiritul său fin, făcu pe Moldova să râdă printre lacrimi. Corispondința secretă a Caimacamului în care se trăda politica Porței, Austriei și Angliei contra unirei, fuse furată din scrinul lui Vogoridi, predată Franciei și publicată în presa Europeană.

Alegerile făcute sub înrâurirea celor trei puteri fuseră fărâmate.

Pe lângă acel Caimacam era un adiotant, un om ca de 35 de ani, cu rang superior în armată, amic intim al Caimacamului. Acest june își dase deja demisia de prefect de Galați, demisie motivată în urma descoperirei politicei Caimacamului contra unirei țărilor și lovitoare drepturilor,

și această demisie făcuse mare zgomot în țară și în străinătate. Poetul Sion cântă această demisie și declară printr-un articol că acest bărbat era demn de timpii antici. Ochii moldovenilor se întunaseră către acel june soldat, care prin fapta sa venea și le ridica sufletele abătute de impresia spiritului de umilință și de degradare ce părea că încinge toată națiia, dar care din fericire nu clătina decât suferințele societății. Acest june era Alesandru Cuza care mai în urmă se urcă pe tronul țărilor unite. Eu l-am văzut pentru prima oară la Caimacamul Vogoridi. Acest Vogoridi nu era născut a fi tiran, nici om rău; avea inima bună, caracter franc, rola sa politică de tiran nu-i ședea nicidecum, și pentru că toți îl cunosceau și îl iubeau în viața de familie, unde nu-i cunoscea nimeni nici un fel de tiranie, pe tronul Moldovei aflându-se nu-i simțea toată greutatea tiraniei. Cu toate acestea, sub aparința surâzătoare, un sistem de ucidere națională se întindea prin ajutorul acelui partid de oameni cari au făcut din drepturile țării prețul urcă-rei lor la putere. Moldova nu mai râse, un singur om râdea încă, și râdea lângă tiran. Era Alesandru Cuza. El râdea de Turci, de Austrieci, de boierii partidului național, râdea de tiran.

Când am văzut pe Caimacam, la palat, după întunarea mea în țară, mă îndemnă să rămân în Moldova. "Te voi face colonel, zise el. Pe Cuzaki nu 1-am facut eu colonel ?" Vorbind astfel îmi arăta pe un colonel tânăr încă, blond, care ședea pe o sofa cu un ciubuc lung în gură, serios și tăcut: era Alesandru Cuza.»…

Proclamație domnească catre poporul român

(pe care o repetăm contrasemnată de Mihail Kogălniceanu ca prim ministru)

„Românilor !

Șase ani se vor împlini în curând, de când existența politică a României s-a recunoscut într-un chip solemn și s-a

proclamat prin un tratat, la care au luat parte Înalta Poartă, augusta noastra Suzerană și marile Puteri ale Europei. Actul internațional, convenția din 7 și 19 August 1852, ne-a înzestrat țara cu instituțiuni liberale și binefăcătoare, a căror desvoltare progresivă ar fi asigurat prosperitatea noastră.

Și cu toate acestea România stă încă pe loc. De unde vine răul ? [...]

[...] Am voit în fine să se realiseze și marea făgăduință dată muncitorilor de pământ de art. 46 al Convențiunei. Am voit ca clăcașii, prin plata muncii lor, să ajungă a stăpâni părticica lor de pământ în plină proprietate.

Cum a răspuns Adunarea la înfățișarea proectului de lege rurală ? O știți toți. Ea a dat un vot de blam Guvernului Meu și pentru ce ? Pentru că proectul înfățișat era o lege de dreptate, era realisarea speranțelor legitime a trei milioane de țărani. Adunarea, prin blamul său, lovia în persoana miniștrilor, propria cugetare a Șefului Statului. [...]

[...] De acum vouă și numai vouă este dat de a vă rosti dacă țara trebuie să fie și în viitor lăsată pradă agitațiunilor deșerte care mai mult de cinci ani desconsideră națiunea, compromite securitatea ei și îi împiedică orice progres.

Voua de a hotărâ dacă națiunea română este demnă de libertățile publice cu care am voit și voiesc a o înzestra, și pe care majoritatea de privilegiați i le refusă.

Vouă, Românilor, de a arăta Europei, prin înțelepciunea voastră, că merită înaltele simpatii ce ni sunt câștigate. Vouă tuturora, de a dovedi că întocmai ca în zilele de 5 și 24 ianuar 1859, suntem cu toții uniți înaintea unei situațiuni de la care atârnă fericirea, viitorul și mărirea României !

Să trăiasca România !»

Ziarul BUCIUMUL : Marele act a votului universal din 1864/2 Mai

„Ziua plebicistului poporului român s-a început în capitală cu bubuitul tunurilor. Frumoasa priimire a unei zille, în care un popor întreg intră in viata politică și voește să se anunțe ca acum este viu și va să trăiască !

Cine ține minte ziua de 24 Ianuar în Bucuresci, și a văzut și pe cea de 2 Mai, a zis negreșit: 24 Ianuar a fost uă zi de aspirațiuni a poporului, și 2 Mai a fost uă zi de assigurare. Poporul Bucureștilor din 24 Ianuar era omul cerând, era omul mergând la judecată și poporul Bucurescilor din 2 Mai era omul priimind, era omul cu sentința în sân. Fisionomia poporului Buccurescean din 2 Mai nu se aseamănă cu nici una din fisionomiele selle în alte zille: ea esprima încrederea și dorința împlinită.

De la palat până la mitropoliă, un popor în sărbătoare înțessat pe marginile drumului, prin ușele și ferestrele prăvălielor, pe ferestrele fiecăruia etagiu și pe strașine, înfățișa a un aspect imposant. Toate piețele erau pline de popor și dealul Mitropoliei semăna cu un munte alcătuit de oameni.

Aceeași espressiune în femee și bărbați, în copillași și în gârbovi : părea că-și zic unii altora, cei intai : « O să avem patria » și cei d-al doile, « o să lăssăm uă patriă ». De la palat și pâna-n catedrală se desfășurau doo trâmbe de soldați, mândri de sărbătoarea ce erau chiamați să împodobească. Pe la zece 1/2 ore, un detașament de gendarmi, prefectul capitalei, comandantele militariu al capitalei ș-apoi un pluton de lănciări descepta cu treacătul lor lumea asceptând, și Domnitorul Românilor călare, singur, vesel, trecea la catedrală; dupe Măria Sa, la uă distanță tot statul-majorul splendid și apoi trei plutoane de lăncieri. În catedrală Maria Sa a fost primit de S.S. Mitropolitul în capul clerului. S-a cântat un Te-Deum și s-a citit uă rugăciune pe care o vom comunica-o lectorilor noștri. Peste uă oră în aceași rânduială suveranul se întoarce la palat. Urările prelungea pe amânduo părțile ulițelor uă singură voce, care părea imnul înălțat din inima națiunii la Creatoriu. Callul

Domnitorului mergea pe buchetele arruncate de pe la toate ferestrele din toate etagiele, si dintre cele ce cădeau pe call, Principele, affabile, le arunca cu mâna lui pe la ferestrele încărcate de dame. Ca să-și facă cineva idee despre întesarea lumii pe amândouă laturile ulițelor, de la pavagiu până la streșene, să-și închipuiască un teatru plin, de la parter pâna la galerii, și va avea uă idee justă de aspectul ulițelor de la palat până la mitropoliă. Prin toate piețele și de pe la toate bisericele sunau fanfarele și răsunau clopotele.

Peste uă jumătate de oră, salve de tunuri anunțau plecarea plebiscitului de la mitropoliă, și clopotele, acum amestecate cu fanfarele musicelor, erau solemne și înfiorătoarie totudăodată. Elle anunțau trecerea *încarnării voinței poporului*. Șesse carrete domnesci de gallă, - în cea dintâi prea sânția sa mitropolitul României cu primul președinte al înaltei curți de cassațiune, și în cellelalte, ceilalți membri ai înaltei commissiuni ad-hoc, - adduceau, pe uă pernă mare de cătifea roșiă, mandatul cel mare de plenipotiință, pe care națiunea îl trămittea Allessului ei.

Noi nu am avea să zicem alt-ceva oamenilor din 1848, coalisați cu reacționarii cei classici, decât numai aceste cuvinte: în timpul boerilor, asemeni solemnități, într-un assemenea triumf, pe uă asemene perină de catifea roșiă, în locul plebiscitului poporului roman, se adducea Domnului firmanurile; sau se duceau cheile cetății, pâinea și sarea, înaintea invasiilor russesci, turcesci sau austriace, tot de către Mitropolitul țărrei cu coadă de boeri.

Peste un cuart de oră, Principele precess și urmat de statmajorul său, traversând salla tronului, - unde erau toate corpurile Statului în mare ținută și așezate în ordine de către șeful ceremonialului curți - s-a așezat pe tronul său. Mitropolitul înaintă spre tron și offeri Măriei-Sale plebiscitul:

ACT

de constatarea voturilor date de Popolu Român asupra

plebiscitului propus la 2 Mai 1864

„Noi subscrișii... înaltă comissiune, pentru a cerceta votul dat de poporul român assupra plebiscitului ce i s-a propus de Măria sa prin proclamatiunea de la 2 Mai, ne-am adunat în sânta mitropoliă, în zilele de 6, 7 și 8 Mai și am cercetat registrele originali adeverite și de tribunalile fiecăruia județ, în care au subscris cetățenii de orice treaptă - coprinzând clerul și armata - din toale satele și orașele țărrei întrege, și din numărul totale de 764.148 (șepte sute cincizeci și patru de mii una sută patruzeci și opt) al celor cu drept de a vota dupa arătarea administrațiunilor, am dovedit că 682.621 (șesse sute optzeci și două de mii șesse sute douăzeci și unu) de cetățeni au priimit Plebiscitul propus de Măria Sa, zicând : DA, și numai 1.307 (una mie trei sute șepte) au votat împotrivă zicând NU.

Acestea am găsit și le mărturisim înaintea națiunei. Eară spre deplina lor întărire noi am subscris toți cu propria noastră mână actul de față în două essemplare, din care unu-1 vom supune noi înșine *Măriei Sale Domnitorului* ear cellălalt vom înainta D-lui președinte al consiliului de miniștri, pentru a fi așezat în archiva Statului. Închiat la Bucuresci, în sfânta mitropoliă, Joi 1a 9 Mai anul mântuirei una-mie-opt-sute șese zeci și patru [...]

Un electrism parcă pleca din inima Domnitorului în toate inimile cellor prezenți - și avem marturi pe toți aceia pe cari i-am văzut noi plângând. - Fisionomia cea aprinsă până acum a Allesului Românilor deveni palidă și se idealisă ca divinitatea : «Domnilor, rosti Domnitorul, acum să lăsăm discursurile scrisse și oficialli; să vă vorbesc curat românesce: «*Să trăiască România* »și ardicând plebiscitul în sus, adause cu uă voce sigură și petrunzătoariă : «Că pentru mine, jur, că astfel cum au perit suitorii mei apărând drepturile țărrei, voi peri și Eu; nu voi peri însă până nu voi sfârși toate câte copprinde acest plebiscit».

Acestea au rostit Domnitoriul uitând eticheta în transportul său, și vorbind în sânul familiei.

Entusiasmul nu a scos decât uă singură voce în toată sala *SĂ TRĂESCI !*

Spuie altii cele ce s-au mai făcut, căci cel ce scrie aceste linii n-a mai văzut nimica, n-a mai auzit nimica !

Peste ua oră Domnitorul sta în balcon, și oștirea defila, având în capul ei pe generalul Florescu care s-a așezat în facia Domnitoriului pînă a defilat oștirea de toată arma. Tinuta trupelor a fost admirabile, și caii chiar păreau alții de aceia ce erau în alte parade.

Toată ziua s-a petrecut în felicitările cetățenilor de la unul la altul, și chiar cerul părea că respectă această sărbătoare română: nici un vânt, nici un nor n-a tulburat nici ziua nici seara de Mai. Seara în grădina Cismegiului și la palat au răsărit sori electrici în locul soarelui ce appusesse, uă iluminațiune cum arare ori s-a vădzut în Bucuresci, banchete popularie, lăutari și muzice, aduna lumea pe stradele celle mari, pe piețele publice, în giurul palatului, în giurul ministerielor, și împlea immensa grădină a Cișmeglului care ardea în flacăre de differite nuanțe cu tot lacul ei cel mare într-un foc bengal. [...] Cuvintele de: *Vox populi vox Dei* se vedeau pe mai multe transparinte simbolice, și deassupra porții imprimeriei ziarului Buciumul pe un transpirante represintând provinciele Daciei, formând un triunghi încungiurat de două ghirlande de stejari, se citea votul următoriu așezat în modul antic roman

CELLUI CE A FACUT UNIREA
CELUI CE A LUAT AVEREA ROMÂNĂ
DIN MÂINELE STRĂINILOR
CELLUI CE IMPROPRIETĂRESCE PĂ CLĂCAȘI
CELUI CE A CHIEMAT PE TOȚI ROMÂNII LA DREPTURILE
CETĂȚENEȘTI ȘI POLITICE
CELUI CE A DAT INSTRUCȚIUNEA GRATUITĂ ȘI OBLIGATORIĂ

CELLUI CE A OMORÂT MOARTEA.
CELUI CE ARMEAZĂ ȚARRA
APĂRĂTORIULUI NAȚIONALITĂȚII
PROTECTORIULUI NEDREPTĂȚIȚILOR
PĂRINTELUI PATRIEI
DOMNITORIULUI ROMÂNILOR
ALESSANDRU IOAN I.
RECUNOSCINȚĂ ETERNĂ

Teatrul a fost plin de lume alleasă și toaletele firesce și ellegante alle damelor lua văzul cellor ce ar fi voit să le distingă. Măria Sa Domnitoriul a appărut în loja Sa pe la 9,1/4 ore. Ca printr-un instinct, toată lumea a fost în picioare și un URA ! răsunătoriu și prelungit sămăna că esse dintr-uă singură voce de Stentor. Principele răspunse la această manifestațiune spontanee, sculându-se în surrâsul și cu affabilitatea Sa particulară.

Un imn se ardică în facia bustului *părintelui patriei,* prin 60 de voci de copii. Copiii sfârșiră imnul cu un URA la care se uniră tot parterul, toate lojele și toată galeria ! Domnitorul a salutat grațios și s-a retrass.

Astfel se sfârși memorabila zi a primului plebiscit român de 9 Mai."

PROCLAMAȚIA DOMNITORULUI CĂTRE SĂTENII CLĂCAȘI

(redactată de prim-ministrul său - Mihail Kogălnlceanu)

„Sătenilor,

Îndelungata voastră așteptare, marea făgăduință data vouă de Înaltele Puteri ale Europei prin art. 46 al Convenției, interesul Patriei, asigurarea proprietății fonciare și dorința mea cea mai vie s-au îndeplinit.

Claca (boierescu) este desființată pentru de-a pururea, și de astăzi voi sunteți proprietari liberi pe locurile supuse

stăpânirii voastre, în întinderea hotărâtă prin legile în ființă.

De astăzi, voi sunteti stăpâni pe brațele voastre; voi aveți o părticică de pământ, proprietate și moșie a voastră; de astăzi, voi aveți o patrie de iubit și de apărat.

Și, acum, după ce, cu brațul Celui de sus, am putut săvârși o asemenea mare faptă Ma intorc către voi, spre a vă da un sfat de Domn și de Părinte, spre a vă arăta calea pe care trebuie să o urmați, de voiți să ajungeți la adevărata îmbunătățire a soartei noastre și a copiilor voștri.

Claca și toate celelalte legături silite între voi și între stăpânii voștri de moșii sunt desființate, prin plata unei drepte despăgubiri.

De acum înainte, voi nu veți mai fi cu dânșii în alte legături decât acele ce vor izvorâ din interesul și buna primire a unora și a altora. Aceste legături însă vor fi pururea neapărate (obligatorii) pentru ambele părți. Faceți dar ca ele să fie întemeiate pe iubire și încredere. Mulți și foarte mulți din proprietari au dorit îmbunătățirea, soartei voastre. Mulți din ei au lucrat cu toată inima ca să ajungeți la această frumoasa zi, pe care voi astăzi o serbați. Părinții voștri și voi ați văzut de la mulți stăpâni de moșii ajutor la nevoile și trebuințele voastre. Uitați dar zilele grele prin care ați trecut; uitați toată ura și toată vrajba; fiți surzi la glasul acelora cari vă vor întărâta în contra stăpânilor de moșii, și, în legăturile de bună voie ce veți mai avea de aici încolo cu proprietarii, nu vedeți în ei decât pe vechii voștri sprijinitori și pe viitorii voștri amici și buni vecini. Au nu sunteți toți fii ai aceleiași Țări ? Au pământul României nu este muma care vă hrănește pe toți ?

Stâpâni liberi pe brațele și pe ogoarele voastre, nu uitați mai înainte de toate că sunteți plugari, că sunteți muncitori de pământ. Nu părăsiți această frumoasa meserie care face bogăția Țarii, și dovediți și în România, ca pretutindenea, că munca liberă produce îndoit decât munca silită. Departe de a vă deda trândăviei, sporiți încă hărnicia noastră, și ogoarele noastre îndoit să fie mai bine lucrate, căci de acum

aceste ogoare sunt averea voastră și moșia copiilor voștri.

Ingrijiți-vă asemenea de vetrele satelor noastre, care de astăzi devin comune neatârnate și lăcașuri statornicite ale voastre, din care nimeni nu vă mai poate izgoni. Siliți-vă dar a le îmbunătăți și a le înfrumusețea; înconjurați-le cu grădini și cu pomi roditori. Înzestrați-vă satele cu așezăminte folositoare vouă și urmașilor voștri. Statorniciți mai ales și pretutindenea școli, unde copiii voștri să dobândească cunoștințele trebuitoare pentru a fi buni plugari și buni cetățeni. Actul din 2 Mai v-a dat la toți drepturi; învățați dar pe copiii voștri a le prețui și a le bine întrebuința.

Și, mai presus de toate, fiți și în viitor ceia ce ați fost și până acum, și chiar în timpurile cele mai rele, fiți bărbați de pace și de bună rânduială; aveti încredere în Domnul vostru, care vă dorește tot binele; dați, ca și până acum pilda supunerii către legile Țării, la a cărora facere aveți și voi de acum a lua parte; și, în toată întâmplarea, iubiți România, care, de astăzi, este dreaptă pentru toți fiii săi.

Și, acum, iubiților mei săteni, bucurați-vă și pășiti la muncă de bună voie, care înalță și îmbogățește; și Dumnezeul parintilor noștri să binecuvinteze sămânța ce veți arunca pe cea dintâi brazdă liberă a ogoarelor voastre.»

Scrisoare adusă de zeci de mii de țărani din Moldova

„Prea Înălțate Doamne,

Mare ești tu Doamne ! Prin actul din 14 August milioane de suflete care zăceau de secole subt osânda boierescului și în desăvârșita sărăcie, azi sunt eliberați și chemați la rândul oamenilor.

Bunule părinte al plugarului român ! Tu ne dai lumină, tu ne dai viață și tu ești puternicul stăpânitor, unicul Domnitor carele ai fost menit de Dumnezeu sfântul să fii mântuitorul nostru de la copilul din fașă până la bătrânul din cârjă. Așa, Prea Înălțate Doamne, ni-ai făcut dreptate. Ai rupt în fine zapisul sclăviei, ni-ai dat ogorașul, hrana

familiei noastre și ai făcut ca și în vatra țăranului să domineze liniștea și fericirea. Speranță de viitor Tu ai deșteptat în inima amorțită a locuitorului sătean și el cu totul pătruns de recunoștință pentru făcătorul lui de bine, aleargă vine să vă întâmpine cu bucurie și respect și jură la picioarele Măriei Tale credință, dragoste și recunoștință eternă.

Uitate să fie Doamne suferințele trecute. Nici voim Prea Înălțate Doamne, a ști cine au fost pricina îndelungatei noastre patimi în trecut și treacă, cu toată ura ce i se cuvine. Inimi senine încoroană pe Suveranul țărei și de la toată suflarea auză glasul bucuriei și de binecuvântare.

Să traiască Mântuitorul țăranului pontaș !

Să traiască Alexandru, Suveran al Românilor, dinpreună cu Măria Sa Doamna, ani mulți și fericiți și sprijinul brațelor noastre rămâne la fiecare, de-a pururea, încredințată tăria tronului Măriilor voastre.

Primește, Măria Ta, binecuvintarea și jurământul de credință ce venim cu miile să depunem, noi prea plecații și umilii voștri servitori».

ION C. BRATIANU : Discurs rostit în ședința Adunării legislative de la 11 fevruarie 1863

„[...] S-a vorbit de Tronul lui Ștefan cel Mare, s-a zis că stă încă în Iași. A cui este însă culpa ? De ce 1-ați lăsat acolo ? Dar eu n-am nici o teama, căci nimic n-ar fi mai ridicul, decât a se gândi cineva că se poate face d-aci înainte să se sue pe Tronul lui Ștefan cel Mare, în contra voinței naționale, aceasta ar fi cea mai mare nebunie. Noi nu atacăm deloc Tronul, ci ne adresam către Guvernul Suveranului României, îi arătăm plângerile și cerem să dea mâna a se face îndreptare. Și de va răspunde la vocea țării, el ar deveni cel mai iubit, ar fi înălțat până la cer și recunoscința noastră ar lăsa memoria numelui său nemuritoare în istoria țării: *Întemeietorul libertății Românilor !* De ce nu voiți a primi

aceasta ? Eu unul credeam că Guvernul are să vie să ne zică că primesce cu mulțumire arătările țării, că promite a merge pe cale constituțională, pe calea națională. Să fie încredințați aceia cari râd, că în ziua când cineva ar face opositiune Guvernului pe această cale, acel om ar fi de plâns, ar fi sfărâmat de puterea opiniunii publice.

D-1 Kogalniceanu a terminat aducându-ne aminte cuvintele d-lui pronunțate către Alexandru Ion I., când a fost ales de Domnitor: ‚Măria Ta, a zis d-lui, fii bun, blând pentru Români și mai ales pentru acei pentru care Guvernele trecute n-au fost blânde»... și altele. Apoi urmează consiliile ce i-a dat d-sa Domnitorului. Însă noi, d-lor, nu ne adresăm către Domnitor, ci Guvernului, conform regimului constituțional. La începutul discursului său, D-1 Kogalniceanu făcea din Domnitor o ficțiune, o ființă abstractă, etc.... ba încă a zis, fără sex; apoi a terminat spunând cuvintele ce a adresat persoanei, spunând ce trebuia să facă, și prin aceasta spunând ce n-a făcut. Și când Adunarea vine să vorbească, nu persoanei direct, ci Guvernului, după legile constitutionale, d-1 Kogălniceanu se supără. Aci este o cestiune de gelosie.

D-sa voesce negresit a se adresa numai d-lui către Domnitor. Înțeleg aceasta ambițiune, dar n-avem ce face, vor și ceilalți Români să se adreseze către Capul Statului, însă în modul constituțional."

Scrisoarea lui G. Magheru din 27 august 1864

„Frate Petre !

Sunt opt zile, de când îmi luai ziua bună, și iată-mă că-ți scriu din patria me; dar vai ! ce-ți vrui scrie, când sunt deconcertat și în neodihnă încă din momentul ce am pus piciorul în Slatina: de acile mi se începe locul preocupației mele. Arcuri de triumf, flori, lume înșirată pe drumuri; nici Mihai Bravul nu cred să fi avut mai mare ceremonie când

intră triumfător in Alba Iulia. Intrebam pe trecători ce este: îmi răspundeau: ne-au dus să vedem pe M.S. care ne-au dat pământ. Plec din Slatina, și m-apropii de Craiova; dar gândurile și căldura mă obosiseră, încât ajungând, am căzut asudat și prin urmare n-am putut merge să văd pe M. S. Dar știi cine era M. S. ? Era cetățeanu Cogălniceanu, ministru constituțional. Frate Petre n-am expresii și curagiu a-ți descrie versiunile, vocabularul ce se vorbește în toate părțile; bancheturi, toaste, lume stau pregătite. Patru prefecți sunt adunați, se zice că geniul României a vrenit; care are putere a destitui toți funcționarii. Magistrații noștri stau... la ușe, să ordone șeful. Eu de frică și de rușine și cam amalat, stam pe gânduri și-mi ziceam: oare adevăratul M. S. știe ce se face și ce se pregătesce pe, aici ? Îți jur că nici Principele domnitor, când a venit să viziteze statul său, n-au avut așa recepțiune. Plebea scoasă de poliție și spuindu-i vorbe mari și... toți crediau că s-au terminat cu Domnia actuală și că a venit alta; se zice că și pe miniștrii i-au scos, că este cu deplină putere și peste puțin... va fi..."

DIMITRIE BOLINTINEANU:

„... D. Cogălniceanu face o călătorie prin țară în mica Valahie. El face a fi primit ca un Domn, dar visitind un spital, directorul Davila dase ordin când se va presinta ministru să-l primească între două rânduri de țucale curate; aceasta se făcu la Craiova, ministru fu furios. Camarila murmură contra primului ministru. Unii din colegii săi unesc vocea cu cei cari bănuiau pe primul ministru de ambiție. Domnul așteaptă deschiderea Camerilor, spre a sdrobi pe primul ministru, ce visa la tron dupa opinia camarilei. Camerile compuse de servili; admițând starea lucrurilor ca să placă tronului; și condusă de insinuirile camarilei și unei părți din Cameră escitată de ceilalți miniștri, care voiau destituirea lui Cogălniceanu, dete primului ministru un fel de blam care nu a putut displace

Suveranului. Înainte de acest blam, primul ministru conduse Camerile cu bageta sa magică din care cura favoarele. Dar într-o zi voind a merge la palat, întâlnesc pe ministru favorit Bălănescu care îl anunță că nu mai este prim ministru, că este înlocuit cu N. Crețulescu. Constituția nu mai există decât cu numele !

Primul ministru Cogălniceanu fuse prea mult confiente în frumoasele speranțe ce i da Domnul. Ținu ordonanțele ca să placă Suveranului; dar Suveranul vedea în primul său ministru un rival la tron și în politica sa docilă, o politică calculată. Moliciunea veni a se uni pe lângă arbitrar. Noul guvern era slab. Miniștrii dispărură în fața camarilei. Nu mai era minister Constitutional. Miniștrii nu mai erau responsabili de actele lor, ne mai făcând nimic printr-însii.»

MIHAIL KOGĂLNICEANU (Raportul din 10 septembrie 1864 către D o m n i t o r):

„...Prea Înalțate Doamne, după întoarcerea mea din nenorocita călătorie ce am făcut la Craiova, am găsit situațiunea cu totul schimbată, cel puțin în ce mă privesce pe mine și asprele imputări ce în fața consiliului de miniștri mi-ați adresat, în conflictul stârnit între mine și între ministrul justiției, mi-a dat dovada că eu nu mai eram președinte de consiliu decât cu numele, și că de abia mai eram ministru. Mai multe depeșe ce am primit de la Înălțimea Voastră toate scrise într-un ton de vederată neîncredere, mă pun în tot dreptul de a crede că eu nu mai pot conta pe bunăvoința Înalțimei Voastre. Ei bine, Prea Înălțate Doamne, dați-mi voie a vă zice respectuos dar franc, că nici odată mai mult decât acum și Domnul și țara n-au avut trebuință de un ministeriu compact, legat între sine și neavând decât o singură idee: consolidarea actelor săvârșite în 2 Mai. Acest minister însă nu-1 puteți avea, decât cu singura condițiune, ca Înălțimea Voastră să-i acordați toată

încrederea, și ca ministerul să vă insufle asemene toată încrederea. Îndată ce una sau alta din aceste condițiuni ar lipsi, lucrul public va suferi. Mai este iar o mare necesitate; aceasta este întoarcerea Înălțimei Voastre în București. Până la convocarea Adunărei avem de abia doua luni si jumătate. În acest timp, trebuie să lucrăm zi si noapte; avem de făcut alegerile și a deputaților și a consiliilor județene. De la aceste atârnă Senatul. Avem doar de apreciat, de ales 500 de membri de consilieri; în aceste cinci sute de nume, sunt a se alege din una mie cinci sute de nume. Aici este o cestiune politică. Aice trebue ca consiliul de miniștri să discute, și Domnul, după ascultarea motivelor pentru și contra, va avea a se rosti.

O asemenea lucrare însă nu se poate face nici prin telegraf, nici prin poștă; și nici poate fi amânată.

În două zile voi avea onoarea a vă expedia decretul de convocare a consiliilor județene. Îndată trebuesc a se otărâ candidații, spre a se comunica prefecților. Respectuos dar vă rog, prea Înalțate Doamne, grăbți întoarcerea Înălțimei Voastre în București. Odată sosit, Înălțimea Voastră veți aviza și veți otărâ.

Dar sunt dator, ca un om onest, și ca președinte al consiliului de ministri, a vă declara, că fără o serioasă avizare din partea Înălțimei Voastre, starea politica a țărei se va îngreuia, și că chiar alegerile consiliilor judetene și ale deputatilor se vor pune în pericol. Intre miniștri, în privinta relațiunelor zilnice, nu există nici un conflict. Toți ne vedem, toți lucrăm impreună în pace și liniște. Insă, în țară s-a întemeiat credința că în guvern nu există unitate de vederi, și că unii din miniștri se clatină.

Ei bine, prea Înălțate Doamne, permiteți-mi a vă vorbi adevărul, cum în timpurile critice mi 1-ați permis; permiteți-mi a vă declara respectuos, dar franc, că mai bine este astăzi o schimbare de miniștri decât numai de a se vorbi de clătinare, decât numai de a se paraliza pe un ministru în acțiunea sa legiuită; decât de a se ținea niște miniștri care

în loc să concure împreună la consolidarea guvernului Înălțimei Voastre, nu fac decât a se intriga și a se pârâ unii pre alții. Ieu martur înalt numele Înălțimei Voastre, dacă eu pârăsc pe cineva; dacă eu mă amestec în trebile altora. Văd multe că se fac ce n-ar trebui a se face. Unele acte privese chiar politica generală a guvernului. Numai spre a nu aduce discordie, prefer a tăcea. Nu se face însa asemine și de unii din colegii mei. De la ducerea Înălțimei Voastre din Bucuresci, casa D-lui Crețulescu a devenit un centru pentru tânguirile propietarilor; și negreșit că nemulțumiți sunt mulți. În loc ca D. Crețulescu să facă ce fac eu, adecă de a se declara necompetent, D-lui îi primește și-i încurajează, făgăduindu-le indreptare; și apoi, fără a vorbi cu mine, fără a cere lămurire de la un coleg, mă pâresce, catre Înălțimea Voastra. Înălțimea Voastră, ne voind a întărâta, veți căuta negreșit a împăca lucrurile. Insă eu am pozitiva știință că pârele ce se fac în contra mea, și mai toți prefecții îmi raportează că autoritatea ce cu multă strădanie am izbutit a crea și a consolida în termen de 11 luni, astăzi incepe a se clătina. Cu orice preț, o asemenea stare de lucruri, în interesul serviciului, a situațiunei politice, a alegerilor, trebue să continiască Eu sunt cel dintâi a mă face jertfă; numai ordinul de lucruri ce s-a fundat in 2 Mai să nu se pericliteze, și se va periclita, prea Inălțate Doamne, dacă în ajunul alegerilor, veți avea un ministeriu sfâșiat prin intrigi și prin pâri și prin ambițiuni meschine.

Poate pentru cea mai de pe urmă dată voi avea onoarea a vă scrie ca Președinte de consiliu; însă cât voi fi, sunt dator a vă expune adevărul, și a vă declara că mai înainte de toate, și țara și Înălțimea Voastra aveți trebuință de un ministeriu compact, devotat, energic, unit în idei și acțiune. Numai cu un asemene ministeriu veți putea face în alegeri față partidelor dușmane, care au început a ridica din nou capul.

Vă rog dar, Prea Înălțate Doamne, veniți cât mai curând în București, spre a vă da acest ministeriu. Aici veți asculta

și pe unii și pe alții, și veți da dreptate acelui care o va avea. Eu sunt cel dintâi a reclama aceasta de la Înălțimea Voastră. Lăsați revizuirea judetelor de peste Milcov: acolo nu aveți nici o grijă. Veniți în București și de veți putea, vă rog faceți mai bine o excursiune în Valahia mică; spre a vă încredința personal de infamia calomniatorilor mei; spre a vă încredința personal ce am făcut și cât am făcut; pentru ca această parte a României. care odată se privea ca cea mai dușmană guvernului lnăltimei Voastre, să devie astăzi țara cea mai devotată, cea mai entuziastă pentru persoana Înalțimei Voastre.

Sunt cu cel mai profund respect al Înalțimei Voastre, prea plecat și supus servitor,

Kogălniceanu"

MIHAIL KOGĂLNICEANU (la plecarea de La guvern - ianuarie 1865) :

,.Depunând, respectuos, în mâinile Înălțimii Voastre demisiunea mea, eu mă retrag cu desăvârșire în viața privată, eu pun piatră pe cariera mea publică. Vă rog dar să nu credeți că, ca mulți alții, voi reintra în rândurile opoziținii. Între aceasta și între mine este o prăpastie. Ș-apoi, Prea Înălțate Doamne, V-am ajutat a vă creia o autoritate, astfel încât nu aveți a Vă mai îngriji de opoziținea nimănui. Prin demisiunea mea, eu mă pedepsesc însumi de orice din partemi aș fi putut contribui a Vă face să uitați o oră intreagă că unui Domn îi este permis tot, afară de insultă, pe simpla rațiune că insultatul nu-i poate răspunde. Punând astăzi capăt carierii mele politice, eu prin aceasta tot nu uit amiciția ce mulți ani m-a legat de Colonelul Cuza, nici devotamentul nealterabil ce am avut și voi avea pentru Domnul Alexandru Ioan I, în toate ocaziile pendinte de mine».

XVI

Noptile !...

Astea sunt triste în palat de la o vreme: nopțile. Ziua se umple cu treburile de cancelarie, aspectele protocolare, mesele destul de camaraderești și lipsite de pompă la care se bârfește mărunt și spiritual, cu acea suavă știință moldovenească. Seara își are și ea ritualul ei: Au loc marile primiri ca și intimele consfătuiri, se comentează evenimentele de peste zi, se stabilesc acțiunile care trebuie pornite în ceasurile următoare, dar toți cei care nu se mai dezlipesc de prin holuri, saloane și cabinete câtă vreme viața orașului e în fierbere, acum încep să manifeste o politicoasa nerăbdare de a-1 părăsi. Simte fiecare nevoia de a se duce la casa lui, de a nu mai trăi oficial ci intim, de a nu mai fi atent cu cei mari și a nu se afla în atenția celor mărunti, ci de a se bucura de relaxarea orelor libere când e persoană particulară și face doar ce are chef, în casa lui sau în locurile care îi sunt convenabile ca atare.

Da, pentru că toți au casele lor sau locuri care le sunt convenabile ca atare. Pe când el... El e Vodă și ființa-i trebuie să stea între zidurile acestea ca o flacără veșnică pentru a păstra simbolul. Acest simbol trebuie să existe. Așa încât Vodă nu are casa lui, nu are locurile lui intime, nu are, adică, unde se duce după acele ore în care s-a simțit oficial și în armură, pentru că oficial și în armură el este tot timpul, chiar dacă armura rămâne goală, nemaipăstrând în ea un om cu simțăminte, ci un simbol... O fi simbolul în legătură cu care îi atrăgea atenția atât de ritos Rosetti ? Poate. El știe numai un lucru pe care îl simte pe pielea să oriunde, chiar și acolo, la Ruginoasa, unde a vrut ca locurile să fie numai ale lui - persoana particulară cu numele Cuza. El nu are cum să-și ia liber și să se ocupe un ceas doar de viața lui. Pentru că, oriunde s-ar muta, ar duce cu el și simbolul care face totul oficial. Simbolul care nu-1 lasă să se simtă om și să se scuture de cele publice așa cum se scutură curtenii lui, seara, când îi apucă nerăbdarea de a-1 părăsi, ducându-se în voia lor, fiind liberi și fiind ei înșiși până a doua zi la începerea protocolului, a vieții oficiale, a vieții

de cabinet, a intrigilor.

E drept că, la semnul lui, aceştia rămân. La semnul lui binevoitor şi ospitalier, când Vodă mai are nevoie de prietenie, când se trezesc în el molatice nevoi ale firii cum ar fi taina nepăsătoare la un pahar de vin sau la o ceaşcă de cafea. Dar taina asta nepăsătoare pentru el, lor nu li se comunică. Pentru ei, prelungirea şederii e doar slujbă, e datorie faţă de Dumnitor sau răspuns la porunca lui. Chiar dacă porunca aceasta e făcută cu gest tandru şi nevoie prietenească. Zâmbetele sunt tot de circumstanţă, conversaţia capătă în ea ceva fals sau rigid şi chiar reacţiile cele mai fireşti ajungi să le priveşti cu suspiciunea că-ţi sunt dăruite la poruncă. Atunci, lui Vodă începe să-i pară rău că s-a simţit şi el om doritor de comunicare cu alţi semeni şi, cu gest şi mai moale, îi concediază rămânând singur în palatul ăsta neprimitor din ungherele căruia îl pândesc parcă Golestii, foştii proprietari, foştii contracandidaţi la domnie şi conspiratorii de azi împotriva lui.

Pentru că, pe conspiratori îi ştie. Sunt cunoscuţi prea bine şi lista lor se află, aşa cum o cere birocraţia poliţenească, în dosarele lui Alexandru Beldiman, pe care 1-a făcut de curând prefect de poliţie în locul lui Mihalache Marghiloman. În predarea documentelor, ei, prefecţii de poliţie, işi trecuseră unul altuia şi lista aceasta, consemnând-o printre documentele secrete, tocmai pentru ca dosarele să se afle bine puse la punct, dovedind activitatea instituţiei. Dar cui îi păsa de conspiratori în atmosfera asta balcanică în care toată lumea, oficiali si opozanţi, puternici şi răzvrătiţi, autorităţi şi instigatori stăteau cu toţii la un loc în acest Bucureşti dâmboviţean, dar cu început de pretenţii moderne, ca-ntr-o cafenea mare ? ! ?... Iar când, grijuliu, Beldiman lua măsuri ca să-l ferească de vreun atentat, Vodă râdea:

- Fii serios, Beldiman, românul nu e asasin !

Dar acest om devotat, provenit dintr-o familie aleasă din

care făceau parte mai degrabă literați decât polițiști, acest dulce băiat reprezentând Iașii în frumusețea lor petrecăreață, mai dedicată tihnei tradiționale, trebuia să-și facă meseria cea nouă în care fusese ales doar pe criterii de devotament. Și atunci, făcea deducțiuni cu logica în care era mai tare decât în tainele funcției acesteia meticuloase, insidioase și neiertătoare.

- Ma preocupă ideea de asasinat, Măria Ta; asasinatul este astăzi la modă in Europa, marile puteri uzează de el, iar dâmbovițenii o fac pe occidentalii radicali.

De data asta, știind prea bine că devotatul său are dreptate, Vodă brava fără să-și cunoască prea bine intenția: ca să-i dea curaj aceluia sau ca să-și alunge sieși acest memento pe care marile puteri i-l impuseseră încă de la suirea pe tron.

Brava cordial, dar în spatele acestei cordialități, formularea prea limpede dovedea că ideea îl preocupase :

- Alecule, marile puteri, imperiile nu pot asasina ele, pentru ca ar ieși scandal in Europa. Pentru ca eu să fiu asasinat, trebuie o mâna asasină de român. Or, așa ceva nu există.

Pe Beldiman, aflat în această funcție pe care secolul, frământatul secol al nouăsprezecelea o făcuse să fie atât de importantă și de subtilă în marile capitale ale lumii, asemenea nepăsare îl exaspera. Obrazul lui tânăr de om cu mult succes galant la cei treizecișipatru de ani pe care îi avea, se îmbujora; iar dorința de a-i fi util Domnului îl făcea să argumenteze:

- Maria Ta, nu uita pe Barbu Catargiu. Românul care 1-a ucis nu era un asasin, ci un fanatic. Fanatici sunt la toate popoarele !

Dând din mână cu seninătate, Vodă îl tempera. Și nici nu era greu, pentru că afinitățile lor în asta constau: băiatul crescut printre poezii și reviste venea din suava atmosferă de bârfitoare frățietate a Iașilor, iar inteligența lui nu avea răutatea și perfidia atroce pe care ți-o conferă viața dură

din marile capitale care au inventat și conspirațiile și polițiile.

In seara aceea, însă, Beldiman fusese cel care rostise cuvintele liniștitoare, având chiar informații despre conspiratori că-și părăsiseră planul. Îi relatase, de altfel, cu lux de amănunte, din unghiul polițiștilor care observă tot de la locuri fixe, despre ce se vede bine pe ferestrele foarte luminate ale balului Mariei Rosetti. Acolo, din coasta Lipscanilor până la Stavropoleos, am oameni care văd și prin pereți - precizase prefectul. profesional - incât Vodă, în cumsecădenia lui de om tot mai lipsit de cele lumești, trăi o clipă regretul de a nu mai avea comunicare cu acel radical inteligent și spumos. Și se gândi ce frumos ar fi fost dacă, lăsând la o parte totul și amintindu-și numai de sentimentele lor de la patruzecișiopt; ar fi trecut Podul Mogoșoaiei si, dând colțul pe strada Academiei ar fi înaintat până după Lipscani, ar fi sunat la poarta hotelului "Concordia" și ar fi intrat camaradereşte, fără nici o pompă domnească, la petrecerea ce se desfașura acolo, nu departe de palatal său rece și neprimitor.

Nevoia de prieteni era o nevoie reală a firii lui și, poate tocmai de asta, clădirea aceasta frumoasă i se părea ostilă, pentru că, treptat, se golise de prietenie și de entuziasm, căpătând o atmosferă tot mai rigidă și mai convențională.

Încercase s-o încălzească aducându-și aici copiii. Copiii pe care Elena nu i-i dăduse și, asfel, iubirea lor arzândă și romantică din tinerețe se transformase tot într-un fel de convenție în fața națiunii. Și se bucurase mult în maiul trecut când, printre mobilele frantuzești ale clădirii cu iz administrativ, a apărut luminița aceea voioasă a joacei pruncilor. Om duios, nu putea să nu se bucure. Mângâetoare imagine, ca o rază de iubire, ca un joc de lumină printr-un frunziș des, ce pare de nepătruns. Sufletul lui o urmărea cu acea emoție care, din pricină că era ascunsă și disimulată, părea melancolie.

Dar nu s-a putut ca ei, aceia, dușmanii, bârfitorii, să nu-i

spurce și asemenea simțăminte, emoțiile firești ale părintelui luând întorsătura interpretării politice: „Și-a adus bastarzii în palat pentru a-și face dinastie ereditară !», a strigat deîndată opoziția agitând spiritele. Iar el, ce putea să facă ? Să le jure în genunchi că nu era așa, că tot ce făcuse era un drept al firii si o nevoie omenească ? !...

Chipurile Goleștilor neiertători, necruțători față de cel care le încurcase aici, în București, speranțele lor de domnie, au apărut iarași în umbrele cotloanelor acestui palat. Iar el s-a lăsat și mai mult în voia celor care se făceau că-i sunt prieteni. Nu din naivitate, ci verificindu-i bine și dându-și seama că interesele lor erau legate de el, erau foarte strâns legate de el. Le tolera tot, asa cum știa că suveranul trebuie să tolereze dacă vrea să aibă credincioși.

Ce-ar fi putut face altceva ?... S-ar fi dus la Iași. Acolo, zidurile caselor au căldura vieții adevărate trăită într-o tinerețe sinceră și puțin păsătoare. Au amintirea unor bucurii simple, primitoare și nu a celebrărilor oficiale pe care, oricât de spontane le-ar fi vrut Bucureștii, tot căpătau acea grandoare care poate semnifica orice, nu însă intimitatea capitalei moldovene.

Dar, oare, or mai fi Iașii aceiași ?

Întrebarea și-o pune cu teamă, deoarece știe limpede că nu. Iașii nu-l vor mai primi pe Alecu al lor, ci tot pe Domnitor. Pe Domnitorul care i-a părăsit acceptând rațiunea politică a Bucureștilor drept capitală.

Și își amintește de informațiile puzderie, informatii ale poliției, informații ale serviciului telegrafic al lui Librecht, informații ale intimilor veniți de acolo, despre cum merge intriga adversarilor. „Vodă Cuza, spun ei, a uitat că e moldovean și a lăsat Iașii de izbeliste; toate paralele țării se duc către București, iar aici vine pustia; e un nerecunoscător față de Iași, Vodă Cuza...” Și vorba rea se întinde prinzând sufletele în capcana ei care nu cere explicații, ci trezește numai vanități și nemulțumiri. Iar el, ce să facă ? Să le amintească de faptul că așa a fost convenția unionistă:

domnul - al moldovenilor iar capitala - a muntenilor ! Să le spună că lipsurile sunt la fel de mari și la București, datorită finanțelor acestora nenorocite care se află la cheremul bancheriior străini ? Să le demonstreze că o reformă se plătește cu nevoi până când lucrurile se așează pe drumul lor ?... Ce folos ar fi ? Ce rost are să amintești cuiva ceva ce el știe la fel de bine ca și tine, de vreme ce nevoile prezente 1-au orbit și 1-au înrăit ! ,,Nu ne da explicații, rezolvă-ne nevoile", - ar spune oamenii, pentru că tu ești Domnitorul pe care noi 1-am ales !"... Și, astfel, reajunge tot Domnul, tot simbolul; dar simbolul de la care cei mai mulți așteaptă lucruri foarte concrete; și își dă seama că, oriunde s-ar afla, nu numai în acest palat, el poartă cu sine toate însemnele care-l fac a nu-și aparține, a nu mai putea fi în nici o clipă persoană particulară.

Crusta palatului ăstuia nu e numai aici. Îl urmărește oriunde, transformă orice loc în care s-ar afla el într-un simbol oficial unde nu mai ai dreptul să-ți aparții decât dacă ești completamente nepăsător și indolent. Așa că nu are decât să suporte zidurile Goleștilor în virtutea zilelor de glorie când ele 1-au primit ca Domn al românilor, tot așa cum, în virtutea frumoasei lor iubiri din tinerețe, Doamna lui, cea care face față cu sobrietate tuturor onorurilor de peste zi, se retrage seara în niște apartamente separate și se culcă împreună cu copiii pe care nu ea i i-a dăruit. Iar el, bărbat sentimental, neputând respecta toate rigorile bronzului în care ar trebui să apară ca statuie și simbol, rămâne cu gândul la mama lor adevărată. Femeia care l-a împătimit și încă îl împătimește.

Iar când, în redingota sa de boernaș de țară, Nicu Docan, rudă, prieten și partizan credincios care profită mai puțin decât alții de pe urma favorurilor lui, deschide ușa cabinetului, înmânându-i un bilet cu parfumul atât de cunoscut, Vodă își permite ca, spre miezul nopții, să lase și el mantia aceea care îl apasă și, iertător la fel cu ea ca și cu sine, spune cu voce moale :

- De ce scrisori ?... Să vina să vorbim...

Înviorat de această decizie, îl primește pe Beldiman altfel, chiar glumind:

- Ce fac sărmanii conspiratori pe vremea asta de zloată, când mai e doar o jumătate de oră până la miezul nopții ?

Beldiman își șterge picurii pe care vremuila i i-a lăsat în barbete și privește pe urmele căpitanului Mălinescu, ce 1-a însoțit pe scări.

- Cheamă-l, zice Vodă amintindu-și de ceva, iar căpitanul, atent, răsare într-o clipă în cadrul ușii cu un aer puțin speriat.

- Când pleacă domnul Beldiman, să-i spui maiorului Lecca să vina, poruncește Domnitorul și-l eliberează nemailăsându-l pe prefectul poliției sa-1 studieze pe căpitan. Ce te uiți așa la el ? - ii spune apoi, când rămân singuri și, apropo de căpitan, continuând cu tonul său încrezător: Nenorocită zi pentru ,,revolutionari», dacă vor să atace palatul în această noapte. Ei nu știu, se vede, ca sunt astăzi păzit de dragii mei vânători !

Față de tonusul pe care 1-a căpătat Domnitorul, prefectul de poliție simte nevoia să disimuleze. Pe el îl intrigaseră privirile cercetătoare ale căpitanului care e de gardă.

„O fi știind ca vin de la joc de cărți de la Hugues ?» se întreba el văzâdu-se privit altfel. Și, în continuarea unor asemenea preocupări, răspunde Domnitorului printr-o întrebare:

- Aveți atâta încredere în el ?

Starea bună, optimistă a Domnitorului se accentuează cu fiecare clipă. El nu disimulează ci, pur și simplu trăiește bucuria deciziei pe care a luat-o când Docan i-a adus bilețelul. Și-i vorbește lui Beldiman reflectând această stare asupra aprecierilor în legătură cu frumosul căpitan:

- Mălinescu ? Păi cât m-am zbătut cu corpurile legiuitoare ca să-i voteze o pensie fratelui său Vasile ! Cu lacrimi în ochi mi-a mulțumit acest căpitan în numele întregii familii, atunci când i-am spus ca voiesc a-i lăsa mulțumirea de a-și anunța singur fratele că pensia este votată și-i transmit

salutul meu amical. Și, revenind la tonul acela glumeț-superior: Haide, spune ce-a mai descoperit poliția la conspiratori !

- Am cercetat până acum Bucureștii stradă cu stradă și casă cu casă, spune Beldiman trăgând cu ochiul după urma vreunui Mălinescu ce stie cum și-a petrecut timpul până atunci - nu e nimic serios, Maria Ta !

- Deci nu vor trage clopotele în noaptea asta ?

- Nu le vor trage, Măria Ta ! - raspunde el recapitulând rapoartele pe care le primise fugar de la agenți pe când ieșea din stabilimentul lui Hugues.

- La Rosetti, tot se mai petrece ?

- Petrecere mare, Măria Ta; au vin bun, din viile lui Brătianu, de la Florica.

- Păi, dacă știi și ce vin se bea la petrecerile opoziției, înseamna că ai polițiști cu fler !... - mai spune Domnul voios, parcă precipitat în a-l elibera sau, mai bine zis, a se elibera de oficialele treburi ale zilei, abandonându-le pentru orele acestea târzii când mai putea fi doar el. Și, numai așa, ca să-l facă a-și continua vigilența îl întreabă: Și, nimic, nimic la adresa mea ?

- Vă bârfesc cu aceeași poveste cu guvernul lui Moruzi-Zvorișteanul; vor să-l demaște oficial ca filo-țarist, ca să argumenteze că Maria Voastră vindeți țara. Strâng eu mâine toate datele, și poate că va mai trebui să suspendăm un ziar.

- Eu nu vând țara nimănui; și nici n-am cum o vinde, câtă vreme e după voia mea ! - spune Vodă cu o duioșie nejustificată, ca și cum s-ar amuza de glumele opoziției.

Și chiar gestul prin care-i face semn că poate pleca are în el generozitatea acelui tonus plăcut.

Starea i se transmite și lui Beldiman sau, poate, o are și el simțindu-se liber după acest ultim raport. Liber să meargă înapoi, la masa unde până atunci câștigase din plin. Coboară scările largi, goale la ora aceea, își ia mantaua, chipiul alb și, ridicându-și gulerul, iese din palat. Pe treptele de afară,

însă, căpitanul Mălinescu îi iese din nou în cale, ba, chiar, i se bagă în suflet însoțindu-l până la trăsură.

- Ați încheiat o zi grea; mergeti acasă acum, nu-i așa ?

- Acasă - răspunde fără chef prefectul, fiind convins acum de știința aceluia despre jocul de mare câștig pe care el îl întrerupsese numai pentru a se prezenta Domnitorului la ora fixată. Și, cu vădită neplăcere, îi strânge mâna.

După ce, însă, trăsura iese printre santinele și dă colțul, tocmai datorită acestei suspiciuni care-l macină ca o conștiință a păcatului său de petrecăreț, Beldiman se gândește cu imputare la faptul că Domnitorul are încredere în el, cel care nu poate renunta la patima jocului. Și, obsedat de nejustificata vioiciune cu care Vodă spunea „Deci nu vor trage clopotele în noaptea aceasta», o pune pe seama încrederii în el. Frământat, oprește în fața primului șef de sergenți care-l așteaptă la loc fix și-i ordonă:

- Iei câți oameni îți trebuie și-i răspândești la toate clopotnițele de biserică. Tăiați toate funiile clopotelor. Cine-o vrea să le tragă, să n-aibă de ce apuca !

Pe când, în urma lui răsună acel speriat milităresc „'Nțeles, domn prefect !» simte cum, cu această idee, sentimentul de vinovăție i se mai topește. Spunându-și ca Vodă 1-ar înțelege tocmai pentru că și el e o fire dedată la cele lumești, reintră în restaurant cu băiețeasca nonșalanță a viținului înțeles de parteneri asemănători. Și, când prinde în mâna o carte pe care o simte într-adevăr mare, cere și șampanie ca să-și stingă focul.

Căpitanul se întoarce în pas alergător căutându-l pe maiorul Lecca.

- Domnul maior Lecca la Domnitor ! - spune cu glas de protocol. Pentru ca, însoțindu-l pe acela pe somptuoasa scară spre etaj, să-i șoptească într-un cu totul alt mod: Era Beldiman; categoric Beldiman; și singur, nu cum ne temeam noi că le-ar trece prin minte să-l scoată pe Vodă din palat !

Lecca zâmbește satisfăcut, își îndreaptă ținuta și pornește prin antecamere. El îl trimisese pe căpitan. Se temuse ca

nu cumva, înfășurat în mantaua prefectului de poliție, cum mai avea obiceiul s-o facă, însuși Vodă să plece din palat.

Deschide ușa cu canaturi mari, înrămate în auriu, și cu fața subțiratecă, tăiată de trăsături vanitoase, cu ținuta lui dreaptă, de băiat bogat care nu a avut a tânji, precum alți ofțeri, la dărnicia orientală a lui Vodă, așteaptă militărește.

- Lecca - ii spune Vodă destul de bine dispus, ca omul care și-a încheiat socotelile și vrea să se culce liniștit - ești comandantul armei pe care eu am înființat-o; nu de alta, dar ca să n-aibă ăștia vreun chef să mă trezească, întărește gărzile de vânători.

- Le-am și-ntărit, Măria Ta, raportează sec maiorul; am dat ordin ca tot batalionul să vină aici, în jurul palatului.

- Noapte bună, Lecca !... E februarie și nopțile au început a se scurta.

- Să trăiți, Maria Voastră. Da, au început a se scurta.

XVII

Adressa Consiliului municipal al Iașilor către Cuza la 22 aprilic 1864

„(...) La această solemnă ocasiune, am lipsi misiunei noastre, dacă nu v-am espune, măcar în puține cuvinte, că orașul nostru din zi in zi merge spre cădere, prin paralizarea industriei, comerțului și creditului din lăuntru, în cât, dacă starea de față va mai continua, nu scim dacă alegoricile cuvinte a Dommului Primu-ministru, rostite în Parlament, că pe străzile Iașilor crește iarbă verde, nu vor deveni o tristă realitate...

CANDIANO-POPESCU :

[...] Greșelile au curs cu îmbelșugare în timpul acestei domnii, însă adoptarea de Voda a doi copii bastarzi, pe care îi așezase în palat, le dase numele său și îi înconjurase de titluri și de onoruri, fuse una din greșelile sale de căpetenie. Garda palatului și ofțerii aflați în capul ei sufereau în

toate zilele umilirea de a prezenta armele acestor bastarzi. Amorul propriu ofițeresc adânc rănit n-a contribuit puțin la unirea elementului militar cu cel civil, și din această unire s-a născut 11 Fevruarie.

Câteodată împunsătura unei viespi omoară un voinic, iar o greșeală surpă un tron. Nu puțin, după cum am spus, au contribuit la dărâmarea tronului lui Vodă Cuza acei copii...

[...] Ceea ce a hotarât însă căderea regimului lui Vodă Cuza, care, către sfârșitul său, avea pe Ulyse Crețianu primar al Capitalei, pe Nicu Bălănescu ministru afacerilor străine, pe Alexandru Beldiman prefect al poliției, pe Librecht director general al telegrafului si poștei, pe Mihalache Marghiloman prefect de IIfov, iar pe Ghiță Căliman ca prefect al Doljului, ceea ce, zic, a hotărât căderea acelui regim este mișcarea de la 3 August 1865, urzită prin misterioase manopere si înecată în sângele nevinovat al cetățenilor Capitalei. Sângele nevinovat, vărsat de un guvern sau de un om, strigă răzbunare.

Multe elemente au contribuit la plămădirea lui 3 August 1865. Vodă, la acea dată, lipsea din țară, fiind dus la băi în străinătate. Generalul Florescu era ministru de interne și de lucrări publice. Președinte al Consiliului era Nicolae Crețulescu. Generalul Florescu, poftitor de domnie, ar fi dorit, zice legenda să se producă o răscoală în București, dânsul să o zdrobească și apoi să se proclame domnitor cu ajutorul oastei biruitoare. Răscoala s-a produs, a fost înecată în sânge, iar generalul nu a cutezat sa se folosească de ea, căci dacă colonelul Mitică Cretulescu, un fost bașibuzuc, ce fusese primit în armată cu gradul de colonel, comandantul trupelor care luptaseră contra insurecției și o biruiseră, se număra între partizanii lui Florescu, Mihalache Marghiloman, prefectul de poliție, și Librecht rămăseseră credincioșii lui Cuza, și această împrejurare făcu pe generalul Florescu să tărăgănească și să nu îndrăznească a-și aduce la îndeplinire vinovata-i dorință rămânând ceea ce a fost totdeauna: un ambițios, un dibaci curtizan, un om cu

multă prezentabilitate, dar un caracter nehotărât, șovăitor, desbrăcat de curaj.

Faptul însă că autoritățile constituite, din pricina intrigilor urzite de capii lor, vărsaseră sângele cetățenilor pe stradele Capitalei, se ridică amenințător o groaznică protestare contra regimului lui Vodă Cuza, și cum câteva picături fac să se verse vasul, acest sânge făcu să debordeze vasul răbdării publice, pregătind astfel triumful revoluției. Fără 3 August 1865 nu am fi avut pe 11 Fevruarie 1866 [...] «

ION C. BRĂTIANU : (Epistola către domnul Prefect al politiei, din 1 August 1865)

„Domnule Prefect,

Deși nu sunt Ministru, nici Prefect, nici Sub-Prefect, ba nici chiar Senator sau Deputat, însă, cum în timpii de regenerare, curiositatea este ceea ce caracterisă pe Prefectul de poliție, poate, din această causă, să fii și dumneata curios a sci ce m-a adus în Bucuresci, într-un timp în care lumea fuge din capitală, într-un timp, în care noi, țăranii, suntem nevoiți să ogorâm, și să ogorâm mult, dacă nu voim ca, după ce în anul acesta am sărăcit, să murim de foame în anul viitor. Vin dar eu însumi să-ți spun pentru ce am venit, pentru ce mi-am sdrobit oasele ca să viu, și încă în grabă, în capitala României, care, asigurată de inteligenta d-tale administrare, prosperă și banchetează.

Pentru ce ? Numai eu pot să-ți spun, D-le Prefect, căci cu toata iscusința d-tale, nici prin vis n-a putut să-ți treacă acest pentru ce; să ți-o spun dar, și să ți-o spun fără ca să-ți știrbesc fondurile dumitale secrete. Am venit fiindcă mi s-a spus că în Bucuresci se vorbesce de o revoluțiune. La cea dintâi auzire a acestui cuvânt: ,,se vorbesce de o revoluțiune", am râs; și cum să nu râd, Domnule Prefect ? Căci nu este nevoie de a cunoasce analisa logică: bunul simț singur condamnă o asemenea expresiune. O revoluțiune se presimte, cum se simte, cu vreo câteva minute

mai înainte, un cutremur de pământ. Pe cât timp dar se vorbesce numai de o revoluțiune, puteam fi liniștit și eram într-adevăr, și încă sunt, mai cu osebire pentru că revoluțiunea implică ideea de răsturnare prin luptă. Deci, contra cui ar avea să se lupte poporul din Bucuresci ? Avem oare un guvern, impus de străini și susținut de baionete străine ? Casarmele din Dealul Spirei, de la Malmeson și de la poliție sunt ele pline de cazaci sau de basibuzuci ? Avem de asemeni un guvern, impus țării de o clasă privilegiată care apasă natiunea ? Casarmele noastre sunt pline de legiunile unei caste, sau de bande de condottieri, de seimeni, adeca de oameni plătiți, cari să nu aibă alt drapel, alt Dumnezeu decât vițelul de aur ? Nu. România se bucură de deplina ei autonomie. Pentru ca o armată străină să poată pătrunde în năuntrul ei, trebuie acum acordul a șepte puteri, adeca un lucru peste putință; Guvernul Romaniei este opera noastră; el nu poate decât prin voința noastră; nici o clasă nu mai domnesce peste celelalte, toti suntem o apă. O să-mi zici poate că apa est cam turbure; se poate; însă este tot o apă. Baionetele, ce lucesc la soarele Romaniei, sunt în mâinile fiilor și fraților noștri, ba încă în mâinile celor mai tineri dintre Români, și prin urmare și celor mai luminați și celor mai cu instincte generoase și patriotice; ei nu pot dar deveni instrumente de apăsare sau de trădare națională, ei nu pot susține un guvern, ce ar viola voința națională, ei nu pot să se facă apărătorii acelor ce ar viola jurământul lor către națiune, căci ei singuri ar cădea în păcatul sperjurului, și onoarea este cel dintâi învățământ al oșteanului.

Contra cui dar ar avea să se lupte poporul dacă ar fi nemulțumit ? Contra d-tale, Domnule Prefect ? Caci numai pe d-ta nu te numii ! Dar cine esci dumneata ?

Boerul cutare ? Mâna dreaptă a unei clase domnitoare ? Ai d-ta pe Căpitan Costache înarmat, cu biciul în capul unei dorobănțimi, recrutate după voința dumitale și plătite din punga d-tale ? Nu. Esti ieșit din sânul poporu !ui, prin

voința sa, și nu dispui de o altă putere decât de jandarmeria, care face parte din acea oștire ce demonstrarăm că nu poate deveni instrumentul nimănui și mai puțin al acelor ce ar voi să întoarcă contra poporului putera ce o ține de la dânsul. Nu; dacă d-ta stai Prefect de poliție, causa este că Bucurescenii sunt mulțămiți de administrațiunea d-tale; dacă stai Prefect de poliție, causa e că Bucurescenii sunt încredințați că nimeni nu le poate asigura stările lor, onoarea lor, libertatea lor individuală viața lor, așa de bine cum o faci d-ta; într-alt chip, este învederat că nici Guvernul nu te-ar ține la Prefectură, nici Bucurescenii nu te-ar fi îngăduit 24 de ore a-i administra. Așa dar, dacă elementele contra cărora Românii ar avea să lupte, lipsesc la noi, revoluțiunile nu mai pot avea loc, ci numai nisce simple *evoluțiuni:* adecă a trece de la o stare de lucruri, care nu ne mai mulțumesce, la alta mai mulțumitoare și a trece fără luptă, și printr-o simplă manifestare a voinței naționale.

Dacă aceasta este credința mea, o să mă întrebi negreșit de ce am alergat la Bucuresci ? Dacă ai copii, Domnule Prefect cum am eu, o să înțelegi foarte lesne răspunsul meu. Pentru că tot omul care iubesce tare, cade în puerilități; de-aceea, de câte ori un copilaș se svârcolesce prea repede în somn, soția mea trimete la doctor; de-aceea, și eu mă îngrijesc de câte ori mi se spune ca poporul se învârtesce în somnul său - nu zic culcat fiind în tină, cum zicea un diplomat străin, ci adormit dulce în muzici și lăutari, - ma îngrijesc, zic, căci îmi este teamă ca nu cumva, într-o zi, *scripca* să se spargă, și ca morarul, când îi stă moara, să se deștepte, și poporul prea repede și amețit de somn sa cadă din pat. Și iata cum:

Mi s-a spus, Domnule Prefect, că vorba de revoluțiune s-a întețit; deși ți-am spus că acest cuvânt n-are o valoare pentru mine, însă chiar așa, prea întețindu-se nu mi-a plăcut, căci Românul zice ca .,deși e glumă, nu e bună», și mi-a fost teamă dar ca nu cumva poporul, care e încă prea june în viața politică, să facă întocmai ca copiii, care procedează

prin analogie; ca nu cumva, într-o zi, nemulțumit de cutare act al Guvernului, sau chiar de starea lucrurilor în genere, în loc să proceadă ca un popor liber, în loc să-și aducă aminte că, în condițiunile de astăzi, n-are decât să-și exprime cu tărie și cu unanimitate voința sa, și-i este de ajuns ca să dobândească tot de ce are nevoie, în loc, zic, de aceasta acțiune legală, dreaptă și eficace, să creaza tot ca în Guvernele impuse și care își trăgeau puterea de la străini; că, în fine, pe d-ta, fiindcă ești Agie, să te iea drept cuconul cutare; și atunci și d-ta la rândul d-tale să crezi ca ai drepturile și rolul Prefecților regimurilor trecute. N-am trebuință să-ți spun nenorocirile, ce ar năvăli asupra țării într-o asemenea rătăcire. Această teamă, această grije m-a adus în Bucuresci. Eu nu pot comunica cu poporul; el v-a reservat, v-a dat numai d-voastră acest drept; zic că vi 1-a dat, căci într-alt fel cum ați putea să-l luați și să-l țineti. Îți comunic, dar, Domnule, ceea ce aveam a-i zice lui, ca la rândul d-tale să-ți implinesci datoria, ce v-ați impus-o, rezervându-vă dreptul exclusiv d-a vorbi cu lumea. Luminați-o dar, spuneți-i drepturile și datoriile poporului de astăzi, spuneți-i că n-aveți dreptul, nici puterea de a-1 apăsa și că prin urmare nici e1 n-are nevoie de-a vă trata ca pe apăsători, ca stăpâni, ca inimici, ci ca ***delegați ai săi»...***

Acte din dosarul Ministerului de Interne (Direcțiunea Administrativă, Nr. 1624/1865) relative la miișcarea revoluționară dela 3 august 1865 din București

„Domnule Primar,

Subsemnații impiegați ai Primăriei am supus la cunoștința Domniei Voastre verbal tristul eveniment a cărui pradă a căzut, ieri, Marți 3 August, ospelul comunal și conform ordinului d-v de a vă arăta faptul în detaliu și prin raport formal, avem onoare a vă repeta arătările noastre aci descrise.

Ieri Marți, orele 10 și II, înainte de amiazi, subscrișii ne aflam în antreul de jos al ospelului comunal, unii esercitând însărcinările serviciului nostru, și alții veniți după datorie la Primărie ca în toate zilele. In intervalul sus arătat s-a făcut un sgomot, venind în piața Ghica, despre intrarea Bazaca, dând alarmă: că vin Turcii. Subscrișii Marin Zamfirescu și Ion Lăscărescu am ieșit afară în piață ș-am desmințit aceste false demonstrațiuni care buliversase toată piața, restabilind un moment ordinea. Puțin după aceea am văzut o mulțime de popor din clasa de jos, îmbrăcați precupețește, unii cu capul descoperit și alții cu căciuli și pălării pe cap, îndreptându-se din ulița Bazaca către Primărie, nearmați și conducând, în fruntea lor, palid și deconcertat, pe sergentul de dorobanți din județ Ioan Niculescu tistul gardiștilor nocturni din culoarea Roșu, ș-astfel vin dinaintea antreului oaspelui comunal ale cărui porți le închisesem deocamdată.

Această ceată, în capul căreia era precupețul Dumitru Spirescu ce-i zice și Brătianu; cum și Gheorghe Pârcălabul, fostul logofăt al stărostiei pescarilor, sosind dinaintea antreului ospelului, D. Duțulescu, deschizând ușa, a eșit înaintea acestei cete și s-a adresat tare către D. Niculescu mai intâi cu aceste expresii:

„Ce ai adus aici pe acești oameni" ? La care D. Niculescu i-a răspuns: ‚Acești oameni mi-a scăpat viața." După aceea D. Duțulescu s-a adresat către mulțime cu aceste vorbe: „Domnilor, în numele legii și al Domnitorului, liniștiți-vă că nu e nimic". După aceasta s-a făcut o pausă în care interval D. Duțulescu s-a retras înăuntru oaspelului, iar D. Niculescu s-a refugiat în cancelaria comisarială ce este în catul de jos. Mulțimea care-1 urmase, oprindu-se puțin la somațiunea D-lui Duțulescu și văzând ca sosește în momentul aceea doi jandarmi ai Prefecturii călări și armați, s-au ținut un moment în respect ; dar puțin după aceea, ivindu-se o altă bandă de oameni armați cu ciomege ce veneau tot despre strada Bazaca, s-au unit cu cei dinainte

veniți, care, armându-se și ei cu ciomege, cu scânduri rupte din baracele comunale și alții cu pietre, au pus pe goană pe cei doi jandarmi husari și apoi năvăliră cu toții în ospelul comunal, unde, sfărâmând ușile de jos și rănind pe Preda Ioan Botea, Tudose Dinu, Nicolae Ioniță și Licsandru Ioan, cei trei dintâi dorobanți ai Primariei și cel din urmă sergent de zi în serviciul Primăriei, au spart și au sfărâmat geamlâcul de la antreul de sus, care era încuiat, ș-au năvălit cu urlete sus.

Subscrișii, respinși de această mulțime înverșunată, am fost forțați a ne scăpa viața, ca să ne refugiem încotro am putut.

Acestea, la care am fost martori oculari, avem onoare a le supune la cunoștiința D-voastre, alaturând și relația despre cele declarate de cei 11 jandarmi ai Primăriei și a sergenților de zi, despre numele unora din răsvrătitori, care au ranit pe unii și au maltratat pe alții.

Binevoiți, vă rugăm, Domnule Primar, a primi încredințarea despre respectosul nostru devotament.

(ss) Intendent și locțiitor de tist: I. Lăscărescu, Comisarul Pieții Ghica: M. Zamfirescu, Șeful Biur. biletelor de legitimatiune: D. Duțulescu, Comis. Comunal al Cul. de Verde: M. Constantinescu, Com. Dâmbovței: C. Naum, Ajutorul Com. Pietii Ghica: Gh. Danielescu.

Anul 1865 August 4, București

Pentru conformitate: Șeful Biroului I. L. Stăncescu București

Domnului Primar a Comunei București
Relație

Subsemnații jandami ai Primăriei și sergenți de zi arătăm în conștiință despre tristul eveniment de tâlhărie a căruia pradă a căzut ieri, Marți 3 August, ospelul comunal, cum și despre cei ce au adus daune și stricăciuni aci și cari ne-au

maltratat.

Nicolae Ioviță, sergentul de zi, a declarat că fiind de pază la ușa cu geamlâc, împreună cu toți jandarmii și sergenții, a văzut cum mulțimea s-a repezit din ușa antrelei cu lemne și cu petre și cu urlete strigând: „Sus băieti, că sunt boierii în pod». M-am pomenit că vine Nicolae precupețul ce se numește Turcul, și dă brânci D-lui Lăscărescu si, pe când împiedicam ca să nu spargă ușa, vine George Pârcălabul și mă lovește cu bastonul în cap. Asemenea am mai văzut în mulțime năvălind peste noi la uțe și pe Stan băcanul.

Vasile Constantin, jandarmul, declară că fiind trimis la gura pieței, spre Bazaca, a văzut cum acea mulțime de oameni venea spre ospelul comunal, dând cu ciomege prin geamurile prăvăliilor de pe acolo și s-a retras la ospel, unde, fiind pus de gardă la ușa cu geamlâc cu ceilalți jandarmi și sergenti, a văzut pe George Pârcălabul și pe Stan băcanul din ulița Bazaca, cu o sabie de gardiști în mână, repezindu-se peste noi, ca să spargă ușa cu geamlâc și să intre sus. Atunci unii cu petre și alții cu ciomege au năvălit asupra noastră și învingându-ne, au spart și au năboit cu urlete sus Pe urmă ne-am refugiat în vechea casierie.

Paun Marin Leoveanul, sergentul, declară că, fiind și el de gardă la numita uțe, a văzut pe George Pârcălabul și pe alții, pe care nu-i cunoaște și s-a refugiat împreună cu alți camarazi ai săi, jandarmi și sergenți, în vechia casierie, de unde abia au scăpat numai în cămăși și cu capetele goale, maltratați de mulțimea ce năboise în ospel și unde sfărâma și prăpădea tot.

Vasile Voicu, jandarmul, declară că: fiind de gardă la uțe cu toți ceilalți, am văzut cum multimea cu urlete s-a repezit peste noi și a spart ușa cu geamlâc ce conducea sus. Atunci Dumitru Andrei precupețul ce-i zice și Inimă-Rea m-a apucat si mi-a rupt mondirul de pe mine si m-a dat în mâna altor precupeti pe care nu-i cunosc. Și el striga „Sus, băieți, că sunt ciocoii în pod». Atunci, în zarva aceasta, m-am strecurat abia scăpând din mâinile acestor tâlhari ce mă

ghiontia necontenit și am fugit în odaia de lemnărie, unde era întuneric.

Michalache Ștefan, sergentul de zi, declară că: find la ușa cu geamlâc de gardă cu toți ceilalți, am văzut cum mulțimea, cu ciomege și petre, a năvălit asupra ușii peste noi, spărgând-o și unii, suindu-se sus, cu urlete, iar alții cum băteau pe camarazii mei, precum George Pârcalabul. Iar doi măcelari, pe care ii cunosc, dar nu le știu numele, cari m-au scos bătându-mă afară din ospel, după care voind a fugi în prăvălia lui Năstase grecul, care a început și el sa mă injure și că trebue să ne facă și mai bine.

Elie Kyriac, jandarmul, fiind de gardă cu toți ceilalți la ușa cu geamlâc, a văzut cum acea mulțime înverșunată cu lemne și cu petre s-a repezit peste noi si a spart ușa, între cari am văzut și pe Dumitru Spirescu ce-i zice și Brătianu și pe George Parcalabul. D-aci am alergat sus și m-am dus la camarazii mei ce se aflau de gardă la ușa casieriei de unde am văzut și pe Dumitru Inimă-Rea invitând pe ceilalți.

Trică Mitrică, jandarmul, declară că fiind și el de gardă la ușa cu geamlâc cu ceilalți, a văzut cum acea mulțime înverșunată s-a repezit cu ciomege si cu petre și, peste dinșii trecând, au spart ușa, geamlâcul și au năvălit sus. În acea mulțime am cunoscut pe George Parcalabul și pe D. Spirescu ce-i zice si Brătianu. Atunci m-am repezit și eu după camaradul meu, Elie Kyriac, tot sus, și ne-am pus în ușa casieriei.

Alexandru Ioan, jandarmul, declară că fiind pus de gardă la capul măcelăriilor de pe Podul Sacagiilor, a văzut cum acea mulțime sgomotoasă și, cu lemne și, cu petre se îndreaptă spre ospelul comunal. Atunci a alergat și s-a așezat lângă ceilalți camarazi ai săi, unde George Pârcălabul și alții ce nu-i cunoaște, împreună cu Nicolae Turcul și numitul Brătianu, au inceput să dea în noi și, spărgând ușile, au năvălit sus.

Șerban Radu, jandarmul, declară că, fiind de gardă în piața 14 Ianuarie, și, auzind sgomotul și, urletul mulțimii, a

alergat la ospelul comunal, unde vede cum lumea, cu pietre și, cu lemne, da-n porți și, în geamuri, și, pe Dumitru Inimă-Rea cum invita pe multimea d-aci, din piața Ghica, strigând: dați, copii, și, alergați sus că acolo sunt ciocoii și, fărămați și, maghernițele». Atunci el m-a dat pe mâna altor vagabonzi ce nu-i cunosc care m-au bătut încât abia am scăpat cu sufletul.

Preda Ioan Botea, jandarmul, declară că, fiind de gardă la ușa cu geamlâc, a văzut cum acea mulțime, cu pietre și cu lemne, a năboit peste dânșii, spărgând ușa și s-a suit sus. Între această mulțime am văzut pe George Pârcălabul, pe prenumitul Bratianu și, pe un alt precupeț gras care nu-i știu numele, dar pe care îl cunosc.

Ghiță Tănase declara asemenea că, fiind de gardă l-a văzut pe George Pârcălabul cum îndeamnă pe mulțime ca să dea și, să se urce sus.

Elie Nedelcu, tobosarul, declară că, fiind și el de față cu toti ceilalți camarazi ai săi, a văzut cum acea mulțime a spart ușile cu pietre și cu lemne și, au năvălit sus.

Alexe Văncescu, jandarmul, declară că, fiind de gardă și, el la ușe, cu toți ceilalți camarazi ai săi, a văzut cum acea mulțime furioasă, cu pietre și, cu lemne, dând în dreapta și în stânga, între care era George Pârcălabul și procletul Bratianu; iar pe Dumitru Inimă-Rea invitând mulțimea ca să se urce sus că acolo sunt ciocoii și, să strice și, maghernițele.

Ioan Nicolae, jandarmul, declară că, fiind de gardă la casierie, a văzut că vin în fugă camarazii lui Trică Mitrică și Elie Kyriac și, puindu-se cu spatele în usa casieriei, a văzut cum acea mulțime înverșunată spărgea în toate părțile, geamuri mese, dulapuri, scaune, sobe și tot ce găsia înaintea lor, pe care apoi au început a arunca pe fereastră, rupând și sfarâmând hârtiile că acolo sunt bănișorii lor. In urmă au venit Stefan Constantin și Nicolae Ioan precupețul împreună și cu alți doi, un măcelar de porci și un pastramagiu, al căror nume nu-l știu, dar ii cunoaștem, care, împreună cu

mulțimea ailaltă ne-au desarmat și în bătăi am fugit afară spre a ne scăpa viața. În această fugă am mai văzut și pe George Popa precupețul care mi-a dat un brânci pe scară.

Ioniță Popescu, sergentul, declară ca asemenea a văzut acea mulțime inverșunată cum da cu pietre și cu lemne în dreapta și în stânga, între care a cunoscut pe George Pârcălabul și pe procletul Brătianu ce asmuțiau pe lume.

Anul 1865, August 4.

Alexe Văncescu. Păun Leoveanu, Trică Mitrica, Ioniță Popescu, Alexandru loan, Nicolae Iovița, Vasile Constantin, Elie Kyriac Preda Ioan Botea, Șerban Radu, Ghiță Tănase, Ioan Nicolae, Mihalache Ștefan, Ellie Nedelcu, Vasile Voicu.

Telegrame sthimbate intre Prefectul județului Argeș si Ministrul de Interne

Pitești.
Notă confidențială
D-lui Ministru din lnterior General Florescu, București

Sunt în casa D-lui Brătianu împreună cu procurorul și comandirul. Brătianu lipsește în București. M-me Brătianu nu voește cu nici un chip a deschide încuetorile, în lipsa consoartelui. Să spargem ?

Vă rog ordonați. Aștept ordin aici.

Prefect, Vărzaru

Răspuns in 3 August.

Prost lucru ca un prefect și un procuror să aibă nevoie de deslegări în asemenea cazuri. În numele legii cereți deschiderea încuetorilor și, în caz de împotrivire deschideți înșivă.

15/8,1865. Pitești.
Urgentă. Confidențială.
D-lui Ministru din Interior București.

Am executat ad-literam ordinul D-v împreună cu procurorul și comandirul Dorobantilor. Am deschis toate încuetorile dela casa lui I. Bratianu. Am făcut cea mai minuțioasă perchesiție. Nu am găsit suterană, nu am găsit arme, nici hârtii care să conție bănuieli. Detailurile cu poșta. Rosetti n-a venit. Va fi priveghiat. Despre menținerea ordinei am luat toate măsurile. Să n-aveți nici o grijă pentru aici.
Prefect de Argeșiu,
C. Vărzaru

Raportul Prefectului Poliției Capitalei asupra cercetării celor arestați la 3 August 1865

În ziua de 3 August afară de persoanele arestate dupe stradele Capitalei s-au arestat dupe la domiciliile lor :
C. A. Rosetti,
Ion Brătianu,
Grigore Eliad (jurnalistu),
Costache Brailoiu și
Cornilie Lapati.
1. – Pentru a motiva arestarea lui C. A. Rosetti, Prefectura Capitalei a trimes un proces-verbal încheiat în ziua de 3 August, în care se văd arătările a 3 persoane, Ghiță Costescu, George Catrinescu și Ioniță Poppescu, că în acea zi, trecând pe ulița Academiei, au văzut dinaintea caselor și în curtea lui C. A. Rosetti „mulțime din partea turburătorilor liniștei publice" care strigau toți „dați-ne afară pe frații noștri Brătianu și Rosetti"; că la una din ferestre a apărut acest din urmă și a strigat catre mulțimea adunată: „luați lemne

în mâini, fraților, și haideți înainte"; că în urma acestuia, mulțimea se înarmă cu lemne dintr-un car ce se afla vis-a-vis și porni spre podul Mogoșoaiei la Passagiu. Nice una din acele 3 persoane nu arată dacă C. A. Rosetti a plecat cu acea mulțime sau nu.

2. - Motivul arestarii lui Ion Brătianu a fost, știința ce avea Prefectura că el era amestecat în mișcarea dela 3 Aug., scrisoarea sa din ***Sentinela*** nr. 29, și strigarea mulțimei de dinaintea casei Rosetti, precum încă aflarea lui la adunarea Butculescu.

3. - Motivul arestarii lui Gr. Eliad a fost arătarea color 3 individe care au relatat cele petrecute la casa Rosetti, că mulțimea ce plecase dela aceasta ajungând în Passaj și făcând mari turburări a intrat în mljlocul ei Grigore Eliad, strigând ura !

4. - Costache Brăiloiu a fost arestat în fața evenimentelor dela 3 Aug, fiindcă luase parte la adunarea Butculescu.

5. - Cornilie Lapati, asemenea,

La toate aceste persoane s-au făcut percheziținni domiciliare și hârtiile ce s-au luat dupe la casele lor s-au trimis Jud. de Instrucție: în nice unde nu s-a găsit ceva să facă probă în contra lor, că ar fi participat sau ar fi avut cu cunoștință despre mișcările dela 3 Aug.

(Persoanele din procesul-verbal al Despărțirii I-iu din Comisia de Roșu)

Chemându-se de Judecătorul de Instrucție persoanele care figurează în procesul-verbal al Comisiei de Roșu și au relatat acolo cele petrecute în ziua de 3 Aug. la casa C. A. Rosetti, două din ele au putut fixa ora când s-au petrecut acele scene, că ar fi de la 10-11 dimineață au arătat așa precum și în procesul-verbal, însă declară că nu cunoaște pe C. A. Rosetti; și au zis că el s-a arătat 1a fereastră, fiindcă așa au auzit numind din mulțime pe acela ce se arătase. Signalmentele ce dau despre acea persoană sunt diferite ale unuia de celălalt și nu corespund cu acelea ale lui Rosetti

; - Cea d-a 3-a nu poate fixa nici o oră faptelor dela casa Rosetti, pune în gura lui Rosetti alte vorbe decât cele arătate în procesul-verbal, declară că pe Rosetti nu-1 cunoaște, că nimeni nu i-a zis că persoana dela fereastră este Rosetti, dar că și-a închipuit dânsul aceasta, fiindcă lumea strigând „să trăească Rosetti», persoana aceea mulțumea, că dacă există deosebire între arătările din procesul-verbal si cele făcute înaintea Jud. de Instr. cauza este că procesul-verbal 1-a subscris la Comisia de Verde, fără sa i-1 fi citit cineva. Signalmentele ce dă despre persoana dela fereastră nu corespund cu persoana lui Rosetti.

C. A. Rosetti cerind dela Jud. de Instrucție a cita mai multe persoane care pot arăta modul cum el și-a petrecut timpul în ziua de 3 Aug. dintre ele s-au ales câteva care s-au citat, însă dupa ce mai întâi, după cererea Ministerului Public, s-au citat Gh. Platon și Antofiloiu, vechi cunoscuti ai lui C. A. Rosetti.

Martori citati dupe cererea Ministerului Public:

G. Platon, Consilier la Curtea de Compturi, arată că în ziua de 3 Aug. pe la 10 ore de dimineață a văzut trecând pe Ulița Nouă spre Podu Mogoșoaiei pe C. A. Rosetti liniștit și însoțit de două persoane, pe care nu le cunoaște; că după trecerea acestuia, adunându-se grupe pe uliță și unele venind până la ușa casei lui Rosetti, se respingeau de o persoană ce era înăuntru; că n-a auzit dela acele grupe decât strigăte confuze și un singur strigăt distinct „la Ministru»; că toate acele grupe au plecat înainte dela Rașca, întorcând spatele la Academie; că dela trecerea lui Rosetti pe Strada Nouă până la plecarea grupelor nu a văzut pe Rosetti revenind.

Antofiloiu nu a putut spune nimic, căci a zis ca a șezut mereu închis în prăvălia sa.

Martorii chemati dupa cererea lui C. A. Rosetti:

S-a ales din persoanele indicate de C. A. Rosetti și s-a citat N. Bălteanu, Grig. Lahovary, Radu Ionescu, C. Gr. Cantacuzino, Take Vasilescu și G. Constantinescu, lucrători la tipografia Rosetti.

PB ——————————— *Corneliu LEU*

1. - N. Bălteanu, amploiat la Ministerul Finanțelor, declară că în ziua de 3 Aug. între 9-10 ore de dimineața, fiind la bufetul din Pasaj, a văzut pe C. A. Rosetti venind despre podul Mogoșoaiei și ca 1-a chemat să-i spue că Ion Brătianu era arestat, zicându-i să anunțe aceasta Doamnei Bratianu și apoi a continuat drumul în partea opusă Podului Mogoșoaiei.

2. - Grig. Lahovary n-a voit să depue jurământul cerut de lege, ci a oferit a jura pe onoarea sa. Nu i s-a primit depoziția sa.

3. - Radu Ionescu arată că la 3 Aug. dimineață a plecat cu Gr. Eliad și C. A. Rosetti de acasă dela acesta la 9,1/4, sau și 20 minute, apucând pe Strada Nouă până la Podu Mogoșoaiei; d-aci până la piața Teatrului unde s-a despărțit, C. A. Rosetti si Eliad continuind spre Pasaj, iar el urcându-se la Torok, de unde peste curând s-a dat jos și s-a dus la Radu Rosetti, unde putin dupa el a venit și C. A. Rosetti, să fi fost 91/2 ore. La Radu Rosetti au șezut câtva .i apoi iar cu C. A. Rosetti a plecat, în poartă despărțindu-se și acesta zicându-i că se duce la C. Cantacuzino.

4. - C. Gr. Cantacuzino arată că pe la 10 ore mult 10 *și* 10 minute de dimineața in ziua de 3 Aug. au venit la dânsul acasă C. A. Rosetti, de unde nu s-a mișcat până la 3 ore dupa amiază.

5. - Take Vasilescu arată ca dupe arestarea lui Ion Brătianu în ziua de 3 Aug. pe la orele 10 de dimineață *(*nu poate spune dacă Rosetti plecase d-acasa, ci numai că a auzit deja tovarășii săi că plecase) a venit în curte o gloată de oameni care înjurau și întrebau unde este Rosetti; fecioru le-a răspuns că nu e acasă; - că în timpul ăstui pourparler, venind pe poartă Carada, oamenii aceia au vrut să-l ia cu ei cu sila; că acesta s-a opus și a dat fuga în casă, unde nu știe ce s-a făcut, căci el a intrat în tipografie, de unde a plecat acasă la 1 și unde s-a intors. la 21/2 ore, când a văzut venind pe poartă pe C. A. Rosetti, pe care 1-a auzit zicând directorului tipografiei că, de va veni cineva din popor, să

spune că nu e acasa, iar de va veni din oamenii politiei, să spună că e acasă.

6. - G. Constandinescu arată că, după arestarea lui Ion Brătianu, a plecat C. A. Rosetti d-acasă; că după plecarea lui, fară să poată fixa ora, a venit în curtea caselor o trupă de oameni, care înjurau pe Rosetti, zicând că el le-a luat drepturile; că chiar el cu tovarășii din tipografie a zis acelei trupe că Rosetti nu e acasă, dar că ei vreau să intre în casă, zicând că trebuie să fie închis înăuntru; că în timpul acela a venit pe poartă Carada pe care ei au vrut să-l ia cu ei, că el s-a opus și a dat fuga în casă unde unii din acei oameni au intrat cu el și văzând că nu pot să-1 facă a veni cu ei au deschis fereastra și 1-au dat pe fereastră în mâna altor oameni ce se aflau pe uliță care împreună cu Carada au apucat pe uliță spre Cornescu; că apoi spre seră (fără a putea fixa ora) a văzut venind pe poartă pe Rosetti, că 1-a auzit zicând, dupa ce a întrebat ce se petrecuse p-acasa, că de va veni oamenii din popor, să spuneți că nu sunt acasă, iar de va veni oameni d-ai poliției să spuneți că sunt la Rașca și apoi a ieșit pe poartă; că puțin după aceea a venit un subt comisar, căruia spuindu-i că Rosetti e la Rașca, a plecat și puțin apoi a venit cu el și, luând niște obiecte, s-au dus din nou împreună.

C. A. Rosetti tăgăduește și respinge pâra ce i se aduce, pretinzând că gloata care s-a spus că a venit la el acasă, venise cu intenții rele în contra lui.

Ion Bratianu asemenea tăgăduește si dă mobil al scrisorii lui voința ce avea să facă cunoscută opinia sa asupra unei revoluțiuni de care tot auzea vorbindu-se, ca să nu se poată servi nimeni în popor cu numele său.

C. Brăiloiu zice că a fost la adunarea Butculescu, dar că el a indicat casa acestuia vărului sau C. Cantacuzino, în urma fricei ce acesta îi tot arăta că golanii au să facă revoluția în contra celor ce au ceva. Doreau a se întâlni mai mulți proprietari și oameni de ordine ca să se chibzuiască; a fost foarte mirat când a văzut că la Butculescu vine și Ion

Bratianu, Eliad Rădulescu și Cornelie Lapati; a șezut puțin, în care timp a expus câteva considerații generale, răspunzând d-lui Brătianu, care repeta în conversație scrisoarea către Prefect.

Cornilie Lapati zice că șezând de vorbă acasă cu C. Gr. Cantacuzino și convorbind de sgomotele ce circulau de o revoluție, s-au hotărât să meargă (d-lui propuind) la Butculescu, spre a afla ce știu și alți. Acolo nu s-a petrecut nimic important și d-lui nu ține minte ce s-a vorbit. Crăsnaru spune ca 1-a chemat Ioniță Păltineanu la adunarea Butculescu, dar că n-a fost.

C. Butculescu zice ca s-au adunat la el persoane, care nu aveau obicei de a veni în casa lui, dar că au venit fără voia lui (nu declară însă pozitiv dacă le-a arătat astă nevoință a sa), și că nu știe ce s-a vorbit, fiindcă fiind bolnav, ședea tot pe afară.

Carada a fost arestat și este pentru că-1 denunță cei 3 care denunță și pe Rosetti, că a sărit pe fereastra casei lui Rosetti și a zis la mulțime ,,luați lemne în mâini fraților și haideți înainte», și a pornit cu ea spre pasagiu. Serrurie a fost cunoscut în capul cetelor dupe piața Sf. Anton dimpreună cu alții.»

DIMITRIE BOLINTINEANU:

„Nimeni din oamenii care puteau fi crezuți de dânsul nu voiră a-i spune, a-1 consilia, a-1 încuragia.

Domnul Cuza este Ludovic al XI-lea al Românilor. El este destructorul castelor si privilegelor, centralisător puterilor. N-am fi în rătăcire, dându-i numele boerocton. Lapușneanu, Mircea, Mihnea și alți Domni uciseră boeri, îi tăiară, spre a lua puterea în mâna lor, spre a desființa casta privilegelor barbare ale timpilor trecuți. Credea că răul încetează cu viața indivizilor. Domnul Cuza nu arestă pe nimeni, nu insultă pe nimeni; dar ucise o clasă, făcu ca

boierii să rămâe ceea ce au rămas familile de la Sant-Germain din Paris. Din nefericire în locul clasii boerilor favoră a se forma o altă clasă de oameni ce aveau vițiurile boerilor fără calitățile lor.

El desrobi poporul rural de clacă, e1 dete egalitatea drepturilor, el stărui a se face unirea țărilor, e1 decidă secularisarea monastirilor închinate, aceste principii vechi ale nației, cerute în toți timpii și în 1848. El asigură printr-o politică dibace afară din țară temerile politicei Puterilor și Turciei. El scrie Vizirului o carte prin care apăra cu bărbăție drepturile țărei, el înlesnesce Serbilor trecerea armelor prin țară, el primește condicele lui Napoleon.

La începutul Domniei primia pe toți cari veniau să i se plângă. Mai târziu nu mai primia decât puțini; cu cine voia era amabil; cu cine nu-1 suferia, îl trata cu asprime.

Era ironic. Conversația sa, plăcută când voia. În interiorul casei sale, uita că este Domn. La masa sa mânca în toate zilele cu invitați și ofițeri de serviciu. După masă conversa cu toți, șezând toți jos, și uitând că este Domn. Era inamic al oricărei etichete de Curte. Râse de nisce oameni ai săi, tipuri de inventatori de etichetă când aceștia îi presintară un regulament ca să se primeasca la Curte. Râdea de decorații. Pe lingușitori îi disprețuia când ghicea într-inșii un interes. Avea un particular simțământ pentru aceia care erau oameni onești, dar nu-i simpatisa. Îi plăcea a pune intrigă între cei care-1 serviau; între miniștri, între partide. Nu era rancunos, uita a doua zi o insultă ce-i adresa gazetele umoristice, nu le lovia.

Când miniștrii Iepureanu și Costafor trimise trei redactori la Văcărești, caci unul zisese că miniștrii sunt cismele cele vechi ale Domnului și nu trebuie să le mai poarte, Domnul, contra voinței ministrului său, prin depeșă grația câte trei redactorii,

Nu-i plăcea să meargă la biserici cu paradă. Fugia de toate aceste lucruri. Îl supărau, zicea, că numai celor săraci cu duhul plac aceste forme, că ele nu vin de la popor; că sunt

impuse prin poliție și în loc să aibă un merit, va aduce șarlatanismul. Contrar Domnului Al. Ghica se duse cu mare paradă și se urcă pe o mica mașină dupe Lacul Cișmigiului spre inaugurarea ei. Nu-i plăceau profesorii. Nu-i plăceau călugării. De cei dintâi zicea ca sunt pedanți, din cei din urmă ipocrți. Îi placeau militarii, „caci avea inimă și oase de aruncat pentru patrie», zicea el. Râdea de aristocrați. Îi plăceau bufonii și zicea că sunt singurii oameni care mint mai putin decât miniștrii înaintea domnilor sau singurii care nu fur.

Nu citea niciodată cărți. Avea o frumoasă bibliotecă de stejar lucrată la Paris, nu era nici o carte într-însa. Cu toate acestea resona asupra tuturor cestiilor politico, sociale, literare; cu înlesnire. Iubea sexul frumos. Cel puțin avea reputația asta. Un școlar Grandea făcu portretele celor mai frumoase femei. Ca descrieri de frumuseți, spera să facă efect și să-și vândă opera. Camarazii lui luara manuscrisul, îl dară directorului Davila, acesta spune Domnului că școlarul făcuse portretele tuturor metreselor Domnului. Școlarul este persecutat cu furie de director și dat afară. Mai târziu află adevărul de la mine, căci eu dasem acea idee a face ceva ce a făcut Adam cu barca sa plină de frumuseți. Această opera nu era în intenție de a face portretele metreslor Domnului, ci portretele celor mai frumoase femei. „Este culpa autorului, îi zice un ministru, dacă Măria Ta ai iubit cele mai frumoase femei ? !

Nu avea pentru nimeni legământ din inimă. Când cunoscea pe un om și îi plăcea, îl lua îndată în simpatie, tot făcea pentru el. Această simpatie era scurtă, dar nu îl ura.

Domnul era econom, dar nu hrăpia. Din cauza sistemului de a conserva oameni de sprijin, tolera unora. Credea că nimeni nu-i poate fi credincios în Romania dacă nu este interesat. Îi părea rău când cineva nu-i cerea niciodată o favoare. Îi părea bine când îi cerea.

Când se vindeau pe creditori moșiile boerilor prin tribunale, intervenea adeseaori în favoarea debitorilor, spre a

se amâna vinderea, crezând că era totdeauna o înșelătorie din partea cămătarilor la aceste vânzari sforțate. Colonelului Bibescu de trei ori îi scăpă moșia din vânzare.

Domnul Cuza adoptă un copil pe urma încă unul; îi crescu la palat. Acesta făcu să murmure capii fracțiilor care credeau că va declara pe un copil moștenitorul tronului.

Nu mergea niciodată la vânătoare, nu ieșea din capitală decât spre a merge la Iași. Rare ori visita orașele țărei. Ura cu deosebire la început orice manifestare. O dată, înturnându-se în țară, fuse primit la Galați de miniștri, de autorități, de un popor numeros care umpleau aerul de aclamații. Înturnându-se către amici zicea ,,Aceste aclamații sunt ordonate de prefect, poate chiar plătite din casa publică. Vedeti comedia !» Seara privind de la o fereastră o mare ceată de oameni care îl aclamau, zicea: ,,Acești oameni te aclam, îți oferă flori; mâne îmi vor arunca petre».

El regreta adesea moartea lui B. Catargiu. O dată la Cotroceni își revărsă gândurile: Ucigătorul Catargiului nu s-a descoperit, o fi liber. Cuțitul său îmi pare ridicat asupra mea. Până nu-1 voi descoperi, și nu-1 voi da legilor nu voi avea liniște.

Avea simpatii vii pentru clasa țăranilor. Erau singurii oameni pe care îi primea totdeauna.

El tolera duelurile în oștire într-un chip ca cum le ordona el singur. Voia cu aceasta să obișnuiască pe ofițeri la arme.

El înțelegea adânc epoca în care trăia. M-ar fi răsturnat de mult partidele, zicea el într-o zi, dacă aș fi fost aspru cu toți care fură țara, căci afară de câteva explicații onorabile, ceilalți nu caut în drepturile ce cer decât mijlocul de a despota. Cei care strig contra-mi afară de câțiva care ar fi trebuit să-i chem, sunt aceia cărora țara este dator soarta ei, soarta ce ei au făcut, îi fac, îi vor face în viitor, și țara nu va fi fericită decât atunci când acești oameni nu vor mai fi. Numai cu perirea lor va peri sistemul ce ne ucide.

Favoritul său de la telegraf avea o role politică și o funcție. Un bal ce se dete la Consulatul francez și unde portretul

mare al acelui favorit fusese expus, făcu un mare scandal la București. Acest om fusese singurul dat în judecată de revoluție. Ceilalți fiind rudiți cu conspiratorii. Dar curtea îl achită, dupe un an de arest preventiv.

Întrebat într-o zi de unul din amicii săi dacă este sigur de armată, respunse: ,,nu sciu». Părea nepăsător de inamicii săi politici. Se expunea adeseori singur prin grădini și pe strade. Niciodată nu i se întâmplă nici un atac. Când ministrul pune un fel de contribuție pe o mică parte din salariul funcționarilor, el oferi o mare suma din lista civilă care sumă o destină pentru cumpărare de arme și pentru încurageri literare. Nu iubea mai mult artele frumoase. Când ministru facu un concurs pentru pictură, unde se depuse premii artiștilor români, refuză de a încuviința a se cumpăra tablourile. El dete însă o prefectură unui poet Baronzi, care scrise și îi trimise o fabulă „Câinele și pisica». Din contra, pe jurnaliștii politici, aparatori al guvernului, îi încărca de subvenții, până a le crea o viață de lux, însă din fondurile Statului.

In toate duminecile chiama la Curte pe toți membrii curților și tribunalelor: îi trecea în revistă și le spunea dacă au lucrat bine sau nu. Dar aceasta nu ținu mult. O dată pe săptămână primea petiții la minister, dar și aceasta mai târziu.

Adesea da baluri iarna, ura balurile; dar ceda la cuvinte de apropiere cu societatea și cu încuragiarea comerciului capitalului celui mic.

El sancționă pensii chiar pentru adversarii săi politici, pe care pe alt tărâm îi combătea.

In discursurile sale politice ce le zicea în sala tronului, scrise de miniștri, după ce le citea, apoi adăoga de la sine vorbele de fală și mărirea nației.

Ținea mult a-și crea simpatii între Românii din Ardeal.

[...] Se imputa Domnului patima jocului. El nu mai juca alt decât jocuri ordinare cu amicii de când se numise Domn. Îl acusau de mândrie. În casă era foarte amabil cu toți. Îi

punea pe toți să șadă, le permitea să fume, să râdă. Îl acusau de beutură, nu bea decât apă la masă și un licuor dupa masă. Îl acusau de patimă pentru femei. Nu a despărțit nici un bărbat de femeea sa, nu a făcut să plângă nici o mama pentru fie-sa răpită. Femeile care alerg după suverani, sunt acelea care au perdut cu alții ceea ce se tem a perde cu suverani. Când suveranii fac dintr-o femee o camarilă, atunci este răul.

Nu avea nici o îngrijire de persoana sa, respingea căutările doctorilor. Nu credea în medicină ca într-o sciință nu lua medicamente. Zicea adesea că medicii îi sunt mai trebuincioși ca miniștri politici decât ca medici.

XVIII

Plăcerea de conspirator, o plăcere de tehnician atent cu toate detaliile, dar și de demiurg care construiește o lume cu toate conexiunile și relațiile ei, chiar pe dedesubtul altei lumi căreia îi lasă impresia că și le păstrează pe ale sale, plăcerea aceasta a aplicării din plin a unor deprinderi căpătate îndelungă vreme în carvonarism, în lojile exilaților, în focul pătimaș al pregătirii marelui 1848, dar și atenția concentrată, crispată asupra reușitei, conferă o lumină stranie chipului de fascinant bărbat urât al lui Rosetti. Masca gravă, dată de barba acoperindu-i mandibula prelungă, nasul scurt, retezat cu hotărâre și, apoi, fruntea înaltă, foarte înaltă, sprijinindu-și înălțimea pe aripile nemaipomenitelor sale sprâncene, apare cu un aer de concentrată atenție în ușile încăperilor luminate a giorno.

Are grija întregului decor, ducându-se direct la ferestrele dinspre stradă și dând la o parte draperiile sau perdelele, acolo unde acestea au căzut din greșeală, tocmai spre a se vedea dinafară totul, adică întregul spectacol monden și inofensiv, demonstrând celor care pândesc de peste drum faptul că, la balul său și al soției sale, nu este nimic de ascuns. Dar, părând foarte atent la asemenea gesturi exterioare, se comportă, de fapt, ca un ceasornic ce

marchează tot planul pe care-l știe pe dinafară: La ora aceasta, ofițerii au plecat de la restaurantul lui Hugues spre cazărmile lor. Peste douăzeci de minute se va da deșteptarea tuturor trupelor. Comandantul garnizoanei, colonelul Zefkari a fost trimis la culcare, în vreme ce, ademenit la cărți, Beldiman, prefectul de poliție câștigă atât de mult încât dă șampanie pentru toată lumea care a mai rămas în local. La palat, în camera căpitanului Pillat, așteaptă alți câțiva ofițeri care nu sunt de gardă în seara asta, în vreme ce la corpul de gardă, maiorul Lecca ia ultimele măsuri. În spatele palatului, spre biserica Luterană, colonelul Serurie adună negustorii și meseriașii din garda civilă...

Reconstituie toate acestea simțind cum plăcerea îi e și mai mare știind că în mâinile sale se strâng mai multe fire, venindu-i mai multe informații decât pot avea fiecare dintre informatorii, executanții sau conjurații săi în parte.

Plăcere, care, la un moment dat, dacă ești o minte cu adevărat rațională, dispare, înlocuită fiind cu un grav și plin de concentrare sentiment al răspunderii. Al răspunderii față de ceea ce știi numai tu. În felul acesta el i-a atras pe militari, asigurându-i că acțiunile lor vor fi susținute de niște mari mișcări de masă, o demonstrație a Bucureștenilor treziți în faptul nopții și veniți în jurul Palatului. În același timp, însă, pentru că o mișcare de masă era periculos de pregătit fără ca poliția să afle, el își instruise numai oamenii pe care se putea baza, cetele lui de tabaci și tutungii, știind că, la lansarea zvonului, lumea care se va strânge trebuie luată repede, și nu lăsată să delibereze ca să ajungă la decizie. Deciziile se iau în cabinete, sau în mințile conspiratorilor, iar mulțimii îi trebuie aruncat sloganul care imediat s-o inflameze. Și, pentru a avea un sistem de control care să-i dea certitudini, informația dublă, primită din două părți, era folosită cu îndemânare.

Așa s-a întâmplat ca, un amănunt nou, neașteptat, să-i parvină pe două căi. Din păcate, una ocolită, datorită căreia l-au aflat mai mulți, iar palavragiul de Radu Ionescu face

chiar glume fără perdea pe tema aceasta: Vestea sosirii la palat a marii favorite domnești, Maria Obrenovici, fiica lui Costin Catargiu și văduva prințului sârb Efrem, i-a fost comunicată atât prin intermediul ofițerilor de gardă care puteau supraveghea intrarea și scara principală pe unde fusese condusă în apartamentul Domnitorului, dar și de către acoliții pe care și-i postase în turla bisericii Crețulescu, de unde țineau sub observație ferestrele de la cabinetul, salonul și chiar dormitorul Domnitorului, așa că puteau vedea chiar lucruri mai puțin ortodoxe. Asta, deocamdată, doar în imaginația malefică a lui Radu Ionescu, fiindcă cei din turlă se zgâiseră până atunci doar la modul cum Vodă îi elibera pe ceilalți pe o ușă ce se bloca pe dinafară de corpul de gardă, iar, pe cealaltă, Docan, rudă, confident de amoruri și partizan ultracredincios al Voievodului, introducea o ființă ce-și dezvăluia părul dându-și de-abia atunci jos gluga pelerinei. Rosetti își imaginează cum Docan i-o aduce Domnitorului cu plecăciune și curtoazie, ca și cum i-ar pune-o în brațe, pentru a se retrage discret înțepenind bine ușile în canatul lor de stejar masiv. Apoi, cu misiunea de codoșlâc îndeplinită, trece pe post de păzitor al celor intime, ce-și cunoaște prețul și nu stă ca o sentinelă ci, scoțându-și botinele, se relaxează și își permite să se întindă pe divănașul îngust din antecameră, pentru un pui de somn deacurmezișul drumului oricui ar fi vrut să intre. Somn de om care mai trage cu urechea atât la savuroasele zgomote din patul princiar, cât și la cele de pe culoarul care leagă acest apartament de apartamentele unde, resemnată, Doamna Elena îi crește pe copii făcuți nu cu ea, ci tot cu cea din patul Domnitorului.

Asta e sfidarea dintre aparențele glorioase și murdăriile intime pe care el, revoluționarul, vrea să le eradicheze !... Dar nu are acum prea mult timp pentru asemenea reflecții, fiindcă faptul apariției amantei domnești l-a surprins nepregătit: Această variantă nu intrase în calculele lui.

Și, astfel, în afară de satisfacția gazetarului căruia îi venea

pe neașteptate un indiciu acuzator în plus, care putea fi comunicat a doua zi opiniei publice, întâmplarea aceasta neprevăzută îi dădea de gîndit: Făcând parte din familia Catargiilor conservatori, pe care-i avea de partea lui prin ceea ce lumea începuse a numi insidios „monstruoasa coaliție" care se configurase împotriva lui Cuza, Maria Obrenovici ar fi putut afla ceva de la rudele sale, iar venirea ei la palat nu avea scopuri amoroase, ci ca să-l avertizeze pe Domnitor. În al doilea rând, femeia aceasta care nu era deloc proastă, făptură frumos dăruită de la natură: și cu har și cu feminitate, și cu nuri și cu inteligență, și cu instinct și cu ambiție - era parcă făcută spre a domina camarila, ba chiar și restul Curții; așa că, la vreun gest de-al ei, unii dintre ofițeri ar fi putut să cedeze...

Un plan malefic se leagă rapid în mintea lui încordată: ca orice jucător de elită trebuie să transforme dezavantajul în avantaj. Trimite imediat instrucțiuni celor din turla bisericii, iar pe ofițerii din palat îi pune în legătură cu aceștia, conjurându-i să aștepte clarificarea acestei neprevăzute, să nu întreprindă nimic înainte de a primi semnalul, fără a face până atunci nici cea mai mică mișcare... Începe apoi să așeze puțin altfel cărțile jocului său, gândindu-l și ca gazetar, pentru a doua zi, dar și pentru incitarea demonstranților pregătiți pentru noaptea aceasta, ca tribun căruia i se oferă un neașteptat act de acuzare în plus. Apoi, fără a se mai grăbi, în așteptarea trecerii la fapte, rămâne să mediteze la ce poate însemna amănuntul nesemnificativ, faptul divers, într-o istorie atât de importantă: Luat în considerație și subliniat, acesta poate deveni eveniment de referință, căruia trebuie să te adaptezi. Cu toate că avea obligația morală să fie necruțător, neiertător, să folosească totul pentru triumful cauzei sale, experimetatul conspirator din el trebuia să rămână calm, fiindcă, iată, încă mai învăța un lucru, chiar și la ora aceea decisivă.

Plimbându-se printre petrecăreți - credulii invitați adevărați și avertizații conspiratori deghizați în invitați, C.

A. Rosetti constată că Maria a știut să întrețină perfect atmosfera și simte nevoia să-și admire soția, credincioasa lui soție, femeia care l-a cucerit prin adaptarea la tot ce avea el mai bun și mai dăruit ca ființă, femeia care, încurajându-i mesianismul, l-a ajutat să și-l amplifice și să creadă mai mult în el. O admiră pentru modul inteligent și discret în care, făcând oficiile de gazdă, disimulează încordarea cu care îi susține și îi încurajează mișcările, dăruită crezului său. Și, asta, cine știe cum, îl duce cu gîndul la ceea ce au construit ei, gazetarii, în legătură cu frumusețea și perfecțiunea imaginii familiei domnitoare: Un Cuza înțelept, o Elena Doamna iubitoare, admiratoare de soț și plină de acte caritabile, în vreme ce ei, prin cinică înțelegere, jucau teatrul de a salva niște copii de sinistrați de la inundații și de a-i înfia, când ea știa că aceștia erau copii amantei, toată piesa fiind regizată de camarilă numai pentru a avea un moștenitor de tron, care să le gireze actele de corupție în continuare. Prin aceasta, de fapt, a speculat Rosetti atragerea ofițerilor: slăbiciunile omenești ale Domnitorului, slăbiciuni care nu pot să nu zgârie conștiința celor care se simt legați de el fiindcă i-au jurat credință. Or, credința o juri unui simbol sau, măcar, unei ființe care, înțelegând ce înseamnă simbolul ei, nu mai există pământeste; o juri, în ultimă instanță, celui care știe să păstreze simbolul nepătat. Dar nu există tulburare mai mare a unui om simplu, dintre cei mulți care te servesc, a unei conștiințe drepte, cavalerești, ce-l înnobilează pe micul ofițer, decât atunci când își dă seama că a fost indus în eroare și a jurat credință doar unor păcate omenești și unor interese personale !...

Din pricina aceasta, a unor asemenea gânduri pe care le va dezvolta fie în articole, fie într-o cuvântare pe care o va ține ofițeriior, lui Radu Ionescu, a cărui inteligență și înțelegere o apreciază ca pe a unui urmaș, îi adresează o brutală punere la punct. Îl enervează perseverența tânărului de a ieși în față cu un sarcasm de palavragiu ce contrazice poetul din el. Cu acest sarcasm, Ionescu comentează vizita

nocturnă pe care Domnitorul o primește tocmai într-o noapte ca aceasta.

- De ce te amuzi de cele superficiale în loc să scormonești adâncimea semnificației faptelor ? ! - îl mustră Rosetti.

- Maestrul meu îl apără pe tiran ! - spune, cu plăcerea de a se duela, tânărul polemist fandând drept, ca un ac în gămălia căruia strălucesc doi ochișori amuzați: Iată cum renaște confreria junilor aventuroși de odinioară ! La Iași, Cuza cucerea animele feminine din saloane cu uniforma sa, în vreme ce, la București, dumneavoastră - redevine politicos fiind între mulți invitați - erați temutul Berlicoco ce cucerea asemnea anime prin spirit și cinism.

- Nu uita că aveam și eu uniformă, fusesem chiar aghiotant domnesc ! - marșează Rosetti la tonul său glumeț. După o noapte de chef am defilat pe Podul Mogoșoaiei călare pe o saca !

- ln vreme ce scriați romanțele pe care le mai cântă și astăzi lăutarii - preia cu vioiciune replica poetul tânăr și ambițios:

"De ce nu sunt zefirul ce sânu-ți răcorește,
De ce nu sunt parfumul ce pui pe haina ta ?
De ce nu sunt eu glasul ce șopta-ți înlesnește,
C-atunci aș crede lesne că tu nu m-ai uita !.„

Și, muindu-și glasul în inflexiunile lăutărești, continuă ca-ntr-un poutpouri:

"Când te-aveam în brațe, buza ta cea dulce
Roua fericirii pe a mea lăsa"...

- Cîntece ? Cîntece pe versuri de Rosetti ? - apare, intrând în discuție, soția marelui conspirator. Dar, în deplină consonanță cu simțămintele soțului ei, îi atrage atenția tânărului cu ascuțite barbete: De ce nu cânți atunci aeestea:

"*Ce glas măreț răsună ?*
Văd poporul s-adună,
Prin sfânta libertate
Se simte fericit,
Și toți se strâng în brațe

Căci toti s-au înfrățit".

Și, ca un geniu bun ce aduce lucrurile pe calea lor dorită, se strecoară mai departe lăsîndu-l pe poet să continue imnul atât de legat de soarta lor, pe care Rosetti îl scrisese la 1848, tipărindu-l într-un car adus chiar pe Câmpia Libertății, de unde tipografii scoteau de sub teasc și aruncau foile către mulțimea care incepea să scandeze:

"Censura se gonește,
Tiparul dobândește
Dorita-i libertate
Ce e viața sa;
Cu ea nu mai trăiește,
Cu ea va prospera."

La privirea lui entuziastă, consecvent pe filonul gîndurilor și al concentrării sale, Rosetti îi confirmă solemn și fără jenă de a se autocaracteriza:

- Da, în asta m-am transformat. Eu, greiere ușurel la porțile tuturor aventurilor, când mi-am dat seama de misia mea socială și am pornit pe acest drum știndu-mă în fiece clipă văzut de mulțime, nu mi-am mai permis nici o ușurătate. Viața mea trebuie să fie simbolul gândurilor mele. Nu te poți juca cu mulțimea care te privește, dacă vrei să-i dovedești ceva și să o duci pe o anume cale. Trebuie să fii limpede, conform celor pe care le afirmi; numai așa, ea îți va crede spusele și chemările !

- Gândiți asta în legătură cu Domnitorul ?

- Bine-nțeles ! - răspunde Rosetti cu obligația partenerului cinstit in fața jocului decisiv. Chiar dacă le-a vrut el, chiar dacă le-au vrut alții, Cuza a făcut fapte mari care-i vor marca locul în istoria noastră, am spus-o ! Dar n-a știut să-și țină simbolul sus, în fața celor lumești; n-a știut, să renunțe sau să depășească slăbiciunile care numai omului de rând nu i se impută !... Eu spun asta în fiece articol. Toată lumea mă cunoaște ! -sfidează el față de mulții invitați spre a arăta că nu ascunde nimic, iar discuția e ocazională.

Apoi, făcându-se a-l căuta pe Panu a cărui lipsă o remarcă,

se retrage cu un grup mai mic îndemnându-l pe Ionescu să continue ca să pară a se îndepărta discutând lejer.

- Astea, doar omului de rând nu se impută.

- Dar poate omul, un simplu om, să ajungă la tăria de granit pe care i-o ceri ? - întreabă într-un lamento concesiv poetul, cu gândul la cine știe care slăbiciune a sa.

-Trebuie să poată ! - proclamă consecventul revoluționar de cum rămâne între intimi - E încă gândirea mistică a omului de a spera că altul îi poate exprima aspirațiile lui. Tiranii încă mai profită de aceasta, dar, pe omul deșteptat la democrație, rațiunea îl ajută să-și găsească alte forme de întruchipare a ceea ce aspiră, a ceea ce voiește. Pentru că, altfel, uite: Dezamăgirea e pricina cea mai importantă care ne face să-l dăm jos; dezamăgirea !...

- Dar și Kogălniceanu, și el a cam... încearcă, la modul său capricios să spună ceva Radu Ionescu, ceea ce atrage imediat un gest ca de retezare din partea lui Rosetti:

- Kogălniceanu e fratele meu, chiar dacă astăzi n-avem relații. Dumneata, care ești poet în vogă, să-ți dai seama mai întâi ce a însemnat pentru oameni ca noi să abandonăm poezia pentru că ne-am dedicat luptei politice și abia apoi vei înțelege sacrificiul.

- Dar și azi, versurile lui Rosetti le cântă toată lumea, protestează acela.

- Cântă versurile unui poet dispărut ! - precizează Rosetti fără nici o bucurie. Noi, lumea literelor cea frumoasă am abandonat-o pentru cauza nației și ăsta nu e lucru ușor; e ca și cum cobori din Parnas pentru cele pământene. Una e să scrii hârtii de minister și alta să-ți lucrezi cărțile.

- Și atunci, ce vă leagă, în afară de trecut ?

- Ce ne leagă ? - se luminează hirsutul - Ne leagă fapta și acțiunea !... Kogălniceanu e cel mai de acțiune om. Cât a fost el la guvern, eu n-am putut să nu-l susțin. Acum el nu mai e și mâinile mele sunt curate pentru ceea ce conspir; nu mai am nici o obligație față de un principe care, așa cum s-a lepădat de mine, s-a lepădat și de el ! Să lași un om

ca Kogălniceanu să fie urmărit de un spion ca Librecht și să fie blamat de un invidios cum e Crețulescu, nu e o faptă de glorie.

- Și de ce nu l-ați atras pe Kogălniceanu de partea noastră ?

- Pe el ? Niciodată nu l-aș fi putut atrage, recunoaște cu tristețe conspiratorul. E prea demn și prea dintr-o bucată.

- Am înțeles - subliniază acid Ionescu: înseamnă că noi nu suntem nici demni, nici dintr-o bucată.

- Cu noi e altceva - spune Rosetti, fără intenția de a-i schimba bănuiaia: noi am intrat într-o horă... - Și exultă ca-n clipele lui mari: Kogălniceanu e expresia omului modern pe care-l aduce noua stare de lucruri. E omul activ care realizează încontinuu ceva, omul care produce și mișcă lucrurile din loc, omul care modernizează și caută bani peste tot, omul dispus să-și suflece mânecile, să aiba inițiative și antreprize, într-un cuvânt, omul căruia nu-i e rușine să muncească pentru bani și care nu stă cocoțat pe ranguri ținând societatea pe loc... Domnilor - se înflăcărează el găsind în ceea ce spunea despre Kogălniceanu identități cu propria sa persoană - burghezia în ascensiunea ei va cuceri lumea prin stimularea celui mai harnic, a celui mai activ, a celui mai de inițiativă, care îi va înlocui pe cei ce n-au alt merit decât moștenirea ! Eu, pentru asta m-am făcut negustor; Kogălniceanu pentru asta n-a avut astâmpăr și, chiar pierzând bani și certându-se cu moșiereasa de nevastă-sa, a făcut fabrici, a luat în arendă întreprinderi de poștă, și-a făcut șlepuri care transportă pe Prut și pe Dunăre. Pierde la postav, câștigă la transport; i se fură caii, vinde grânele și-și ia alții, face contracte cu armata și cu străinii și dă de lucru la sute de muncitori. E o lege a progresului căreia noi ne dedicăm inițiativele, iar societatea ne răsplătește știindu-ne germenii ei, asta e ! - Proclamă el încrezător în destinul unui atare individ, pentru a sublinia: O societate în care cucerește lumea cel mai activ și cel mai de inițiativă, asta reprezintă un tip cum e Kogălniceanu !...

5

Spusele lui împătimite au aer vizionar; în același timp, cu cât se apropie momentul, simte nevoia să-și justifice gesturile. Patima tribunei la care s-a învățat să-și dezvolte gândurile și fierberea sentimentelor, l-ar face să continue încă mult dacă cineva de-ai casei, din familia englezească Grant, a soției sale, nu i-ar șopti la ureche ceva ce-l face să fie foarte surprins. Face un semn incert și pornește după acela spre un salon mai mic, mobilat intim.

- Treceam pe aici și am văzut balul ăsta atât de luminat, încât mi s-a făcut și mie poftă să petrec ! - rostește, ridicându-se de la măsuța lui, oaspetele nepoftit. Dar rostește asta având în ochii spălăciți o expresie insinuantă, care vrea să spună cu totul altceva decât înțelesul vorbelor.

Obișnuit cu această formulă diplomatică de a spune cu totul altceva decât ceea ce gândești, Rosetti nu se lasă mai prejos și scoate din bogatul său arsenal instrumentul cu care își poate para surprinderea și îl poate obliga pe celălalt la sinceritate:

- Poftiți, deschide el larg ușa către saloanele petrecerii, balul vă așteaptă și vom fi cu toții onorați.

Efectul scontat se produce: oaspetele, care nu e altul decât Consulul General al Imperiului Habsburgic se retrage repede din conul de lumină care dă efecte strălucitoare coafurii sale arămii, așezîndu-i umbre stranii pe obrazul pistruiat.

- Nu, nu... - se ferește el în spatele aceleiași măsuțe de după care ieșise - de fapt, voiam să spun că mi s-a făcut poftă de un pahar de vin din ăsta bun, cum știu că aveți întotdeauna din viile partizanului dumneavoastră Brătianu. Dar băut în intimitate, vă rog... - mai spune el tot retrăgându-se în umbră și făcând cu degetele rășchirate un semn de împingere spre ușa pe care ar vrea-o închisă.

Crispat încă, deoarece în asemenea momente grave orice nepoftit poate să nu fie un semn bun, Rosetti închide ușa cu un gest mai energic decât ar fi cazul și spune re-

binevoitor:

- Atunci, înțeleg că-mi faceți onoarea unei convorbiri intime, domnule consul !

- Ăsta-i termenul ! - prinde din zbor replica baronul Eder si apoi retractil, cu diplomatic instinct de disimulare, schimbă vorba bălăcindu-se-n banalități: Vinurile din via domnului Brătianu sunt foarte pe gustul meu, seamănă ca fluiditate cu ale noastre, cele din jurul Vienei; de asta, când am intrat aici și domnul Grant a avut amabilitatea de a mă întreba cu ce să mă servească, eu... Mâna lui cu multe inele arată către carafa și păhărelul care-i stau în față, iar labilitatea a ceea ce spune numai pentru a umple conversația, îl face să sară la altă idee: Nici nu știți de câte ori administratorul meu a cumpărat cantități mari din vinul ăsta pe care-l vindeați la stabilimentul dumneavoastră ! Multe receptii am dat eu cu el și multe personalități ale imperiului, aflate în trecere pe aici, au fost convinse că e vin de-al nostru, din împrejurimile Vienei.

- Da, da, multe personalități ale dumneavoastră s-au aflat în ultima vreme în trecere pe aici ! - spune Rosetti fără sfială, umplându-i paharul - Prosit, domnule consul !

- Prosit ! - răspunde cu vehementă subliniere baronul - Să cinstim vinul lui Brătianu și să ni se îndeplinească tot ce dorim !

Rosetti privește atent insinuarea expresiei ochilor spălăciți ai aceluia, parcă dorind să-si dea seama fie cât de multe știe, fie până unde va merge baronul cu impertinența sa protectoare de reprezentant al marelui imperiu de la apus.

Baronul are fața roșie, cu pistrui, pori mari și aparențele omului bine hrănit; nasul său arcuit deasupra unei guri groase, pofticioase, se conjugă cu coafura pretențioasă, subliniindu-i acel aer de autoritate pe care și-o arogă. Gestica largă, cam de operetă, îl arată a voi să fie binevoitor si generos.

Rosetti, însă, nu-și permite să nu fie crispat și întreabă de-a dreptul:

- Cărui fapt datorez vizita domnului Consul General al Marelui Imperiu ?

- Treceam și eu pe aici, v-am spus - își începe consulul fraza stcreotip, pesemne tocmai pentru a căpăta timp de gândire - treceam și eu pe aici, deci, și, cu toate că nu stă în uzanțele diplomatice, mi-am zis: Ce-ar fi să-l vizitez și eu pe domnul Rosetti ? Ce-ar fi să sărut mâna doamnei care face un asemenea bal de binefacere ? ! Când e poftită atâta lume de dumneata, mă pot pofti și eu; mai ales că, în felul acesta, e mai puțin bătător la ochi... De fapt, să știi că am făcut-o cât se poate de discret - precizează el insinuant, părcă lăsând impresia ca ar conspira împreună. Apoi, abia, revine la tonul de mai înainte: ...Deci, hai să intru si eu, mi-am zis, pentru că, în zilele astea când se agită atâtea zvonuri, în zilele astea când, chiar pe palatul Domnitorului, cineva are cutezanța să pună bilet de inchiriat, cine ar putea ști mai bine pulsul Bucureștilor decât domnul Rosetti ?...

- Nu-l știu, domnule consul - se străduie Rosetti a nu se lăsa provocat - eu sunt un falit cu societatea desființată și ziarul suspendat, care încerc a mă apuca de alt comerț pentru a-mi putea duce traiul. Caut fonduri și, în acest scop, am făcut balul acesta. E o problemă strictă de negustorie, nu de politică.

- Fonduri ? - prinde apă la moară baronul - poate că o participare austriacă nu v-ar strica !

- Nu mi-ar strica, e drept; dar pe criterii strict comerciale.

- Comerciale... sau mai puțin comerciale... participarea contează ! - devine generos baronul. Vedeți, eu v-am declarat că am intrat aici pentru că mi-am spus că nimeni nu poate cunoaște în aceste zile mai bine pulsul Bucureștilor, tendințele... răsturnările... în fine, perspectivele...

- Nu cunosc, asta nu cunosc - obstinează Rosetti - în legătură cu acestea v-am spus că de la mine nu aveți a afla prea mult... - Și atacă la țintă fixă: De ce nu apelați la colonelul Crețulescu ? Vă este, doar, intim !... De la mine,

ce-ați putea afla ? !...

- Vai ! - își duce jocul cu elegantă grandomanie consulul, făcându-se a nu lua in considerare insinuarea cu colonelul: Să aflu de la dumneavoastră, adică să vă trag de limbă ! Cum mi-aș fi putut propune așa ceva ? !... Eu spuneam altceva, domnule Rosetti, rog să nu fiu înțeles greșit. Eu spuneam așa: Dacă nimeni nu cunoaște mai bine pulsul Bucureștilor decât domnul Rosetti, de ce nu l-am susține pe dumnealui să devină Domnitor, de vreme ce pe palat s-a pus bilet tipărit de închiriere... Dar tipărit...unde ?

Lovitura e, într-adevăr, magistrală pentru tot ceea ce înseamnă uzanțele limbajului diplomatic.

Încăperea îngustă și înaltă, cu mobile înguste și înalte, pe măsura eleganței secoluiui, rămâne într-un moment de tăcere clătinătoare ca și cum ar suspenda undeva, de un singur fir. Tac amândoi, parcă într-un balans lent al senzației de înălțime, de înălțime, baronul savurându-și îndemânarea cu care ajunsese atât de repede la subiect, gazda încercînd să calculeze, ca la șah, care va fi mișcarea următoare a partenerului. Și se hotărăște pentru replica tranșantă, așa cum îi stă bine firii lui:

- Cu ce preț această ofertă ? Ce-mi cereți în schimb ?

- În schimb ?... - Acum are consulul toate atuurille în mâna sa - ...Imperiul nu cere nimic în schimb; imperiul apreciază personalitățile acestei țări în momentele dificile pentru ea.

- Chiar nimic, nimic ? Parcă n-ar fi în stilul imperiului, domnule consul, ca să vorbim pe față.

- Ca să vorbim pe față - intră consulul în limbajul tranzacțional făcând un gest ca și cum și-ar așeza înapoi în buzunar celălat limbaj, al înfloriturilor diplomatice - ...ca să vorbim pe față, deci, nu vi s-ar cere deocamdată nimic altceva decât să acceptați tronul aici, la București, unde Cuza nu mai este agreat, iar el să se întoarcă la Iașii lui unde, poate, mai are ceva partizani:

- Să se rupă Unirea, deci ? !

Tunetul vocii lui Rosetti îl sperie oarecum pe baron, ale cărui mâini fac gesturi de calmare legănându-și rugător ineleIe:

- Nu vă indignați, fiți calm și ascultați-mi raționamentul: Asta, până la venirea prințului străin. Doar ați votat așa în Divanul ad-hoc ! Încă de atunci, nu ?

- În Divanul ad-hoc nu am votat ideea unui principe străin care să convină neapărat Vienei !

- Sigur, zâmbește cu elegant dispreț baronul, de asta, poate, nici nu va veni; important pentru noi este să vă vedem pe dumneavoastră urcat aici pe tron.

- Sunt revoluționar și iubesc republica, domnule baron !

- Nu-i nimic, n-aveți decât, după aceea, s-o decretați republică; nu cred că asta ar putea să nu convină imperiului.

- Numai să se despartă din nou cele două principate; asta este important, da ?

Dar baronul, cu toată opulența cărnurilor sale știe să lunece:

- Dacă Domnul Cuza nu mai este agreat la București; dacă pe palatul lui s-a pus bilet de închiriat; dacă guvernul lui filoțarist îi arată clar tendințele politice, iar înfierea copiilor pe cele de dominație ereditară; dacă...

Simțind prea bine cum i se strecoară propriile sale argumente, pesemne tocmai pentru a i se arăta că imperiul este la curent, iar consulul său de aici este și mai la curent, bănuind și faptul că, tot vorbind de opoziția din București față de Cuza, consulul speră să scoată de la el vreo exclamație prin care s-ar putea deduce și participarea moldovenească la conspirație, Rosetti se hotărăște să atace limpede și pe față:

- Domnule baron, dar dumneavoastră știți prea bine că ideea de Unire este sfântă pentru mine și că în toate adunările am fost unul dintre unioniștii cei mai îndârjiți !

- Ați fost, domnule Rosetti, tot așa cum astăzi sunteți cel mai îndârjit dușman al regimului de acum.

- Schimbarea regimului nu înseamnă destrămarea Unirii.

Eu, unionist rămân.

- Și nu credeți că puteți lucra mai bine pentru această idee dacă aveți în mâna dumneavoastră toate cârmele ?... Și toate frânele !... - adaugă cu zâmbetul său insinuant baronul Eder.

Cu glasul trist și grav al omului care mai mult a primit o lecție decât ar vrea s-o dea, dar trebuie să o dea, Rosetti îi spune ridicând ochii săi bulbucați, parcă mai bulbucați de concentrarea prin care trece în decizia de a fi cât se poate de limpede:

- Domnule consul, noi avem necazurile noastre, nemulțumirile noastre, ranchiunele noastre, chiar; si străduim a le duce la liman. Poate că suntem dezbinați în alte privințe, dar nu veți afla pe nici unul dintre noi bucuros să dezbine Principatele, așa cum v-ar conveni dumneavoastră. Iar, pe mine, și mai puțin.

Dându-și seama de situație, baronul se ridică mult mai agil decât s-ar fi crezut la corpolența sa și, obligat la fair play, recunoaște fără bunăvoință:

- Tocmai de asta am venit la dumneavoastră, domnule Rosetti; tocmai de asta. Sper că-mi apreciați francheța și, fiți amabil: fie acceptați, fie uitați această convorbire !

Rosetti are prea multe gânduri spre a-i da atenție. L-ar pune la punct, spunându-i „Așa să-i vorbești lui Mitică Crețulescu, fost bașibuzuc și acum omul tău de casă". Dar politețea de gazdă nu-i permite, așa că așteaptă rece ieșirea consulului, caută mesageri, dublează oamenii de încredere pe lângă colonelul Crețulescu, pentru ca nu cumva, după ultimele informații, acela să trădeze. Apoi abia reintră în timpul de așteptare care-i dă iarăși posibilitatea să mediteze și meditează închis în sine, chiar dacă își dă seama că Maria se apropie ca să afle ce voia oaspetele. Iar când își dă seama că, umbră credincioasă, Maria îl îngăduie să treacă de toată precipitarea și, înțelegând că nu trebuie să-l tulbure, așteaptă doar, cu ochi întrebători, cuvântul lui, el îi mângâie cu degete tremurânde obrazul drag, spunând ca-ntre ființele

ce înțelg totul dintr-o singură vorbă:

- Iscodea...

Mai apoi, după ce citește înțelegerea din ochii ei, se încălzește rostind pontru dulcea și camarada lui soție ceea ce, altora, li s-ar părea a fi vorbire în dodii:

- Iscodea și nu mă citea; mă momea și nu mușcam; se perpelea și nu-l răcoream... - Pentru ca, amuzat la gândul ăsta să adauge: Ba, de răcorit, s-a răcorit. Îi place vinul lui Brătianu. Îi place atât de mult încât tare ar fi vrut să știe ce face Brătianu la Paris !

Se cufundă o clipă in privirile ei adânci care l-au înțeles și i s-au dedicat necondiționat, nici numai din pasiune, nici numai din rațiune ci, mai degrabă, din patima rațiunii care i-a trezit pasiunile. Și nu-i mai convine să șarjeze:

- Mi-a propus tronul ! - spune el ca și cum ar pomeni de o mare jignire - Tronul Munteniei.

- Adică desfacerea Unirii ! - pricepe deîndată Maria Rosetti.

- Când mă gîndesc la ei, la intrigile lor, spune el înrăit, parcă l-aș ierta pe Cuza și, acum, în ultima clipă, aș lansa consemn de încetare generală.

Degetele ei subțiri i se așează într-un delicat gest ferm pe buze:

- Asta nu, mon Rose; tu ești omul fermității, nu al indeciziei !

Așa-l alintă ea dintotdeauna: « mon Rose », într-o perseverentă poveste de dragoste bazată pe mari ambiții revoluționare ascunse-n comunicarea perfectă dintre două ființe, cum rar dăinuie într-o familie după depășirea lunilor sau anilor romantici. Iar asta-i dă lui Rosetti tărie în toate manevrele conspiraționiste de care iacobinismul lui e capabil. Pentru că totala sinceritate dintre ei le dă amândurora tărie să fie perfizi tocmai spre a învinge toate perfidiile ce-i înconjoară.

- Fii sigură, ma Rose, că nu există indecizie care să mă poată clătina !... Fii sigură și continuă să animezi cât mai

frumos soarela acestor naivi...

XIX

ZIARUL ROMÂNUL (din 27 martie 1(164)
Anunciu
S-au pus în venzare
Vinul podgoriei de Drăgășani
Din via d-lui I. Brătianu
Butoaie mici si **mari.**
Prețul 12 sfanți vadra.
Depositu la tipografia C.A. Rosetti.

C.A.ROSETTI - (text de 1a 1852) :
"...Binecuvântat fii, geniu sfânt al României ! Binecuvintat fii, căci tu numai, printre 18 secole de întuneric, în mijlocul oceanilor de sânge, când biruind și când cotind valurile ai putut aduce nația mea până la țărmul luminilor ! Acum zorile se revarsă. Ca curcubeu al libertății cununa martirilor stă deasupra capului României, lumea întreagă a văzut-o, a cunoscut-o, a salutat-o și tresăltând de bucurie, ne zice cu poetul Mureșanul:

„De n-a pierit românul, când trei se obligară
Prin bule rușinoase, cu negru jurământ,
Să-l sufere în sclavie, a duce viața amară
Lipsit precum de drepturi așa și de pământ
Acum cind tirania se sbuciumă-n dureri,
Tu, bravule române, mai crezi că o să peri ?

Tiranii știu mai bine decât noi că puterea lor este slăbiciunea cea oarbă și fricoasă a poporului. Spre pildă, ce va face autocratul Turciei și-al Austriei când țarul Nicolae, declarându-le răsboi, ar revolta totdeodată o parte măcar din națiile care gem sub jugul lor ? Știu bine că nici atunci chiar n-ar putea birui dacă Franța sau Englitera ar voi să intervie cu dinadinsul. Însă despoții știu foarte bine cât de lesne se poate cumpăra amiciția, alianța sau

neutralitatea domnitorilor.

[...] D-aceea temniţile se umple pe toată zioa de revoluţionari şi ştreangul, cuţitul le golesc în toate dimineţile ca să facă loc altora; căci este legea ideilor celor sfinte a creşte ş-a se împuternici prin sângele martirilor. [...]

„Spiritul timpului este un erou şi timpul va birui"…

Dar, cind zic că spiritul timpului este un erou şi timpul va birui; voiesc oare a zice că românul trebuie să aştepte libertatea sa de la streini şi de la timp ? Precum, când dovedesc neputinţele duşmanilor noştri o fac oare spre a îndupleca pe români să se unească şi să-şi apere Patria lor pe temei că ucigătorii sânt slabi ? Nu şi d-o mie de ori nu ! Dacă spiritul timpului este un erou, încă atunci numai el va birui şi pentru noi când fiecare român va hotărâ, va voi şi se va pregăti necurmat pe toată ziua, pe tot minutul d-a fi el însuşi un erou, un martir.

Astfel dar, spiritul timpului, care este un erou, frăţia şi solidaritatea ce s-a-nchegat între toate naţiile, cunoştinţa ce avem despre intrigile şi slăbiciunile inimicilor noştri nu ne vor putea folosi decât atunci numai când, având drept stindard dreptul absolut, amorul, credinţa sacrificiile şi sângele ce vom vărsa vor fi d-o potrivă cu-nălţimea la care voim să ajungem. [...]

Aşadar, români, fraţii mei, să nu cerem şi să n-aşteptăm de la streini, ci de la noi înşine libertatea noastră. Să nu ne spaimântăm, de puterea ş-unirea despoţilor, ci de neunirea şi necredinţa noastră în puterea românilor. Este dovedit şi prin neputinţă de a nega că orice naţie va prochiema libertatea, dreptatea şi egalitatea tutulor alor săi dând fiecărui om tot ce i se cuvine a avea, naţia ceea, în ziua în care va voi să ia armele în mâna, este nebiruită; căci pe lîngă armele materiale ea are o armă mai tăioasă decât toate săbiile şi iataganele, mai fulgerătoare, mai trăsnitoare decât toate puştile şi tunurile despotismului. Arma aceea este stindardul, idealul ce va avea.

„Nici un popul nu s-a emancipat de domnia altui popul

decât rezemându-se p-un ideal mai presus decât acela al cotropitorilor săi.

Când dar idealul unei nații este mai frumos, mai drept și mai sfânt, când este într-o poziție cu mult mai naltă și mai domnitoare decât a vrăjmașului său atunci nația aceea este nebiruită, căci atunci pârghia prin care se poate ridica ea este înfiptă în inima fiecărui om. Căci atunci fiecare om este un ostaș și fiecare luptător un om liber care-și apără drepturile sale naturale, libertatea sa, căminul său, Patria sa, sufletul său contra unor turme de sclavi carii combat pentru plată de frică și de nevoie, supt un stindard nedrept, ne-nțeles și sdrențuit de spiritul timpului. Căci atunci în nația ceea fiecare om, fiecare ostaș stă cu piciorul ca și cu inima pe pragul căminului său, pe drepturile ș-averea sa, hrănit, armat și susținut de părinții săi, de soția sau de logodnica sa. Căci atunci tot ce vede luptătorul naintea ochilor săi știe că este al său sau alor săi; fiece palmă de loc este o suvenire glorioasă, dulce sau tristă a copilăriei ș-a juneței sale, oricare glas, este un amic, o amantă o soție, o soră o mamă sau un tată, care strigă: libertate, și d-aceea, fiece loc devine pentru dânsul un zid, o cetate nebiruită, fiece râu o baterie, fiece casă fiece cruce, fiece mormânt o baricadă, fiece arbore un scut și orice clopot un apel sau un tun, orice plumb un glonț, orice glas o înflăcărare ș-o inimare mai mult !

A ! Români, frații mei ! Ce ! perdut-ați voi oare cu totul credința, puterea și trufia voastră cea antica ! Cerbicele vostru cel vânos înclinat spre pământ de niște mâini streine și nepotente sdrobitu-s-a acum ? Fruntea noastră de români aplecată, întinată în pulberea urmelor streinilor nu mai poate roși de rușine, nu se mai poate încreti de mânie ? Perdut-a oare ea acum demnitatea ei ș-acea putere de gândire și de voință prin care făcea ca lumea s-o recunoască de născută pentru cununa nemurirei ? Ce ! brațele acelea de români cari ridicau o data ca o pană sabia lui Mircea și securea lui Mihai nu mai pot ridica și sdrobi nici lanțurile infame ale

sclaviei ? Ce ! Ochiul tău de român, falnic ca al acvilei nebiruite a legioanelor Ropublicei Romane, ochiul tău cel fulgerător prin care-mi mărmureai odată însăși mâna unui călău armată cu secure, nu mai crede acum nimic; nu mai are nici o scânteie de mânie nici măcar o lacrimă de rușine ?

Atâta moliciune, calcul, frică abatere, josire, întinare supunere de sclav, pe lângă, atâta virtute, înflăcărare mare, fălnicie și patriotism de oameni liberi, atâta josire, chinuri sfâșieri și fărădelegi pe lângă demnitatea fericirea și libertatea cea antică nu ne este oare d-ajuns a ne face să mai strigăm o data ca mai nainte din inimă, românește si toți cu-n glas:

”Mai bine țara noastră să se prefacă într-un întins mormânt numai să rămâie tot țara românilor !»

Juni români ! răspundeți voi. Puneți mâna pe frunte și pe inima voastră și spuneti, în sfârșit fără sfială dacă simțiți în voi viața, junețea, puterea, setea libertății si hotărârea d-a jertfi totul pentru România; sau dacă, gârbovi în floarea vârstei, voiți mai bine ca mintea și sufletul vostru să fie sdrobite de sclavie, fețele voastre pălmuite, mumele voastre biciuite, surorile, soțiile logodnicele și Patria voastră ucise naintea ochilor voștri ? [...] “

C. A. ROSETTI : “Unire cu Moldova”

“Ca România să fie liberă cu desăvârșire ca să fie mare și puternică, trebuie neapărat să se unească cu Moldova. Muntenii și moldovenii nu fac decât o singură nație, amândoi poartă același glorios nume de români, amândoi vorbesc aceeași limbă, au aceeași religie, accleași interesuri, au suferit aceleași nenorociri și simt aceeași trebuință de îmbunătățire a soartei lor; alcătuiesc, cu un cuvânt, un singur corp. Nu poate fi desăvârșită sănătatea pentru un om pe când mai pătimește un mădular al corpului său; asemenea o nație nu poate fi liberă cu desăvârșire până când se mai

află o parte dintr-însa sub jugul despotismului. [...]

Dar nu numai în privința politică este de neapărată trebuință unirea acestor două provincii, ci și în privința finanțială este asemenea folositoare și trebuincioasă. Un singur șef poate cârmui amândouă țările, un singur domn al României; prin aceasta țara câștigă toată suma ce alcătuiește lista civilă unui domn; un singur șef al bisericii, o singură Obștească Adunare va fi de-ajuns; câtă economie la cheltuielile statului nu prevede fiecare dintr-aceste ? Câtă înaintare nu va lua comerțul nostru, agricultura și industria noastră !

Așadar, pe de o parte, împuținarea cheltuielilor și, pe de alta, creșterea venitului ! Ce deosebire ! Da, unită, numai unită, România va înflori; atunci nici o putere nu va mai fi perdută, toate facultățile se vor desvolta și vor contribui la fericirea patriei comune..."

C. A. ROSETTI: Apel către alegători:

„Noi nu ne sfiim a spune care ne este credința și pentru ce luptăm; nu ne sfiim însă a spune nici chiar pentru ce luptă potrivnicul nostru, al cărui nume este trecutul sau privilegiul. Lupta este astăzi mai cu seamă între cei cari vor să mențină trecutul, și-ntre cei cari vor transformarea societății. Aceasta este învederat pentru cine are ochi. Starea societății sub regimul trecutului este cunoscută Autonomia sdrențuită și în loc de un guvern national, domnia străinilor sub felurite forme. Toate drepturile, toate scutirile și toate foloasele pentru o singură clasă de câteva familii, și pentru restul nației toate poverile, angaralele, plățile și suferințele de tot felul. Libertatea numai pentru cel mai tare. Dreptatea rezemată pe asa voiu. Comerțul rezemat pe dobânzi ce sunt camete iar nu dobânzi, pe lipsă de credit, pe neasigurare de plăți pe lipsa de drumuri de siguranță și de tot ce constituie viața unui comerț. Omul, în sfârșit, redus a fi nu om ci stăpân sau slugă ciocan sau nicovala, și toată țara redusă în

neștiință în slugărire în corumpere și expusă de azi până mâine a peri pradă celui ce întâmplarea îi va da puterea pentru o zi. Aceasta este în scurt principiul trecutului, pe care însă niciodată n-au cutezat a-1 spune pe față ci numai a-1 face. Sunt unii dintre dânșii cari, siliți a mărturisi ei înșii aceste adevăruri cunoscute de toți, zic: "Așa este, dar ce să facem; astfel a voit Dumnezeu: el a poruncit ca o parte a lumei să mănânce pe cealaltă, precum vedem în natură dobitoace ce pare că n-au fost făcute decât a servi de pradă altor dobitoace. De ce dar să fie altfel și cu oamenii între dânșii ? Este oare ceva mai sfânt în om decât în insecta ce o strivește talpa încălțămintelor trecătorului ?» Și, dacă vei fi fiul lor sau omul lor, vor adăuga părintește sau stăpânește: „Crede-mă, nu te lua după cei nebuni. Un singur lucru este trebuincios în lume și care este să-ți faci loc cu orice preț. Cine poate, oase roade; cine nu va ști cu ce preț să fie stăpân, trebuie să fie slugă; cine nu poate să fie lup, trebuie să fie oaie; cine nu are meșteșug să se facă ciocan, să rabde a fi nicovală.» Aceasta este profesia de credință a trecutului. Cât pentru profesia noastră de credință, am facut-o de când suntem în lume, o facem în toate zilele și o facem și astăzi căci am voi ca nimenea să nu voteze pentru un om până nu va ști din nou care este astăzi a lui credință. Noi am susținut, susținem și vom susține: 1. Apărarea energică a naționalității noastre. 2. Menținerea și desvoltarea convenției în sensul autonomiei, al unirei, al dreptului electoral și al progresului. Subordinare a puterei esecutive Adunărei elective. 3. Libertate adevărată a tiparului și instalarea juraților în pricini de presă, ca și în pricini criminale. Inviolabilitatea dreptului de adunări și asocieri publice. 5. Educație comună gratuită îndatoritoare și intreagă, dupa aptitudine si capacitate. Larga întindere a instrucției primare. Toate funcțiile, și mai cu seamă a profesorilor, bine plătite și realțate în demnitatea lor. Independența funcționarilor, afară din functiile lor. 6. Reforme largi administrative, judiciare și financiare. Justiția

gratuită în adevăr. 7. Reorganisare deplină a armatei și a modului recrutărei. 8. Centralisare și esploatare în folosul societății întregi a ocnelor, a poștelor și a tuturor celorlalte asemenea intreprinderi, ce ne lipsesc, și care trebuesc făcute îndată, între cari însemnăm Banca și încă Banca funciară. 9. Largă desvoltare de agricultură și industrie. Regularea și moralisarea comerciului, încurajat în sborul său leal și în desvoltarea sa cea folositoare, dar curățit de toate amăgirile și de toate piedicele ce-l desonoară și-l sugrumă. 10. Organisarea și desvoltarea artelor și meșteșugurilor, aplicate cu trebuințele țărei și ale societăței celei noi.

Alegători români, mergeti acum în pace și hotărâți voi înșivă, de voiți să avem o patrie a noastră sau să fim clăcașii vreunei alte nații, de voeste fiecare să fie o data om sau să moară slugă caci este stiut acum, ca cine caută stăpân, slugă va muri."

C. A. ROSETTI către A. PANU

București 10 Iulie 1864

„Iubite frate ! Am primit mai alalta-ieri epistola ta cu sfenixul, dar nu mi-a folosit la nemic, căci D. Ghica nu este aci nu știu unde este; este la țară și chiar d-aș întreba, n-am cu ce mă duce la dânsul.

Acuma iaca ce s-a întâmplat eri: *Românul* a fost suprimat prin decret. Insă arbitrariul a mers mai departe: a desființat o societate comercială fondată prin toate formele; iaca fraza oficială:

"Asemenea și societatea anonimă, proprietară acestui ziar, încuviințată în anul 1860 cu Inalta Ordonanță Domnească sub No. 463, rămâne desființată". Așa dar, iaca proprietatea desființată prin decret, ceea ce aduce insămnată pagubă a unui mare număr de acționari și deplina mea ruină, care perz aci toată averea ce mai aveam și care e în acțiuni.

Să reclamăm la Tribunaluri ? Dar unde sunt tribunaluri care pot cuteza a da o sentință contra guvernului.

Spune aceasta în public și pe cât vei putea mai mult, să se răspândească și să se defineze.

Eu frate nu mai am ce mânca *ad literam*. Așa dar sunt silit să mă mut cu totul la Brăteanu, ca cel puțin să-mi dea el două odăi, de mâncare și lemne. D-aceia nici nu-ți voiu mai putea scrie, căci d-acolo nu pot ști mai nimic. Nici tu nu crez că vei mai putea sta, căci nu mai crez să ți se mai trimită bani.

Te imbrățișez, frate, cu căldura durerei s-a celei mai depline iubire și stimă.»

SABINA BRATIANU-CANTACUZINO:

MARIA ROSETTI (Mama Rose)

„Mama Rose era oacheșe, nu chiar frumoasă, dar cu nurii unei meridionale, expresivă, pasionată, artistă. Tata și Alexandru Golescu îi ziceau *Gitana*.

Nu mai vorbesc de farmecul conversației sale, care i-a făcut un cerc de amici distinși în Bucuresti și în Paris. Scria bine, cu o însuflețire romantică, scotea frumosul din orice lucru întreprindea și îl împrastia imprejurul ei; cu puține obiecte rânduia o cameră de-ți era drag; croia o rochie cântând, parcă se juca, credeai că a prăpădit stofa, dar ieșia ceva grațios și îi punea o mică garnitură, care o deosebia de toate celalte.

Pe când locuiau la Florica, în iarna 1864-1865, Rosettii se aflau în mare lipsă la București. Pe atunci fruntașii partidului liberal: Goleștii, Bălcești, Rosettii, Brătienii, Dr. Grădeanu formau ca o familie mare, fiecare punând la dispoziția celorlalți tot ce avea.

Tata a găsit foarte natural să propue prietenilor săi ospitalitatea modestă de la Florica. I-a instalat în cele două camere mai mari de sus și au petrecut o iarnă pe care toți si-o reaminteau cu multă plăcere, deși C. A. Rosetti nu prețuia viața de țară, sau mai bine zis nu admira natura. Nu se plimba niciodată și nu părăsia odăile lui de sus supranumite de tata *Via lui Roset.*

Și unii. și altii erau deopotrivă de calici, cum ziceau ei;

adesea ori nu știau cum să achite cheltuiala zilnică, ba chiar într-o bună dimineață nu mai avură nici un ban. Rosetti se duse la Pitești și împrumută patru galbeni, pe care îi dete tatii cu toată veselia ce-l caracteriza chiar în împrejurările cele mai critice. Pe când jongla cu prețioasele bucăți de aur, ce ținea în mână, una îi scăpă, se rostogoli pe podeală, alunecă între două scânduri rău încheiate și pieri spre marea consternare a celor interesați.

Se ținu un sfat: dacă trebuia să renunțe la acea sumă de trei zeci și doi de lei vechi ce reprezenta pe atunci un galben, sau să scoată dușumeaua. După o matură gândire și socoteli de reparație, comoara rămase îngropată în vederea fericirii generațiilor viitoare... “

XX

Gândurile în legătură cu această femeie, care i-a consolidat pe veci cursul vieții prin înțelegerea și încrederea neștirbită în idealul lui, îl obligă pe Rosetti la o paralelă compătimitoare cu victima sa. Pentru că seninătatea dată de buna înțelegere și comuniunea de ideal care binecuvântează casa lor măruntă și cu puzderie de copii, din strada Academiei, lipsește cu desăvârșire răcind și meschinizând totul în marele palat de pe Podul Mogoșoaiei. Este-n firea bărbatului, își spune el, să caute a-și însuma noțiunea de femeie trecând pe la mai multe și gustând în mod diferit plăcerea. Dar cel care caută compensații balansând mereu între aceleași două, având, adică, mai degrabă două soațe și două cheltuieli, dar nici o amantă, trăind dilematica nehotărâre de a alege și perseverând fără plăceri și noutăți, ci doar fiindcă sleiește în compromis, înseamnă că-i barbat slab și nesigur. Pentru că aceasta nu poate însemna nici marea camaraderie și înțelegere totală, cum realizezi cu o ființă care te înțelege, nici aventuroasa degajare pe care ți-o dă superficialitatea mai multor legături de bărbat monden; ci doar supunerea față de amândouă cele între care nu ai tăria a alege.

Pentru semnificația momentului, Rosetti știe cât avantaj publicistic va trage datorită faptului că lucrurile s-au întâmplat astfel și ofițerii au fost avertizați sa foțeze situația pentru a consemna sau simula chiar un incestuos flagrant delict. Ridicându-se pe soclul moralei, conspirația își va putea justifica și mai bine actele speculând asemenea amănunte; va zdruncina mai repede, la oamenii de rând, imensa încredere și dragoste pe care ei o au față de Domnitorul Unirii. Militarii care i-au jurat credință vor înțelege că, în asemenea situație, sperjurul se justifică sau chiar devine act de asanare națională, iar masele care 1-au adulat pentru reformele de regenerare națională vor mai uita de recunoștință și dragoste atâta vreme cât asupra acestora se va așeza bârfa... Da, e o șansă asta ! Iar el, Rosetti, cinicul, știe prea bine cât avantaj publicistic și de tribună va avea. Dar Rosetti celălalt, Rosettti omul de caracter, știe și câtă scârbă va avea, gândindu-se la cavalerismul pe care 1-ar presupune o luptă cinstită !

O luptă cinstită, cavalerească n-ar uza de asemenea mijloace. Ba, chiar le-ar ocoli - simte el nevoia să-și spună, radical, energic și dintr-o bucată, așa cum de multă vreme s-a decis să fie, tocmai pentru a putea apăra ideile mari !…

E drept că regimul lui Cuza l-a urmărit ca pe hoții de cai. I-a suspendat ziarele, i-a blocat afacerile uzând de amestecul guvernării în tribunale, l-a adus în stare de faliment cras, la sapă de lemn, nemaiavând nici măcar cu ce-și întreține familia. Regimul acesta, pentru care el luptase, l-a întemnițat așa cum îl întemnițaseră și alte regimuri, acelea împotriva cărora el luptase mereu. Ar avea, deci, tot dreptul să-i fie lui Cuza cel mai crâncen adversar si să nu ierte nimic, să nu mușamalizeze nimic. În afară de un amănunt: principiul pe care el și l-a impus și care-1 deosebește atât de mult de Cuza - decizia pe care a luat-o că, de vreme ce se consideră tribun public, el nu-și mai aparține, deci nu-și mai poate face poftele personale. Dacă, într-o asemenea situație, nu înțelegi că nu-ți mai aparții nici ție nici celor intime ale

tale, orice-ți pui în minte e în zadar !... El, Rosetti, revoluționarul veșnic dăruit cauzei și nu unor interese, trebuie să fie în fond și în cele mai intime resoarte, exact așa cum apare și cum îi place să apară în public. El trebuie să se cramponeze pe simbol, radicalismul manifestindu-i-se în toate directiile: și cele exterioare și cele interioare. Nu poți fi radical numai cu alții, pentru că orice îngăduință pe care ți-o permiți față de tine însuți, în interior, îți dărâmă în fața oamenilor tot ce ai construit cu bună credință în afară. Nu poți spune una și face alta pentru că, astfel, urechile nației se îndepărtează de la spusele tale. Nu poti duce opera de asanare numai cu alții, iar cu tine și cu ai tăi să te porți altfel. Nu ai dreptul ca, în colțișoarele cele mai intime, să trădezi ceea ce ai strigat în piața publică. Aceasta este înțelegerea ascetică pe care trebuie să o dea, tuturor lucrurilor, cel care flutură steagul regenerării naționale; acesta este bronzul pe care trebuie să-l îmbrace, încă din timpul vieții, cel care tinde a rămâne pe soclu când va urca la ceruri.

Cu asemenea gânduri, asemenea frământări, asemenea argumente care-l și justifică în atitudinea față de Cuza, dar îi și pune semne de întrebare față de această proprie atitudine, încercatul cavaler al carvonarismului se înfruntă pe sine însuși. Și, tocmai când ar vrea să întindă mâna și, cu un gest, să întoarcă lucrurile de la ceea ce e meschin, când ar vrea să apară în fața celorlalți conspiratori pe care ar putea să-i amuze incidentul de alcov, să se interpună decent cavalerește și să întârzie clipa, tocmai pentru a o lăsa să se desfășoare în întreaga ei demnitate, Rosetti își dă seama că nu mai e capabil. Fiindcă nu are voie să-și permită sentimentalisme și nu trebuie să-i pese că dușmanul său iese din istorie în izmene. Dacă hazardul a făcut ca, tocmai în momente din astea, muierea dracului să-și bage coada, așa va rămâne, spre amuzamentul ofițerilor acelora tineri care acum, milităreste, își crispează emoțiile.

Tocmai datorită propriului său plan pe care și l-au însușit

toți conspiratorii, nimeni, nici măcar el, nu mai are voie să se abată de la vreo mișcare. Conspirația – se scuză vechiul conspirator - fiind ea însăși un risc, nu permite riscuri: *Ad augusta per angusta !*... Mergi înainte, oricâte funduri goale de femeie ți-ar ieși în cale și nu devii milos, chiar dacă acestea ți-au înmuiat adversarul !

XXI

Rămâne singur în fața geamului ce dă în strada atent supravegheată de oamenii lui Beldiman. Cu silueta bine conturată de luminile dinăuntru, ca și cum s-ar oferi deschis adversarilor săi să tragă în el. Privește ceasul și știe că, exact în clipele acelea, cei patru ofițeri ascunși în camera de la palat a căpitanului Pillat pornesc pe coridoarele slab luminate ale patrulaterului vastului imobil construit de Dinicu Golescu, li se adaugă în tăcere un altul care a pândit într-un colț lăturalnic iar, când încep a urca scara principală, ajung a fi șapte, ca-n numerele predestinate. Ultimul care li se alătură, după ce a mai aruncat o privire afară văzând cum se masează trupele comandate de colonelul Haralamb și maiorul Lecca, este ofițerul de gardă din seara aceea, căpitanul Mălinescu. Ceilalți, sunt toți căpitani sau locotenenți, generația tânără la care a putut stimula sentimente radicale: Pillat, Handoca, Lipoianu, Berindei, Gheorghiu, Costiescu. Ei ajung la etaj, se îndreaptă spre aripa ce dă spre biserica Crețulescu și pătrund în salonașul-antecameră unde, cei din turla bisericii, l-au văzut culcându-se pe o sofa, îmbrăcat, în chip de paznic surd la zgomotele amorului, pe Nicolae Docan, vărul cu dublu rol, de Cupidon și Cerber, pentru prostituțiile Domnitorului. Îl imobilizează pe acesta și, forțând ușa, pătrund în dormitorul unde Cuza se desfată cu fosta june zglobie a Iașilor care, până a deveni văduva lui Efrem Obrenovici, trecuse și prin patul lui Napoleon al treilea așa că, pe întuneric, se putea considera călărită în continuare de împărat, de vreme ce Cuza își lăsase barbișon luând fizionomia aceluia.

Acum e momentul important, așa cum a precizat el regia în ultima clipă, conform etapelor conspirative ce te obligă să păstrezi secrete unele indicații, ca nu cumva, cunoscute dinainte, ele să fie trădate: momentul când Domnitorului lipsit de izmene i se pune pistolul la tâmplă și, spunându-i-se că țara întreagă s-a răsculat, i se cere să semneze actul abdicării care este gata redactat.

Rosetti reanalizează textul pe care l-a scis cu grijă, menționând că Vodă semnează abdicarea ce *răspunde dorinței întregii națiuni* și că lasă destinele țării în mâna locotenenței domnești și a guvernului *ales de popor*. Pistolul de la tâmplă și lenjeria intimă ce i se aruncă celei din pat, îl obligă pe Principe să nu mai fie atent la asemenea amănunte așternându-și semnătura. Asta e !...

Aceasta fiind baza de pornire, el începe să calculeze acum pașii următori. Dar meticuloasa-i gândire e întreruptă de un lamento penibil:

- Vai nouă, dragă Rosetti, vai nouă !...

Se-ntoarce brusc de la fereastră și, din instinctul de a-și feri spatele, se dă un pas înapoi înspre perete. Dar fața nu și-o poate feri pentru că, în brațe, beat și lăcrimos, îi cade marele fost caimacam și prim-ministru Anastase Panu, cu mutra lui de viezure schimonosită-n disperare:

- Vai nouă, dragă Rosetti, sunt un păcătos și-mi plătesc păcatele !

Cunoscând prea bine labilitatea politicienilor, chiar a celor cu care te conjuri într-o asemenea conspirație, Rosetti se gândește imediat la trădare și zguduie trupul beat din fața sa spre a-l scutura de lamentări obținând vreo informație:

- Spune naibii ce s-a-ntâmplat !

- Îți spun, îți spun, cum să nu-ți spun tocmai dumitale, în care am încredere ? ! Îți spuuuun... - începe acela să tremure din nou.

- Ce sa-ntâmplat ? !

- S-a-ntâmplat, îți spun.... Eu, la Iași, sunt o persoană suspusă, știi - bâlbâie acela bețiv,strigându-și deodată toată

invidia ce-o ținuse mocnind: Mult mai suspusă decât un mediocru, cum era Cuza !... Un mediocru, care a ajuns să ne conducă conjunctural, în vreme ce noi, cei mari și...

- Lasă omule asta; cazul Cuza e clar; nu mă fierbe; zi ce s-a-ntâmplat acuma !

- Păi s-a-ntâmplat, asta-i !... Că, eu, când veneam de la Iași la București, unde eram mai puțin cunoscut... - o lungește turmentatul obligându-l pe Rosetti să fie rațional și să nu-l întrerupă fiindcă nu mai află nimic dacă acela-și pierde firul - ... eram mai puțin cunoscut și nu mă mai sfiam să practic anumite lucruri secrete, înțelegi ?...

- Nu înțeleg. Spune: s-a întâmplat ceva acuma în acele locuri secrete ?

- S-a-ntâmplat.... Vai, s-a-ntâmplat !

- Ce ?

- Păi, cum să-ți spun... că dumneata ai fost gazda aici.

- Și, am greșit cu ceva ?

- Nuuu !... Ai avut cel mai bun vin. Ăla care-mi place mie: "Frontignan" !... E și splendid la gust și... puțin afrodisiac - îi șoptește el la ureche îmbăloșându-l - ... ba chiar mai mult afrodisiac... Stai, nu te precipita că acuma-ți spun ce s-a-ntâmplat !

Uitându-se nervos la ceas și constatând că vine tocmai timpul unor semnale, Rosetti rabdă greu, cătând cu ochii dacă nu vine altcineva să-i explice vestea asta disperată. Dar nu vine nimeni și, în loc de nimic, e imperios necesară și bețiva mărturisire:

- Afrodisiac... așa că, bându-l, eu m-am plictisit de figurația de la balul ăsta și mi-am amintit că vizavi, lângă Stavropoleos, e Suzănica, unde mă distrez eu în București, așa cum n-o pot face la prestigiul meu din Iași... - Și iarăși îi vin acele hachițe invidioase țipând: Că prestigiul meu în Iași e mult mai mare decât al pârlitului de Cuzache, s-o știi !

- Lasă domnule asta; zi dacă s-a-ntâmplat ceva serios. Dacă e serios, zi chiar și de-acolo, de la Suzănica; dacă

nu...

Aruncă o privire-n stradă uitându-se după emisari sau semnale, în vreme ce arătosul caimacam bâlbâie concupiscent:

- Suzănica, vine de la franțuzește, de la "*suzette*"... înțelegi matale: fete care știu suuu...zette !...

- Dă-o dracului ! - urlă disperat Rosetti, enervat și de faptul că nici pe geam nu-i vine vreun semnal - Zi care-i nenorocirea, dacă e vreuna !

- Mare nenorocire - începe a tremura din nou caimacamul - mare nenorocire, frate Rosetti. Am fost acolo !... Ți-am spus: Prinzând curaj de la Frontignan, am tulit-o de-aici...

- Și ? !

Mutra de viezure parșiv și invidios, cum s-a arătat abia acuma, se schimonosește din nou a disperare, iar caimacamul îi cade din nou în brațe plângând:

- E-nchis, frate Rosetti; e-nchis... Erau sifilitice toate !... De-asta simțesc eu de la o vreme arsuri și buboane... Vai ce nenorocireee !... Mă-nțelegi ?... trebuie să mă-nțelegi; boala asta e nenorocirea secolului !... Mă-nțelegi ? !

- Lasă-mă domnule-n pace ! La ora asta Cuza trebuia să fie pus în trăsură și dus !

- Cuza ?... Un mediocru !... La Iași eu sunt cel mai important; și uite acum ce nenorocire pe capul meu !... Boala secolului !... Ce zici de mine ?

La asta, Rosetti chiar că nu mai rabdă. Și se răzbună pentru tot modul bețiv în care acela i-a fiert nervii:

- Ce zic ? !... Că dumneata numai din invidie îl urăști pe Cuza. Credeam că-l judeci prin principiile noastre, și de asta te-am luat în conspirație. Dar la dumneata e numai invidia celui care era cu un picior pe tron ! Salut !...

- Dați-i "Frontignan" ! - strigă el împingându-l pe ușă și făcându-i vânt spre salonul cel mare ca să-și continue lamentarea în mijlocul balului.

Și, stingând toate lămpile din cameră, precipitat, se duce din nou la fereastră deschizând-o.

Înălțat pe canatul ei, caută să scruteze spre Podul Mogoșoaiei, măcar să audă roțile tunurilor venite de la Malmaison ca să înconjure palatul. Trebuiau să fie acolo, nu se putea să dea greș !

Pentru că el gândise bine și, în legătură cu aceasta, chiar că nu-si făcea nici un fel de scrupul. Atunci când conspiri, ai o singura datorie: să faci totul pentru ca această conspirație să reușească Era drept, așadar, că militarilor, spre a-i indemna și încuraja, le vorbise despre o mare mișcare de mase care va veni să susțină acțiunile lor; dar, în practică numai un naiv ar fi scos în jurul palatului, încă dinainte, o populație pe reacțille căreia nu avea nici o certitudine. Calculul său era să lase armata (cele câteva plutoane), a înconjura locul desfășurării, a-1 face să abdice pe Cuza și a-1 izola într-o cu totul altă parte a orasului și, apoi abia, a alarma mahalalele care, venind mai mult din curiozitate și dirijate pe cât se putea de agitatorii lui, să ajungă în spatele cordonului de militari, ca să asiste mai de la distanță la cele întâmplate. Dar să fie acolo pentru ca, lumina zilei găsind străzile pline, să se poata vorbi în orele următoare de o adevărată voință de masă.

Acesta era calculul și dacă în minutele care s-au scurs, semnătura lui Alexandru Ioan Întâiu s-a asternut pe actul de abdicare, acum cei șapte ofițeri inferiori îl escorteaza pe scările palatului, ordonă cordonului de ostasi, cărora li s-a dat și rachiu sub pretextul gerului nopții, stânga-mprejur și, astfel, până la trăsură, Domnitorul este dus printr-un coridor viu, dar care, întors cu spatele, nu-1 poate privi. Nu-1 poate privi pentru ca, nu cumva, recunoscându-l, vreunul din ostași să dea alarma și oastea, formată din fiii de țărani care-1 idolarizează să se răscoale. Să-și calce în picioare comandanții și să-l întoarcă pe Cuza în triumf spre palat. Măsura e bine gândită și, în aceste clipe, principele domnitor al țării urcă în trăsura pe capra căreia stă atât fanaticul Stan Popescu, adus special de la Ploiești, cât și alt partizan al său de încredere - Costache Ciocârlan, în

casele căruia, case cu garduri înalte ce pot fi bine păzite, aflate după Turnul Colții, în mahalaua bisericii Sfântul Gheorghe, s-a stabilit a fi ținut arestatul. Costache Ciocârlan e un om de încredere dintre liberalii radicali care, în vara trecută, a stat arestat împreună cu Brătianu si Rosetti, după răscoala precupeților din piață când s-a ars arhiva primăriei. Ajutat de garda uriașă a lui Stan Popescu, e sigur ca el nu-l va scăpa din mână pe „tiran», mai ales că, și dintre cei șapte ofițeri, e stabilit ca șef al pazei un militar habotnic - căpitanul Costiescu, cel care i-a spus că bașibuzucul transformat în colonel - Mitică Crețulescu - ar umbla cu informări pe la consulatele străine.

Acum... acum trebuie dat semnalul !

Cu privrea sa exoftalmică, accentuată de încordare, Rosetti își privește ceasul și, cu toate că acesta indica săvârșirea evenimentului, se vede nevoit să astepte cercetând în noapte. Dar, tot din precauția lui, fiindcă le-a spus ofițerilor să înfățoare roțile-n paie ca să nu facă zgomot, nu aude nimic. Ți, doar datorită minții sale cu prompte deducții, presupune explicația în faptul că s-a mai pierdut timp cu îmbrăcatul Mariei Obrenovici. Doar toți acei ofițeri tineri sunt niște cavaleri, iar calculul pe minute s-a făcut înainte de a se ți de sosirea ei la palat. Ceasul pe care-l ține în mână cronometrând, are dreptul la o decalare. Inima lui accelerată, însă, ca și încordarea atentă la orice pericol de ultim moment, chiar așa cum i-a fost pusă la încercare de bietul sifilitic, nu mai permit nimic. Simte că va exploda.

Sunt momente lungi, în care dilatarea clipei pare enormă. Momente de tensiune, în fiecare dintre ele, drumul spre triumf putându-ți-se schimba în drumul spre eșafod. Momente de cădere, de voință, de disperare, de încăpățânare pe convingeri duse până la absurd, în care nu mai știi dacă învingi certitudinile, sau învinge tăria ta de a pluti peste lipsa de certitudini. Momente care pot albi părul unui om și, mai ales, al aceluia pe a cărui față nu citești nici un fel de reacție.

Dar și când vine clipa următoare, clipa când semnalul se dă !...

Da: Semnalul se dă, iar tu poți muri din pricina fluxului de stări entuziaste cu care te pocnește emoția !

Detunătura pistolului se aude !

XXII

Este semnalul dat de maiorul Lecca, prin care se confirmă faptul că trăsura cu Vodă a părăsit palatul, că oamenii de acolo și-au făcut datoria, iar noul minister poate veni să-și ocupe locul.

Semnalul s-a dat, deci. Emoțiile au trecut. Însă, din pricina prea marii încordări, Rosetti rămâne lipit în cadrul ferestrei, nemișcându-și silueta înaltă desenată pe noaptea de afară. Și, numai într-un târziu, datorită conștiinciozității cu care mintea sa își face datoria de monitorizare a tuturor mișcărilor, fără a mai fi dirijată de vreun impuls, se trezește strigând:

- De ce nu bat, de ce nu bat clopotele ? ! !...

Trece ca o furtună prin întreg balul și, făcând un singur semn, îi lasă uimiți pe oaspeții invitați numai pentru decor, înjumătățind participarea. Pentru că, cei avizați, părăsesc petrecerea și chiar femeile pe care le dansau. Nu le pasă nici de lăutarii holbați, dintre care doar unul mai scârțâie arcușul, nici de pedanții Bucureștiului ajunși aici doar din bon-ton, care-au rămas cu gurile căscate-n decolteul damelor luate la vals, dar nici nu le vine să le lase din brațe. Unul primește o palmă de la partenera căreia, de emoție, i-a scăpat mâna-ntre fese; altul, neștiind de unde să afle ce se-ntâmplă, strigă la lautari întrebându-i de ce s-au oprit. Iar starostele o ia ca pe o poruncă și dă tonul la polca pe furate...

În timpul acesta, jumătatea cealaltă, a partizanilor avizați, se-mbulucește pe scară formând o ceată, zgomotoasă și entuziastă, ce se-nghesuie să iasă din clădire și-o ia la goană pe lângă trăsurile în care unii au apucat să se înghesuie, sau să se agațe urmând-o pe cea în care a sărit Rosetti.

De-abia afară, când ajung în Lipscani și pornesc să cotească spre Podul Mogoșoaiei, din depărtările câte unei mahalale, stingher și rar în efortul mâinilor înghețate care-l trag, se aude venind cu greu spre centru câte un dangăt de clopot.

- De ce nu bat, de ce nu bat clopotele ? ! - strigă stereotip Rosetti nemaiputând ieși din fixația asta și repetând întrebarea în ritmul trapului care aleargă caii - De ce ?... Trebuia să bată toate clopotele Capitalei ! Să-i trezească pe toți Bucureștenii și să-i aducă la palat !... Am făcut eu, cu mâna mea, lista fiecărui om care va trage de fiecare funie !... Erau zeci !... De ce nu trag ?... De ce nu trag clopotele ? !... – strigă el sărind din trăsură lângă biserica Sărindarului și repezindu-se la clopotniță.

Dar, apropiindu-se de el, unul dintre partizanii care controla locul și încercase asta mai înainte, îl informează cu bosumflată discreție:

- Au tăiat funiile. Prefectul de poliție a ordonat. Asta a fost măsura lui împotriva revoluției.

- Cum ? - întreabă încă nedumerit în tulburarea lui, Rosetti - Asta a fost măsura ? A... tăiat funiile clopotelor ?

- Da - răspunde acela raportându-și meticulos misia de observație: Beldiman s-a dus la Palat cu toate rapoartele agenților până la ora unsprezece, a zis că totu-i sub control și, fiindcă era în mână bună la cărți, s-a întors la Hugues, a mai câștigat câteva mâini și, când a comandat șampanie, l-am văzut cum spunea ceva și unui agent. Dar n-am auzit ce i-a spus. Cum am aflat că a luat măsura asta, am trimis oameni care strigă pe toate străzile.

- A luat măsura... - repetă încă tulburat Rosetti - Asta-i măsura lui Beldiman împotriva revoluției !

Și un început de râs, cam disprețuitor, îl arată a pricepe. Doar un început, pentru că, deodată, se abține ca și cum ar verifica lucrurile. Iar, când își dă drumul din nou, acela e râs !... Râs în hohote, râs în cascade de hohote !... Râs molipsitor care descarcă toată încordarea ceasurilor de mai

înainte, dând ghiont celui de pe capră să facă ultimul salt până la Palat:

- Ha !... Ha, ha, ha !... Asta a fost măsura luată !... Suntem la porțile orientului, domnilor !...

În hohote, alergând infanterește pe lângă trăsuri, mica trupă deasupra căreia flutură pletele negre ale lui Rosetti ajunge la cordoanele de soldați care, habar ne având ce sentâmpla cu adevărat, executaseră totul la perfecție. În hohote și exclamații de triumf, ei trec printre coloanele de militari ce au figuri înghețate și derutate de toată întâmplarea pe care încă n-o înțeleg. Până când, ca un tăiș adânc, un strigăt din rărunchi, apăsat și gâtuit de ciudă, vine spre ei împreună cu furiosul care le retează pofta de râs:

- Astea-ți sunt massele, domnule Rosetti ? ! Patruzeci-cincizeci de oameni cu care vii de la chef ? !

E însuși colonelul Haralamb. Și, cu toată buna dipoziție de care Rosetti încearcă să-l contamineze, din el țâșnește ciuda, pesemne acumulată tot așa, în minutele de încordare în care nu vedea nici un fel de mase venind ca să-i susțină mișcările militare:

- Domnule Rosetti, nu râde ! Spune-mi unde e poporul care promiseseși că va veni să ia parte la răsturnarea lui Cuza-Vodă !...

- Va fi ! - râde Rosetti - Va fi curând aici și va fi, mai ales, mâine, în ziare... Ai comandat o mare mișcare de arme și mase, ai comandat voința populară. Uite, jur dacă nu va scrie astfel domnul Bolliac !... Și le-ai comandat, contra celei mai puternice arme a lui Beldiman: Tăierea funiilor la clopote !

Morocănos, colonelului nu-i place luarea peste picior și nu-și poate savura, ca ceilalți, facila victorie. Arată indignat spre turla bisericii Crețulescu:

- Nici măcar aici, alături, n-au tras clopotele, cu toate că aveai oameni în turlă !

Rosetti îi înțelege indignarea, amintindu-și-o și pe a sa, cea pe care, din același motiv, o trăise cu câteva minute

mai înainte. Dar, bucuros că lucrurile au ieșit până la urmă bine, își explică sieși explicându-i și colonelului:

- Dragă Haralamb, suntem pe Dâmbovița, suntem la porțile orientului !... Aveam eu oameni în turlă dar, la ce se holbau ei spre fereastra dormitorului lui Cuza, văzând țâțe de prințesă, crezi că au mai putut fi atenți când polițistul tăia funia ! ? !...

Și, cum altă dată nu-i stătea în firea gravă, dă un chiot vesel, sare pe unul dintre tunurile drese silențios cu bandaje de paie pe roți, comandând, mai în glumă, mai în serios:

- Clopotari, dacă n-aveți funii, agățați-vă de limbile clopotelor și făceți-le să răsune !... Iar funiile, lăsați-le pentru Beldiman și polițiștii lui, să se spânzure cu ele !... Dar nu le dați și săpun, să nu se spânzure de tot și să-și vândă metoda: arma secretă a păzirii tiranului prin tăierea funiilor !... Că vor mai fi revoluții în Europa, vor mai fi !... Ia vedeți, a mai rămas ceva șampanie la Hugues ?... Că Beldiman a dat-o din banii noștri; nu joacă el așa bine cărți, ci l-au lăsat ai mei să câștige, ca să fie vesel la abdicarea Domnitorului lui !...

Are, de fapt, în mână, sulul adus de ofițeri, cu hârtia abdicării unde, sub semnătură, Cuza recunoaște "*dorința întregii națiuni*", așa că poate convoca imediat la Palat *"guvernul ales de popor"...*

Și, în vreme ce numai colonelul Haralamb, încă mai crede că a fost tras pe sfoară și bombăne descifrând deabia acuma vorbele lui de mai înainte cu *"mulțimea care, dacă nu-i în noaptea asta aici, va fi mâine în ziare",* mai tinerii ofițeri ce i-au adus din Palat hârtia abdicării, se veselesc împreună cu confratele lor de petreceri Radu Ionescu.

Ajutându-și maestrul să coboare de pe tun, acesta nu poate să nu-și dea importanță anunțând, în vreme ce bate cu palma spinarea unui ofițer bine legat:

- Domnule Rosetti, un amănunt ce devine istorie !... Iată, această spinare lată a căpitanului Lipoianu s-a îndoit, dar nu din alte motive decât pentru a ține loc de masă pe care

Vodă a semnat actul de abdicare. Au văzut și cei din turlă !

Iar unul dintre cei din turlă, care tăcuse până atunci la sperietura că nu fuseseră în stare să tragă clopotul, prinde glas:

- Păi, dacă Vodă n-avea acolo decât un pat, și ăla cu suflet !...

- Da, această spinare, proclamă poetul Ionescu bătând-o zdravăn, a servit drept suport pentru semnarea abdicării. E faptă de romanț, nu-i așa, maestre ? !

- Ar fi - răspunde Rosetti ironic - ar fi, dacă nu mi s-ar fi povestit același lucru și despre căpitanul Pillat.

Dar poetul acela superficial și gongoric are explicații pentru toate:

- Istoria uită și înflorește, domnule Rosetti. Uită și înflorește chiar dacă au trecut doar câteva minute de la înfăptuirea ei... Ehe, să vedeți peste ani cum se vor îngroșa laudele de sine !... E drept și cu Pillat, dar nu se mai știe. Fapt este că unul dintre ei a ținut pistolul, iar altul i-a oferit spatele.

- Iar eu mi-am scos mantaua ca să-i țin paravan doamnei Obrenovici ! - strigă un al treilea ofițer din grupul în umbră.

- Poate i-ai ținut tu paravan, dar eu am înfășurat-o-ntr-a mea când a trecut printre șirurile de soldați ! - strigă altul, pentru ca un al treilea să-i arbitreze:

-Ia dați încoace mantăile, să vedem în care a rămas parfumul prințesei !...

Se veselesc toți, iar Radu Ionescu nu scapă ocazia să-și dea importanță:

- Adevărul se află pe undeva, pe aproape, în ideea că acești tineri și-au făcut datoria, chiar dacă se laudă unul cu faptele celuilalt. Ehe, să vedeți peste ani cum se vor împăuna toți bravii de astăzi !...

Dar Lipoianu, cu bravura reieșită cam incert din relatare, îl amenință glumeț:

- Las-o baltă, că te prind eu la petrecere, acolo, știi dumneata, în spatele hanului de la Stavropoleos !

- La Suzănica ! - exclamă încântat de amintire poetul Ionescu recitând:

"*Suzănica, poamă rară,*
Trandafir negru în poală
Cum o vezi, cum ți se..."

- Sunt altele acum, alături - spune cunoscător căpitanul - alea de la Suzănica au ajuns toate prin spitale !...

Și, discret, se apleacă la urechea lui șoptindu-i un amănunt care-l cutremură pe poet, îi șterge orice urmă de veselie și de bravadă, făcându-l să devină livid, să se agațe de mantaua aceluia și să ceară amănunte, în vreme ce se pipăie undeva unde are de câtăva vreme o arsură.

- Ce să-i faci ? E boala secolului ! - îl consolează căpitanul.

În timpul acestui aparteu, însă, colonelul Haralamb care a scrutat spre capetele străzilor din jur, revine și mai indignat: - Nici urmă de poporul dumitale. domnule Rosetti !

- Poporul se mișcă mai greu, domnule colonel; mai ales după povestea asta cu funiile clopotelor, îl liniștește Rosetti; dar, simțămintele lui, noi le cunoaștem prea bine, așa că nu ne deranjează lipsa mulțimii la o asemenea oră când veștile se află greu.

- Și atunci ? Atunci cine proclamă locotenența domnească, cine proclamă noul minister ? ! - întreabă colonelul în onestitatea să militară,

Dar cum, uneori, onestității militare care îndeplinește un act de bravură, inteligența civilă a compromisului politic îi dă altă turnură, Rosetti îl bate pe umăr spunându-i cu cinică voie bună:

- Dumneata le proclami, domnule colonel !... Pentru că, în asemenea situații, tunurile sunt cel mai bun glas popular !... Și, arătându-l pe Nicolae Golescu ce tocmai coboară din trăsură: Uite-l ! Șapte ani a așteptat de când și-a pus candidatura ca să ocupe, fără să dea banii inapoi, casele tatălui său pe care le-a vândut la tinerețe !

Dar, întrucât colonelul Nicolae Haralamb, ca un artilerist

masiv și greoi ce este, nu-i ușor de scos din supărarea lui bombănitoare, Rosetti are grijă să aranjeze doar cu Lecca amănuntele momentului. Amănunte puțin demagogice, dar utile pentru a se putea spune ca „a fost un moment solemn».

- Ai grijă, ordonă comandanților de plutoane sa-i facă pe ostași să strige cât mai tare uralele, ca să realizăm ceva atmosferă credibilă pentru proclamarea unui regim nou !

XXIII

CANDIANO-POPESCU :

„. ... În sfârșit, ceasul 2 al acelei nopti apropiindu-se, plecai cu colonelul Haralamb la cazarma de la Malmaison; în acelaș local sta și batalionul de vânători comandat de Lecca. Trupele colonelului Crețulescu se aflau în cazarma Cuza.

Haralamb părea foarte abătut și pradă unei ascunse remușcări. Pe drum nu rosti nici o vorbă.

Dacă n-aș fi avut inspirația să bravez starea psihologică ce chinuia pe nobilul, lealul, dar nehotărâtul Haralamb si dacă l-aș fi ascultat să ordon deshămarea bateriilor, astăzi 11 Fevruarie ar fi fort înscris ca o mare nenorocire. Într-o bătălie, ca și într-o revoluție, de un minut atârnă soarta bătăliei.

Ofițerii care s-au urcat în palat noaptea și au cerut abdicarea domnitorului sunt: căpitanul Costescu Anton, din artilerie, capitanul Lipoianu Alexandru, capitanul Pillat Constantin, locotenentul Manolescu, din geniu, un ofițer al cărui nume nu mi-1 aduc aminte, si locotenentul Berendei Anton. Acesta, mai tirziu, ajunse, în numele moderației sale, chiar ministrul de război al regelui Carol. Ofițerul însărcinat cu garda palatului în ziua aceea era locotenentul Mălinescu, unul din inițiați.

Eu avusei spinoasa însărcinare să arestez, în momentul când se făcea lovitura, pe generalul Savel Mina și pe generalul Florescu, comandantul trupelor. Nu este adevărat că aș fi unul din ofițerii care s-au suit la Vodă în palat, cu revolverul în mână, spre a-i smulge abdicarea. Dacă mi s-ar fi cerut aceasta, aș fi refuzat categoric. Destul era pentru mine că beam paharul amar de a intra în conspirație. Chiar jertfele au margini.

Generalilor le-am comunicat ordinul arestării astfel:

- Domnitorul a abdicat. Un guvern provizoriu, recunoscut de nație și de oaste, format din generalul Golescu, colonelul Haralamb și Lascăr Catargiu, 1-a înlocuit. În numele guvernului provizoriu am ordinul să vă arestez. În minutul când veți vroi să violați arestul, veți fi împușcat.

Generalul Savel Mina primi ordinul arestării sale cu multă filosofie, zicându-mi:

- Acuma văd că Petre Grădișteanu a avut dreptate să se plângă în contra d-tale și rău am făcut de nu 1-am ascultat.

Generalul Florescu fu adânc impresionat, auzind de triumful revoluției. Zăpăcit, se preumbla prin odae și nu grăi decât atât:

- Glumești, Candiano ? Se poate una ca asta Candiano ? Dar cu mine ce ai de gând să faci ? Adu-ți aminte ca ți-am fost profesor în școala militară și ca ți-am fost și șef.

- Liniștește-te, d-le general, îi răspunsei. Viața dumitale nu este în nici o primejdie, cu o singură condiție: să te supui ordinului ce ai primit și să-l execuți întocmai.

Și la generalul Savel Mina și la generalul Florescu am mers singur, fără nici o escortă. Arestându-i, nu le-am cerut decât cuvântul lor de onoare că se vor supune și nu vor păși pragul arestului. Energia nu exclude cuviința. După ce mi-am îndeplinit neplăcuta însărcinare, m-am dus pe Piața Teatrului, unde se găsea bateria mea și am așteptat acolo zorile memorabilei zile.»

I. C. VALENT1NEANU:

… și, astfel conspiratorii au putut să-l surprindă în noaptea de 11 Februarie 1866, în palat și să-1 silească să abdice îndată făcându-l să creadă ca poporul voesce și cere detronarea lui, deși poporul habar nu avea de una ca aceasta. Poporul dormea liniștit în noaptea nefastă a răsturnării, pentru a se deștepta a doua zi sub domnia răsturnătorilor februariști..."

ALEXANDRU V. BELDIMIAN :

La două după miezul nopții, mă pomenii cu Căpitanul Ipătescu din regimentul al 7-lea de linie, comandat de colonelul Dimitrie Crețulescu, că intră în odaia mea cu 20 de soldați. El ma deșteaptă și-mi- zice: „D-1e Prefect ! Din ordinul Domnitorului sunteți arestat". Nu m-am putut opri de a-1 întreba:

- Ce vorbești D-le Căpitan ? Eu am văzut pe Domnitor acum câteva ore.

- Vă repet. Din ordinul lui Cuza Vodă, îmi răspunse căpitanul. Mă sculai îndată pentru a-1 urma. Am fost dus la corpul de gardă de la Palat și pus sub paza unei sentinele. Trecând sub excortă prin piața Teatrului, am văzut pe Colonelul Nicolae Haralamb strigând, dar în mijlocul zgomotului nu am putut auzi cuvintele rostite de el. A 2-a zi am aflat ca întreba pe C. A. Rosetti: Unde e poporul care promiseseși ca va veni să ia parte la răsturnarea lui Cuza-Vodă ? !

Viteazul, dar cu prisosință prudentul Căpitan Candiano-Popescu, desemnat a pătrunde și el în Palatul Domnesc, a preferat să se ducă acasă la Librecht, pentru a-l aresta. Calul pe care încăleca în acea noapte Candiano Popescu fusese plătit câteva săptămâni mai înainte din punga prea darnicului Cuza Vodă.

După iscălirea actului de abdicare, Domnitorul se îmbrăcă

repede și ieși din Palat. La scară aștepta o trăsură pe capra căreia se afla d. Constantin Ciocârlan. Vodă Cuza se urcă în trăsură cu Căpitanul Costiescu și, în momentul plecării, auzind o impușcătură de pistol, întrebă pe temnicierul său Costiescu:

- Ce înseamnă acest foc ?

- E un semnal, Măria Ta.

În adevăr, maiorul Lecca, care aștepta în mijlocul palatului, văzând pe Domnitorul plecat, dădu un foc care însemna că membrii guvernului provizor pot veni să ia în posesie Palatul Domnesc. Cuza Vodă fu condus la domiciliul D-lui Const. Ciocârlan, în piața Sf Gheorghe și Nicolae Golescu, Lascăr Catargiu și Nicolae Haralamb fură proclamați Locotenenți Domnești de către armata care umplea piața și împrejurimile Palatului. Zic de armată, căci de popor nici nu poate fi vorba. Cu noaptea în cap Bucureștii se pomeniră cu o răsturnare la care atât Țara cât și Capitala nu luaseră absolut nici o parte. De aceea Colonelul Haralamb întâlnind pe C. A. Rosetti pe piața Teatrului îi strigă cu amărăciune: Unde-ți e poporul ?»

DOAMNA ELENA CUZA:

„...Dar, într-un târziu de noapte, pe când trudeam să adorm, aud parcă un zgomot asemănător unui foc de pistol. Sar din pat speriată și spui guvernantei franceze care dormea în camera de alături: scoală-te repede Florentina și vezi ce e. Mi se pare ca am auzit o descărcătură de armă și eu mă reped spre copiii cari dormeau îngerescul lor somn. De îndată Florentina intră înfricoșată și-mi spune: Alteță este imposibil de trecut, prin coridoarle palatului; toate sunt pline de soldați și ofițeri. Am fost oprită să înaintez și întrebând ce se petrece mi s-a refuzat orice răspuns. Ușa camerei Alteței Voastre este păzită de trupe și un ofițer stă în dreptul ei.

Atunci, ma îmbrac repede, lăsând copiii în grija Floren-

tinei și deschizând cu curaj ușa, voii să trec, dar fui oprită. Trupele stăteau de o parte și de alta a coridoarelor cu armele gata de atac și soldații îmi închise drumul.

În lături, le strigai eu. Vroi să trec la Domnitor. Nu se poate îmi răspunse ei.

Și cu toate acestea nu ma poate împedeca nimeni ca să văd pe Domnitor, repetai eu. Trebue; da, trebue să-l văd. Un capitan care până atunci ezita să se apropie de mine înaintă și cu un aer liniștit imi zise: Măria Ta, în zadar încercați. Nu se poate trece înainte și apoi e și inutil căci fostul Domnitor nu mai este în palat.

Atunci am auzit pentru prima oară cuvântul de fostul Domnitor. Căpitanul care îmi vorbise era Pillat. Mi se păru că tot pamântul se învartește cu mine, că zidurile palatului se pleacă să mă îngroape, că aerul d-acolo ma înabușă, că ochii mei nu mai văd nimic, că urechile nu mai aud.

Îmi reculesei puterile. Cerui să mi se aducă pe Colonelul Pisoschi și între două garde, aghiotantul palatului sosi.

Ce s-a întâmplat îl întreb eu.

Nu știu nimic, răspunse Pisoschi.

Trec în odae și zdrobită cad pe scaun. Deschid ferestrele palatului și văzând grupuri de soldați în curte: unde e Domnitorul vostru, îi întreb eu ?

L-am dus, nu mai este aici, mi se răspunse. Se făcu ziuă și nici o știre de nicăeri.

Atunci mă gândii la Mitică Sturza (**trădătorul rostogolit pe scări c-un picior în spate*), pe care-l știam că nu poate fi străin de complot și în grabă îi scriu un bilet prin care îi spun că dacă în două ore nu voi fi pusă în măsura de a vedea pe soțul meu, ma voi duce la consulul francez pentru a obține de la el această permisiune.»

GENERAL *SAVEL MINA* :

„La detronarea forțată a lui Cuza-Vodă de cătră o mână de trădători armați, ce în întunericul nopții a pătruns în Palat,

D. A. Sturza fostul secretar particular al acestui Domnitor a sustras o serie de documente ale fostului său protector.

În privința documentelor sustrase este foarte importantă o comunicare a d-lui Tit. Malorescu, Profesor universitar și fost ministru, cu privire la corespondență diplomatică a lui Cuza și mai ales o notă care se găsește la volumul I al publicațiunilor discursurilor sale parlamentare, publicate și în ziarul *Adevărul No. 5117* din 27 Octombrie, care zicea: ,,Pentru apropiata eventualitale pare a se fi urmat o corespondență între Cuza și Napoleon al III-lea în privința succesorului dintr-o familie suverană».

O confirmare documentală s-ar dobândi probabil din hârtiile lui Cuza sechestrate în noaptea răsturnării și aflate astăzi în păstrarea d-lui D. A. Sturza, unde nu sunt accesibile. Dupa publicarea lor, dacă au rămas intacte, se va putea judeca asupra conspirației de la 11 Fevruar cu mai mult temei.

D. Tit. Maiorescu, are grija de a face rezerva ,,dacă au rămas intacte», fiindcă îl știe pe D. Sturza de ce e capabil. De asemenea, ziarul *Țara* No. 252 din 12 Noembrie sub titlul *„Senzaționale destăinuiri asupra furtului documentelor lui Cuza, relațiunea unui martor ocular»*, spune:

„...este stabilit astăzi că d. D. A. Sturza e acela care a sustras documentele rămase în palat în urma abdicării lui Cuza. Rămâne de stabilit în ce condițiuni D. A. Sturza a sustras aceste documente ale fostului său protector și ce a voit să facă cu ele.»

Mărturisirea unei santinele*:* «Dupa cercetări minuțioase și ajutați de întâmplare, am reușit să dăm peste santinela postată în cabinetul unde se aflau acele hârtii prețioase în ziua când au fost sustrase de către Dimitrie A. Sturza. Dar să dăm cuvintul santinelei în chestiune; al cărui nume îl putem da la nevoie, reproducând fidel ce dânsa ne-a afirmat.

Garda la palat*:*. Făceam parte din garda civică, fiind simplu soldat în legiunea a III-a de verde de sub comanda

d-lui Serurie, colonelul acelei legiuni; căpitan aveam pe D. Niță Radovici, cherestegiu cu domiciliul pe strada Luterană.

De oarece pe acea vreme eram foarte ocupat, fiindcă căutam a mă eschiva de serviciu când puteam, iar când nu era cu putință, mă rugam de căpitanul meu de a mă scuti de garda afară pe stradă sau în fața stabilimentelor publice, gărzi ce se făceau atunci de garda civică.

***Dulapul cu documentele**:* Era câteva zile după detronarea Domnitorului Cuza, când căzuse rândul meu de a fi de gardă la palat. Menajat cum eram de căpitanul meu, acesta mă dăduse de gardă într-o cameră a palatului în care se aflau: un dulap de nuc pe care Vodă-Cuza îl comandase la Paris, o ladă de fer și o dormeză deteriorată.

Păream foarte mirat de ce m-a postat să păzesc acea încăpere, când căpitanul meu văzându-mi nedumerirea, îmi zise: Te-am postat aici, fiindcă acest loc cere un păzitor deștept. Să nu lași pe nimeni să se apropie de acest dulap și această casă de fer și dacă o voi cineva să se apropie, să tragi într-nsul dacă nu va vroi să se retragă la somațiunele d-tale.

Apariția lui Sturza: Abia postat acolo văzui trecând pe generalul Haralamb și apoi pe Golescu, locotenenți domnești, cari veneau să vază dacă mobilele ce mi s-au încredintat spre pază erau în stare bună.

După jumătate de oră veni și Dimitrie Sturza care încercă să se apropie de dulapul de nuc. Eu însă 1-am somat să se îndepărteze și dânsul se supuse la somația mea.

Putin mai tirziu, D. Sturza pătrunse în acea cameră însoțit fiind de colonelul meu Serurie, care mi-a dat ordin să ies de acolo și să rămân de pază la ușă nelăsând pe nimeni să intre în acea cameră. Căpitanul meu Niță Radovici, veni atunci spre mine, întrebându-mă de ce mi-am părăsit postul. I-am explicat cele întâmplate și atunci dânsul îmi zise: A venit întâi la mine Sturza cerându-mi să-l las să umble în dulapul ăla, dar 1-am refuzat. Atunci se vede ca D. Sturza

s-a dus la colonelul Serurie. Treaba lor, eu mi-am făcut datoria.

Nu trecu mult și D. Sturza iese din acea cameră însoțit de D. Serurie și ținând sub braț un voluminos pachet de chărții. D. Sturza care părea foarte radios, ajungând în dreptul scării, strânse mâna lui Serurie și crezând ca nu înteleg, îi zise pe franțuzește: « Iți mulțumesc, ai făcut un serviciu cauzei noastre.»...

D. Sturza și toți acei care au detronat pe Cuza Vodă se temeau de represaliile poporului, așa că a trebuit să scornească această infamie ca să poată justifica trădarea și să cerce a ponegri pe acel Domnitor în fața opiniei publice.“

XXIV

Că l-o fi contactat personal baronul Eder pe Ion Ghica - cel care urma să fie prim-ministru ca reprezentant al liberalilor moderați astăzi, ca revoluționar în vremea lui 1848, ca autocrat mai apoi când a fost uns de sultan pentru câțiva ani prinț de Samos - ca 1-o fi contactat personal, deci, sau prin intermediul cuiva, consulii celorlalte puteri n-au de unde să știe. Fapt este că baronul acesta gras și agil sau, mai bine zis, cu forme pline dar mișcări vioaie, ca o cadână, volubil și atent, dur-teuton pe dinăuntru și zâmbăreț-vienez pe dinafară, înfumurat până-n vârful nasului pistruiat si a coamei arămii, în calitate de decan al corpului diplomatic, i-a convocat la reședința sa somptuoasă, cu tavane pictate, boaserie fină și basoreliefuri îmbrăcate în schlachmetall.

Și mai posibil era ca ambasadorul Habsburgilor să fi stabilit contactele cu Dimitrie Sturza, individ mai lunecos, oarecum invidios, fiindcă avea nas ambițios de beizadea din neamul Sturzeștilor și era bine școlit economicește în Germania, umblând tot timpul cu istorii și politicale. Dușman clar al Principelui de la care încă mai simțea piciorul în fund, el își căpătase locul si-n guvern, dar îl

suplinea, pâna la sosirea acestuia în București, pe Lascăr Catargiu în locotenența domneasca formată din trei. În orice caz, cu știinta meseriei lor, ceilalți consuli, bătrânul Tillos, al Franței, Green, al Angliei, mai puțin important, dar băgăreț, Strambio, consulul Italiei, precum și baronul d'Offenberg, al Rusiei, care a ajuns cu întârziere, încearcă mai mult să deducă, arătâdu-se rezervați cu întrebări. Cunoscându-și meseria și cunoscându-se unul pe altul, diplomații știu că grăsanul care le e decan tot nu le-ar fi răspuns, tot așa cum, nici ei lui, nu i-ar fi vândut niște secrete personale. Pentru că, cert lucru, cel pe care, la venirea lor, 1-au văzut ieșind de aici cam pe trei cărări (*beția succesului* cum îi spusese Green strângându-i mâna tocmai ca să-l identifice mai bine) era colonelul Crețulescu, om cam ahtiat după parale, ușor de cumpărat, dar care nu putea avea decât un rost de legătură cu cineva care statea în umbră și acceepta să facă jocul spionajului habsburgic.

În orice caz, informațiile sunt limpezi – ajung ei la o concluzie - iar, în plus, noii conducători nu se arată a avea de gând sa-i lase să ia legătura cu Vodă Cuza. Cei cinci consuli generali decid sa persevereze și stabilesc drept argument comun faptul că suveranii lor i-au acreditat pe lângă Principele Domnitor și nu pe lângă altcineva. Deci, oficial, ei au dreptul și îndatorirea diplomatică de a ține legătura cu el, fapt care trebuie adus la cunoștința locotenenței domnești.

Cu aceasta, Tillos, Green și Strambio pleacă. D'Offenberg, la semnul discret al austriacului, pretextează că, fiind venit mai târziu, vrea încă unele amănunte și mai rămâne.

Iar replica tip, cu care baronul Eder începe conversațiile cu el atunci când vrea să-l atragă spre colaborare, nu întârzie:

- D'Offenberg, cu toate că dumneata îl ai superior pe generalul Ignatieff, în vreme ce eu, pe contele Mensdorf, în vinele noastre, ale amândurora, curge același sânge: de

baroni și de germani.

- Bineînțeles, răspunde și consulul rus, tot stereotip; prin replica ce ridică elegant steagul alb: Diplomația lumii trebuie făcută de germani si, atunci, totul va merge bine.

- Poate chiar guvernele lumii ar trebui făcute din germani; și atunci nu ne-am mai împiedica în de-alde ăștia, cu loviturile lor de stat ! - râde gras și voios de ideea care i-a venit, arborând un camaraderesc aer triumfător, gazda.

- În definitiv, noi doi reprezentăm imperiile adevărate care mai există astăzi în lume, proclamă și reprezentantul germanic al puterii slave.

- Ai dreptate, d'Offenberg ! - atacă direct consulul Austriei - Și, dacă, în asemenea momente voi nu vă mai cramponați pe ideea aceea cu ruda țarului, ducele de Leuchtemberg, pe tronul Principatelor, eu am o soluție foarte bună și convenabilă pentru amândoi.

- Mai convenabilă decât formula iubită de țarul care m-a făcut baron ? - întreabă acela mai mult pentru a iscodi decât pentru a se opune.

- Pe mine m-a făcut baron ultimul Habsburg, dar te asigur că am o formulă mai convenabilă decât aceea cu ducele de Leuchtemberg pe tronul unei țări întregi !

- Deci, o țară din nou înjumătățită...

- Divizată și ușor de dirijat ! - spune cu satisfacție Eder, mimind solemn: Conform înaltului principiu al casei de Habsburg.

- Și, ai găsit amatori ?

- Parcă dumneata nu ai, de destulă vreme, pregătit la Iași un guvern filoțarist ! - i-o servește cu ondulate mișcări grăsane, baronul austriac.

D'Offenberg pricepe cu limpezime:

- Deci, Moldova pentru tătucul țar, iar Muntenia pentru domniile voastre Habsburgice.

- Sau invers, dacă vă convine - devine concesiv Eder. Nu ne vom certa decât atunci când va fi vorba de Gurile Dunării; dar, până acolo... mai e !

- Domnule baron - răspunde d'Offenberg fericit, în germana lor comună - gândim într-adevăr ca niște mari puteri care merită să-și impartă omenirea !.. Ascult planul.

- Planul e limpede, răspunde Eder netrădându-și afirmația: Tillos va incerca să salveze ceva pentru Franța, cu toate că Napoleon s-a cam săturat de fostul domn protejat al lui; deci să fim convinși că și Tillos caută o formulă: Fie prin altul, care să convină finanțelor franceze, fie găsindu-l și readucându-l pe Cuza. Nu l-ai văzut cum se grăbea să plece ? !...

- Da, se ținea de el și Strambio.

- Italia e la mâna noastră cu problema Piemontului și a Veneției; mie, de Anglia mi-e teamă. Cred că Green are indicații precise cu Istambulul. Englezii au interese mari cu cei pe care noi vrem să-i alungăm de la Dunăre: cu turcii.

- Dar vreo mișcare locală ?

- Aici, în București, Cuza nu mai e agreat în nici un caz, protipendada munteană având și ea ambițiile ei. Nu rămâne decât ca dumneavoastră, care ați încercat să-l atrageți în ultima vreme, chiar și decorându-1, să-i dați șansa ca, din detronat și aruncat peste bord, să-și poată păstra măcar tronul Moldovei. Vă va fi recunoscător și-1 veți face pe vecie omul dumneavoastră, în vreme ce noi, aici, încă mai avem de căutat, nefiind atât de siguri.

- Sunteți generos, domnule baron; ne dați nouă situația cea mai certă ! - spune d'Offenberg ca și cum ar vrea să vadă ce dedesubturi se ascund.

Dar Eder, pricepându-1, intervine franc

- Să stiti ca așa e, domnule baron: aici, radicalii munteni sunt și mai greu de convins. Am și fost refuzat de unul.

- Ati și acționat, deci.

- Bineînțeles ! - recunoaște Eder țâfnos la amintirea eșecului; cu dumneata lucrez pe față și iți spun tot în situația asta. Radicalismul face oamenii imposibili: L-am ales pe cel mai mare dușman al lui Cuza și tot n-am reușit să-l conving !

- Și nu vă demască ? Oamenii ăștia sunt periculoși… - se alarmează consulul țarului.

- Deocamdată am reușit să-l contracarez eu; am aranjat să fie șters de pe lista noului guvern. Ăștia trebuie anihilați cât mai repede !

- Ați stat de vorbă cu domnul Ghica, sau cu domnul Dimitrie Sturza ? - iscodește d'Offenberg făcându-se a întreba nepăsător.

- Important este că am reușit să-l anihilez și să-l șterg de pe lista noului guvern pe care ei îl vor numi acum ! - gesticulează masiv și răzbunător baronul Eder.

Iar omologul său aflat în slujba țarului, ispitind în continuare, vrea să încheie dându-i o lecție de generozitate:

- Dacă doriti relatii cu locotenența domnească, vă pot fi și eu de folos: Prietena mea, doamna Sultana Crețescu, are multă influență asupra unuia dintre cei trei regenți. Și, spre a-i plăti lui Eder până la capăt faptul ca nu vrea să spună prin cine trage sforile în noul guvern, merge mai departe cu gestul cavaleresc: E vorba de colonelul Nicolae Haralamb, persoană care s-a dovedit a fi foarte importantă dacă ținem seama de ultimele evenimente.

Și își ia rămas bun cu superioritatea celui care știe că nada lui a prins.

Dar Eder, spăsit și interesat, îl conduce până la portalul de afară, asigurându-l:

- Ne vom înțelege, ne vom înțelege; între noi nu e nici o altă diferență decât că, pe dumneata, te-a făcut baron țarul, în vreme ce, pe mine, Habsburgii !...

XXV

CANDIANO – POPESCU:

„...La 28 Decembrie 1898, mergând să văd pe generalul Haralamb, care era bolnav, la hotelul Bristol, camera 28, el îmi povesti următoarele:

În proclamația ce i s-a arătat în ajunul lui 11 Fevruarie, Rosetti (**care întotdeauna avea rol mare dar își alegea o*

funcție mai mică) era trecut ca ministru al cultelor, Beizadea Mitică ministru de interne, Ion Ghica președinte de consiliu și ministru de externe, Mavrogheni ministru de finanțe, Lecca, război, Mitiță Sturza ministru de...

A doua zi dupa ce revoluția isbutise, Haralamb întrebă:

- Unde e Rosetti, ministru de culte, și poporul ? (Aceasta se petrecea la palat, unde se întrunise noul guvern, în ziua de 11 Fevruarie 1866).

Atunci Cornelie Lapati veni la Haralamb și îi zise în franțuzește

- Rosetti nu are ce căuta aici, căci nu figurează pe lista ministerială.

Haralamb, mirat, se uită pe listă și văzu că Rosetti fusese șters și înlocuit cu Iancu Bălăceanu. Iancu Bălăceanu era la fereastra din palat care dădea spre casa lui Iancu Crețeanu. (Casa Crețenilor se afla pe Calea Victoriei, peste drum de aripa stângă a palatului regal) și bătea cu degetele barabanciu în fereastră, asteptând rezultatul.

Haralamb luă condeiul, șterse numele lui Bălăceanu și zise lui Cornelie Lapati:

- Spune domnului ministru al cultelor să vie să-și ia locul în consiliul de miniștri.

Iancu Bălăceanu tăcu, dar putin după aceea sosi în palat Mitica Crețulescu, beat și cu sabia scoasă, (**venea de la baronul Eder)* voind să impună pe Iancu Bălăceanu.

- Nu uita, colonele, îi zise Haralamb, ca este înca fumegând cadavrul vechii domnii. Am luat angajamentul să facem o revoluție onestă, cu scopul de a aduce un principe străin. Așa ne respectăm angajamentele ? Cum ? Dumneata aici cu sabia scoasă, amenințându-ne ? Dar uiți ca trupele sunt încă pe piață și că pot să fac apel la ele ca să te pună la regulă.

Mitică Crețulescu se desbătă și rușinat băgă sabia în teacă și plecă."

XXVI

Da, poate că el, Cuza, chiar dacă a iubit atât de mult Unirea, nu a întruchipat la înălțimea cuvenită idealul Unirii. Poate că evenimentele 1-au luat pe nepregătite, iar dragostea lui fierbinte pentru acest ideal, așa cum au avut-o mulți, nu a însemnat și capacitatea de a fi în fruntea tuturor, ducând steagul.

Poate ca s-or fi aflat în jurul lui oameni mai vrednici de acest destin, pe care momentul nu i-a favorizat, iar întâmplările ulterioare i-au împins în jos.

Poate că situațiile noi, mereu noi, cu care s-a trezit în față, 1-au făcut uneori nesigur, ezitant, temător să nu greșească.

Poate ca a avut o filosofie nepotrivită cu situația lui: acel *carpe diem* al micilor plăceri moștenit de la străbuni si întărit de obisnuința asta veșnică a neamului lui - că mâine vin turcii, sau leșii, sau tătarii, sau oștile împărăților din jur și, chiar dacă-i învingi alungându-i, se alege praful din toate ce-ai clădit, iar tu trebuie să-ți iei agoniseala de la început.

Și, iarași, poate că fiecare dintre cei care s-au coalizat împotriva lui ar fi putut deveni la rându-i Domnitor. Dar important nu e a domni, important este ce realizezi atunci când domnești. Puterea înseamnă să faci ceva pentru oameni; prin asta rămâi.

Prin asta rămâi ?

Da. Prin asta rămâi !

Prin asta rămâne. Și, o fi fost el până astăzi fie mai neîndemânatec, fie mai nepriceput, dar ceea ce a făcut 1-a călit, 1-a format, 1-a asezat în haina de Domnitor care știe ce vrea. Care a știut ce vrea și a făcut ceea ce a știut că vrea.

În rest, pot să urle ei cât poftesc, să-l hulească, să-l împroaște cu noroi, să-i aducă aminte slăbiciuni și defecte trecute. Un om se judecă prin ceea ce este. Prin ceea ce

este în prezent. Prin ceea ce a ajuns a fi în prezent. Iar, în prezent, el este omul care a făcut ceea ce a făcut și pleacă cu fruntea sus pentru că și-a îndeplinit datoria.

Momentul dur, momentul crunt care i-a zdruncinat întreaga ființă i-a lăsat în suflet, din tot ce-a fost el odinioară, numai tăria. Tăria și conștiința de sine. Și nici o ezitare nu-i mai încearcă pasul, nici o ezitare nu-i mai face întrebător gestul.

Aici, în casele acestui Ciocârlan, din buza pieții mari a Bucureștilor, aici, în încăperea sub geamul căreia, aceiași oameni care-i ridicau lui osanale scandează acum vorbe de glorie pentru cei ce l-au răsturnat, aici, în spatele curții pline cu ostașii care n-au apucat a jura altcuiva credință, aici, în mijlocul amestecului de mobile fandosite și mobile fără gust referind despre starea de ascensiune a proprietarului, nu a mai intrat nimic din ceea ce era omenesc și, la urma urmei, chiar scuzabil la Cuza. A intrat doar bronzul curat, a intrat monumentul, monumentul acela așa cum și-l dorise poporul care l-a ales și, poate, cum el abia mai târziu a înțeles. Pentru că ambițios n-a fost, vanitos n-a fost, dornic de putere n-a fost. Ci numai dornic să-și facă datoria idealului în care credea. Și nu e vina lui dacă a ajuns mai târziu la întelegerea tuturor celor ce i s-ar fi cerut mai devreme. Important este că a ajuns; și că, acum, dezbrăcat de tot ce ar fi trebuit să nu-i aparțină, purificat prin anii în care s-a lovit de nevoia faptelor mari, este cel care ar fi trebuit să ajungă și se simte realizat astfel. Politica de stradă, făcută cu câteva zeci sau chiar sute de negustori și meseriași învățați de Rosetti să strige, nu-1 mai impresionează. E moda vremii să scoți câteva sute în stradă zicând că, astfel, vorbești în numele a milioane, Și, tot așa cum nu le-a dat atenție atunci când 1-au aclamat, nu-i pasă nici acum de huiduielile lor dirijate. E calm, e numal fibră și numai gând înțelept, cu toată mintea românului cea de pe urmă.

Când, în uniforma sa de gală, cu lampasuri și fireturi, Tillos, bătrânul consul al Franței, pe care îl știe încă de la

Iași, intră în încăperea detenției sale, îl găsește calm și, poate, chiar senin.

XXVII

I. G. VALENTINEANU:

„Și ca să dau încă un exemplu de marele său caracter naționalist și de patriotismul său neinteresat, voi nara următoarea anecdotă pe care mi-a comunicat-o, cu lacrimi în ochi, virtuosul și mult regretatul meu amic, Constantin Ciocârlan, gazda ilustrului prisonier domnesc, din strada Colții, unde locuia; eată ce mai spunea fevruaristul răsturnător, Constantin Ciocârlan:

-După ridicarea din palat, Cuza era prisonierul meu, adecă pus sub paza și garanția mea. Nu am văzut în viața mea un patriotism mai înfocat și o abnegație mai nobilă ca la acest mare, dar nenorocit Domnitor.

Consulul Frances Tyllos, în mare ținută, se anunță esprimându-și dorința de a vedea pe Domnitorul detronat și prisonier al meu. Eu care aveam autorisarea Locotenenței domnești de a lăsa să fie visitat de consulii cari ar dori să-l vadă, i-am permis numai decât întrevederea, anunțând pe Domnitor că d. Consul al Franței voiesce să-l vadă.

- Să intre, răspunse detronatul Domnitor cu un aer de nepăsare; dar era mai bine să mă lase în pace.

- Sunt autorisat, Maria Ta, zise consulul Tyllos cu un aer oficial, ca să vă transmit viile regrete ale augustului meu Suveran, împăratul Napoleon al III-lea, de cele ce s-au întâmplat, și dorința Maestății Sale de a fi restabilit imediat pe tronul ce ați ocupat. Am ordinul de a pune la dispoziținea Măriei Voastre toate mijloacele necesare restabilirii pe tronul român.

- Domnule Consul al Franciei ! zise principele Cuza; mulțumesc Maestății Sale imperiale de înalta Sa bunăvoință precum și Dumitale în particular, de cele ce-mi comunicați. Regret însă foarte mult că nu pot primi restabilirea pe tronul de la care am abdicat formal și fără

regret. Eu sunt om din popor, Domnule Consul. Poporul m-a ales Domn, poporul m-a detronat. Prin urmare, tot ce a făcut poporul, bine a făcut.

La acest răspuns scurt și categoric, Consulul Franciei rămase uimit și se retrase salutând cu respect și admirațiune pe marele Domnitor pentru mărinimia și abnegațiunea sa patriotică.

Eu nu-mi putui stăpâni lacrimile și eșii afară mișcat până în adâncul sufletului de atâta abnegație și iubire de țară".

ALEXANDRU V. BELDIMAN:

„...Am stat arestat la corpul de gardă al Palatului aproape întreaga zi de 11 februarie. Timp de câteva ore am asistat la cel mai dezgustător spectacol, am văzut oameni care datorau poziționea lor lui Cuza Vodă, pe care, cu 7 sau 8 zile înainte, îi auzisem jurând Domnitorului eternă credință și veșnică recunoștință, arătând un entuziasm prefăcut și aruncând pălăria lor în aer ca semn de entuziasm; i-am auzit strigind: Jos Cuza ! Traiască Guvernul Provizor !

Pe unul, care nu era departe de fereastra odăii mele, 1-am apostrofat cu violență scuipându-1. A plecat râzând și făcându-mă nebun. Norocul lui că eram arestat. Pe la 11 dimineața am avut fericirea a vedea în curtea Palatului pe amicul meu Gh. Rășcanu (prefect de Covurlui); 1-am chemat și el mi-a spus că Vodă Cuza a fost dus la d. Ciocârlan, unde era arestat. Mai mult nu știa. Umblam în mica mea odaie în care eram închis ca o fiara sălbatică în cușca sa spumegând de furie și blestemând neputința în care mă aflam. Pe la 4 ore un ofițer a intrat la mine invitându-mă a-1 urma. M-am dus cu el la Palat, unde m-am găsit în fața Prințului Dimitrie Ghica numt ministru de interne, care cu multă amabilitate mi-a zis că, nefiind nici un motiv pentru a prelungi arestarea mea, eram liber. Am coborât în fugă mare scările acestui Palat pe care de atunci nu le-am mai

urcat, m-am suit într-o birjă și m-am dus direct la d. Tyllos, Consul General al Franciei. O surprindere mare mă aștepta acolo. D. Tyllos văzuse pe Cuza Vodă. Iată ce se petrecuse: Consulul General al Franciei, aflând de abdicarea Domnitorului dar mai ales de modul odios cu care i se smulsese această abdicare, grație indiscreției unui agent polițenesc, aflase case unde era deținut Cuza VodA. D. Tyllos se dusese la locuința d-lui Ciocârlan, sui scările și ceru să vadă pe domnitor. Santinela îi puse baioneta în piept tăindu-i calea. Atunci Consulul General începu a striga în gura mare că în calitatea sa de reprezentant al Suveranului Franciei, voiește numaidecât să vază pe Domnitorul României.

Temnicierul, Căpitan Costiescu, auzind strigătele d-lui Tyllos și temându-se de un scandal care ar face să se adune lumea împrejurul casei, lăsă pe Consulul General al Franciei să pătrundă în odaia unde se afla Vodă Cuza.

- Luați brațul meu, ii zise el, și să mergem împreună la Cameră. Drapelul Franciei va proteja pe Domnitorul României !

- Pentru nimic în lume, răspunse Cuza Vodă, nu voi consimți a urca încă o dată treptele Tronului. Iți mulțumesc, d-le Consul, de amicala d-tale vizită, dar te rog înlesnește cât poți sarcina ce și-au luat Locotenenții Domnesti, căci mă tem ca Unirea să nu fie compromisă.

Acest dialog mi-a fost povestit de d. Tyllos, câteva ore după ce părăsise pe Domnitor. Bătrânul Consul era foarte emoționat, și nu găsea cuvinte destul de puternice pentru a exprima admirația ce-i inspirau înaltul patriotism și abnegația lui Cuza Vodă."

Eder către Mensdorf, 12 februarie 1866

„În umilul meu raport de ieri am avut onoarea să arăt că domnul Ion Ghica, ministrul așa-numitelor probleme de stat princiare, a răspuns la dorința exprimată de mine în

numele meu și al colegilor mei de a-1 vedea pe prințul Cuza că în această privință el nu se poate pronunța fără a se consulta în prealabil cu membrii guvernului despre aceasta și fără a fi cunoscut voința lor.

La ora trei după-amiază s-au adunat la mine consulii și eu le-am comunicat răspunsul domnului Ion Ghica. Cu excepția consulului francez, toti colegii mei au găsit acest răspuns corespunzător. Cel dintâi, însă, a fost foarte agitat, a vorbit despre mârșăvia [...] care a dus în mod trădător la catastrofa căreia i-a căzut victimă prințul Cuza. El nu recunoaște nici un fel de guvern provizoriu, nici un fel de reprezentanță princiară, ci numai pe prințul Cuza ca șef al guvernului. Dacă el dorește să stea de vorba cu prințul Cuza, el n-are nevoie de permisiunea acestor oameni, cărora nu le recunoaște nici un drept de a se prezenta ca regenți ai țării. El va căuta să-l găsească pe printul Cuza și ar vrea să vadă cine ar cuteza să-l împiedice să vorbească cu el.

Spre seară, m-a vizitat consulul francez și mi-a comunicat că a descoperit casa în care este ținut prizonier prințul Cuza. Este o casă mică, aproape chiar în mijlocul orașului, ale cărei porți sunt închise. În interior se află soldați din primul regiment de infanterie, sub conducerea unui căpitan, care a participat la arestarea prințului.

După unele discuții cu căpitanul, el - domnul Tillos - a reușit să pătrundă la prinț. L-a găsit pe prinț foarte liniștit și calm. Prințul i-a declarat că acei domni îl tratează foarte cuviincios; că el nu și-a scris actul de renunțare în urma folosirii forței sau prin constrângere, ci de bună voie. Ceea ce dorește el este să i se dea libertatea și să i se permită ca oricărui cetățean român să umble liber pe străzi.

Ziua de ieri s-a scurs absolut liniștit în măsura în care n-au avut loc excese, nici acte de violență

Pe străzi au trecut grupuri cu diferite drapele și cu orchestre, iar seara au fost observați câțiva beți zăcând pe străzi, cărora reușiseră să le potolească starea de agitație

provocată de consumul excesiv de alcool. Astăzi lucrurile toate merg pe făgașul lor obișnuit, ca și cum prințul Cuza ar mai guverna în palatul lui.

Binevoiți să primiți...»

XXVIII

Încă tulburat, dar nu spăimântat, ci mai degrabă maturizat de toate cele câte i se întâmplaseră sau la care asistase din seara precedentă și până în dimineața aceea, Dogărescu n-a răbdat prea mult să zăbovească în mahalaua dinspre bariera Beilicului unde se dusese să doarmă. Pașii l-au adus înapoi, încet, prin foiala străzilor care nu se putea spune că era prea sărbătorească, în ciuda faptului că, din loc în loc, scoțând abur din tromboane, cântau niște muzici. A ieșit la Dâmbovița lângă Mahalaua Scorțarului și n-a mai dat pe lângă Curtea Veche, ci a apucat în sus pe Podul Mogoșoaiei, împreună cu vreo patruzeci sau cincizeci de tabaci care se îndreptau și ei în sus. A trecut de ulița Domniței Văcărescu în colțul căreia se aflau casele lui Ienăchiță Văcărescu și, după hanul lui Constantin Vodă, lângă ulița Stavropoleos, a dat piept în piept cu domnul Radu Ionescu pe care-l știa de când scotea foaia intitulată *"Conștiința națională"*, dar care i s-a părut foarte schimbat, foarte agitat și nesigur pe el, cuprins de un tremur nefirese și cu figura lui de vulpe speriată; a încercat să intre în vorbă cu el, dar acela a bâguit ceva în legătură cu un doctor și o ghilotină și s-a indepărtat, grăbind undeva spre gangurile care se înfundau in spatele bisericii Zlătari. A văzut apoi călească de lux trasă în fața caselor Venețianei Văcărescu, unde se afla consulatul rusesc și, la colțul dinspre Strada Nouă, Podul Mogoșoaiei și Ulița Sărindar, iată ca întâlnește prima fanfară cu tobă mare în fața căreia s-au strâns câțiva gură-cască. Un tambur de muzică își agită bastonul cu ciucuri pentru dezmorțirea ritmului și doi parlagii strigă din când în când, scoțând abur pe gură: Trăiască guvernul provizoriu !"... Dar, întrebați îndeaproape, de tânăr, nu

știu cam în ce constă acest guvern provizoriu și din cine e format. Mai încolo pe Podul Mogoșoaiei, cam pe la Piața Teatrului, sau mai departe chiar, după Pasajul Român, încotro se îndreptau fără prea mult chef tabacii, se întrezărește acum ceva armată. Lumea spunea că această armată venise în timpul nopții cu tunuri ale căror roți fuseseră înfășurate în șomoioage de paie ca să nu facă zgomot; dar parca poți crede tot ce spune lumea asta, mai mult curioasă de a afla vești decât știind prea bine despre ce e vorba !...

Și nu mai are de văzut multe, pentru că o apuca în jos, pe ulița Sărindar, spre Brezoianu, acolo unde se află casele lui Constantin Cantacuzino.

In poartă, spre marea lui bucurie, îl vede tocmai pe fecior chinuindu-se să ducă înapoi cele două mari valize ale domnului Bolliac.

Iar patronul sau îl primește cam prea firesc, parca nimic nu s-ar fi întâmplat.

- Dogărescule, bine c-ai venit - îi spune - ai să duci asta la tipografie.

Și se afundă din nou cu nasul în hârtii, băiatul punând aceasta pe seama concentrării creatoare.

Când, însă, terminind cu un semn de al său înflorat, apucă hârtiile să i le înmâneze, fața sa, parca mai bine conturată de sticlele ușor ovale ale ochelarilor, are un aer neobișnuit. O spășeală lipsită de avânt; o sastisire cu greață față de ceva. Sau, poate, chiar jenă; jena unui sentiment de culpă.

În orice caz, obișnuit cu modul avântat și retoric al patronului său, băiatul remarcă aceasta, chiar daca nu-și dă seama pe loc. Remarcă în sinea sa, adică înregistrează. Și, cu foile în mână, pornește către tipografia Lucrătorilor Asociați, din Pasajul Român.

Dar, pe drum, imaginea schimbată, neobișnuita încurcătură sau vinovăție din gesturile patronului său încep să-l preocupe, să-l scormone, să-i trezească presimțiri. Și, tocmai în marginea gardului Brezoianului, se așează pe

banca de piatră despăturind paginile cu cerneala încă proaspăt mirositoare.

Primele rânduri le parcurge într-o liniște lividă, asemenea omului care a primit câteva lovituri repezi și atât de puternice încât, deocamdată, nu le simte. Apoi, ca și cum sângele ar începe să curgă clocotitor și fierbinte din rana trupului său tânăr, se simte tot mai amețit. Și vorbele lui, fierberea lui, indignarea lui sunt înecate de limbajul prețios pe care, în toată scrierea românească, numai Cezar Bolliac il folosește. Și-i răspunde în gând, cu cuvinte simple și îndurerate: Ce folos. domnule Bolliac, de lupta dumneavoastră împotriva imperiilor care ne-au asuprit; ce folos c-ați fost închis în tinerețe de ruși și de austrieci; ce folos că v-ați amestecat în toate firele revoluției și că ați fost un om mare la 1848; ce folos că sunteti cel care a scris atâta și a scos ziarul numit *Poporul suveran* !... Ce folos, dacă astăzi ați ajuns să scrieți astfel ? !...

Într-adevăr, cu meticulozitatea tuturor tipicăriilor de trimitere la tipar, deprinsă, cizelată și, poate, chiar osificată în îndelunga sa practică a meseriei, însemnând pentru tipograf toate amănuntele, adică: « ziarul *TROMPETA CARPAȚILOR* din 12 februarie 1866; sub titlul: *REVISTA INTERIOARĂ,* se va culege »... Cezar Bolliac trimitea spre publicare următorul articol:

„Incă uă zi memorabile pe paginile istoriei noastre ! și uă zi care nu se aseamănă cu nici uă altă zi istorică a noastră decât numai prin data ei.

Ziua de 11 Februariu 1866 este identică cu ziua de 11 Februariu 1859, cu deosebire numai că cea din urmă era plină de cell mai divin entusiasm, și cea dintâi a fost plină de cell mai odios desgust; cu deosebire numai că în cea din annul 1859 se făcea chiemarea și în cea din annul 1866 s-a comis gonirea persoanei providențiale care n-a trăit decât șepte anni împliniți, pentru ca să se constate că cele stipulate în tratatul de la Kuciuk Kainargi sunt decretele providinței pentru această nenorocită țară, pentru ca să se

constate, ca uă veritate filosofică și matematică, că peste ziua în care se împlinesc acei fatali șepte anni biblici, nu poate trece nici un suveran român vorbind de Muntenia, și că cell mai cerbicos trebuie să se sfărâme în acea zi hotărâtă pentru viața lui prin tratattul de la Kuciuk Kainargi și prin Senedul din Balta-Liman. Fatalitatea este destinul, și popoarele n-au decât să se încline înaintea ei, precum și toate divinitățile antice erau constrânse să i se încline !

Alessandru Cuza, suveranul de șepte anni all României, nu se mai putea sufferi fărcă uă abnegațiune generale a totoror Românilor din România liberă, de simțământele lor de cetățeniă, de libertate, de moralitate, și pudoare. Annul din urmă mai cu seamă, all domnirii sele, a sfărâmat toate hotărârile cellor mai tenaci în susținerea lui: toate adjunsese peste răscoale. Speranțele de îndreptare, chiar susținute prin voință deveniseră imposibile. Statul căzuse, totu, într-un idiotism putem zice, căci se paralisasse toate facultățile selle spre a distinge binele din rău, justul din injust. - Alessandru Cuza devenise un feliu de *Kirky ciciliana* din Odiseea lui Omer, pe care oamenii cei mai perfecți apropiindu-l, în contact cu dânsul, se metamorfosau, ca prin baguete degrădătoare a Kirky, în ființe immonde, precum ne spune fabula omerică că se metamorfosa în giurul Kirky campanionii cei intelligentti și virtuoși ai lui Ulysse. Imputările să înceteze ! Ne adresăm mai cu seamă la d-voastră domnilor Dimitrie Ghica, B. Boerescu și Ion Brătianu, și apoi la toți câți s-au apropiat mai mult sau mai putin de această vatră a corrupțiunii prin amăgire. Imputările să inceteze: am fost amăgiți deopotrivă, trebuie să ne ertăm unii altora. Incriminările să înceteze din toate părțile, pentru că ministru all acestui Domnu, propriu și etern, nu rămâne decât numai ministrul Cogălniceanu.

Se nasce pe sub zăpezile secularie de prin sinuositățile vârfurilor Carpaților uă insectă care se chiamă *verme de zăpadă*. Locuitorii din preajmă prind acest miraculos verme spre a reci, cu unul singur, uă cofă de apă. Ast-feliu se răcia

tot ceea ce ar fi fost fierbinte în atmosfera în care răsufla suveranul Alessandru Cuza. Instinctul conservării morale împingea de la dânsul pe tot acella care simția stingându-se în ell scânteia divină.

Ziua de 11 Februariu 1866 este uă zi memorabile, pe care românii trebuiesc s-o serbeze punând cell dintâi toast, în desfătarea lor, armiei române, care, prin decisiunea, spontaneetatea, valoarea și precisiunea sa, a luat assupră-i curmarea flagelului, pentru ca această concuistă naționale să nu coste pe națiune nici uă picătură de singe. Archangelii conducători în această zi au fost, mai cu seamă, maiorul Leca și trei coloneii, pe care nu-i numim încă, pentru că nu scim dacă modestia d-lor ne ar permite-o. Poporul bucurescean a supleat admirabil această acțiune militară; și comitetul dirigător, necunoscut încă, a combinat lucrul cu toată essactitatea matematică, încât motorul morbului naționale s-a expuls precum se expulsă uă măsea stricată de mâna abile a unui dintist. Detailurile se vor descrie, se vor corrige, se vor adjusta cu timpul, căci faptul e mare, interessante și curiosu.

Noi spunem astăzi câteva trăsure fulminanți alle esplosiunii:

În noaptea de Joi spre Vineri, între 11 și 12 ore, un spion pătrunde până înaintea fostului Domn Cuza; îi spune că, în acea noapte chiar, va fi călcat și surprins de conspirațiune în palat; că armia este în conspirațiune și că chiar garda palatului ar fi inițiată. Fostul Domn, în apatia sa, chiamă commandantele militar all orașului, îi dă ordine să visiteze posturile de gardă și să le înduoască; și după aceasta, liniscit..."

Aici, citind așa ceva, ochii tânărului se împăienjenesc; ciuda, indignarea în fața minciunii, îl fac să vadă totul tulbure, prin lacrimile mari care-i răsar în ochi fără voia lui. Dar se străduiește a citi mai departe:

„...Pe la 4 ore despre ziuă, trei-patru officiari și vreo zece

civili pătrund, sforțând mai multe uțe, la ușa immondului cabinet de tăvălire. Scomotul, ce naturalmente se făcuse, desceptase pe suveranul somnoros, și instinctul îll sculase din pat și-l rezimase de ușă spre rezistență; forțele descepte alle conspiraților împing ușa peste dânsul...

Se infăcișează actul următor de abdicare deodată cu condeiul, și i se impune subsemnarea.

ABDICARE

Noi Alessandru Ioan I, conform dorinței națiunii întrege și ingagiamentului ce am luat la suirea mea pe tron, depun astăzi, 11 Februariu 1866, cârma guvernului în mâna unei locotenințe domnesci și a ministrului alles de popor.

Alessandru Ioan

În lipsă de massă, unul din conjurați îșI pleacă spatele și se essecută pe dânsele ușurarea patriei. Îll îmbrăcă acești cutezători cu ce se găsesce mai la îndemână și îll conduc, fără să li se-mpotrivească nime prin tot lungul palatului, pe toată scara, până la uă trăssură în care era un conjurat și pe care o conducea alt conjurat având lângă dânsul alt soț; și cu această trăsură se transmută suveranul țărei, din palatul princiariu, la modesta casă a d-lui Const. Ciocârlan unde i s-a pus de gardă câți-va militari și câți-va civili...

...Deuădată cu ziorile, toate musicele militarie și civili, toate clopotele din capitală, păreau că înallță în acord un imn majestuos de salvare către creatore. Toate trupele de linia erau pe strade, și artileria bravului colonel Haralamb, assigura, cu gurele selle de bronz deschise, liniscea și increderea.

Zecimi de mii de popor, cu stindardele tricolore în frunte, decorați cu cocarde, împleau aerul de Urale și locotenintele pontificelui primat all României, în vestminte sacerdotali și cu sacrul omophor, între preoți, diaconi, cruci și steagurile Metropolei, înaintea cu uă înfricoșată majestate de la

cathedrală până la palat, și - proclamațiunea următoare, tipărită in mii de essemplare, sbura în toate părțille sorbită cu aviditate și fericire...»

……

Când se trezește înapoi, deschizând ușa cabinetului patronului și râmânând în cadru cu ochii săi mari din care au încetat să mai curgă lacrimile, Dogărescu e în stare de orice, poate chiar să și ucidă.

Iar Bolliac, la cei cincizeci și trei de ani ai lui, își dă seama de starea asta a tânărului. Î1 studiază bine, cu teamă, cu conștiința vinovăției care nu s-a putut să nu-l macine și pe el și, ca și cum ar striga repede ,,nu mă lovi" îi spune precipitând cuvintele:

- Știu, Dogărescule; știu că n-am spus adevărul în legătură cu tine, dar special am făcut-o; ca să derutez, înțelegi ? Ca să nu te bănuiască cineva pe tine... sau, chiar pe mine... Știu: te deranjează termenul de ,,spion» pe care 1-am folosit; dar nu-i vorba despre tine; acela e un alt personaj, care vine la unsprezece sau la douăsprezece noaptea, nu ca tine, la șapte-opt. Ziarul trebuie să se arate informat dar, în același timp, trebuie să îndepărtam orice bănuială în legătură cu noi; înțelegi, nu ?... Trebuie sa înțelegi ! Mă înțelegi bine, nu-i așa ?

- Nu, domnule Bolliac; nu vă înțeleg !

În durerea lui, la această prima experiență când își dă seama cum se pot călca în picioare sentimentele adevărate, băiatul atâta poate spune. În vreme ce, în vinovăția lui, Bolliac insistă:

- Nu se poate să nu ma înțelegi; tu ești un băiat inteligent și devotat !...

- Eu am venit pe jos de dincolo de Mahalaua Scorțarului, domnule Bolliac ! - roștește tânarul cu apăsare, ca și cum în asta ar consta contradictia.

- Mahalaua Scorțarului !... își îndreaptă Bolliac ochelarii nepricepând: Și, ce dacă ai venit din Mahalaua Scorțarului ? !

- Am trecut pe lângă Curtea Veche, pe lângă casele Văcărescului, pe lângă Strada Mare... ba, mai înainte, pe la hanul lui Constantin Vodă, l-am întâlnit și pe domnul Radu Ionescu, poetul... continuă Dogărescu la modul absurd să spună lucruri care nu au nimic de-a face cu vehemența tonului său.

- Și ?... Și ce dacă l-ai întilnit pe Ionescu ?... încearcă Bolliac zadarnic să-l îmbuneze.

- ...Domnu Ionescu era speriat; mi-a vorbit de un doctor și de o ghilotină...

- Un doctor și o ghilotină ?

- Da ! - confirmă tânărul, ca și cum asta ar cuprinde dezlegarea.

- Poate de doctorul Guillotin ! - intră în jocul lui absurd și Bolliac, din instinctul de a-l liniști, a-l face să nu mai fie pornit. Și, tocmai din această intenție îi explică mîngâietor: Sărmanul doctor Guillotin a inventat ghilotina din motive umanitariste și și-a legat numele de cel mai amenințător, cel mai crud obiect.

Pe băiat nu-l interesează aceasta, el strigă:

- Dar eu am văzut; am văzut !...

- Ce-ai văzut ? Ghilotină la Bucuresti ? De unde ? !

Însă calfa lui continuă pe aceeași direcție fără sens:

- Am trecut și pe la Consulatul rusesc, am văzut și un grup de douăzeci sau treizeci de tabaci care se duceau spre Piața Teatrului...

- Și ce dacă ai văzut toate astea, ce dacă ai văzut toate astea, măi băiete ?... - îl mângâie ca pe un nebun patronul.

Iar el ajunge brusc la logica faptelor, așa cum a simțit-o în tulburarea sa:

- Și n-am văzut nicăieri zecile de mii de oameni, uralele și veselia despre care scrieti dumneavoastră ! Nu e adevărat ! - mai strigă apoi din răsputeri - Minciuni !... Dumneavoastră ne arătați cum să facem retorică italiană; ne vorbiți despre stilul bogat în care se descriu evenimentele mărețe; dar astea n-au fost deloc mărețe !

Bolliac îl privește o clipă atent, ca și cum nu i-ar veni să creadă că toată vehemența a fost doar pentru asta și, liniștindu-se, ca omul care s-ar fi așteptat la imputări mult mai mari, înălțându-și bărbia proeminentă scapă un râs cam nervos:

- Asta era !... Et, bată-te să te bată !... Păi e bine că mi-ai spus, că doar tu înveți meseria de la mine ! Sigur că nu; sigur că nu e adevărat nici a zecea parte din ce scriu eu acolo ! Dar va fi; peste întreaga zi, va fi ! Iar noi ne tipărim *Mîine,* Dogărescule și n-avem timp de pierdut, întelegi ? Gazetarul trăiește *mîine*, dar nu poate ști care va fi tot adevărul de mâine, așa că mai... mai...improvizează și el – adaugă termenul pe care l-a gasit în loc de a spune că minte.

Însă băiatul, tocmai pentru ca a început sa înțeleagă, dă din cap categoric:

- Nu va fi, domnule Bolliac; eu de abia am văzut câțiva sergenți de poliție care înnodau la clopotnițe niște funii rupte... Pentru ca, deodată, să izbucnească ajungând la adevărata durere: Și chiar dac-or trage ei toate clopotele din lume, poporul tot n-o să vină să-l hulească pe Vodă Cuza, s-o știți !

Vinovat, aflându-se față-n față cu credința jignită a acestui tânăr, Bolliac, știindu-și prea bine păcatul, devine gârbov. Și, apropiindu-se de calfă cu gesturi timide, își raspunde sieși mai mult decât aceluia:

- Tu, Dogărescule, tu ești conștiința tinereții mele nealterate !... Îl mai privește o clipă dând din cap cu vinovăție, apoi se smulge, se duce la birou și se așează nervos umplând o pagină cu vorbe pe care le scrie parcă mitraliind. Când termină, cu gest demonstrativ, dar tot așa, ca și cum și-ar demonstra sieși că *se poate*, îi întinde foaia poruncind: Adaugă asta. Adaugă la sfârșitul articolului asta; dar, mai intâi, *citește-o tu !...*

Și, răbdător, poate chiar dorind a-și purifica frământările ce le avusese până la întoarcerea aceluia, îi așteaptă

verdictul, urmărindu-i reacțiile când citește:

„...Vodă Cuza și-a dat tot bunul și națiunea îi va fi recunoscătoare pentru aceasta in perpetuu... Duo fulgere mari a mai putut da spre rechiămarea splendorii sale trecute; acestea au fost: independința bisericei ortodoxe române și sfidarea care a făcut Înaltei Porți prin scrisoarea sa către Vizirul. Aceste duo mari acte aceste duo fulgere asvărlite dupe apogea sa, au fost ca nisce trăssure care se arrată adesse pe uă fisionomiă spre a rechiema beleșea sa trecută... Noi toți Românii, să sperăm și să ne îngrijim de crescerea acestor prunci divini, acestor legi sublime, si să nu lăsăm nici uă mână de pigmeu, nici uă mână neindustrioasă, să le attingă ! Elle sunt statua lui Fidias pentru noi astăzi; să ne înclinăm înaintea acestei statue și să admirăm inspirațiunea divină ce a predominat la concepțiunea ei !»...

Da, privindu-1 cum citește și cum indignarea trecută încă îi dă frisoane, simte nevoia înca o data să-și spuna ca băiatul acesta e conștiința lui din tinerețe; cea înca nepătată de interese, aranjamente și meschinăriile vieții. Și întreabă timid, ca în fața unui examinator:

- Ei, ce zici, Dogărescule ?

Tânărul îl privește lung, cercetător, cu un aer epuizat:

- Mai bine 1-ați ierta pe Domnul Cuza nemaiscriind vorbe despre el; mai bine 1-ați feri și v-ati ocupa de imperiile din jur care vor să ne mănânce !

Vorba asta rostită cu tristețea celui care știe că nu se mai poate aștepta la fapte mari din partea lui, trezește în fostul poet și luptător, în cel care încercase să fie și Petrarca și Garibaldi, toată vehemența:

- Imperiile ? !... Păi știi tu, Dogărescule, cum mă urmărea pe mine politia țarului și cum m-a ținut ostatec la mănăstirea de la Poiana Mărului ? !... Și, uite aici, descrierea mea, făcută de poliția habsburgică, ca sa fiu urmărit: „de statură mijlocie, are părul negru și des pe care-1 poartă întotdeauna foarte îngrijit, mustăți negre, pometi proeminenți, poartă în permanență ochelari, iar mersul său este puțin aplecat -

e redactorul ziarului românesc scos în interesul partidului răzvrătit»... Da, dragă băiete, am fost urmărit toată viața de ei !

- Dar v-am văzut ieri plecând cu două geamantane si nu erau ei, erau ai noștri ! - spune Dogărescu trist, dezamăgit.

- Și ce-ai fi vrut să fac ?

- Să mă luați cu dumneavoastră, să mergem la palat și să ținem pieptul apărându-l pe Vodă ! - izbucnesc de-abia acum marile imputări în glasul băiatului, odată cu lacrimile.

Imputări la care Bolliac nu are ce răspunde, decât:

- Vei îmbătrini și tu, și-ți vei da seama ce e viața; câte furci îți pune dinainte viața !

Cu gustul sleit al acestor vorbe, Dogărescu pornește spre tipografie și, ajungând acolo, își reia munca de rutină începând, împreună cu tipograful, să așeze capul ziarului, asa cum apare el întotdeauna:

Annulu IV. Nr. 9 - 403
patru-zeci si cinci parale numerulu
Duminică 12 februariu 1866
TROMPETA CARPAȚILOR
Prețul abonamentului:

Pentru un ann 128 lei, pentru șesse lune 64 lei în toată România liberă. Pentru Austria 10 florini de argint pe șesse lune. Pentru Francia și pentru Italia 20 franci pe șesse lune.

Pretul anunciurilor:

Anunciuri în pag. IV linia 20 parale ; în pag. 1 ună sfanță ; Inserțiuni și reclame linia 1 sfanț.

Articulii trimiși și nepublicați se vor arde.

Pentru abonare și anunciuri a se adresa la administrațiune, strada Brezoianu, casa d-lui Const. Cantacuzino ; sau la tipografia Lucrătorilor Associați în Pasagiul român.

Această foaie urmează a avea deschisă vechia sa rubrică : Curți și Tribunali și prețul publicării este de 1/2 sfanț linia.

Scrisorile nefrancate se vor refuza.

XXIX

TROMPETA CARPAȚILOR din 12 februarie 1866;

PROCLAMAȚIUNEA LOCOTENENȚEI DOMNEȘTI ȘI A MINISTERULUI:

ASTĂZI ELL NU MAI ESTE.

...Români ! Prin allegerea Princepelui străin ca Domn all Românilor, toate voturile rostite de divanurile ad-hoc devin un fapt îndeplinit.

Români ! Aveți credință tare în Dumnezeu și viitorul României este assigurat.

Dată în Bucuresci, la 11 Februariu, 1866

Locotenința Princiară: Generariul Nicolae Golescu.

In absența d-lui Lascăr Katargi, Dimitrie Sturza ad-interim.

Colonelu Haralamb.

Președinte all Consiliului Ion Ghica, Ministru Intru, Dimitrie Ghica, Ministru Justiție, Ion Cantacuzino, Ministru Finance, Mavrogheni, Ministru Culte, C. A. Rosetti, Ministru Lucrări publice, D. Sturza, Ministru Resbel, Lecca.

* * *

REVISTA INTERIOARA

Doamna Elena, pe la 9 ore ziua, a cerut să eassă din palat ca să meargă să șază la d. dr. Davila. La ieșirea M. S. Doamnei din palat, poporul a petrecut-o cu urări și binecuvintări, ceea ce a probat încă-uă-dată simțul cell bun all Românilor.

* * *

La 1 oră dupe amează adunarea electivă a senatului întrunite, erau în sala de la Metropolie.

Intâiul d. Dimitrie Ghica s-a ivit din partea guvernului și

a adunat applause frenetice.

Peste puțin a venit Locotenința domnească cu guvernul și d. Generariu Golescu, pentru a duoa oară membru all Locoteninței domnesci, a dat citire următoarei espuneri:

Domnilor Senatori, Domnilor Deputați,

Măria Sa Alessandru loan I, fostul Domn all Principatelor-Unite-Române, a depus astăzi în mâinile noastre actul său de abdicare, pe care la rândul nostru avem onoare a-1 depune în originale pe biroul Adunării.

Domni Senatori și Domni Deputați precum vedeți, fostul Domnitor, nu numai că dechiară din nou solemnnul ingagiamentu ce a fost luat înainte de a fi alless Domn în Moldova, și care 1-a repetit officiale înaintea domnieivoastre încă la deschiderea sessiunii actuale, dară recunoasce în sfișit că abdicarea sa a fost dorită și cerută de către națiune.

Poporul intreg all Capitalei, precum ați putut s-o constatați, a dorit, a cerut, a efectuat și a salutat cu entusiasm această abdicare.

Locotenința domnească și ministeriul, priimind acesta deposit sacru atât din mâinile cellui care 1-a avut, cât și din celle ce-1 au în deplină proprietate, a crezut, domni Senatori și domni Deputați, că ar fi în interessul generale all țărrei ca să vină înaintea d-voastre, și să conjure să vă întruniți cu voința națiunii, atât de des și de solemn esprimată, și să sancționați și d-voastră voința națiunii, ce la 1857 a fost espressă chiar aci cu atâta tărie și unanimitate.

Domnilor Senatori, Domnilor Deputați,

Și consciința, și cunoscințele d-voastre, și vocea întregei națiuni, vă arrattă pe deplin, suntem sigur, ca assemeni cestiuni vitali pentru orice națiune, și cu atât mai cu seamă pentru a noastră, pot deveni fatali, adese chiar printr-uă oră de întârziere.

Venim dară cu cea mai deplină încredere, și facem appel

la patriotismul d-voastre, să daţi ţărrei, şi prin votul d-voastre, consacrarea ce asceaptă.

Dat în capitala Bucuresci, în 11 Februari, annul 1866. Locotenința Domnească: Generariu Nicolae Golescu, Colonel Haralamb, Ad-interim, D. Sturza, Subscrişii miniştri: Ioan Ghica, Dimitrie Ghica, C. A. Rosetti, Maior D. Leca,I. Cantacuzin.

Dupe aceasta d. Ion Ghica, preşedintele consiliului de miniştri şi ministru din afară, arrătând cu multă abilitate, în puţine vorbe, situaţiunea, a spus că, cercetând prin toate familiele suverane alle Europei, a găsit mai possibile, mai potrivit şi mai demn pentru noi, să chiemăm pe principe all nostru pe ALTEŢEA SA REGALE FILIP-EUGENIU-FERDINANT-MARIA-CLEMENT-BALDUIN-LEOPOLD-GEORGES, COMITE DE FLANDRA ŞI DUCE DE SAXONIA, fratele M. S. Leopold II regele Belgiei; după care, appreţiindu-se îndestul espunerea şi cuvintele, s-a aclamat sus numitul principe, în unanimitate, Domn ereditar all Romaniei, şi s-a procedat apoi la votare prin scris şi prin jurământ, fară să rămână un singur deputat sau un singur senator, din cei presinţi, care să nu voteze şi să nu jure precum a votat.

Eattă votul corpurilor legiuitoare:

„Annul 1866 luna Februariu, 11 zile şi adunarea electivă a României, întrunite, au alless şi au aclamat în unanimitate de Domn stăpânitor all Principatelor-UniteRomâne, conform dorinţelor esprimate de adunările ad-hoc din annul 1857, pe alteţa sa regale Filip-Eugeniu-Ferdinand-Maria-Clement-Balduin-Leopold-Georges, comite **de Flandra şi duce de Saxonia,** sub numele de **Filip I**."

Faptul este implinit.

Negreşit că consumatul om de Stat, d. Ion Ghica, n-a făcut nimic în hassard. - Cavaleru belgian a combinat, a cercetat

și s-a încredințat despre toate de mai nainte, ca să nu cumva să se încurce în-vreun detaliu viitorul patriei salle.

* * *

Să fie cunoscut de către toți și, mai cu seamă, de către tot elementul democratic din guvernul actuale, că noi, în privința fostului Domn Alessandru Ion I, suntem ceea ce este ecclesia în privința lui David; respingem pe om pentru păccatele selle, dară conservăm faptele lui ca alțătoare de poporul român.

Legile celle mari alle fostului Domn Alessandru Ion I sunt religiunea noastră, sociale mai cu seamă. Actul din 2 Mai, recunoscut în principiu de către Locotenința domnească și de guvernul său actuale, prin convocarea adunării și a senatului create de Statutul din 2 Mai, este astăzi evangeliul nostru.

Nu suntem la îndoeală că libertățile publice, garantate prin proclamațiunea Locoteninței domnesci, nu vor rămâne illusorie. Pressa descatenată va vărsa assupra-ne, de astăzi înainte, bine-facerile ei.

Cuza va occupa singur mai multe pagini în istoria poporului român, decât toți ceilalți Domni ce i-au proces. Această ammestec de cugetări mari și de viciuri meschine; acest Domn bine născut și rău crescut, va rămânea cea mai mare figură în galeria de prinți români.

Rămâne acum să vedem actele salle secrete. Uă commissiune s-a alless de trei membri din deputații națiunii, între cari și generariu Tell, să-i cerceteze toate chărțiele și prin urmare să publice pe acelle ce vor fi aparținând istoriei.

* * *

De assemene este comunicat adunării dorinta espresă de către Locotenința domnească ca lista civile, până la venirea nuoului Domn alless, să se treacă la economie. Tot în ședința de eri, s-a propus un credit de 300.000 lei din fostele *fonduri secrete* pentru trămiterea unei deputațiuni spre a pleda pe

la cabinetele europene în favoarea votului de la 11 Februariu.

ZIARIELE STRĂINE

Este timpul credem ca, pe lângă celle publicate prin *Monitor* și prin *Românul*, pe lângă corespondența de Bucuresci a ziarielor citate de sus zissele organe, să spunem Românilor și celle ce se petrec și publică, între dânsele, ziariele europene în privința noastră.

Să nu mai citäm *Pressa* din Paris, căci ea e prea ursuză.

Wanderer, dupe ce descrie evenimentul din 11 Februariu precum poate, conchide așa: „Austria va cullege dacă va sci ceea ce a semănat Țarul.»

Ziarul *L'Europe,* care pe drept cuvânt se crede totdauna bine informat, și care are multă aplicare a ne voi totdauna binele, este la mare grijă despre viitoriul nostru.

* * *

(*Aceeași rubrică, trei săptămâni mai târziu* :)

Eattă ce copprinde acest ziariu importante în Europa numai în numerul său de la 28 alle currintei despre noi „Nimica din celle ce se petrec în Principatele Dunărene nu este indifferinte interesselor Europei. Astfel, nu trebue ca cineva să se mire, dacă, de îndată ce a fost cunoscută nuvella evenimentelor de currând din Bucuresci, puterile semnătoare tratatului, fără înțelegere prealabile și într-un chip imediat, au sondat cabinetul din Bruxel ca să cunoască intențiunile guvernului Belgian relativ la acceptațiunea comtelui de Flandra.

Credem a sci că răspunsul nu s-a întârziat a se face. În momentul de față, puterile semnătiare tratatului din Paris sciu că contele de Flandra nu va primi offerirea senatului și a camerei deputaților din România. Rămâne de sciut ce vor face Moldo-Românii acum. Vor da ei uă a duoa represintațiune a tristei comedie jucată de către Greci

plimbându-se din curte în curte offerirea unei coroane refusată, lepădată sau vor avea încrederea în propriele lor forțe ca să urmărească împlinirea destinelor lor.»

Uă depeșă telegrafică din Constantinopole a acelluiași ziariu conține:

„Poarta a însărcinat pe miniștrii săi pe lângă marile puteri să protesteze contra veri-unor resoluțiuni eventuali din partea acestora, relativ la Principatele-Dunărene, în casul când aceste resoluțiuni ar aduce vătămare drepturilor Turciei.»

Uă altă depeșă din Londra a ziarului *L'Europe,* zice „Deschizându-se vorbă încă de la început, prin calea telegrafică între diferitele puteri semnătoare tratatului din Paris, attingătoare despre evenimentele de curând din Bucuresci, uă conferință va să se reunească într-un interval foarte scurt spre a examina messurele ce sunt a se lua acolo.

1-a. Spre a mănține Principatele sub suzeranitatea Portei.

2-a. Spre a assigura unirea cellor duo Principate.

3-a. Spre a grăbi înlocuirea principelui Cuza fără tulburări.

În consecință acestei înțellegeri assupra acestor puncturi, înțellegere care este un fapt irrevocabilmente officiale în ceea ce s-attinge de Francia și Austria, Principatele nu vor fi reduse să cerșetorească pe la familiele princiare alle continentului europenn, un șef spre a i guverna».

Organul officios din Bruxel, *L'Echo du Parlement,* crede ca poate să confirme ca comtele de Flandra va necunnoasce allegerea sa ca principe de Romania.

Ziariul *La Patrie,* organ semi-officiale all imperiului frances se pronunciă în modul următor:

„Marile puteri sunt înțellese să lasse Principatelor Dunărene a-si allege guvernământul lor, cu condițiunea ca tratatul din Paris de la 1855 să nu se violeze și să nu resulte complicațiuni europene din allegerea Principatelor.

Comtele de Flandra priimesce astăzi deputațiunea moldo-română. Se zice ca va necunnoasce allegerea sa.»

PB ——— *Corneliu LEU*

Negreșit că noi nu trebue să punem încă temei pe nimica din câte se aud, până să adjungă advocații noștri să lumineze cabinetele Europei și să lase fără cuvânt pe celle ce vor fi încăpățânate contra votului nostru.

Ce mirare ne copprinde însă ca nu vedem până acum publicat în *Monitor* răspunsul de mulțămire all simțitorului și civilisatului principe suveranul nostru la marele entusiam all poporului său.

Negreșit că această mulțămire trebue să fie călduroasă și cordiale; nu poate să fi conținând încă, înțellegem, primirea sa cathegorică, din causa etichetelor între cabinete, dară trebuie să fie, nu ne îndoim, ca răspuns personale privat, plin de affabilități grațioase.

Noi venim cu tot respectul, să rugăm plecat și umilit pe d. președinte all cabinetului actuale de miniștri să binevoească a ordona să se publice prin *Monitor* acest grațios răspuns, și mai cu seamă pentru ca gurele rele și chronica scandaloasă pretind că încă nici c-ar fi pătruns până acum la auzul M. Salle votul și jurământul nostru.

VARIETĂȚI

Județele sau, mai bine, toate corpurile Statului din județe, s-au grăbit a-și arăta, prin depeșe adresate noului guvern, entusiasmul de care au fost coprinse când au luat scirea despre faptul de la 11 Februariu currinte.

Noi, deși am avea să facem oarecari observațiuni assupra acestor depeșe, însă ne rezervăm dreptul nostru de cronicar pentru mai în urmă, fiind că motive bine cuvântate ne dictează această amânare.

In sedința Camerei de la l. d. ministru de Interne a zis între altele, aceste cuvinte semnificative, pe care n-avem curagiul azi a le commenta pe deplin. D. Dimitrie Ghica a zis:

„De când am fost aruncați pe fereastră și până am intrat

pe poarta mare, nu sciu ce s-a mai făcut în Cameră».

Auzim ca mai mulți deputați se pregătiau a-i raspunde. dară au crezut de cuviință a trece peste acest incident, spre a evita gâlceavă din capulu locului cu guvernul de la 11 Februariu.

Într-adevăr s-ar fi putut raspunde d-lui ministru de Interne:

Să ne permită on. ministru, unul din capii oppositiunii de la 1863 si 64, a ne îndoi, că ar fi pututut sta indifferinte la celle petrecute în țarră și în cameră de la 2 Mai 1864 la 11 Februariu 1866, și pe carele aflat din foaia officiale, lucrând chiar, în interessul țărrei negreșit, pentru triumful lui 11 Februariu; eară cât despre comparațiunea lui 2 Mai 1864 și 11 Februariu 1866 mai târziu va avea multe de zis.

* * *

La balul frumos care-1 dete d-na Sevastița Alessandrescu Juoi, la 3 alle curintei, d-na Porumbaru, pe când se suia în trăsura ca să se întoarcă acasă, a perdut uă braciară de preț, care aflăm că s-a constatat, prin mărturirea birjarilor și visitiilor ce se aflau acolo la suirea d-nei Porumbaru în trasura, c-ar fi găsit-o unul dintre birjari.

Sperăm că poliția se va fi grăbit a descoperi pe cell ce a luat de josu acest obiect de preț perdut și că va fi restituit persoanei ce 1-a perdut.

ANNUNCIE

EFORIA BISERICEI CREZULESCILOR

Duminică la 20 alle curintei se va ține licitație în încăperile din curtea Bisericei Crezulescilor pentru lucrarea de zidărie și dulgherie a încăperilor ce au să se construeze în primăvara viitoare.

Cărămida, varul, nisipul, și apa prin fontână se vor procura de Eforie iar toată lemnăria cu oare care mărunțișuri de alt material, și lucrul, se vor îndeplini de întreprenor. Doritorii pot avea în toate zilele la ori ce oră, planul și devisul cu

condițiile.

* * *

Se cere în orașul Ploesci într-uă familiă un pedagog care să cunoască limbile franceze și germană. A se adresa la d. Constantin Schina, Strada Calvină N. 2.

* * *

Sub semnatul posedând duo obligațiuni formulate licuidate una de 1000 galbeni deosebit de procente a D. Stephan Sillion membru la Inalta Curte de Cassațiune și Justiție și alta de 1500 galbeni idem a D. Stephan Sillion și a fratelui ds. D. Costache Sillion Colonelu și adiotant, și vorind a le vinde cu condițiuni foarte favorabili, are onoarea a annuncia aceasta onor. public, ca amatorii d-a cumpăra una sau ambele obligațiuni, să bine voiască a se presenta la subscrisul spre contractare in Bucuresci la Hotelul *d'Orient,* eară de la 5 Febr. înainte în Iassy la locuința sa de vis-A-vis de Hotelul *Binder.*

AVIS

Subsemnatul adduce la cunoscința publică că a priimit și scum, ca și în anii precedenti, sămânța de tutun turcesc de Ieninge, de cea mai bună calitate.

Cultivatorii amatori cari vor să aibe sămânță de acest fel o pot găsi în orice câtime, și cu preț moderat, la magazia cu N. 20 din hanul cu salkâmi strada Gabroveni.

Christea Simeon

UN PIANO FORTE NOU
de BOSENDORFER

Se află de vindere pe un preț moderat. Mușteriii sunt rugați a se adressa la vedova reposatului G. S. de Gaudi la spit. Colții.

A EȘIT DE SUB PRESĂ
ELEMENTE DE COSMOGRAPHIA
ELABORATE PENTRU USUL CLASELOR GIMNASIALI
de DEMETRIU N. PREDA
Se află la deposit la toate librăriile și la typografia lui J. Weiss strada Biserica Ieni No. 1.
Pretiul unui essamplar 3 sfanți.

A EȘIT DE SUB TIPAR
Si se află de vinzare la toate librăriile
ORIGINIELE LEGISLATIUNII ROMANE
de G. MISSAIL.
Avocat jurist absolut de facultatea juridică din Iassy. Pretul 1 1/2 Sfanti.

XXX

Ca o umbră, ca o stafie, într-o incredibilă metamorfoză, poetul Radu Ionescu, cel care cu atâta spirit, atâta impertinență și atâta ambiție a dominat deceniul, cel care cu vehemență s-a năpustit asupra oamenilor cerând glorie sau smulgându-le-o când ei s-au lăsat mai greu, se strecoară acum pe străzile acelea ce au haz numai noaptea, străzile dintre Piața Mare și Turnul Colței. El, poetul versului larg înaripat, rostit retoric, cântărețul emfazelor lungite pe sute de iambi și trohei, cel care și-a făcut loc pentru poezie cu sabia gazetăriei și a forțat calea spre celebritatea de mahala azvârlind către omenire interminabile șiraguri de versuri, calcă acum nesigur, buimac și fără nici o privire către viitor. Ca să ne încadrăm în stilul epocii, putem spune chiar că, în mantia care-i flutură ca un giulgiu, pașii lui, ai poetului "*Nopturnelor", "Consolațiunilor", "Fantasiilor*" și "*Sunetelor orei*", ai celui care a debordat fluvii de filosofie poetică scriind "*Geniul abisului*", cutezând nici mai mult nici mai puțin decât a pretinde că: ,;*Asupră-mi infinitul /*

Sub mine un abis", ai atacatorului cu versul care s-a pus a cuceri deceniul bombardându-l deopotrivă cu poezie lirică și poezie epică, cu articole și conferențuri rostite baritonal și patetic precum la toți cei care se ascultă pe sine mai mult decât pe alții, pașii lui, acum, bâjbâie nesiguri, topiți ca și ecourile operei pe care și-a dorit-o nemuritoare aflând astăzi că nicicum nu e, că degeaba a căutat săli cu aplaudaci, toate vanitățile și veleitățile sale neajungând să domine mai mult de o jumătate de deceniu.

Iar dimineața aceasta, a anului ce ar fi trebuit să fie de început al celei de a doua jumătăți, îl găsește nu numai sfârșit fizicește, ci și fără vreun ecou din tot ce-i fusese vehement în ascensiunea de până atunci. Se târâie pe lângă ziduri, ca-n propria sa viziune din "*Somnul suferindului*" prin care, cîndva:

...*"Copile aeriene, silfide amoroase*
Odată surâzânde la capu-mi vă puneați,
Și prinse toate-n horă, copile gracioase,
In sfera fericirii cu voi mă transportați"...

pentru ca, acum, simțind cum trupul îi este măcinat și efemera glorie cu care se mințise i s-a scurs, vehemența ambițiilor să i se întoarcă împotrivă:

"*O ! noapte, noapte neagră ! o singură lucire*
Nu este să lumine cărarea a zări;
Speranța mă delasă în noaptea de-ngrozire,
Teroarea, noapte-abisul s-unesc a mă zdrobi.
Și multe vise triste sunt numai veritate,
Și negrul percipiciu ce-n noapte stă tăcut,
Nu este viața noastră-n a sa realitate,
Și seculul prezinte în care ne-am pierdut ?"

Sărman poet ce s-a luptat cu nemurirea ! S-a amăgit confundându-și veleitățile cu neiertătoarea realitate și, în

umflarea lor, nu și-a dat seama că această realitate nici nu i le ia în considerație. S-a crezut mare, dar n-a avut alt argument întru aceasta dacât faptul că s-ar fi dorit astfel; i-a sfidat pe alții prin ceea ce a vrut să fie și nu prin ceea ce era; iar lovitura clipei, conjugându-se cu ipohondria sa, l-a aruncat în țărână, printre cele mai neînsemnate gângănii târâtoare. Și cînd ? Tocmai în această zi în care, fiindcă mersese alături de conspiratori, ar fi așteptat și el un os.

Un os pe care, arătându-l dușmanilor bârfitori din lumea literelor, să-i pună la punct pe cei ce-l consideră porc arivist și apucător, cititorii să-l creadă geniu cum singur se proclamă, iar el să fie satisfăcut cu gândul că știe să dea unui ciolan asemenea lustru încât să semene cu bastonul de mareșal !

Umbra lui, plutind în disperare, trece acum, dintre zidurile clădirilor masive ale orașului negustoresc, în tihna îmbietoare a cartierelor cu grădini mari. Trece prin mahalaua Batiștei, cea stăpânită cândva de italianul Constantin Baptista, prieten al lui Radu Vodă Mihnea, se depărtează de mahalaua Armenească și o tot ține spre Ulița Târgului din Afară de unde începe drumul Buzăului, al Focșanilor și al întregii Moldove.

Trece prin mahalalele cu nume venind de la biserici cărora, la rându-le, le vin numele de la parohii care le-au păstorit cândva: „Popa Rusu", „Popa Soare", dar nu bagă de seamă la nimic pentru că panica lui de ipohondru, ca la toți oamenii care se iubesc prea mult pe ei înșiși, îl face să plutească între disperare și rușine. Și, din cine știe ce instinct, ca și cum s-ar fi dus în fața lui pe vremea când era caimacam, își tot alcătuiește un discurs către Anastase Panu:

„Domnule Panu - i se adresează el pregătit să cizeleze fraza, s-o aurească în politeți pentru a fi scuzabilă în fond - domnule Panu, nu cred că poate fi vorba nici de rușine, nici de îndrăzneală, ci numai de o cestiune sciințificește văzută, pentru că știința face mari progrese, iar boala asta, oricâte jene ar produce, este boala secolului !... Domnule Panu, o

am văzut-o pe altarul mizer de ospiciu pe ființa cu care am procedat molipsitoriu și m-a cutremurat în cele mai crunte frisoane. Pentru că ființa aceea era o belleță, o suavă, o silfidă cu pielea marmoreană și ochii încântători, o voluptuoasă plină de darurile naturii vioaie, o gracillă cu privirea azurată, dar care m-a infortunat !... Secului acesta este mirific și terifiant, el ne înalță pe culmile revoluțiunilor care ne afirmă și ne asvârle-n percipiciul unor asemenea nenorociri cum este și aparițiunea acestei necruțătoare boli ce se răzbună tocmai pe sublimul amorului ca act carnal !... Ne dă enuziasme spre a doborî legile sociale și ne pedepsește cu degradante fisiologice legi !... Domnule Panu, o am văzut-o pe fosta gracillă cu privirea azurată, astăzi ca o făptură umplută de buboane, pierdută-n suferinți... Nici nu vă-nchipuiți cu ce psihicească decădere a nenorocit-o boala întunecându-i toate suvenirurile, ba chiar punându-i accenturi de inconscientă !... Căci mai bine aș fi știut-o angel la cer decât în degradarea fisicească ce mi-a fost dat s-o văd la mizerul ospiciu !... Și am bătut aceste drumuri, domnule Panu, căutându-vă discreta casă unde trageți la București, cu îngrozire la viitorul ce mă așteaptă și pe mine !... Este boala secului si atinge tot...

... E boala secului; asta e adevărata boală a secului și nu cum credulitatea mea oportuna a fi numai revoluțiile. Revoluțiunile sunt o boală morală, sau socială, care agitează spiritele, dar aceasta este chiar boala fisicească ce infortunează pe vecie bietul om cătător de plăceri. Și, din această motivațiune, ea flagelează cu abjecții corporale firile senzitive de poeți, excitându-le inflamațiuni și pe trup și pe creier, și carnale și psihicești, și usturătoare și dementizatoare !... Iar, numai în anumite faze, dând și geniu, așa cum constat acum motivațiunea geniului meu de odinioară cu care am cucerit celebritatea-mi ce acum decade tocmai din spaima mea de a nu-mi pustii geniul !... Căci eu admir geniul Măriei Tale, domnule Panu, și sunt ferice de a avea o motivațiune consimilară pentru al meu,

dar mă oripilă percipiciul în care, ea, microbian ne-mpinge, această boală a secolului nostru neiertător !... E boala secolului, domnule Panu, dar nu e rușinoasă dacă cutezăm a o afronta și preface rușinea într-o cestiune sciințificească !...

Dumneavoastră, știu bine și cu discrețiune că sunteți unul dintre aceia care, de îndelungată vreme o înfruntați cu ceva prescripțiuni franțuzești de mare folos. Că, doar de la franțuzi ne vine și boala și remediul !... Iertați-mă dacă spun lucruri care trebuiesc tăcute, dar vă rog să comprendrați un om în desperarea bolii, când știe că la dumneavoastră, în chiar fisicul dumneavoastră, s-a experimentat soluțiunea lecuirii !... Înțelegeți suspinul meu, domnule Panu, a unui om care, din falnică zburare se vede la pământ. Numai acest suspin mi-a dat curajul să-mi permit a aduce suvenir pomenind despre maladicul amănunt al boalei ce și dumneavoastră posedați. Dar, spre osebire de persoana-mi demnă de misericordie, dumneavoastră o posedați îmblânzită de medicinuri eficace... Vin la dumneavoastră ca un june confrate rugându-vă să nu vă încruntați dacă ridic giulgiul de pe acest secret pe care l-ați păstrat atât de solenel. Dar boala secolului face ravagii terifiante, iar eu nu vreau să trepasez, sau să-mi văd creierii măcinați ca ai bietei gracile din care azi n-am mai găsit rămasă decât o disgrațioasă umbră cu alterat surâs nebun !... Sunt convins de confrerească dumneavoastră percepțiune, domnule Panu !... Posed un trup încă june, care se mai poate meremetisi, dacă mă ajutați a-l unge și curarisi cu medicinurile ce-și fac efect benefic pe boala ce-o stăpâniți cu onor !"...

Repetă frazele, le întoarce, le mitocosește, le pune accente crezând mai mult în unele decât în altele și ajunge, astfel, în Mahalaua Silvestrului unde mai mulți negustători moldoveni și-au făcut casele ca să le fie la îndemâna drumului ce vine dinspre așezările lor. Domnul Panu are aici neamuri, dacă nu de sânge, cel puțin de încuscrire și,

dacă nu de încuscrire adevărată, măcar din aceea care, la o anumită vârstă, te obligă să-i faci o casă ceva mai departe de a ta.

- Cu domnul Panu - spune el cuconței care iese la fereastră, dar ea nu aude, pentru că din casă răzbat niște strigăte foarte ciudate - ...Aș dori să conversez cu domnul Panu - repetă el când aceea vine în dreptul ușii de la marchiză - ...Nu stă aici domnul Anastase Panu, fostul caimacam al Moldovei ? Că io-s muntean, dar i-aș fi făcut o odă când era la putere. Stă aici ?

- Mai stă ! - răspunde straniu femeia, acoperind zgomotele dinăuntru; și, cu bărbia ridicată, îl cercetează ca și cum s-ar folosi la aceasta nu numai de ochi ci și de negul mare crescut în dreptul obrazului.

E ea - constată cu bucuria salvării poetul - mi s-a spus că e mai tânără, dara are în schimb mulți negi... Și încearcă politicos să se prezinte:

- Îmi permiteți: Radu Ionescu, poet și publicist.

- Anșantată, dar n-auz, că tot urlă nebunul ! - zice femeia aranjându-și o buclă pe marginea baticului.

- Îl caut pe domnul Anastase Panu...

- L-ai găsit ! - spune ea cu un ton ciudat, care îi dă bănuieli.

- Aș putea avea onorul să-l văz ? - întreabă cu disperare politicoasă poetul.

- De văzut, poți, domnule; să te-nțelegi cu el e mai greu ! - arată femeia spre locul de unde se aud strigătele ce au devenit și mai bizare.

- Dar ce are ? ! - întreabă Ionescu într-o neagră presimțire.

- Cum, ce are ? - mișcă femeia bărbia cu neg - L-au ajuns blestemele. Așa or să pățească toți care l-au săpat pe Cuza !... Numai că, pe Panu, l-au ajuns prea repede !

Făcând ochii mari, poetul pășește după fundul ei ce se rotunjește-n strânsura cordonului de la capotul de mătase vișinie. Pășește încet și se uită la fața de viezure zburlit a celui care nu-l mai recunoaște.... Făcând ochii mari și îngroziți, cu atât mai îngroziți cu cât recitesc pe obrazul

caimacamului toate reacțiile paranoiei pe care a văzut-o în ospiciu la femeia ce l-a spăimântat. Fiindcă fostul caimacam face bale și urlă.

- S-a țicnit ! - spune cu glas stins poetul, ca și cum ar recunoaște o fatalitate.

- S-a țicnit de tot ! - precizează femeia manevrându-și cu impulsivitate negul.

- De tot ?

- Bine-nțeles... Că, doar, țicnit a fost de când s-a pornit împotriva lui Cuza !... Cine nu-i țicnit, dacă se pornește împotriva Domnitorului nostru ? !... A singurului Domn adevărat pe care l-am avut și noi ! - strigă ea cu niște accente de adânci convingeri politice, pe care nu i le-ai fi atribuit la prima vedere, dacă n-ai fi cunoscut apetența mahalagioaicelor pentru politică...

Pe când, nesigur și clătinător, văzând tulbure totul, tocmai penru că nu-și mai vede deloc viitorul așa cum ar fi fost în stare să și-l impună prin orice mijloc, poetul Ionescu se îndepărtează ca o neajutorată umbră, un cărăuș încărcat cu ziare trece cu pas egal și, fără a se opri, pune-n clanța porții o foaie. În ea scrie că membrii guvernului și alții care au contribuit la răsturnarea lui Cuza, și-au luat gratificații de câte două mii de galbeni pe motivul de a merge prin țară ca să explice cauza revoluției. Unul singur a refuzat: C.A. Rosetti, care nici nu mai vrea să facă parte din guvern.

Dar n-are cine o citi. Bietul anonim ce se internează la bolnița Sfânului Pantelimon cu numele de Ionescu e atât de tulburat în măcinătoarea-i iubire de sine care i-a adus ipohondria, încât nu-i mai arde de tiparul în care sperase atâta; caimacamul merge la umblătoare convins că se-așează pe tronul domnesc; iar singura care s-a dovedit lucidă chiar și-n ce-a spus despre răsturnare, mai tânăra țiitoare cu negi, știe a rosti câteva cuvine franțuzești, dar, ne prea având deprindere cu cititul, literele i se împletesc altfel chiar și pe românește, doar când se uită la ele.

XXXI

GENERAL VĂCĂRESCU:

,.O proclamație a noului ministru de interne, principelui D. Ghica, distribuită și afișată pe strade, pe la amiazi, anunța capitalei și țării că în dimineața acelei zile, la orele 5, Domnitorul Cuza abdicase, lăsând puterea în mâinile unei locotenențe domnești și unui guvern aclamat îndată de catre orășenii capitalei. Guvernul actual, în intregul său - și ministrul de interne în parte, zicea proclamațiunea - jurase înaintea lui Dumnezeu și a Națiunei să mențină cu tărie cele patru puncte votate de Națiune și de divanurile ad-hoc: unirea, autonomia, principe străin, guvern constituțional. Proclamațiunea termina cu un calduros apel către toți Românii ca să păstreze demnitatea și liniștea, pentru a arăta astfel prin fapte Europei întregi că ei merită să fie liberi, fiindcă știu să-și mențină drepturile, si să le redobândească, când le sunt răpite, și totdeauna să pastreze înșiși ordinea cea mai deplină, în mijlocul celei mai entusiaste veselii.

Această proclamațiune liniști întru câtva spiritele, fără a le mulțumi desăvârșit. Simțul oblu și nemeșteșugit al poporului țînteste mai degrab, spre soluțiuni concrete și practice, și, Tronul fiind acum vacant, în urma răsturnărei petrecute, ceeace voia numaidecât acest popor, era să afle cine are să fie Domn în locul lui Cuza. Când se răspândi dar zgomotul că Senatul și Adunarea deputaților erau convocate, pentru ora 1 d.a. în ședința extraordinară, la Mitropolie, lumea se îndreptă în gloate într-acolo.

Atunci se petrecură fapte care au tras o brazdă adâncă în pământul țărei și din care au răsărit evenimente însemnate, în istoria contimporană a României.

La ora 1, străbatând cu greutate îmbulzeala mulțimii, simpatice și râvnitoare de știri, care umplea stradele, ministrul de interne, prințul D. Ghica, sosește in Cameră și

exclamă : ,,Trăiasca România, una și nedespărțită !» Exclamațiunea se repetă cu umanitate și nespus entuziasm în

toată sala. Apoi la 1 1/4, în mijlocul ovațiunilor nesfârșite, Locotenenții domnești, Generalul Golescu și Colonelul Haralamb (al treilea Locotenent domnesc, Lascăr Catargiu, nu sosise încă din Moldova) urcară dealul Mitropoliei, însoțiți de ceilalți miniștri și se infățișară Adunărilor legiuitoare. Generalul Golescu dete citire următorului act de abdicare:

„Noi, Alexandru loan I, conform dorinței Națiunii întregi și angajamentului ce am luat la suirea pe Tron, depunem astăzi, 11 Februarie- 1866, cârma guvernului în mâinile Locotenenței domnești și a ministerului ales de popor. *Alexandru loan»*

Și aceleași Adunări, care-și aveau obârșia în actul de la 2 Mai 1864, aclamau acum actul de la 11 Februarie 1866; din aceleași Adunări în cari, pe lânga o vitează, dar foarte restrânsă opoziție, cu generalul Tell în cap, se afla o imensă și către regimul lui Vodă Cuza devotată majoritate, din aceleași Adunări nu se ridică un glas, ca să protesteze și să apere acel răsturnat de acum regim. Ba da ! fu o singură protestare, mută dar cu atât mai elegantă și care va face vecinic cinste aceluia ce o face. Încă până a nu se citi actul de abdicare, câțiva deputați, între care unii se închinau adânc încă în ajun înaintea lui Vodă Cuza, ceruseră a se smulge de pe Tronul domnesc, deasupra estradei presedențiale a Camerei, cifra detronatului Domnitor. Atunci deputatul Nicu Catargiu, unul din amicii și intimii lui Cuza, înainteaza spre Tron, ridică cifra lui Alexandru Ioan I, sfărâmată și asvârlită la pământ, o apropie de buze, o sărută și o strânge la sân. Atâta fermecătoare vraje stă într-o nobila acțiune, încât Adunarea e un moment uimită, și cavalerescul General Golescu întinde spontaneu mâna lui Nicu Catargiu, în aplauzele Adunărei."

TROMPETA CARPATILOR:

PB ——————————— *Corneliu*
LEU

„Domnule Redactore,

In jurnalul officiale de la 15 currinte, unde s-a publicat procesul verbale all ședintei de la 11 Februariu, se zice că, ***după cererea membrilor Adunării, cifra*** allu Alessandru Ioan I a fost ridicată în acea zi de dassupra Tronului.

Voi observa mai întâi că, dacă s-a rădicat nainte de venirea Locoteneninței, care a amintit abdicarea fostului Domnitor, prin urmare, acea cifră s-a rădicat fără cuvânt, în momentul când s-a rădicat.

Vom observa all duoilea că, chiar dacă vre-un membru all Adunării ar fi făcut uă assemene propunere inoportună, și un alt membru a rădicat, nu urmează că toți membrii Adunării au consimțit.

Membrii Adunării, din care făcui parte, nu se puteau occupa în acelle momente supreme de assemenea mititele lucruri, prin urmare desaprobă modul cum s-a făcut scoatere acellora ciffre.

Te rog, domnule redactore, în interesul adevărului, a publica aceste rânduri în stimabilele d-v. ziar, spre sciința tuturor.

Priimesce, d-le redactore, încredintarea distinsei melle considerațiuni.-

C. D. Aricescu

ALEXANDRU V. BELDIMAN :

„În aceeași zi, pe la 6 ore seara, Vodă Cuza a fost dus la Cotroceni unde i se pregătiseră 2 odăi. Locotenenții domnești se temeau a lăsa pe fostul Domnitor în Capitală, cu toate ca ei pretindeau că poporul l-a detronat și că prin voința poporului erau în capul Țării. Întorcându-mă acasă, am aflat purtarea nedemnă a deputaților și senatorilor care cu 5 săptămâni inainte (la 6 Dec. 1865) primiseră cu aclamațiuni Mesajul de deschidere a Corpurilor Legiutoare, citit de Domnitor. Acești lachei au primit cu o slujnică supunere Locotenența Domnească cu ministerul numit de ea. Un singur deputat (să-i fie țarâna ușoară și memoria

eternă), Nicu Catargiu, a protestat cu indingnare contra insultelor ce deja se aruncau fostului Domnitor. Dar de ce să mă mir de purtarea acestei turme ? N-am văzut oare în urmă pe un bărbat cult, cumnat al Domnitorului, primind, câteva săptămâni după 11 febr. 1866 o funcție de la acei care detronaseră pe Voda Cuza ?

Tot în acel moment mi s-a povestit ca Colonelul Alex. Solomon, în fruntea regimentului său, refuzase să recunoască noua stare de lucruri stabilită într-un mod ilegal și cu prețul onoarei armatei...

Acest tip al militarului fără prihană, care nu consideră jurământul ca un contract sinalagmatic, nu a cedat decât în fața votului nedemnilor reprezentanți ai națiunii. În mijlocul acestui nămol de turpitudini, o veste îmbucurătoare îmi alinase durerea de care eram cuprins. Marea majoritate a corpului ofițeresc din București, nevoind a fi solidară cu scârboasa purtare a trădătorilor în uniformă a protestat cu indignare și a înfierat pe militarii fevruariști (așa au fost numiți trădătorii și cu acea poreclă au rămas).

[...] Mă întorsei acasă, sufletul îmi era plin de durere și de amărăciune. Astăzi, după 25 de ani, când mă gândesc la acea zi mă mir cum nu am înnebunit.

Un ofițer mă aștepta pentru a-mi destăinui că corpul ofițeresc din Capitală, care nu fusese amestecat în aces odios atentat, era hotărât a readuce pe Domnitor în Palat din orice loc El s-ar afla. Generalul Florescu si Colonelul Solomon erau, mă asigura el, în capul acestei mișcări. Neputând să controlez această veste, mulțumii ofițerului și căzui zdrobit de oboseală.

Dar, după plecarea lui, mă gândii mult la cele destăinuite de tânărul militar; ideea că o mișcare s-ar putea face pentru salvarea ca Suveranului meu iubit, fără ca eu să iau parte la ea, mă tortura. Eram hotărât a mă duce să aflu adevărul, când deodată se deshide ușa și văz intrând pe unul dintre Locotenenții Domnești.

Acest Locotenent Domnesc care intrase pe neasteptate

în odaia mea era vechiul meu camarad de școală Nicolae Haralamb.

- Am fost înșelat. Sunt un trădător.

Iată primele cuvinte rostite de el. Și în adevăr, am adânca convingere ca Nicolae Haralamb a fost înșelat. I se promisese, precum a zis, dovezi (negru pe alb) că Vodă Cuza trădează țara; și - dupa ce s-a deschis biroul detronatului Domnitor, inamicii săi cei mai înverșunați nu au îndrăznit să dea la lumină hârtiile găsite. De ce ? -pentru că ele erau cea mai strălucită apărare și totodată cea mai flagrantă dezmințire aruncată calamniatorilor. Cu toate defectele lui Cuza Voda, cu toate greșelile ce El a putut comite, istoria imparțială va recunoaște desăvârșita Sa abnegație și patriotismul Său cel mai luminat. Vizita lui Haralamb nu a fost lungă. Căința se citea pe fața sa. El a plecat zdrobit sub povara actului ce comisese. Dacă el n-ar fi primit gradul de general, dacă el ar fi respins recompensa ce i s-a votat aș putea astăzi susține fără teamă de a fi dezmințit ca Haralamb nu a fost decât victima unor politicieni fără scrupul.

A 2-a zi (12 febr. 1866), întregul corp ofițeresc al garnizoanei București care nu fusese amestecat la odiosul atentat săvârșit cu 24 ore înainte, grupat imprejurul generalului Florescu și al Colonelului Solomon, era hotarât să pătrundă cu forța în palatul de la Cotroceni pentru a readuce pe Cuza Vodă în București.

Acest generos avânt era împartășit de ambii șefi. Capitanul Constantin Silion, secretar și amic al lui Vodă Cuza fu trimis la Cotroceni pentru a obține consimțământul Domnitorului fără de care demersul hotarât ar fi fost o imprudență. Silion plecă la Cotroceni, străbătu cu mare greutate în Palat, dar găsi pe Vodă Cuza nestrămutat în hotărârea sa. Toate rugămințile fură zadarnice. Când Vodă Cuza văzu pe Silion, plângând la picioarele sale, îi zise: Ce vrei ? Să încep o nouă domnie în sânge ? Cum nu înțelegi că prezența mea pe Tron nu mai e posibilă ? Să iscălesc eu condamnarea la

moarte a ofițerilor trădători ? Aceasta nu o pot face. Nimenea nu mi-o poate pretinde. Spune ofițerilor, spune Generalului Florescu și Colonelului Solomon, spune la toți acei care s-au asociat la acest demers, că le mulțumesc. Asigură-i pe toți de recunoștința mea. Gândul meu și inima mea vor fi pururea cu ei.

În acest moment dureros, atât pentru Cuza Voda cât și pentru căpitanul Silion, intră în odaie d. Strambio, Consul General al Italiei, singurul membru al corpului consular care putu străbate în palatul de la Cotroceni.

Căpitanul Silion se întoarse în București cu răspunsul negativ al lui Cuza Voda și numai grație acestui refuz s-a putut înlătura o luptă fratricidă, ale cărui consecințe nenorocite nu le puteam nimeni prevedea.

[...] D. Strambio mi-a povestit amănuntele întrevederii lui Cuza Voda cu credinciosul său prieten Costaki Silion. Nimic mai mișcător ! îmi zicea d. Strambio. Intrând în odaia Domnitorului 1-am găsit pe capitanul Silion la picioarele Prințului plângând și rugându-l a reveni în București. După stăruințele căpitanului, am unit rugămințile mele cu ale sale, însa nu am insistat căci înțelegeam foarte bine că demnitatea lui Cuza Vodă nu-i permitea să accepte propunerea ce i se făcuse. Timpul ce 1-am petrecut în Bucuresti mi-a permis a cunoaște bine pe Voda Cuza, care a știut să-mi inspire o adâncă afecțiune. Astăzi am o mare admirație pentru fostul vostru Domnitor. A putea urca iară pe treptele unui tron; a putea să te răzbuni pe niște trădători ingrați și a renunța fără regret la mulțumirea vendentei; nimic mai sublim. Nimic mai măreț. Orice greșală ar fi comis Principele Cuza, purtarea Sa, după complotul lui 11 Febr. va rămâne în veci o aureolă frumoasă care va lumina amintirea Sa."

DOAMNA ELENA CUZA:

„[...] Dupa câteva ore, o trăsură închisă mă aștepta la scara

palatului. Mă urcai cu cei doi copii și pe când voiam să cotesc la Cotroceni, Colonelul Solomon opri trăsura și îmi zise : "Spune Măriei Sale că armata nu se solidarizează cu trădătorii și conjurații și că un cuvânt așteaptă de la Domnitorul ei pentru a-l reîntrona".

Sosesc la Cotroceni și intru cu copii în odaia lui Cuza. El se preumbla nervos dintr-un colț într-altul al odăii și era îmbrăcat civil. Cum îl văzui izbucnii în lacrimi. Figura lui avea paliditatea morței, dar el își stăpâni emoția și revolta și înaintă surâzator și blând. Ah ! ce surâs, parcă și acum mă îngheață. Se apropie de copii și îi mângâie.

Fii liniștită, îmi zise el. Vom pleca din țară și vom trăi departe. S-a savârșit un fapt mișelesc, dar armata, scumpa mea armată, n-așI fi voit s-o văd călcându-și jurământul de credință.

Armata te urmează, Maria Ta, îi spusei eu și neputând să pronunț tare numele Colonelului Solomon, din cauza gardei care se afla în odae cu noi, îi spusei, însă cuvintele lui, că un gest așteaptă numai de la Cuza a-l urma.

Niciodată nu voi face vărsare de sânge pentru a-mi recăpăta tronul răspunse Domnitorul...

EDER către MENSDORF:

.,Cu caimacamia propusă n-ar fi fost imposibil ca peste noapte Principele să fie readus în funcție.

Față de Principe, eu m-am exprimat că m-aș simți fericit dacă el mi-ar oferi ocazia să-i fac un serviciu și l-am întrebat dacă el n-ar vrea să dispună în vreun fel de mine. Principele Cuza mi-a cerut să intervin pe lângă guvernul de facto ca să i se înmâneze cât mai grabnic cu putință efectele sale și corespondența sa.

Prima parte a dorinței a fost îndeplinită fără rezervă, corespondența a fost însă confiscată de guvernul provizoriu.

În vreme ce mă aflam la Principe, a sosit și consulul francez. El a început cu unele afirmații despre atitudinea

trupelor princiare și a spus: În ochii mei, Principele Cuza este personificarea naționalității române și a Unirii, și eu consider de datoria mea să-1 susțin până la capăt.

Inainte de sosirea consulului francez Principele Cuza mi-a mărturisit că i-a trimis o scrisoare generalului Golescu, membru al guvernului de facto în care a rugat să i se permită să fie lăsat să plece în străinătate cât de curând posibil.

El a adăugat că mai întâi se va duce prin Brașov (Kronstadt) la Viena, acolo va aștepta anotimpul cel mai bun pentru a merge apoi la Ems.

El m-a rugat să aduc acest lucru la înalta cunoștință a Domniei voastre și să adaug că el va solicita o audiență la Domnul nostru atotbinevoitor și Împăratul nostru și se va prezenta Excelenței Voastre.

Astăzi, pașaportul Principelui Cuza și al soției sale pentru călătoria în Austria a fost vizat de cancelaria consulatului.

Pentru moment, aici este liniște deplină și totul merge pe făgașul obișnuit, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. La Minister, însa, unele elemente foarte disparate s-au unit. Aproape fiecare ministru este candidat pentru a deveni principe.

Binevoiți, Excelență a primi…"

XXXII

Cu tot radicalismul său, lucrul care 1-a impresionat cel mai neplăcut pe Rosetti, poate chiar mai neplăcut decât tentativa de trișare a lui, de ștergere a lui de pe lista ministerială, a fost actul nesăbuit de distrugere a stemei lui Cuza, aflată ca o heraldică la tronul din sala Adunării deputaților.

Pentru că manevrele înlaturarii lui din guvern, a ștergerii lui, chiar și cu creionul, de pe lista adusă în fața locotenenței domnești, l-au zguduit și l-au încrâncenat ca individ, chiar ca individ cu experiența lui, punându-l serios și grav pe gânduri în legătură cu ce-ți pot pregăti amicii și inamicii când tu ești cel mai entuziast și mai sincer dintre ei. A fost

o experiență scurtă și dură față cu perfidia oamenilor, când nu ești atent să le-o ții în frâu. Dar toată această mișcare s-a făcut în umbră și, în afară de el, care știe că e mâna lui Eder lucrând la caractere care se lasă cumpărate, nu se poate spune nimic public despre cine a conspirat impotriva lui, a principalului conspirator. Ăsta e paradoxul: În vreme ce conspiratorul pe față e el, om cu o doctrină și o credință pentru care e gata a face chiar și conspirație, bizantinii pe care forța lui îi obliga să-și arate în față tot respectul, dar, în fond, lipsiți de scrupule și atenți doar la stăpân, au făcut jocul așa, pe neobservate, când el se încânta cu principiile. Hâcâitura nu-i convine deloc, dar o înghite știind că politica n-o faci cu sfinți. Se întărește și se încrâncenează în el, spunându-și că-i va veni și momentul să lovească în unul ca labilul invidios Mitiță Sturza sau, poate, chiar ca bătrânul Ghica, cel uns cu alifii și de Londra și de Istambul. Dar se mustră trist și stingher, pentru că lecția i-a dat-o tocmai Haralamb, colonelul pe care el și-a permis să-l înșele asigurându-l că va aduce populația. Cei care l-au lucrat, sunt niște secături cum e normal să fie și, plătiți bine de Eder, ar fi putut să-l și înjunghie. Dar caracterul lui Haralamb, marea probitate a acestui militar care, numai pentru că stabiliseră astfel lista miniștrilor, n-a permis ca el să fie tăiat, fiindcă n-a vrut să permită abaterea de la cele odată stabilite, îi dă un sentiment și de umilință, dar și de bucurie că există asemenea oameni... Își spune asta ca să se consoleze, pentru că, în sinea lui știe că Haralamb l-a rușinat fără intenție, ci chiar mai mult decât atât: din cavalerism și ne având motiv de părtinire. E o lecție tristă, pe care nici la vârsta asta nu e plăcut s-o primești. Nu e plăcut să știi c-ai trecut pe lângă înjunghiere fără să te apere nimic altceva, nici o forță de prevedere de a ta, proprie, ci numai gestul leal al unui om care consideră că trebuie să se țină de cuvânt.

Dar, asta e o învățătură pentru el doar, și pentru consecințele pe care le va hotărâ despărțindu-se de cei care

nu-l merită. Rosetti are tăria și știe s-o țină în secret, așa cum s-a și petrecut. In vreme ce actul public ce s-a făcut cunoscut tuturor din pricina unor caractere nerecunoscătoare, e grav pentru că ar putea căpăta simbol. Da: emblema și armele lui Vodă din sala Adunării, numită „cifra domnească», se afla deasupra scaunului în care fusese așezat Cuza la 1859 ca simbol al Unirii. Iar gestul de a i-o răsturna, ca pe a unui uzurpator, și a i-o călca în picioarele unor nimeni, era nechibzuit. Pentru că putea să însemne, pentru cei ce aveau interesul, călcarea în picioare a ideii de Unire. Iar, față de idea de Unire, Rosetti uită jignirea sa personală și simte nevoia ca, pe acei netrebnici să-i lovească. Să le strige că numai necugetarea unui gest retoric de joasă speță putea conduce la aruncarea și călcarea în picioare a însemnelor care ilustrau ideea de „Toți în unul», indiferent cine ar fi acela !... Iar reacția Adunarii, când acel deputat emoționat Nicu Catargiu - om de altfel șters până atunci - s-a dus, a ridicat stema de jos și, în tăcere, sărutând-o, a așezat-o într-un loc unde putea fi ferită de necinste, a fost firească. Nimeni nu a spus un cuvânt, cuvintele fiind folosite doar pentru proclamarea noii situații. Dar toți deputații, într-o emoție de demnitate ce nu s-a putut ascunde, au aplaudat inițiativa tocmai pentru că ea nu s-a produs în vehemența rostirii, ci a subliniat și mai multe semnificatii prin pioșenia gestului tăcut.

Și atunci, întrucât tot ceea ce este radical i se atribuie lui Rosetti, e cu atât mai neplăcut ca ideea gestului acestuia grosolan să planeze asupra lui. Chiar logica faptelor demonstrează că el, după încercarea misterioasă de a fi înlăturat din guvern, tocmai după ce condusese lupta care adusese acest guvern, nu putea avea dispoziția sufletească de a face așa ceva. După acel avertisment grav care i s-a dat arătându-i-se că, indiferent de serviciile mari pe care le aduce, dușmanii săi nu dorm, el ar fi fost mai degrabă circumspect și încordat, atent la viitor și la măsurile pe care trebuie să le ia dacă vrea ca ideile sale să învingă. Pe când

o gestică din aceasta de stângăcie politică, de instinct primitiv și nepricepere crasă, ar fi putut scinda imediat Adunarea și conduce la o ruptură cu grave repercusiuni... Dar, va face oare cineva raționamentul acesta, sau, ca-n povestea lui Radu Ionescu despre doctorul Guillotin, toate amintirile groaznice și amenințătoare se vor lega de numele său ?

Gestul față de cifra lui Cuza e mult mai posibil a veni din partea egoismului acelor boieri vechi și conservatori, înrăiți în privilegiile de care s-au cramponat, urându-1 pe principe de moarte pentru tot ce le-a retezat din ele. Ar fi putut veni la amintirea faptului că, atunci, 1a îndoita sa alegere ca Alexandru Ioan întâiul, le-a făcut impresia a fi un băiat cuminte, pe care ei 1-ar fi putut manevra ușor. De fapt, unii ca aceia, pentru așa ceva 1-au preferat; iar sentimentele categorice care i s-au manifestat de abia după alegere, când a simțit pe umeri întreaga răspundere, tocmai a acestui « Toți în unul », a dezamăgit și chiar a alarmat egoismul lor care n-avea nevoie de onestitate.

Ura lor e atât de mare, încât pot fi și meschini si provocatori, ei neavând de apărat idealuri, ci interese. Doar n-a trecut mult de când el, Rosetti, cel mai lovit, cel mai năpăstuit de măsurile lui Cuza, trebuise să precizeze: „Domnilor, la cafenea, plăcându-ne să reajungem în mintea tinereților noastre năbădăioase, îl bârfim pe Kogalniceanu că îi plac țigăncușile abrașe, ceea ce i-a atras exilul conjugal din partea doamnei Catinca, născută Jora, dar luată de el în calitate de văduvă Crupenski. Însă la Cameră, când nu mai suntem la cafenea, ci la tribună, trebuie să ne descoperim în fața omului care singur a avut curajul de a-1 îndemna pe Domnitor la faptele sale mari, chiar dacă ne convin nouă sau nu !»

Asta spusese despre Kogălniceanu și se intreabă acum: Despre el, despre Rosetti, se va găsi cine să amintească idealul său înalt, sau ii vor lega numele de imaginea nefastă de „tartor» și „conspirator» ? ? !

De la cine, de la care dintre acești oameni să se aștepte la

așa ceva, când pe ei nimic nu-i interesează în afară de hapsâna lor alergare după situație ? Sunt oameni care, chiar dacă geniul cel bun i-a încălzit cândva la ideea Unirii, acum răstoarnă cu satisfactie însemnele lui Cuza, uitând că ele nu sunt ale omului, ci ale ideii.

Dar, ca în povestea nefericitului doctor, care n-a avut alt scop decât ușurarea suferinței umane, dar a rămas cu numele legat de scula care a înspăimântat omenirea, vina o va purta el, lumea putând să creada foarte ușor că el e autorul. Deoarece el este cărvunarul, el este conspiratorul, el este tartorul ! În fața bârfei se uită repede că el este brațul care ține încă sus ideile mari. Ideile cu adevărat mari, care cer sacrificii !... Dar lumea uită; lumea are mai degrabă memorie pentru descrierea lui exagerată din pamflete și caricaturi. Ca și în cazul de față: Nimeni nu află de faptul ca, lovindu-se de voința lui, de refuzul lui, jignit de modul cum a fost pus la punct, consulul marelui imperiu vecin si acaparator a găsit un simbriaș prin care să-l înlocuiască. Aia a fost o discuție secretă, care nu circulă; dar toate prostioarele și bârfele circulă, iar lumea vede în el doar pe temutul extremist, uitând că e temut, tocmai pentru că este loial și patriot.

- Am să mă retrag din guvern; voi să ramân cu ziarul, ca să pot spune adevărul pe față - îi mărturisește el, obosit, Mariei. Și se justifică: Ziarul e puterea obiectivă care veghează. Și, dacă Cuza m-ar fi lăsat să exercit această putere, multe lucruri s-ar fi asanat, fără a se periclita ideea cea mare. Așa, el nu mai poate lupta pentru Unire iar eu, care a trebuit să-l detronez pe el, nu am cu ce umple golul lui în crăpătura care apare.

Astfel ajunge să îi explice acestei femei inteligente care-l ajută să-și limpezească gândurile, ceea nu și-a dat nici el seama mai înainte: Cuza nu a fost așezat pe deasupra, ca un fronton, sau ca o decorațiune exterioară; el a fost zidit cu totul în edificiul nou al țării; n-a fost ornament, ci parte a acestui edificiu. Așa că smulgerea lui a lăsat un gol care

rânjește îndepărtând închegarea zidurilor. Cine va susține acest gol și cum, pentru ca edificiul să rămână în picioare ? ! Nu va contribui, poate, chiar Cuza, acum îndepărtat, la distrugerea constructiei ?... Jignit, lovit, el nu are altă soluție decât să accepte formula baronului Eder, de a rămâne măcar cu tronul Moldovei. Aplauzele deschise ale deputaților la adresa celui care i-a ridicat stema aruncată la pământ este, în același timp, și semnul că partizanii lui îl vor susține întru aceasta.

- Poate c-ar fi bine ca tu să primești aici. - îi spune Maria - Cu înțelepciunea ta, vei ajunge cumva să refaci ceea ce s-a stricat.

- Eu ? ! - redevine el urâtul plin de frumusețe diabolică ? - Mă și vezi: starostele marchidanilor, negustorul din piață și cărvunarul din revoluții, îmbrăcând hlamida !... Ha ! Ca apoi să-mi calce în picioare blazonul !... Omul reprezentând mulțimea e o idee perimată chiar dacă pe blazon scrie „Toți în unul !»...

Iar ea nu mai zice nimic altceva, decât îl ajută cu întrebarea:

- Ai altă soluție ?... Cuza sigur va accepta și se va rupe cu Moldova cu tot !... Un tron mai mic e, totuși, un tron. El va accepta.

- Soluția e una ! - rosteste Rosetti și vizionar și încăpățânat în același timp: Democrația republicană ! Visul nostru sfânt și de neîntinat de a se hotarâ și face toate lucrurile publice în lumina publică, nu în cabinetele și la dorința suveranilor !... Uite, Napoleon al treilea, auzind ca noi l-am propus pe fratele lui Leopold al Belgiei, care e căsătorit cu prințesa d'Orleans, fata lui Louis-Philippe, dușmanul pe care el l-a alungat, s-a și opus. Ce vină avem noi, popoarele, că ei, suveranii se dușmănesc ? !... Noi n-avem nevoie nici de suverani, nici de interesele sau dușmăniile lor, dar încă trebuie să-i suportăm de vreme ce ei domină Europa.

- Iar prietenul tău Brătianu, umblă pe la curțile lor ca să găsească prințul străin.

- Așa suntem sub vremi !... Eu i-aș zdrobi pe toți, dar încă nu se poate. Nu vezi că s-au făcut revoluții și s-au pus directori, consuli, președinți care apoi s-au încoronat ?! Americile-s departe. Nouă de-abia ne-a reușit unirea printr-un principe comun care, în șapte ani, a devenit tiran. Îți spun drept: Vedeam stema lui călcată și ma bucura. Pentru că ideea de monarhie, de om deasupra oamenilor și voind ca numai el să-i reprezinte, este perimată. Dar tot eu, care vedeam emblemele acelea aruncate la pământ și, ca revoluționar, doream răul lor pentru că oamenii nu pot accepta voința unuia singur, mă întrebam: oare ce punem în loc, pentru a nu lăsa să se desbine acești oameni ?! Da, Maria, voința unuia asupra tuturor e un rău; dar ființa umană s-a obișnuit cu acest rău așa de mult încât e foarte greu să pui altceva în loc.

- Dar tu crezi neștirbit în democrație ! - îi aduce ea aminte, cu geniul bun al femeii iubitoare.

- Cred ! - confirmă Rosetti simplu și limpede, fără ascunzisuri politicianiste față de ea care, mai mult decât femeia lui, s-a dovedit a fi însăși conștiința lui. Cred în această adevărată democrație luminând din toate direcțiile domeniul public, în așa fel încât nici o mână să nu se poată strecura pe ascuns în mecanismele lui dirijind altfel lucrurile; cred în lupta asta dintre partide, dar dusă pe față și deschis, tocmai pentru că, temându-se unii de alții ca să nu se demaște, oamenii să ajungă la acel echilibru al onestității generale ! Acel echilibru când nu mai există altă forță și e ales cel care vine cu propunerile cele mai folositoare. Noi nu luptăm pentru o soluție sau alta, pentru că soluția este una: aceea de a asigura tuturor șanse egale. E singura soluție cu care putem înlocui voința de domnie personală. Pentru că, până la urmă și Cuza, cu toate că însăși proveniența lui se datora celui mai larg moment de democratie națională, a ajuns la domnie personală !... Așa vor capetele încoronate și ăștia care au inventat monarhia constituțională. E pentru ei o soluție: pentru salvarea

monarhiei după ce omenirea a trecut prin flacăra de voință populară de la 1848; dar nu pentru noi care am trăit acea flacără ! Singura soluție este lupta permanentă dintre părți, dintre indivizi cărora, dându-le șanse egale, îi obligi să se respecte reciproc.

- Și cine garantează că nu se ajunge la compromisuri ?

Aici, vechiul gazetar, înrăitul om de tiparniță e subiectiv și, cu toată sinceritatea lui de vizionar, confundă ceea ce crede cu ceea ce ar vrea:

- Presa; cuvântul tipărit; cuvântul public ce trebuie să devină o tot mai mare putere în stat, dacă știe să aducă mereu educațiunea și emanciparea !

- Dar, Rose al meu, nu e putere; tu n-ai văzut de câte ori ți-au desființat gazetele închizându-ți gura ?

- De tot atâtea ori mi-au închis gura dându-mi funcții în care nu mai puteam fi obiectiv.

- Știu asta; dar nu e tot ceva subiectiv ? Pentru că, la conștiința ta de veșnică sabie a revoluției, nu-ți place să fii legat în funii de mătase.

- Da; prefer lanțurile ocnei pentru că din ele poti striga mai cu tărie. De asta Eder îmi oferea tronul și nu lanțul; ca să tac !

- Și ai de gând să o ducem așa toată viața, Rose ?

- Da; tu mă întelegi ! Am luptat pentru Unire, iar cine m-a arestat și m-a dus la faliment a fost guvernul Unirii !... Am luptat pentru răsturnarea lui Cuza, iar cine a și încercat să mă înlăture a fost tocmai acel organism pus în locul lui Cuza. Puterea, sau cei ce ajung la putere, nu se complac alături de cei ce vor a fi la nesfârșit paznicii democrației. De asta cred că va trebui să renunț la funcții, ca să pot veghea prin ochiul public al tiparului !

- Și, fără funcție, cum vei putea veghea ? Fără funcții, or să vegheze ei asupra ta !

- Cât de româncă ești tu, înțelegând toate aliș-verișurile astea balcanice ! - începe a râde Rosetti, îmbrățișând-o.

- În privința asta, când e vorba să te apese cu puterea lor,

la fel de balcanici sunt și occidentalii - afirmă femeiescul ei simț practic.

- Da ? - se amuză Rosetti de afirmația făcută atât de serios; și proclamă: Atunci, eu voi fi veșnica opoziție; voi fi ceea ce mi-am propus încă de când mi-am părăsit tinerețile, lepădând poezia pentru luptă.

- Tu ai rămas un poet, Rose; Republica visată de tine e încă departe.

- Nu-i nimic - se alintă el, așa cum nu și-ar permite nicăieri altunde decât în intimitatea ei - drumul e lung, dar noi ne facem datoria de câte ori răsturnăm câte-un tiran ! Cu cât vom răsturna mai mulți, cu atât pofta altora va fi mai mică iar mulțimea se va exersa în a ști ce are de făcut. Mai mult decât atât este peste putință unei vieți de om și nu mă mai interesează ! Eu nu voi a-mi fonda dinastie, ci doar a-mi consolida națiunea !... Și, trezindu-se cărvunarul din el, afirmă: Cu cât voi avea mai mulți tirani doborâți, mai multe voințe personale anihilate, mai multe camarile spulberate, cu atât ne vom apropia mai mult de Republica Mea !

Ceasul târziu le este tulburat de un oaspete neobișnuit. Aferat, negriciosul căpitan Candiano Popescu așteaptă în salonul unde 1-a poftit slujnica bine dresată întru discreția și politica acestei case.

- Trebuie să-1 pornim pe Cuza cât încă e noapte – spune elegantul, măruntul și înfiptul șef al gărzii care-1 păzește pe Domnitor la Cotroceni – Văcărescu așteaptă la Ploiești, omul dumitale a sosit. Poftește, am venit cu trăsura... Pentru ca, abia după ce urcă amândoi și caii pornesc, să adauge: Am spus trăsurilor să-i întârzie pe ceilalți miniștri și am venit la dumneata înainte, ca să te avertizez: consulul rus, baronul d'Offenberg i-a propus colonelului Haralamb să se urce pe tron. L-a consiliat să nu-și facă scrupule, că și Cuza tot colonel era !... Haralamb e om dintr-o bucată însă. Dar demersurile lor mi se par un avertisment foarte grav !

- Haralamb, poate că va refuza aici - spune Rosetti cu gânduri negre - dar Cuza, pe care noi 1-am înrăit, dacă

acceptă dincolo...

- Tocmai de asta, trebuie trimis cât mai repede peste graniță ! - spune căpitanul cu obraz smead – iar, ca să fim siguri că nu-și bagă coada baronii și nu ajunge Cuza în Moldova, numai dumneata poți s-o faci ca la carte !

XXXIII

CANDIANO-POPESCU:

„In Moldova se începu îndată o propaganda îndrăsneață în favoarea reîntoarcerii pe tron a lui Cuza, pretinzându-se că o parte din oaste îl vrea. Alte candidaturi asemenea începură a scoate capul, toate susținute, pe sub mâna și fățiș, de Habsburgi și mai cu seamă de țar, cărora nu le venea la socoteală ca Romania să se întărească deoarece atunci dânsa nu ar fi fost un aluat pe care ar fi putut să-l frământe cum le-ar fi plăcut.

Baronul d'Offenberg, consulul general al Rusiei în București, propunea cu stăruință colonelului Haralamb să primească tronul, mai cu seamă în urma refuzului contelui de Flandra, chezășuindu-i protecția puternicului imperiu vecin. Ghiculescu, avocatul consulatului rus, un cunoscut al lui Haralamb, cum și d-na Cr., stăpânitoarea inimei acestui nobil soldat, care acum se însănătoșise lucrau din răsputeri ca planul baronului d'Offenberg să izbutească.

Eu, văzând atâtea pofte la domnie deslănițuite, temându-ma totdeodată ca vreun ambițios nevrednic să nu pună mâna pe cârma statului, având în vedere și refuzul contelui de Flandra, ținând socoteală și de simpatiile de care se bucura colonelul Haralamb în armată, mă gândii la canditatura sa, dacă era vorba să urce treptele tronului tot un Domn pământean. Într-o seară, ma dusei la Haralamb și, îngrijat de cum mergea rostul afacerilor publice, îi propusei, în numele armatei, să primească domnia, dupa ce mă înțelesesem cu mai mulți ofițeri simpatici oastei.

Pe când îi formulam propunerea, Haralamb, cuprins de o nebunie sublimă, se repede fără veste la mine, ma înhață

cu mâinile de gât și strângându-mă cât putea, mă apostrofează:

- Nenorocitule, dupa ce m-ai îndemnat ca un geniu rău să-mi calc jurământul către Vodă Cuza, acum ma sfăuiești să devin sperjur către mine însumi și să ma sui pe tron în locul domnitorului pe care 1-am răsturnat eu însumi, în numele intereselor patriei ?

În minutul acela d-na Cr. sosind se aruncă asupra lui Haralamb și-i desfige mâinile din gâtlejul meu. Eram aproape asfixiat.

- Ce faci. Nicolae, îi zise d-na Cr., vrei să-ți omori prietenul cel mai devotat pe care-1 ai ? Ce, ai înnebunit ? Și pentru ce toate acestea ?

- Pentru că acest monstru a venit sa-mi propună săvârșirea unei crime.

- Ce crimă ?

- Mi-a propus să mă sui pe tron în locul lui Cuza.

- Și oare rău te-a sfătuit ? Nicolae, ești un om care dă cu piciorul norocului. Pe când alții tot din guvern ca și tine, umblă după domnie și domnia fuge de dânșii, tu fugi de domnie și ea aleargă după tine, căci armata te iubește și te cere.

- Degeaba îmi vorbiți, degeaba mă ispitiți și voi și alții, zise colonelul Haralamb, sunt hotarât să nu ascult de nimeni decât conștiința mea. Nu-mi place tronul și am convingerea că n-aș fi mai bun decât domnitorul răsturnat. Și apoi, dacă mi-am călcat jurământul de soldat, singurul mijloc să ma ierte conștiința, este să-mi împlinesc datoria cu cinste și energie. Nu numai eu nu mă voiu sui pe tron, dar sunt hotarât să împiedic pe oricine din români ar cuteza să dea sbor unei așa de nesocotite porniri. Tocmai pentru că mă iubește armata, mă voi sluji de ea ca să zdrobesc pe mișei și intrigile lor. N-am fost pus la locotenența domnească pentru capacitatea mea, ci pentru lealitatea mea.

Haralamb își ținu cuvântul. Răspunderea ce luase prin participarea sa la revoluție îl înălțase și îl întărise. Toate

intrigile și toate uneltirile poftitorilor și vânătorilor de domnie se sfărâmară contra voinței lui neînduplecate. Nu știu prin ce lucrare psihică, acest om cinstit, dar nehotărât, se schimbă într-o stâncă de granit, ce nici o înrâurire n-a putut-o clătina în mijlocul furtunei de patimi și de ambiții violente și bolnăvicioase ce-1 înconjurau. Numai iubirea de patrie a fost în stare să dea naștere acestui fenomen.»

DIMITRIE BOLINTINEANU:

„Indată ce ajunsei la Turin, primesc visita lui D. V. Ruscala acest filo-român renumit, jurnalist și deputat de Camera. Cum mă vede, îmi dete o scire foarte gravă și tristă pentru speranțele Românilor puse în protecția puterilor Occidentale. Îmi zise că de cinci zile ministrul italian a chiămat pe deputați și jurnaliști liberali Italieni și le-a anunțat venirea unei note de la ministrul Franciei prin care se impune guvernului Italian a cere de la Austria a ceda Italiei Veneția și să ia în schimb Principatele-Române de la Dunăre. Se invita deputații Italieni a sprijini în Cameră această idee, căci deși era o idee funestă pentru România, deși Italia are legături de sânge cu România, dar era salutul Italiei, căci cu armele nu se putea face deocamdată nimic rămâind mai târziu, când Italia se va întări, a repara cu armele în mână.

Câteva zile mai înainte aflai că un secretar de la un minister Italian se presinta la Constantinopol înaintea marelui Vizir Ali-Pașa. El cerea ca Turcia să dea Austriei Bosnia și Herțegovina și Italia să despăgubească în bani pe Turcia. Vizirul răspundea că ,,sultanii au luat acele țări cu armele în mână și numai cu armele în mână le va da».

Ideea de a ne da Austriei se exprimă pentru prima oară într-o scrisoare a Comitetului Zamlolski către împăratul Francesilor în timpul resbelului Crimeei. El cerea ca Principatele să fie date Austriei și pentru prețul Alianței sale. Lăsa să se console România cu ideea că România, dată în robie Austriei, nu va avea a perde ci a câștiga, căci

ea s-ar uni cu alte milioane de Români, cari, uniți într-un corp, vor putea în viitor a forma un singur Stat. D. Mălinescu răspunde în presa franceză contra acestei nefericite uciderii.

Această idee reveni dar la inceputul resbelului Italiei pentru Veneția, și astă dată chiar guvernul împeratului o pusese înainte.»

XXXIV

În curtea cu bătrâni copaci golași a Cotrocenilor, sub noaptea vânătă parcă plutește umbra de martir a lui Tudor Vladimirescu. Miniștrii și locotenenții domnești par mărunți în așteptarea la care se supun. Pentru că așteptarea îi desparte parcă. Pe fiecare cu sentimentele lui: unul de culpă, altul de ambiție, altul de jenă, altul de răzbunare. Și nimeni, în afară de Rosetti, într-adevăr chinuit de semnul de întrebare a ceea ce va să urmeze, bun sau rău, pentru țară.

Acolo, lângă trasura închisă, o mai neobișnuită și misterios ferecată trăsură de poștă, fiecare dintre bărbații aceștia îmbrăcați de iarnă și învăluindu-și fețele în aburul răsuflărilor ca într-o apă tulbure ce le ascunde expresia, asteaptă în neprielnica lor tăcere. Cine știe când, doar așteptarea nu are măsuri, ci emoții, cel așteptat apare ca o siluetă dreaptă în lumina lămpilor de la ieșirea clădirii sumbre. Și vine către ei cu fața deschisă, subliniind și mai mult acum, faptul că niciodata nu a știut a pluti în austeritate.

Îi privește senin, fără pornire, chiar fără tristețe, iar când profilul lui bine tăiat, cu trăsături drepte, mângâiate parcă de părul moale al bărbiei scurte, se întoarce către capra trăsurii stranii, căutând parcă să distingă cine-l va executa, toți privesc într-acolo, emoția supunându-i gestului lui. Până și Rosetti, care știe că a așezat pe capra trăsurii blindate un partizan de-al său, fanaticul venit de ieri special din Ploiesti, face același lucru. Ca toți de față, e dirijat de mișcarea celui care, cu sau fără voia lor, rămâne personajul principal al momentului.

De fapt, în hotărârea lui de-a părăsi guvernul, poate că

Rosetti ar trebui să se întrebe de ce atâta meticulozitate și precizie în a aranja fiecare amănunt al unei afaceri ce nu-l mai interesează. Dar, chiar dacă și-ar pune această întrebare, nu ambiția, ci un mod de viață care 1-a făcut a fi prin vocație organizator de luptă politică, 1-ar obliga să răspundă: ,,Cum altfel ? Să las neprecaut să triumfe manevra imperilor ? Eu nu voi funcții, dar și pe Cuza trebuie să-l feresc de ele ! Din trăsura asta trebuie să se tragă, dacă vor încerca să se apropie altele; iar cine e-n trăsură nu va ajunge nicicum în mâinile altora»...

Apoi, se întoarce binevoitor, chiar recunoscător către cel ce-i dă prilej de asemenea preocupări și, în fața privirilor blânde ca de Crist, simte nevoia să se justifice:

- Istoria este stăpâna, iar omul servitorul; când n-o mai servește cum trebuie, îl sacrifici !

Cuza-1 ascultă demn, chiar ca și cum 1-ar încuviința, dar deodată răspunde foarte limpede și cu conștiință de sine:

- Istoria este judecătorul. Pe noi nu ne mai poate judeca nimeni altcineva decât istoria !... Apoi, ca și cum i-ar adresa o apreciere, îl întreabă cu sincer regret: De multă vreme nu-l mai consideri pe Domnitor sublim, nu-i așa ?

În fața tristeții lui frumoase, Rosetti simte nevoia să se justifice:

- Așa cum atunci am înălțat pe tron un simbol, și nu un om, acum am dărâmat tronul unui simbol, și nu al Domniei Tale !

Stau față-n față, ca și în urmă cu ani la Iași, parcă atunci s-ar cunoaște și încep a-și intui unul altuia calitățile. Care, de data asta, sunt niște calități ale tristeții, ale resemnării. Ceilalți nu contează. Și, desigur, în jena lor pentru comportarea de oameni mici, supuși diurni ai ambițiilor mărunte sau ai neîndemânării față de mari hotărâri, pe care și le simt din diverse motive, nici n-ar vrea să fie prezenți. Își recunosc tacit rolul de figuranți în această scenă a piesei și se învăluie în aburul ce-i distanțează. Prezenți cu adevărat,

sunt cei doi sacrificați: Cuza care pleacă de la ei, fiindcă nu le mai trebuie și Rosetti care pleacă dintre ei, fiindcă nu-i mai trebuie lui experiențe triste, cu perfidia omenească.

Exact cu acest sentiment, privindu-l numai pe el, ca și cum numai ei doi ar fi acolo, voievodul se poartă ca omul care înregistrează atent vorbele celuilalt și doar le completează, nu le respinge.

Iar Rosetti, știindu-și dezinteresata datorie, sau datoria interesată numai în legătură cu idealul său de neatins, îi simte pe cei din jurul lor, al amândurora, mărunți. Și redevine marele combinator al conjuraților. Fără a se sfii de Cuza ci, parcă instruindu-l și pe el ca să nu-l ajungă vreo piază rea din urmă, dă indicații privind paza, parolele, drumul, privind opririle și chiar mișcarea sau semnalizările militarilor, privind toate măsurile ce trebuie respectate întrutocmai cu disciplină conspirativă și fără nici un fel de alte contacte. Ascultându-l, îi acordă aceeași atenție și voievodul și oștenii și credinciosul său partizan de pe capră. Distanțat de surugii, acesta ține, ca pe niște funii ale destinului, frâiele cailor înhămați la trăsura neagră și, într-adevăr, stranie în noaptea aburindă. Ca un transport către cețurile dese ce-i vor înghiți spre necunoscutele unor lumi lipsite de întoarcere. Necunoscute mari, haotice, cosmice; cu atât mai tulburătoare pentru viitor, cu cât ai avut ocazia în trecutul tău să te apropii de sublim. Or, înafară de cei doi care l-au atins - fie-n dăruire blândă dar categorică principele, fie în încrâncenare revoluționară cărvunarul - ceilalți, cei înconjurați nu de cețurile grele ale întrebărilor viitorului, ci doar de aburul propriei răsuflări, rămân în lumea mică a politicalelor lor.

Și, în vreme ce Alexandru Ioan I pășește către cupeu, știind acum limpede că, în noaptea de februarie, nu poate fi vorba decât de ei doi, ființe care, printr-o experiență sau alta, au ajuns a înțelege ce înseamnă înălțimea statuii, Rosetti devine generos, luând pentru celălalt toate măsurile de precauție. Măsuri ca nu cumva să cadă de pe soclu

acceptând propunerea perfidă a baronului Eder. În acest sens, își pleacă fruntea atunci când Cuza urează țării să-i fie mai bine fără el decât cu el, dar nu-și pierde vigilența, încuie el însuși zăvoarele puternice ale portierei și face un ultim semn hotărât, semn cu înțelesuri capitale, omului său care se află pe capra trăsurii. A trăsurii semănând cu o ciudată navă menită să dispară în necunoscut, lăsând și aici tot necunoscutul. Adică, lăsând în politicile de aici multe întrebări necunoscute, de care numai Rosetti a hotărât că se va elibera. Ceilalți, chiar dacă au provizorii funcții mai înalte, deocamdată-l urmează.

Când se salută de despărțire, unul dintre guvernanții care i-au recunoscut capacitatea de lider și al acelui moment, simte nevoia să aprecieze:

- Ai spus bine: Să nu lase vreun Eder, sau vreun d'Offenberg să se apropie de el !

Dar Rosetti e neiertător:

- De el, dacă se apropie, pot spera la un gest de caracter. De voi, dacă se apropie, e mai nesigur.

XXXV

CANDIANO-POPESCU

„Martori la plecarea sa au fost locotenența domnească, toți miniștrii și eu. Vodă Cuza își luă ziua bună de la noi cu multă demnitate.

- Să dea Dumnezeu să-i meargă țării mai bine fără mine, decât cu mine. Vă iert pe toți, d-lor, zise Vodă.

Și descoperindu-se, strigă cu glas puternic:

- Să trăiască România !

Apoi urcându-se într-o trăsură închisă, înhămată cu cai de poșta, și însoțit de energicul Stan Popescu din Ploiești, un fost garibaldian și un fanatic rosettist, porni spre graniță, luând drumul Predealului.»

Date din pașaport:

Principele Alexandru Cuza
- Virsta - 46 ani
- Statul - potrivit
- Fața - bălană
- Ochii - căprui
- Părul - blond deschis
- Nasul - potrivit
- Gura - cam mare
- Deosebite sămne - nu are.

GENERALUL VĂCĂRESCU:

„...Pe la 1 din noapte, auzii cele trei detunături de pușcă, la intervale nepotrivite, care erau semnul că convoiul sosise aproape de barieră. (la Ploiești) Prin alte trei detunături ale carabinelor dorobanților ce ma însoțeau, răspunsei că drumul este liber și se poate înainta. Atunci, în goana cea mai mare, intrară pe rând în barieră două trăsuri închise și una deschisă înhămate cu câte 8 cai de poște. În trăsura care preceda, se afla A. Arion cu ofițerul de artilerie Vartiade; în a doua trăsură era Vodă Cuza, având alături pe capitanul de artilerie Costescu, sub a cărui pază fusese pus fostul Domn, de la ridicarea din palat și până la sosirea sa la graniță. Cea de a treia trăsură, deschisă era ocupată de Stan Popescu, de căpitanul de geniu Condeescu, de feciorul francez cel mai de aproape al Domnitorului și de un sergent major de vânători. Pe capra fiecărei trăsuri erau postați câte doi sergenți de vânători cu armele încărcate.

Fără a opri trăsurite la barieră pornii cu căpitanul Dăscălescu în fruntea lor, escortate de dorobanți și îndreptate prin stradele mărginașe și prin mahalalele tăcute ale orașului, către casa poștei, unde erau gătiți cai proaspeți, pentru a urma drumul.

A. Arion eși din casa poștei. Se auzi deodată ,,gata ! ! și inainte !» Ofițerii și soldații se repeziră la trăsuri. In pocnetul bicelor, în tălăngirea clopotelor cailor, în strigătul prelungit și tânguitor al surugiilor, se năluciră în umbra

nopții, ca o posomorâtă vedenie, trăsurile ce duceau pe Domnitorul, acum ticăit și întristat care ținuse o bucată de vreme în mâini sceptrul Țărilor Române, sceptrul pe care în bătălii uriașe și in șipote de sânge se silise să-l dobândească Ștefan și Mihai.»…

EPILOG

O lumină vehementă. Atât de vehementă încât pare a-și însoți undele cu frecvența înaltă a zgomotului provenit din dezagregarea unor metale rare. O lumină a soarelui și a zăpezii năvălind în valuri cuceritoare ce auresc și albăstresc celestele pante dându-le strălucirea ametitoare a dimineților de iarnă în Carpați...

Lăsând celelalte trăsuri în spate, tot mai în spate, neînsemnatul punct negru ce lunecă în vastul alb al ninsorii - închisoarea mobilă, ajunge la locul unde, deasupra culmilor înzăpezite, se află borna de hotar, bariera vârstată roșu și ghereta sentinelei. Surugiii

dau chiote prelungi. Învățați, caii aburinzi opintesc invers în loitre, ca să oprească lunecușul. Și totul îngheață ca peisajul scânteietor din jur.

Cu figura amenințătoare, de perseverent și neiertător dușman, chiar semănând, parcă, în urâțenia lui înaltă cu urâțenia lui Rosetti, Stan Popescu, cel care a stat nedormit, neclintit și înfruntând toate vânturile iernii, în vreme ce, la fiecare poștă, s-au schimbat caii și surugiii, sare acum de pe capra unde a revenit și, trăgând zăvoarele dinafară, deschide portiera cupeului, apoi lasă scara.

Obrazul palid, frumos alungit, al feții de Crist pe care a căpătat-o principele aducând mai degrabă a icoană decât a efigie, vine din interiorul cutiei capitonate și rămâne o clipă în plina lumină a ramei ușii.

Ferm și pregătit, brațul temnicerului său îl ajută să coboare; apoi, cu gest rigid, îl conduce încet, ca spre eșafod. Șuba lui descheiată și cu miros umed lasă să i se vadă pistoalele și, simțindu-i trupul vânjos ce se ridică mult deasupra umărului său, voievodul are impresia ca este chiar Rosetti ducându-l fără ezitări la execuție.

Dar când, cu mâna pe care o are liberă, omul își scoate încet, aproape solemn, căciula, pletele i se revarsa până în barbă, întocmai ca la fermul și iacobinul răsturnător de tronuri.

Și, deodată, trupul imens al omului bine înarmat lunecă parcă pe lângă fostul Domnitor, aplecându-i-se până deasupra mâinii pe care i-o sărută. I-o sărută cu buze arse de ger și mustața plină de chiciură. Apoi, îngenuncheat în zăpadă, ridicând spre ochii principelui ochii săi urâți, îi spune fără înconjur:

- Ce rău mi-ar fi părut să te ucid, Maria Ta !

- Ar fi trebuit să mă ucizi, da ? - întreabă cu candoare și chip calm fostul Domnitor.

- La primul gest pe care-1 făceai căutând drumul spre Moldova, așa aveam ordin !

- Si așa ai fi făcut. - spune Vodă ca o constatare obiectivă

- Așa aș fi făcut, Măria ta ! - confirmă răgușit și fără echivoc acel uriaș Stan Popescu din Ploiești, unul dintre încrezătorii datorită căruia visul fanatic al lui Rosetti nu e imposibil.

- Chiar așa ar fi și trebuit să faci ! - îi spune Domnul iertător, acolo, lângă bariera ridicată prin care călească a trecut la alți surugii.

Și, așa cum a făcut la Cotroceni, căutându-i pe capră prezența simbolică a neiertării, îi mai măsoară o dată înălțimea încremenită, de la mustăți până la șuba descheiată care lasă să se vadă pistoalele, despărțindu-se încet de el și de țară.

De țara lui înghețată în lumina unei frumusețI de nedescris !

Inghețată și scânteietoare în deplinătatea mirificei dimineți albe.

De lângă borna de hotar, Cuza își rotește privirile prelung și nesățios asupra peisajului de la înfrățirea Bucegilor cu Muntii Bârsei și Postăvarul. Și-și umple pieptul cu o rezervă sfântă din aerul acelui peisaj, mai înconjurându-1 o dată nu doar cu ochii, ci cu toată ființa sa.

Până când, coborând de pe vastul cer pe bradul nins de deasupra și, de acolo, pe chivăra sentinelei ce poartă stema sa, privirile îi ajung la fața încremenită a soldatului: E înghețată într-o schimă de plâns și brăzdată de lacrimi înghețate.

Tulburat, pentru prima oară nemaiascunzându-și tulburarea, principele îmbrățișează uniforma armatei lui, sărutând obrazul ostașului. Și trece dincolo de granița, urcând în trăsură, fără să-i mai pese cine este pe capră.

Privește în urmă dorind, cât se mai poate, să păstreze peisajul pe retină; dar serpentinele repezi care coboară sub Pasul Predealului îi împiedică neîntârziat vederea. Panta e abruptă. Caii nechează de încordare, călească scârțâie.

Intorcându-se dinspre geam și așezându-se mai bine în perna sa, Cuza dă cu ochii de un personaj nemaiîntâlnit, care se străduie între efortul de a-i arăta condescendență și cel de a se ține pe băncuța din față. Din gulerul de blană i se vede doar nasul lung și ochii placizi.

- Sunt din partea domnului baron - se recomandă acela încercând să-și păstreze importanța pe care și-o dau toate slugile ce reprezintă marile imperii; am misiunea să vă conduc în Moldova.

- In Moldova ? Ce să fac eu în Moldova ? !

- Să stați pe tronul pe care ați fost uns de prima dată ! - îi răspunde, din gulerul său, trimisul baronului, ca un mecanism manevrat de departe. Am misiunea ca să vă informez de refuzul contelui de Flandra. Guvernul nostru crede că Napoleon i-a impus să se retragă, iar fratele său, regele Leopold al Belgiei, cu toate că face parte din familii dușmane cu Bonaparții, nu vrea acum un conflict cu Franța... Interesant, nu ? – insistă verbios personajul, mândru de discretele sale informații.

Dar, de pe fața împietrită a principelui nu obține nici un fel de reacție.

- Interesant, nu ? N-aveați de unde să știți asemenea amănunte... – insistă acela.

Dar, de pe buzele crispate, nu obține decât un fel de șuier, ca o vorbă pentru sine:

- Nici nu-mi mai pasă de ele !

Incapabil de a înțelege, omul își face misiunea în continuare:

- Ei cum ?! Eu am gonit s-ajung aici să vă întâmpin cu o asemenea veste: Filip de Flandra refuzând, înseamnă că, mai târziu, după ce staţi puţin la Iaşi, Măria Voastră aţi putea reveni total ! - Şi, cu obiceiul marilor cancelarii care pun totul la punct, ii supune planul pe care el nu trebuie decât să-l lase indeplinit: Ocolim Braşovul, trecem prin Secuime unde n-are cine ne pândi şi intrăm prin Pasul Oituz. La Mihăileni, oamenii noştri i-au mobilizat pe moldoveni care vă aşteaptă cu steaguri !

- Oamenii dumneavoastră ? - întreabă Cuza cu glas cam înalt.

- Da, am pregătit totul, nu trebuie să vă faceti nici o grijă !

- Nici nu-mi fac - răspunde Cuza bătând în geamul dinspre vizitii - Pentru ca eu voi rămâne Domnitorul Unirii şi nu al dezbinării ţării mele !

Şi, oprind călească în strigătele lungi ale surugiilor, îl coboară pe personajul înfăşurat în guler, acolo, pe panta abruptă din buza pădurii, lăsându-l încă mirat, aşa cum stă agăţat de crengi ca să nu-i scape picioarele de sub zăpada care se prăvale în mici avalanşe.

Când, spre disperarea privirilor din ochii de peşte ai importantului funcţionar secret, călească porneşte, pentru prima oară în acele zile, în afară de liniştea ce şi-a impus-o, Cuza începe să simtă şi o oarecare bună dispoziţie. Adică nu chiar bună dispoziţie, dar măcar dulcea sa apatie moldavă de după îndeplinirea îndatoririlor, care-1 face să-şi spună:

De la Braşov, îi bat depeşă lui Negri că trecem în viaţa de bohemă lăsând la dracu politica !...

- sfârşit -